

DENİZLİ EFSANELERİ

M. Metin TÜRKTAŞ

Haziran 2012
DENİZLİ

DENİZLİ EFSANELERİ

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

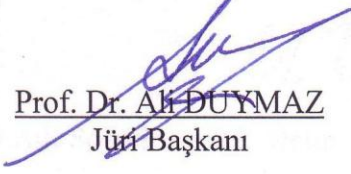
M. Metin TÜRKTAŞ

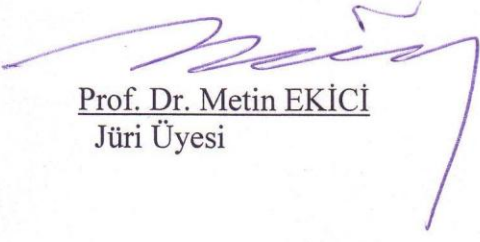
Danışman: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

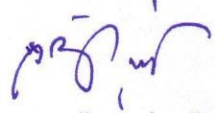
**Haziran 2012
DENİZLİ**

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

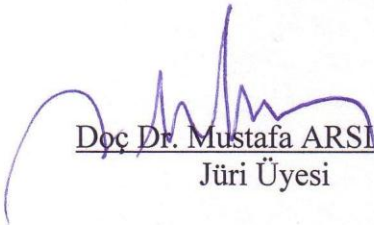
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora öğrencisi M. Metin Türkteş tarafından, Prof. Dr. Önder Göçgün danışmanlığında hazırlanan "Denizli Efsaneleri" başlıklı doktora tezi, aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 21.06.2012 tarihinde yapılan tez savuna sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Metin EKİCİ
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN
Jüri Üyesi- Danışman

Prof. Dr. Ceyhun Vedat Uygur
Jüri Üyesi

Doç Dr. Mustafa ARSLAN
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 04/07/2012 tarih ve 12./14. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

Öğrenci Adı Soyadı : M. Metin TÜRKTAŞ

TEŞEKKÜR

Öncelikle 2010SOBE006 proje numaralı “Denizli Efsaneleri” adlı tezimize proje desteği sağlayan Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ediyorum.

İyi bir akademik çalışmanın ortaya çıkmasında olduğu gibi, bir tez çalışmasında da konusunun belirlenmesi aşamasından tezin bitim aşamasına kadar birçok kişinin emeği geçmektedir. Belki de bir tezde en zor konulardan birisi tez konusunun belirlenmesidir. Tez konusunu belirlemeye çalıştığım, birçok konu içerisinde karar vermekte sıklıntı yaşadığım dönemlerde, Denizli Efsaneleri’ni çalışmamı önererek, tezin başından sonuna kadar her daim engin bilgi ve uzun tecrübesiyle bana destek olarak, beni motive eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN hocama sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Her altı ayda bir gerçekleştirilen tez izleme kurulunda ve tezim hakkında yardımına ihtiyacım olduğu zamanlarda, çok yoğun çalışmaları içerisinde bana zaman ayırarak çalışmamın şekillenmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Metin EKİCİ hocama; tezin başından beri, hafta sonları da dâhil olmak üzere hiçbir zaman benden yardımını esirgemeyen ve hep yol gösterici olan, metot üzerine yaptığımız konuşmalarda ufkumu açan, Doç. Dr. Mustafa ARSLAN hocama; tezin ilk aşamasından beri, kaynak kişilerin belirlenmesinde bana yardımcı olan ve zaman zaman derleme çalışmalarımda bana eşlik eden mesai arkadaşım Öğr. Gör. şerif KUTLUDAĞ hocam ve diğer mesai arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ediyorum.

Hayatıma girdiğinden beri beni çalışmalarımda daima yüreklendiren ve kendi zamanından fedakârlık ederek benim çalışmam için ortam oluşturan hayat arkadaşım, eşim, Filiz TÜRKTAŞ’a; akşamları eve dönünce bütün yorgunluğumu atmama vesile olan kızım Bilge ve oğlum Mert TÜRKTAŞ’a ayrıca teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

DENİZLİ EFSANELERİ

TÜRKTAŞ, Mevlüt Metin
Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

Haziran 2012, 351 Sayfa

Denizli, Ege Bölgesi’ni Akdeniz, İç Anadolu bölgelerine bağlayan yollar üzerinde kurulmuş önemli bir geçiş bölgesidir. Gerek bu coğrafi avantajı gerekse sanayisinin geliş olması bakımından bölge iller arasında cazibe merkezi haline gelmiş ve oralardan ciddi göçler almıştır. Bunun sonucu olarak da Denizli, bölge içerisinde bir kültür mozaığı haline gelmiştir.

Denizli, sözlü kültür ürünleri bakımından son derece zengin bir ildir. Bu bakımdan bu çalışmada, Denizli’deki önemli sözlü kültür ürünlerinden birisi olan “efsaneler” tez konusu olarak seçilmiştir. Bu yapılırken de Denizli ve ilçelerindeki efsaneler derlenip, tek bir kaynak altında toplanıp, onları bilimsel yöntemlerle tasnif ettikten sonra, yerel kültürel değerlerden hareketle, ulusal kültüre ve akabinde de evrensel kültüre katkı sağlayabilmek amaç edinilmiştir.

Çalışma, Denizli il merkezi, ilçeleri, bunlara bağlı kasaba ve köyleriyle sınırlandırılmıştır. Bunlara ilaveten Denizli’ye sınır olan komşu yerleşim yerlerindeki efsaneler de Denizli il sınırları içerisinde derlenerek konuya dâhil edilmiştir. Ancak bunların sayısı sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada yöntem olarak alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Alana çıkıldığı zaman da çoğunlukla “görüşme yöntemi” tercih edilmiştir. Derlenen efsanelerin büyük bir kısmı bu yöntem kullanılarak, ses ya da görüntü cihazlarıyla kaydedilmiş, arkasından da yazıya aktarılmıştır. Araştırmada zaman zaman “gözlem” ve “anket” yöntemine de yer verilmiş, ancak bunlar çok verimli olmamıştır. Özellikle “anket” yöntemi bir ön araştırma olarak tercih edilmiştir.

Sonuç olarak çalışmada 220 tane efsane derlenmiştir. Derlenen efsaneler, Stith Thompson’un Motif Index of Folk Literature adlı, altı ciltlik eseri esas alınarak değerlendirilmiş ve motifleri çıkarılmıştır. Ayrıca efsaneler tek tek ele alınarak konu, bağlam ve işlevsel yönlerden değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Denizli, efsane, motif, halk kültürü, halk anlatısı, inanç.

ABSTRACT

THE LEGENDS OF DENİZLİ

TÜRKTAŞ, Mevlüt Metin

Doctoral Dissertation, Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

June 2012, Page: 351

Denizli is located on the crossroads connecting the Aegean Sea region to The Mediterranean and Central Anatolian regions. Both this geographical advantage and its developing industry have made Denizli a center of attraction among the surrounding provinces from which it received a serious amount of migration. As a result, in the region, Denizli has become a cultural mosaic. Denizli is a province of rich oral-culture products. For this reason, as a thesis subject we have selected genre of “the legends” which is one of the important oral culture products in Denizli. In carrying out this study, I endeavored to compile the legends of Denizli, gathering them under a single source, and sorting out them by scientific methods in order to make a contribution to national and universal cultures by moving from this particular local culture. The study is confined to the city center of Denizli and its townships and villages. A limited number of legends from the neighboring places out of Denizli have also been included in our compilation. The method used in this study is fieldwork research. We preferred the “face to face interview” method in the field. Considerable amount of the legends were recorded by means of voice or video recorders. Afterwards, the recorded data were deciphered by printing carefully. Though not often, “observation” and “questionnaire” techniques were also used; however, these techniques were not quite sufficient. Yet, especially the “questionnaire” technique was helpful before carrying out the actual fieldwork. As a result of the entire field work, we have compiled 220 legends. The legends were evaluated and their motifs were classified according to Stith Thompson’s six volume work, *Motif Index of Folk Literature*. Additionally, each legend was evaluated from thematic, contextual and functional aspects.

Key Words: Denizli, legend, motif, folk culture, folk narrative, belief.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA BÖLGESİ	1
1.1. Denizli Adı ve Tarih İçinde Denizli	1
1.2. Denizli'nin Coğrafi Durumu	8
1.3. Denizli'nin Ekonomik Durum	15
1.4. Denizli'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı	17
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	18
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	18
4. ARAŞTIRMANIN AMACI	22

BİRİNCİ BÖLÜM

EFŞANE VE EFŞANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŐKİŐİ	23
1.1. GELENEKSEL BİR ANLATI TÜRÜ OLARAK EFŞANE	23
1.1.1. Efsanenin Tanımı	23
1.1.2. Efsanenin Teşekkülü	29
1.1.3. Efsanelerin İşlevi	31
1.1.4. Efsane Tasnifleri	33
1.2. EFŞANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŐKİŐİ	43
1.2.1. Efsane mit ilişkisi	43
1.2.2. Efsane masal ilişkisi	46
1.2.3. Efsane-destan ilişkisi	49
1.2.4. Efsane-halk hikâyesi ilişkisi	49

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZLİ EFŞANELERİNİN ANLATICILARI, İŞLEVSEL	51
ÖZELLİKLERİ VE MOTİF YAPISI	
2.1. DENİZLİ EFŞANELERİNİN ANLATICILARI VE DİNLEYİCİLERİ	51

2.2. DENİZLİ EFSANELERİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ	53
2.3. DENİZLİ EFSANELERİNİN MOTİF YAPISI	57
2.3.1. Motif Kavramı ve “Motif Index of Folk-Literature” Adlı Kataloğun Tanıtımı	57
2.3.2. Motif Index’e Göre Denizli Efsanelerindeki Motiflerin Listesi	60
2.3.2.1. A. Mitolojik Motifler	61
2.3.2.2. B. Hayvanlar	74
2.3.2.3. C. Yasak	78
2.3.2.4. D. Sihir (Büyü)	79
2.3.2.5. E. Ölüm	86
2.3.2.6. F. Olağanüstülükler	86
2.3.2.7. H. İmtihanlar	105
2.3.2.8. J. Akıllılar ve Aptallar	106
2.3.2.9. K. Aldatmalar	106
2.3.2.10. M. Geleceğin Tayini	107
2.3.2.11. N. Şans ve Kader	109
2.3.2.12. P. Cemiyet	112
2.3.2.13. Q. Mükâfatlar ve Cezalar	120
2.3.2.14. S. Anormal Zulümler	124
2.3.2.15. T. Cinsiyet	125
2.3.2.16. V. Din	128
2.3.2.17. W. Karakter Özellikleri	147
2.3.2.18. Z. Çeşitli Motif Grupları	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ EFSANELERİNİN TASNİFİ VE EFSANE METİNLERİ	153
3.1. DENİZLİ EFSANELERİNİN TASNİFİ	153
3.1.1. Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler	154
3.1.1.1. Taş kesilme efsaneleri	154
3.1.1.2. Gök cisimlerinin oluşumuyla ilgili efsaneler	155
3.1.1.3. Bulutların oluşumuyla ilgili efsane	156
3.1.1.4. Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler	157
3.1.1.5. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler	159

3.1.2. Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler	159
3.1.2.1. Meleklerle ilgili efsaneler	159
3.1.2.2. Cinler ve şeytanlarla ilgili efsaneler	160
3.1.2.3. Evranla ilgili efsaneler	162
3.1.2.4. Rüyada haber verme ile ilgili efsaneler	164
3.1.2.5. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler	166
3.1.3. Açıklayıcı Efsaneler	167
3.1.3.1. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler	167
3.1.3.2. Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler	170
3.1.3.3. Sularla ilgili efsaneler	174
3.1.3.4. Ağaç, orman ve bitkilerle ilgili efsaneler	176
3.1.3.5. Yer adlarıyla ilgili efsaneler	180
3.1.3.6. Aşk ve sevgi ile ilgili efsaneler	183
3.1.3.7. Mesleklerle ilgili efsaneler	184
3.1.3.8. Diğer açıklayıcı efsaneler	185
3.1.4. Dinî Efsaneler	186
3.1.4.1. İzlerle ilgili efsaneler	186
3.1.4.1.1. Peygamberimizin ayak iziyle ilgili efsane	186
3.1.4.1.2. Peygamberimizin atının ayak iziyle ilgili efsane	187
3.1.4.1.3. Hazreti Ali'nin atı Düldül ve köpeğinin ayak iziyle ilgili efsaneler	187
3.1.4.1.4. Evliyanın ayak iziyle ilgili efsane	188
3.1.4.1.5. Köroğlu'nun atının ayak iziyle ilgili efsane	188
3.1.4.2. Hızır üzerine efsaneler	188
3.1.4.3. Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler	192
3.1.4.4. Kesikbaşla ilgili efsane	199
3.1.5. Tarihle İlgili Efsaneler	199
3.1.5.1. Tarihi olaylarla ilgili efsane	199
3.1.5.2. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler	200
3.1.5.3. Tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler	200
3.1.6. Hayvanlarla İlgili Efsaneler	202
3.1.6.1. Büyükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler	203

3.1.6.2. Küçükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler	204
3.1.6.3. Kuşlarla ilgili efsaneler	204
3.1.6.4. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler	206
3.2. DENİZLİ'DE TEŞEKKÜL EDEN EFSANELERİN METİNLERİ	207
3.2.1. Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler	207
3.2.1.1. Taş kesilme efsaneleri	207
3.2.1.2. Gök cisimlerinin oluşumuyla ilgili efsaneler	212
3.2.1.3. Bulutların oluşumuyla ilgili efsane	214
3.2.1.4. Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler	215
3.2.1.5. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler	218
3.2.2. Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler	219
3.2.2.1. Meleklerle ilgili efsaneler	219
3.2.2.2. Cinler ve şeytanlarla ilgili efsaneler	221
3.2.2.3. Evranla ilgili efsaneler	224
3.2.2.4. Rüyada haber verme ile ilgili efsaneler	226
3.2.2.5. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler	231
3.2.3. Açıklayıcı Efsaneler	234
3.2.3.1. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler	234
3.2.3.2. Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler	245
3.2.3.3. Sularla ilgili efsaneler	256
3.2.3.4. Ağaç, orman ve bitkilerle ilgili efsaneler	259
3.2.3.5. Yer adlarıyla ilgili efsaneler	267
3.2.3.6. Aşk ve sevgi ile ilgili efsaneler	276
3.2.3.7. Mesleklerle ilgili efsaneler	279
3.2.3.8. Diğer açıklayıcı efsaneler	280
3.2.4. Dinî Efsaneler	282
3.2.4.1. İzlerle ilgili efsaneler	282
3.2.4.1.1. Peygamberimizin ayak iziyle ilgili efsane	282
3.2.4.1.2. Peygamberimizin atının ayak iziyle ilgili efsane	282
3.2.4.1.3. Hazreti Ali'nin atı Düldül ve köpeğinin ayak iziyle ilgili efsaneler	283
3.2.4.1.4. Evliyanın ayak iziyle ilgili efsane	285
3.2.4.1.5. Köroğlu'nun atının ayak iziyle ilgili efsane	285

3.2.4.2. Hızır üzerine efsaneler	285
3.2.4.3. Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler	290
3.2.4.4. Kesikbaşla ilgili efsane	307
3.2.5. Tarihle İlgili Efsaneler	308
3.2.5.1. Tarihi olaylarla ilgili efsane	308
3.2.5.2. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler	308
3.2.5.3. Tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler	310
3.2.6. Hayvanlarla İlgili Efsaneler	313
3.2.6.1. Büyükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler	313
3.2.6.2. Küçükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler	314
3.2.6.3. Kuşlarla ilgi efsaneler	315
3.2.6.4. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler	319
SONUÇ	322
KAYNAK KİŞİLER	326
KAYNAKLAR	330
EKLER	339
Ek 1: Denizli Haritası	340
Ek 2: Fotoğraflar	341
ÖZGEÇMİŞ	351

KISALTMALAR

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AKMB	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
As.	Aleyhisselam
bkz.	Bakınız.
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
EÜ	Ege Üniversitesi
GÜ	Gazi Üniversitesi
Hız.	Hazreti
Hızl.	Hazırlayan
KB	Kültür Bakanlığı
PAU	Pamukkale Üniversitesi
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
THBMER	Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi
TS	Türkçe Sözlük
vd.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA BÖLGESİ

1.1. Denizli Adı ve Tarih İçinde Denizli

Yukarı Menderes vadisinde, İç Anadolu ve Antalya'ya giden yollara hâkim bulunan Laodikeia şehri, Türklere geçiş sırasında Lâdik/Lazikiye adını miras olarak bırakmıştır. 12. yüzyıl sonlarında bu bölgeye gelen Türkler, Bizanslılara ait bazı şehirleri eski adlarına uygun şekilde anmaya çalışmışlar ancak zamanla Türkçenin ses yapısına uydurmuşlardır. Laodikeia ismi de ileriki zamanlarda Türkçenin söyleyiş kolaylığına göre Lâdik halini almıştır. Ancak Khonae- Honas; Khoma- Homa; Tabae- Tavas şeklinde günümüze kadar anıla gelmiş olmasına rağmen Lâdik adı, Laodikeia şehrinde iskân devam etmediği için kaybolup gitmiştir.

13. yüzyılın ikinci yarısında bazı kaynaklarda Lâdik adının yanında Toğuzlu adının da kullanıldığı görülmektedir. 1333 yılında bu bölgeyi ziyaret etmiş olan İbn Battuta, Lâdik şehrine aynı zamanda Donguzlu denildiğini de söylemektedir. 1402 yılı sonlarında Denizli'ye gelen Timur'un resmî tarihçileri de Tonguzluğ veya Tenguzluğ imlalarını kaydetmişlerdir. 15. ve 16 yüzyıl başlarındaki Osmanlı dönemi kayıtları umumiyetle hep Tonuzlu okunabilecek şekilde kaydetmişlerdir.

Denizli adının ilk zamanlarına ait bu oluşum, Türkçenin kendi kuralları içindeki bir gelişmeden ibarettir. “G” sesinden “n” sesine geçiş, şimdiki alfabemizde bulunmayan “ng” diye de ifade edilen nazal “n” veya “sağır kef”in bir gelişmesidir. Şu halde “Toguzlu” erken dönemin (XII-XII. yüzyıllar), imlası; Tonguzlu bir sonraki (XIVyüzyıl) merhaledir.

XV. ve XVI. Yüzyıllarda kullanılan Tonuzlu veya Tunuzlu imlasından XVI. Yüzyılın ikinci yarısında “Denizli” imlasına geçilmektedir. Bu değişimdeki etken, Tonuzlu isminin telaffuz ve manasının “domuz” adını çağrıştırdığından, ruhlara artık kaba ve nahoş gelmiş olmasıdır (Baykara, 2007: 108-113).

Denizli adı ile ilgili olarak, Prof. Dr. Hasan Eren'in söyledikleri dikkati çekicidir. Hasan Eren, Denizli adına dair şunları söylemiştir: “Denizli şehrinin adı ilginç bir örnektir. Denizli’de (veya çevresinde), deniz (veya büyük bir göl) yoktur. Bu sebeple Denizli adının “deniz” ile ilgisi kolay kolay açıklanamaz. Ancak eski kaynaklarda bu adın Tonuzlu (>Donuzlu) biçiminde geçtiğini görüyoruz. Bu eski biçimlere dayanarak denizli adının domuzlu (<Donuzlu< Tonuzlu) biçiminde geldiğini kolaylıkla kestirebiliriz. Domuzlu (<Donuzlu)adının Denizli’ye çevrilmesi bir halk etimolojisi olarak değerlendirilebilir” (Eren, 1991: 134).

Netice olarak diyebiliriz ki Denizli kalesi yapıldığı zaman, kalenin etrafı, dereler, engebeli arazi, ağaç ve ormanlarla çevrili olduğu için domuzların yaşadığı bir yer olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple, Denizli isminde “domuz” esasının varlığı başlangıçta söz konusu olsa bile, sonraki dönemlerdeki gelişmelerle, Türkçenin genel hususiyetlerine bağlı olarak değişmiş ve Denizli halini almıştır.

Denizli’nin Türklerden Önceki Durumu

Denizli’nin üzerinde bulunduğu Çürüksu Vadisi ve Büyük Menderes havzası yerleşmeye çok müsait olması hasebiyle tarih öncesi devirlerden beri iskâna sahne olmuştur (Gökçe, 2000: 24).

Denizli, sonradan Osmanlı devrinde de görüldüğü gibi daha çok kuzeyi ile ilgili bir idari birimin içinde yer almıştır. Bu sebeptendir ki antik dönemde Phirigia içinde yer almıştır. Ancak Phirigia çok büyük olduğundan güneyindeki kısma dâhil edilmiştir.

Denizli yöresinde en eski iskân Beyce Sultan Höyüğü’ndeki kazıların gösterdiği gibi MÖ 5- 4000’lere kadar geri gitmektedir. Bu tarihlerden beri Denizli’nin şimdiki toprakları yerleşim yeri idi. Ancak MÖ 3.000 yıllarına kadar bu topraklarda kimlerin yaşadığı bilinmemektedir. Denizli toprakları, 3. ile 2. bin arasında Hattiler, 2.000 içinde Hitit devleti çağında Arzava krallığına dâhil olmuş olmalıdır. Bu konudaki bilgiler henüz net değildir (Baykara, 2007:29)

Bu bölgeye Avrupa’dan gelenlerin yerleşmeleri ve Phirigia adını bırakmalarından sonraki zaman ise MÖ 1000 yılından itibaren daha iyi takip edilebilmektedir.

Denizlinin yakın çevresindeki uygun alanlar birer önemli antik şehrin kurulmasına imkân vermiştir. Bunları sırasıyla şöyle sıralayabiliriz:

Denizli'nin ortasında yer alan Çürüksu Vadisi' (Lykos) nde Antalya ve Tavas ovasına açılan geçitlerin uygun yerlerinde Laodikeia bulunmaktadır. Doğuda Honaz'ın 5-6km kadar kuzeyinde Kolossae vardır. Çürüksu'nun ilerisinde Çökelez'in batı eteklerinde Hiyerapolis bulunur. Daha batıda ise Sarayköy yakınlarında Karura, biraz daha içeride ve doğuda Attouda yer alır.

Denizli'nin kuzeyinde bugünkü Çal ovasının İsabey kasabası yakınlarında Lunda, Çal'da Mosyna, Ortaköy'de ise Dionisopolis bulunmaktadır. Bunların kuzeyinde Motella ve Peltai, şimdiki Işıklı yerinde de Eumenia vardır.

Çardak gölünün batı kıyısında antik şehir Sanaos, güneydeki Karaağaç ovasının ortasında Themision, daha güneyde ise Eriza yer alır.

Tavas ovasında o yüzyıllarda da üç yerde kuzeyde Herakleia (Kızılcabölük ve Vakıf yakınları); ortada Medet yakınlarında Apollanaia ve bugün, gerçek Tavas adı Kale olarak değişen Tabae; Bozdağlar ortasında Kızılcıca'da da Sebastapolis bulunmaktadır. Bu antik şehirler dışında daha küçük yerleşmeler de olmuştur.

Bizans döneminde Roma dönemine göre büyük değişimler olmuştur. Batıya Efesos'a yönelen büyük ticaret yollarının canlılığını kaybetmesi, bu yol üzerindeki şehirlerin küçülmesine yol açtı. Bu dönemde ovaların ortasında yer alan canlı ve büyük şehirler küçülmüş, halk vadi içlerine çekilmiştir. Bunun bir sonucu olarak savunması güçlü sarp yerler daha büyük önem kazanmıştır. Bu türden yerlere en güzel örneklerden birisi Khonae yani Honaz olmuştur. Honaz daha X. Yüzyıldan önce Kolossae'nin yerini almış idi. Çünkü buranın sarp bir tepe üzerinde kurulu kalesi ile savunma imkânları çok güçlü idi. X. ve XI. Yüzyıllarda idari merkez olan Honaz oraya ulaşan yolları da canlandırmıştır (Baykara, 2007: 30-31).

İlk Fetih Yılları

Denizli'ye Türkler ilk defa 1071 yılında geldiler. Türkler geldiğinde Denizli topraklarında kalabalık olmayan bir Bizans nüfusu yaşıyordu. Bunlar Eumenia ve Tabae (Tavas-Kale)'da idiler. Bunların dışında en büyük ve mamur olan şehir ise Honaz'dı.

Bu yıllarda Selçuklu Sultanı Alparslan'a karşı isyankâr davranan Yıva oğuz Bey'i Erbasgan-oğlu Bizans'a sığınmış, İstanbul'a doğru yol almıştı. Bu asi komutanın ardından öteden beri Anadolu'ya akınlar yapan Afşin Bey ve diğer hudut beyleri

geldiler. 1070 yılında Afşin Bey Anadolu'yu baştan başa geçerek Firigya kıtasına girdi ve buradaki en büyük şehir olan Honaz'ı aldı. Daha sonra Laodikeia'yı da yağma ederek askerleriyle birlikte Adalar Denizi sahillerine kadar gitti (Baykara, 2007: 35).

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra 1075 yılına kadar Romalıların diyarı baştanbaşa Türkler tarafından zaptedilmişti. Denizli ve çevresi de Kutalmışoğlu Süleyman Bey maiyetindeki kumandanlar tarafından ele geçirilmişti.

Bu ilk Türk fethinden sonra Denizli yirmi sene kadar Türk hâkimiyetinde kaldı. 1097'deki Haçlı saldırısından sonra Çaka Bey'in ölümü ve I. Kılıçarslan'ın güç durumda kalmasından yararlanmak isteyen Bizanslılar, XI. Yüzyılın sonlarında komutan Yuannis Dukas'ı bu toprakları geri almak için görevlendirdi. O sırada Türk kuvvetleri iç bölgelerde Haçlılarla savaştıkları için Dukas, Laodikeia, Honaz ve Çardak taraflarını rahatça ele geçirmiştir. Ancak bu çok uzun sürmemiş, Haçlı ordusunu dağıtan Kılıçarslan 1102 yılında buraları tekrar fethetmiştir.

Kılıçarslan'ın bu zaferini içine sindiremeyen Bizans İmparatoru Alexis Komnenos, kumandanlarından Philocal'ı buraları geri almak için görevlendirmiştir. Philocal, ordusuyla gelerek Laodikeia'yı almış, Beşparmak dağlarına çadır kuran Türklerin üzerine giderek onlara büyük zulümler yapmıştır. Bu zulüm ve vahşet, Türkler arasında büyük yankılar uyandırmış ve hemen herkes matem yutmuştu. Bunun intikamını almak isteyen Atabeg Hasan Çukurova'dan 24.000 kişilik ordusuyla bu bölgeye geldi ve 1111 yılında Denizli bölgesini tekrar Türk hâkimiyeti altına aldı.

Bu tarihten sonra Laodikeia Türklerin bir uç ve mühim garnizon mevki olmuştur. Türk kuvvetleri buradan sık sık Bizans topraklarına akınlar yapıyorlardı. Bunlardan rahatsız olan Bizans İmparatoru Jean Komnenos 1119 yılında İlk olarak Laodikeia'yı tekrar geri almak için sefere çıktı ve bunda başarılı oldu (Baykara, 2007: 36-37).

Bunlardan sonra 1147 yılında Denizli'de haçlı seferlerini görmekteyiz. Bu yıllarda Anadolu'ya giden yollardan sadece Laodikeia'dan geçeni Bizanslıların denetimi altındaydı. Bu yüzden de 1147 yılında Fransız Haçlıları Anadolu'ya açılabilme için bu yolu tercih etmişler ve 4 Ocak 1148 tarihinde Laodikeia'ya gelmişlerdir. Laodikeia'nın Bizanslı kumandanı Türklerle iş birliği yapmış, bütün şehir halkı eşyaları ile birlikte ayrılıp şehri tamamen boşaltarak güneydeki dağların içine çekilmişti. Bu hareket

haçlıları çok zor duruma düşürmüştür. Zira Antalya'ya kadar başka bir yerden erzak temin etme imkânları yoktu. Fransız Haçlıları 6 Ocak 1148 tarihinde Antalya'ya doğru hareket ettiler. Önlerinde geçmeleri gereken yüksek ve sarp bir geçit olan Kazıkbeli vardı (Baykara, 2007: 39-40).

Kazıkbeli'ne bir gün sonra vardılar ve burada kendilerinden önce burayı geçmek isteyip de geçemeyen alman Haçlı ordularının cesetleriyle karşılaştılar. Bu durum onlarda büyük bir paniğe sebep oldu. Menderes kenarında birkaç gün önceki yenilginin öcünü almak isteyen Türk kuvvetleri de tepelerden Haçlıların hareketlerini gözlüyorlar ve saldırmak için fırsat kolluyorlardı. Nitekim Kazıkbeli'nde dar bir yerde sıkıştılar ve büyük panik yaşadıkları bir anda Türklerin saldırısına uğrayarak ağır bir yenilgi aldılar. Kazıkbeli Savaşı olarak da adlandırılabilen bu savaş Haçlıları çok üzmüştü. Savaştan canlarını kurtarabilen az sayıda şövalye ve ordu aç kaldıkları için ancak ellerindeki sağ kalan atların bir kısmını yiyerek Antalya'ya varabilmişlerdi.

II. Haçlı Seferi sırasında gayet dostane olan Türk-Bizans ilişkilerinin bozulmasından sonra Laodikeia tekrar zaman zaman Türk akınlarına uğramıştır. 1157 senesinde İstanbul'dan Alaşehir civarına gelen Manuel Komnenos, Türk topraklarına girerek yağmalamalarda bulunmuş, bütün etrafı yakıp yıktıktan sonra İstanbul'a geri dönmüştür. Bu yapılanların intikamını almak isteyen Türk birlikleri 1157 senesinde Laodikeia üzerine saldırdılar ve şehri yağma ederek bütün halkı da esir aldılar. Bu zaferin ardından 1161 yılında Manuel Komnenos ve II. Kılıçarslan arasında 13 yıl süren bir dostluk devri başladı. Bu 13 yıllık süre zarfında Komnenos yıkılan kalelerini tamir ettirdi askerlerini kuvvetlendirdi ve nihayet 1176 yazı sonlarında Türkleri Orta Anadolu'dan sürüp çıkarmak amacıyla büyük bir ordu ile Laodikeia'ya geldi. Buradan da Honas, Kelaneia ve Lampis yoluyla Homa'ya ve nihayet Selçuklu ordusunun tuttuğu Miryakephalon geçidine ulaştı. 17 Eylül 1176 tarihinde yapılan savaşı Selçuklu ordusu kazandı ve böylece Bizans'ın Türkleri Batı ve Orta Anadolu'dan atma teşebbüsleri tamamen ortadan kalkmış oldu (Baykara, 2007: 51-53).

Laodikeia, II. Haçlı ordusuna göstermiş olduğu tepkiyi III. Alman Haçlı Ordusuna göstermemiştir. Türkmenlerin şehir etrafına kadar gelip keçe evlerini kurduklarını gören şehrin Rum halkı, Türk hâkimiyetinin iyice yaklaştığını hissederek öbür Bizans şehirlerinin aksine 25 Nisan 1190 tarihinde Haçlı ordularını büyük bir sevinçle karşılamışlardır. Frederik Barbaros halkın bu davranışından çok mutlu

olmuştur. Haçlı ordusu Laodikeia'dan sonra Acıgöl üzerinden yürüyüşlerine devam etmişlerdir (Baykara, 2007: 56).

Türk Fethi ve Denizli ve Yöresinin Türk İdaresine Katılması

Gıyaseddin Keyhüsrev, 1182 tarihinden itibaren bulunduğu Uluborlu melikliği sırasında batıda Lâdik/Laodikeia kendisinin önemli hedefleri arasındaydı. 1192 senesinde Selçuklu tahtına geçtikten sonra bir süre yüzünü sadece batıya çevirmişti. 1196 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev sultan olup gücünü de kanıtlayınca Burdur üzerinden Salda Gölü kıyısından yani Sultan Pınarından geçerek Denizli'ye gelir. Denizli havalisi dördüncü ve nihai olarak Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmiş ve Türk ülkesine katılmıştır (Baykara, 2007: 57-58).

Ama Denizlinin özellikle Honaz bölgesi hala Bizans kontrolündeydi. 1206 senesine gelindiğinde Honaz da dahil olmak üzere Denizli topraklarının çok büyük bir kesimi artık Türk askerlerinin denetimi altındaydı. Yörenin idare teşkilatı yeniden düzenlendi ve Honaz merkez olmak üzere en azından iki vilayetli bir eyalet yani sübaşılık oluşturuldu (Baykara, 2007: 67).

Denizli vilayeti toprakları, 13.yüzyıl başlarından itibaren "Uc"un güneybatı kanadını teşkil ediyordu. Denizli havalisi, bilhassa vilayetin orta ve güneydoğu kesimleri bu yüzyılın ilk yarısında kalabalık ve yoğun bir Türkmen nüfusu içeriyordu (Baykara, 2007: 73) Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise şimdiki Denizli vilayeti topraklarında iki ana kesin fark ediliyor. Çürüksu-Acıgöl hattının kuzeyinde Peçenek veya Kıpçak kökenliler; güneyinde ise Salurların etkin olduğu görülüyor. Bu dönemde bu bölgede yaşayan Türkmenler henüz boylarının ismini taşıyan Beylerin idaresinde idiler (Baykara, 2007: 76).

14.yüzyılın başlarına geldiğimiz zaman şimdiki Denizli vilayeti topraklarının kuzeyi Germiyanogullarının, güneydoğusu Hamid, güneybatısı bu tarihlerde var olan Tavas Beyliğinin toprakları idi. Denizlinin kurulduğu düzlükte ise inanç beyliği bulunmaktaydı (Baykara, 2007: 93). Bu yüzyılın sonlarında denizli şehir olarak Osmanlı idaresine katılmıştır. Yıldırım Bayezid 1391 yılında Anadolu'daki beylikleri kendisine bağladığı sırada Denizliye de uğramış ve burasını da Osmanlı devletine katmıştır. Bundan sonraki yıllarda zaman zaman Osmanlı idaresinden çıkan şehir 1429 yılında kesin olarak tekrar Osmanlı idaresine katılmıştır (Baykara, 2007: 99).

Denizli'nin 1429 yılında ikinci kez Osmanlı yönetimine girmesinin ardından 1453 yılında İstanbul'un fethedilmesi ile Denizli belli oranda istikrara kavuşmuştur (Kodal, 2007: 14).

Denizli, 16. ve 17. yüzyıllarda, Nahiye-i Lazıkıyye (Merkez), Nahiye-i İbsili, Nahiye-i Kaş-Yenice ve Nahiye-i Aydos olmak üzere başlıca dört nahiyeden oluşmuştur. Lazıkıyye merkez nahiyesi, bugünkü Denizli merkez ilçesi sınırlarında, İbsili, Buldan ve Güney ilçelerinin bulunduğu bölgede, Aydos ise Buldan ve Güney'in kuzeyinde, Uşak iline bağlı Ulubey, Eşme ve Alaşehir'in güneyinde batıda Kiraz yakınlarına kadar uzanan bir sahayı kapsamıştır.

Bu Nahiyeler 17. yüzyılda kaza haline getirilmiş, İbsili Nahiyesi, Ezine; Kaş-Yenice Nahiyesi, Çarşamba (Cıharşamba) adını almıştır. Aydos ise daha 16. yüzyılda Gök-Öyük Kazası adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu kazalara Honaz da ilave edilmiş ve kaza sayısı beşe çıkmıştır.

18. yüzyıl boyunca Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza olmaya devam eden Denizli, 19. yüzyılda Anadolu Beylerbeyliği'nin bölünmesi üzerine sancak haline getirilerek, yeni kurulan Aydın Sancağı'na bağlanmıştır. 1867 düzenlemesinden sonra Menteşe ile birleştirilen Denizli tekrar kaza olarak, Aydın Sancağı'na katıldıysa da 1883'de Denizli sancağı yeniden kurulunca mutasarrıflık haline getirilmiş ve 1884'te Tavas, 1888'de Garbi Karaağaç'ın (Acıpayam) katılmasıyla Osmanlı dönemindeki en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu dönemde 6 kaza ve 1 nahiyeden oluşan Denizli'nin toplam köy sayısı da 385'e ulaşmıştır.

Milli mücadele yıllarında Denizli, Ege Bölgesi'nde Yunan işgaline karşı ilk tepki gösteren ve ilk direnen illerden birisi olması hasebiyle çok önemli bir yere sahip olmuştur (Kodal, 2007: 18).

15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanların İzmir'i işgal etmesinin ardından, ilk protesto mitingi işgalden yaklaşık dört saat sonra Denizli'de Bayramyeri Meydanı'nda, büyük bir halk katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Denizli halkı, Yunanların Denizliye ulaşmaması için gerekli savunma önlemlerine katkıda bulunmuşlar ve Denizli'nin işgali olasılığına karşı da gerekli hazırlıkları yapmışlardır. Bu amaçla Denizli ve birçok ilçesinde hızlı bir şekilde Kuvâ-yı Milliye teşkilatları kurulmuş (Toker, 1983: 42). Bu teşkilatlar Denizli

ve çevresinde açılan cephelerde büyük direnişler göstermiş, işgal kuvvetlerinin Denizli merkezine girmesini engellemişlerdir.

1.2. Denizli'nin Coğrafi Durumu

Denizli, Anadolu'nun güneybatısında, Ege ve Akdeniz bölgelerinde toprağı bulunan 11,868 km² yüzölçümüne sahip, 354m râkımlı bir ilimizdir. Coğrafi konumu itibariyle Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçit görevi üstlenir. Doğuda Afyonkarahisar, Burdur ve Isparta; kuzeyde Uşak; Güneyde Muğla, Batıda Aydın ve Manisa illeri ile komşudur. Bu yönüyle güneybatı Anadolu bölgesinde kavşak bölge konumundadır (Arslan, 2008: 5).

Tarihi süreç içinde Denizli ve bazı ilçeleri komşu illerin sınırları içerisinde yer almıştır. Günümüzde de Denizli'nin bazı ilçeleri komşu illerin ilçeleri ile ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde bulunmakta, bazı komşu yerleşim yerlerinden çok sayıda göç almaktadır. Denizlinin bu özelliğı bölgenin kültürel dokusunun ve yerleşim haritasının oluşmasında birinci etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2008: 5). “Özellikle, Burdur iline bağı Tefenli, Karamanlı, Beyköy, Salda, Yeşilova, Gölhisar ve Çavdır; Afyonkarahisar'a bağı Dinar, Dazkırı, Evciler ve Başmakçı; Aydın iline bağı Buharkent, Karacasu, Horsunlu, Pamukören ve Nazilli; Muğla iline bağı Köyceğiz, Dalaman, Fethiye ve Ortaca yerleşimleri kültürel doku, yerleşim özellikleri ve tarihi birliktelikler gibi nedenlerden dolayı bir bütün olarak ele alınmalıdır” (Arslan, 2008: 6).

Denizli ilini kendi içerisinde altı bölgeye ayırarak incelemek mümkündür. Bu bölgeleri kendi içinde çok net ayırabilmek mümkün değildir ancak bölgesel, tarihi ve kültürel doku noktasında birbirinden farklılıklar gösteren bir büyük bütünlük olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Tok, 2006: 300-301).

Burada bahsedilecek olan bölgeler, yörede kullanılan ağız özellikleri, kültürel doku özellikleri, gelenek ve görenekler ele alınarak, bilhassa coğrafi şartların getirdiğı koşullar göz önünde bulundurularak tasnif edilmiştir. Bölgeleri kendilerine has özellikleri dikkate alınarak aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür.

I. Bölge

Bu alan, Acıpayam, Serinhisar ve Çameli ilçeleri ve bu ilçelere bağlı belde ve köyleri kapsamaktadır. Bölgede ana hatları ile Acıpayam ile Serinhisar ovaları etrafındaki, Gireniz Vadisi ve Çameli'deki yerleşim yerleri dikkati çekmektedir.

Bu bölgedeki en büyük yerleşim yeri, tarihte Garbî Karaağaç, Âsi Karaağaç adlarıyla da anılmış olan Acıpayam ilçesidir. Etrafındaki diğer ilçeler zaman içinde Acıpayam'dan ayrılarak ilçe olmuşlardır.

Acıpayam, Ege Bölgesi'nin güneydoğusunda, Ege Bölgesi sınırlarının bitip Akdeniz Bölgesi'nin sınırlarının başladığı yerdedir. Doğusunda Burdur iline bağlı Yeşilova, Gölhisar, Çavdır ve Tefenni; batısında Tavas; kuzeyinde Serinhisar ve Çardak; Güneyinde de Çameli ve Muğla iline bağlı Köyceğiz ilçesi bulunmaktadır. İlçede kendi adıyla anılan büyükçe bir ova yer almaktadır. İlçenin güneyine doğru gidildikçe kısmen dağlık bir yapıya sahip olan Gireniz bölgesi ile karşılaşılır. Bu bölgede oldukça dağınık bir yerleşim vardır. Köyler küçük küçük mahallelerin birleşmesinden meydana gelir. Bu yerleşim özelliği bölgedeki oğuz boylarının Yörüklük geleneğini, yakın zamanlara kadar sürdürmüş olmasının bir göstergesi olarak algılanabilir (Arslan, 2008: 7).

Eski adı Cumayanı (Karaman) olan Çameli ilçesi 1952 yılında Acıpayam'dan ayrılarak ilçe olmuştur. İlçe insanının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkisi Cumhuriyet dönemine kadar Menteşe Yöresi'yle¹ olmuştur. Denizli'nin güneyinde yer alır. İlçe, Muğla ile Burdur illeri arasında, doğusunda Gölhisar; batısında Köyceğiz; kuzeyinde Acıpayam; Güneyinde Fethiye ile çevrilidir. İlçe Fethiye Yörüklerinin göç yolu üzerindedir. Çameli genellikle orman içersinde çok dağınık, biraz dalgalı, biraz da yayla karakterli bir arazi yapısına sahiptir. İlçeye bağlı 28 tane köy bulunmakla beraber bu köylere bağlı çok miktarda küçük küçük mahalleler bulunmaktadır. Birçok Yörük ve Türkmen oymağı yöreye yerleşmiş ve yakın zamana kadar Yörük yaşayış biçimini devam ettirmişlerdir.

¹ 1282'de Fethiye (Megri), Muğla ve Milas bölgelerinde bir uç kıyı beyliği olarak kurulan Menteşe Beyliği'nin hâkim olduğu bölge bugünkü Muğla topraklarının tamamını, Denizli'nin batısındaki Kale, Tavas, Acıpayam ve Serinhisar ilçelerini; Aydın'ın Çine, Bozdoğan, Söke ve Nazilli ilçelerini içine almaktadır.

Geçmişte Kepez ve Yerlikaya adları ile anılan ve 1987 yılına kadar da Kızıllıhıhar olarak bilinen Serinhisar ilçesi, il merkezine en yakın ilçelerden birisidir. 1987 yılına kadar Acıpayam ilçesine bağlı olan Kızıllıhıhar, 1988 yılında Serinhisar adını alarak ilçe olmuştur. Denizli ilinin güneyinde ve Akdeniz Bölgesi'ne yakındır. İlçenin doğusunda Acıpayam'a bağlı Yeşilyuva kasabası; batısında Tavas; Kuzeyinde Denizli; güneyinde Acıpayam bulunur. Bölgede bilhassa ağız özellikleri ele alındığında bazı alt ağız bölgeleri görülmektedir. Konuşulan ağız özellikleri bölgeye geliş zamanı, geliş yeri, boy, oymak ve aşiret durumu gibi bilgiler için önemli birer belge niteliği taşır (Arslan, 2008: 7-8).

II. Bölge

Bölgenin sınırları, Sarıabat Ovası'ndan başlayıp Sandıras Dağı'na kadar uzanman, Bozdağlar ve Babadağ ile kuşatılan bir havzadır. Bölgenin en uçta bulunan ilçesi Beyağaç'tır. İlçe 1966 yılında "Eskere" ve "Sarıyer" köylerinin birleşmesiyle "Beyağaç Köyü" adını almış daha sonra koşulları yeterli bulunarak 1972 yılında "Belediye" olarak teşkilatlanmıştır. 1991 yılında ise bağlı bulunduğu Kale ilçesinden ayrılarak fiilen ilçe olmuştur. Doğusunda Acıpayam ve Çameli; batısında Kale; Kuzeyinde Tavas; güneyinde Muğla ve Köyceğiz ilçeleri bulunmaktadır. İlçe yüksek bir bölgede, verimli Eksere Ovası üzerinde kurulmuştur.

Beyağaç, yerleşim olarak Yörük-Türkmen yoğunluğunun bulunduğu bir yöredir. Bölgede halen her yıl Eren Baba ve Yörük şenlikleri yapılmaktadır.

Bölgenin en eski yerleşimlerinden birisi Kale'dir. Kuzeydoğusunda Tavas; kuzeybatısında aydın; güneyinde Beyağaç; güneybatısında Muğla ile çevrilidir. Genel olarak dağlık ve engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Özellikle Avdan Dağı etrafından Muğla'ya doğru olan yerleşim dikkat çekicidir. Bu bölge aynı Çameli ve Gireniz Vadisi'ne benzer yerleşim özelliklerinin görüldüğü bir alandır.

II. bölgenin nüfus ve ekonomik olarak en hareketli ilçesi Tavas'tır. İlçenin ilk adı Yârengüme'dir. Yâren sözcüğü Türkçede arkadaş, dost ve can yoldaşı; güme sözcüğü de avcılar tarafından kuş avlamak için gizlenmek amacıyla yapılan küçük barınaktır. Selçuklular döneminde yöreye gelen ilk Türk boylarının, bu yerin ormanlık ve avlanmaya elverişli olmasından dolayı birbirlerini seven ve sayan arkadaşların avlandıkları yer anlamına gelen Yârengüme adını verdikleri sanılmaktadır.

İlçenin doğusunda Serinhisar ve Acıpayam; batısında aydın iline bağlı Karacasu; kuzeyinde Denizli merkez ve Babadağ; güneyinde Kale ve Beyağaç ilçeleri bulunmaktadır. İlçe, Kızılca, Tavas ve Barza ovaları üzerine kurulmuş olup etrafı dağlarla çevrilidir.

Kale, Tavas, Beyağaç ve Çameli ilçelerinin Muğla ve ilçelerine gidiş gelişleri geçmişten günümüze devam etmektedir. Bölgede yerleşmiş olan, özellikle Yörük kökenli, bazı köy ve beldelerin Muğla tarafından geldiği; buralardan da Muğla tarafına yerleşenlerin olduğu bilinmektedir (Arslan, 2008: 8-9).

III. Bölge

Baklan ve Çivril ovalarının çevresinde yer alan yerleşimler III. Bölge olarak ele alınabilir. Bölge, genel olarak Yukarı Menderes Havzası'nın sınırları içinde kalan Çal, Bekilli, Baklan ve Çivril ilçelerini kapsamaktadır.

Bu bölgenin önemli ilçelerinden birisi Çal'dır. Çal'ın doğusunda Çivril ve Baklan ilçeleri; batısında Denizli Merkez ilçe ve Güney ilçesi; güneyinde Bozkurt ve Honaz ilçeleri; kuzeyinde Bekilli ve Ulubey ilçeleri bulunmaktadır. Arazi yapısı dalgalıdır. Büyük Menderes Nehri ilçe topraklarından geçmektedir.

1176 Kumdanlı (Miryakefalon) Savaşı'ndan sonra yöreye Oğuz'un çeşitli boylarına bağlı Çakırlar, Bahadınlar, Karamanlı, Süller, Elvanlı, Kabalar, Kuyucak, Hançalar, Ali Fakihler, Dayılar, İcikler, Çatal Obalılar, Kaçarlar, Cabarlar, Şapçılar, Horzum, Sakızcılar, Toklar, Peynirciler, Demirciler, Köseliler, Seyitler, İkizli, Sindel, Kaplanlar, Sarı Keçili, Sarı Tekeli, Karalar, Hadımlar, Meller, Büberler, İnallı(Eynelli) gibi oymaklar yerleşmiştir. İlçenin Çökelez dağ silsilesinde halen hayvancılığa dayalı yarı göçebe bir yaşam tarzı sürdüren köyler bulunmaktadır. Günümüzde yerleşik hayata geçmeyen Erkekli, Sarıkeçili gibi bazı Yörük obaları yaz aylarında bu dağları yaylak olarak kullanmaya devam etmektedirler (Arslan, 2008: 9).

Bölgenin diğer bir ilçesi, önceleri Çal ilçesine bağlı iken 1990 yılında ilçe olan ve Baklan Ovası'nın doğu kenarında kurulmuş olan Baklan ilçesidir. Bölgeyi fethettiği ve bugünkü baklan ilçesini kurduğu düşünülen Hüsameddin Dede'nin ismine izafeten uzun bir dönem Dedeköy olarak adlandırılmıştır. İlçe, Çal, Bozkurt, Çivril ilçeleri ve Afyonkarahisar iline komşudur.

Bekilli ilçesi 1987 yılında Çal'dan ayrılarak ilçe olmuştur. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın uç beyleri Yahya ve Bekir Bey'ler tarafından fethedildiği için Bekirli adını aldığı sanılmaktadır. Sonraları bu ismin halk ağzında Bekilli haline geldiği tahmin edilmektedir.

III. Bölgenin en büyük ve en önemli yerleşim yeri Çivril ilçesidir. Çivril' in kuzeyinde Sivaslı; kuzeybatısında Karahallı; kuzeydoğusunda Sandıklı; güneydoğusunda Dinar; güneyinde Dazkırı ve Evciler ilçeleri bulunmaktadır. Güneybatısında ise Bekilli, Çal ve Baklan ilçeleri yer alır. Arazisinin % 54'ü düz ovidan oluşmaktadır. Bu ovidanın kuzeyinde Bulkaz Dağları; kuzey batısında Kocayaka Dağları; güneydoğusunda ise Bozdağ vardır. Kuzey doğusunda yer alan Akdağ ilçenin en yüksek, Ege Bölgesi'nin ise ikinci yüksek dağı özelliğindedir. Işıklı kasabasından çıkan Büyük Menderes Nehri, Dinar ve Akdağ'dan çıkan pek çok kaynağın suları ile birleşerek 72km. lik bir alana sahip olan Işıklı gölünü beslemektedir.

Bu ilçe aynı zamanda Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir yere sahip olan Kumdanlı (Miryakefalon) Savaşı'nın gerçekleştiği bölgedir (Arslan, 2008: 9-10).

IV. Bölge

Bu bölge, Buldan, Güney, Sarayköy ve Babadağ ilçelerini kapsamaktadır.

Buldan, Denizli'nin en eski kent kültürüne sahip ilçesidir. 1779'da Aydın İline bağlı bucak, 1807 yıllarında yine Aydın'a bağlı ilçe olmuştur. 1883'te de Denizli sancağına bağlanmış ve Denizli'nin 1923'te il olması üzerine Buldan da Denizli'ye bağlı ilçe olmuştur. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında 1920'de Yunanlarca işgal edilen Buldan, 04 Eylül 1922'de bağımsızlığına kavuşmuştur.

Buldan dokuma uygarlığının Anadolu'daki başkentlerinden biridir. Osmanlı Devletinin kuruluşundan sonra sarayın dokuma ihtiyacının bir kısmı Buldan'dan sağlanmıştır. Ertuğrul Gazi'nin içliği, Barbaros'un şalı, Padişah Genç Osman'ın gömleği Buldan' da dokunmuştur. Bu örnekler Topkapı Sarayı Müzesinde hala sergilenmektedir.

Buladan oymağının Türkistan'dan getirdiği dokuma kültürünü buraya yerleştirdiği sanılmaktadır. 14. yüzyılda İbni Batuda Buldan için "... Orada pamuktan altın işlemeli kumaş imal olunur ki başka örneği yoktur. Kaliteli pamuğun kuvvetli eğrilmiş olması nedeniyle dokumaları uzun ömürlüdür. Bu kumaş beldenin ismiyle

anılır.” (www.buldan.gov.tr/ 03.01.2012) der. Bu da Buldan bezinin kendi adıyla bir marka olduğunu gösterir.

Buldan Ege Bölgesinin iç kısmında yer almakta olup, doğuda Güney ilçesi, batıda Kuyucak, kuzeyde Sarıgöl, güneyde Sarayköy ilçeleriyle komşu bulunmaktadır. “İlçede Manisa ili ile kültürel bağlamda bir yakınlık arz eden bir doku mevcuttur.” (Arslan, 2008: 10)

Güney ilçesi 1948 yılında Buldan’dan ayrılarak ilçe olmuştur. Doğusunda Çal, batısında Buldan, kuzeyinde Uşak ile komşudur. Büyük Menderes Nehri ilçe sınırlarından geçmektedir. İlçe konumu itibarıyla suyu bol olan bir tepenin güney kısmında yer alır. Bu da tipik bir Yörük yerleşim özelliğini göstermektedir.

Bu bölgenin önemli yerleşim yerlerinden birisi Sarayköy’dür. İlçe Büyük Menderes vadisinde kurulmuştur. Zamanında kuzeye düşen ve şimdi Bayramyeri denilen Buldan yolu üzerinde bir adacık meydana gelmiş ve bu adacık üzerine Sarıbey adında bir Yörük aşireti gelip yerleşmiştir. Şimdiki ilçe merkezinin bulunduğu geniş ova, o zamanlar bataklık ve kısmen göl halinde imiş ve adına da Sarıgöl denilirmiş. Bu Sarıgöl adının zamanla Sarayköy’e dönüştüğü sanılmaktadır.

Günümüzde ilçeye bağlı 21 köy ve 4 belde bulunmaktadır. Bu köy ve beldelerin önemli bir kısmı yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş bulunan Yörük ve Türkmenlerdir. Burada Yörük ve Türkmen gelenekleri hâla canlı bir şekilde yaşatılmaktadır.

Bölgenin diğer bir yerleşim yeri de eski adı Kadıköy olan Babadağ ilçesidir. Babadağ’ın Yeniköy olan ilk ismi, Kadıköy’e dönüşmüştür. Ancak bu isim İstanbul’daki Kadıköy ile karıştığından ötürü, posta işlemlerinde sorunlar çıkmış, nahiye müdürlüğünün teklifi, belediye meclisinin kararı ile 1935 yılında Babadağ olmuştur. Bu ismi hemen eteğinde bulunduğu Babadağı’ndan almıştır.

Burası da Buldan ilçesi gibi Denizli’nin en önemli tekstil merkezlerinden birisidir. Tavas, Sarayköy, Denizli ve Aydın ile komşudur (Arslan, 2008: 11).

V. Bölge

Bölge Denizli-Ankara yolu üzerinde ve çevresinde bulunan yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Bu bölge iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birisi Denizli'nin ilk yerleşim merkezlerinden birisi olan Honaz; diğeri de Hambat olarak adlandırılan Çardak ve Bozkurt ilçeleridir.

Hambat Ovası, adını Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat döneminde yaptırılan Han-Âbat Kervansarayı'ndan almaktadır. Ova bölgenin en belirgin yüzey şeklidir.

Hambat Ovası üzerinde yer alan çardak ilçesi Denizli'nin nüfus olarak küçük ilçelerinden birisidir. Burada Türkiye'nin önemli soda üretim yerlerinden birisi olan Acıgöl bulunmaktadır. İlçenin doğusunda Afyonkarahisar, batısında Bozkurt, güneyinde Acıpayam bulunmaktadır. Bölge coğrafi konumu itibarıyla önemli ticaret yollarının geçtiği önemli bir merkezdir.

Hambat Ovası'nda kurulmuş olan diğeri bir yerleşim yeri ise 1990 yılında Çardaktan ayrılarak ilçe olan Bozkurt'tur. Burası da nüfus olarak küçük bir ilçedir. İlçe 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı Rus Savaşı sonrası Balkanlardan gelen göçmenler tarafından 1876 yılında kurulmuştur. Burada Balkan Türklerinin kendilerine has kültürlerini hâla görebilmek mümkündür.

Honaz ilçesi, Denizli'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Kalesi, bölgedeki en korunaklı kalelerdendir ve yöreyi Acıpayam tarafına bağlayan yolların kilit noktasındadır. Bu bakımdan burada birçok savaş yapılmıştır. Kale, ilk olarak Afşin Bey tarafından fethedilmiş ve Türk hâkimiyetine girmiştir (Arslan, 2008: 11).

İlçe, Ege'nin en yüksek dağı olan Honaz Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur.

VI. Bölge

Denizli Çukuru olarak da adlandırılan bu bölge, Denizli merkez ilçe, Sarayköy ilçe merkezi ve Akköy ilçelerini kapsamaktadır. Bölge Honaz Dağı, Babadağ, Karcı Dağı ve Çökelez Dağları ile çevrilmiş geniş bir ovadır.

Denizli merkez ilçe, Türkler tarafından kurulan bir şehirdir. Fetih sürecinin akabinde Lâdik'e yerleşen Türkler, buranın yaşanabilirlik özelliğini kaybetmesinden

sonra bugünkü Kaleiçi olarak bilinen yerde yeni bir kale kurmuşlar ve buraya taşınmışlardır. Şehrin kurucusu Karasungur'dur.

Denizli Çukuru'nda yer alan bir başka ilçe, 1991 yılında ilçe olan ve Kafkaslardan gelen bir grup göçmen tarafından kurulan Akköy'dür. Burası özellikle Çal bölgesinden gelenlerle büyüyen bir ilçedir (Arslan, 2008: 12).

1.3. Denizli'nin Ekonomik Durumu

Denizli denilince ilk akla gelenlerden birisi tekstildir. Dokumacılık bu şehirde ilk olarak Romalılar döneminde görülür ancak Selçuklu ve Osmanlılar döneminde en ihtişamlı dönemini yaşar. 1071 yılında Anadolu'ya giren Selçuklular, 1100 yıllarında Denizli'ye yerleşmiştir. Selçuklularla birlikte sanayi de çeşitlenmeye başlamıştır. Aynı yıllarda Ahî Kaysar, Denizli- Yeşilyuva'ya yerleşerek deri sanayini kurmuştur. Kısa bir süre sonra Ahî Evran, dericiliği Denizliye taşımış, daha sonra bu işi Ahî Sinan'a bırakmıştır. Ahîlik terbiye ve eğitimi Denizli'de birçok iş kolunun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün halen Türkiye kösele ihtiyacının % 80'i Denizli'den karşılanmaktadır.

Denizli merkezde demircilik, bakırcılık, şekercilik, unculuk, değirmencilik iş kolları oldukça gelişmiştir. 19. yüzyılın sonlarında İzmir-Denizli, Denizli-Afyon-İstanbul tren yollarının yapılması ticareti hızlandırmış, aynı yıllarda ilk özel banka olan Denizli İktisat Bankası kurulmuştur.

Babadağ ilçesinde çarşaf, kaput bezi vb. tekstil ürünleri üretimi yapılmaktadır. Buldan ilçesinde Denizli tekstilinin başlangıcından bugüne havlu, sofrta örtüleri, tülbent, ipekli, işler, nakış ve çeyizlik ürünler dokunmuştur. Çal ve Bekilli ilçelerinde yetişen üzümün oldukça nitelikli olması nedeniyle geçmişte pekmez ve ağdıcılık, günümüzde de şarapçılık gelişmiştir. Güney ilçesinde halıcılık yapılmakta, son yıllarda ise bağcılık ve şarapçılık öne çıkmaktadır. Kale ilçesinde yüzyıllar boyunca çelik-metal inşaat malzeme ve teçhizatı üretilmiştir. Kızılcabölük beldesinde iç çamaşırlık ve gömleklik be üretimi yapılmaktadır. Serinhisar ilçesinde Selçuklularla beraber, halat, urgan, sicim üretimi başlamış, halen yeni teknolojilerle bu üretim devam etmektedir. Bu ilçede ayrıca günümüzde önemli miktarda leblebi üretimi de yapılmaktadır. Yatağan beldesi Osmanlı İmparatorluğu'nun süngü, kama, bıçak vb. çelik malzeme gereksinimini karşılamıştır. Bu beldede halen özellikle bıçak üretimi devam etmektedir.

Geçmişten bugüne Denizli ekonomisinin gelişimini altı değişik süreçte ele almak mümkündür.

a. Cumhuriyete kadar (1923) olan dönem: 1900- 1923 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu savaşta bulunuyordu. Denizli bu süreçte her zamankinden daha fazla üretmiş ve satmıştır. Milli Mücadelenin başarıyla tamamlanmasının ardından Cumhuriyet kurulurken Türkiye’de sanayi adına sadece birkaç tane un fabrikası vardı. Bu un fabrikalarından 10 tanesi, nüfusu 13 bin olan Denizli’de bulunmaktaydı. O dönemde Denizli’de 17 tane de tahin değirmeni bulunmaktaydı.

b. 1923-1950 arası: 1924 İzmir İktisat Kongresi’nde Atatürk’ün işareti üzerine Türkiye’nin ilk anonim şirketi olan “Şemsi Terakki Debağat” kurulmuş ve birlikte çalışmanın ilk örneği Denizli’de verilmiştir. Denizli 1950 yılına kadar fazla büyüyememiş eldeki mevcutlarını korumaya çalışmıştır. Ancak yine de o dönemlerde bankacılık Denizli’de yerleşmeye başlamıştır. Türkiye Halk Bankası genel Müdürlüğü kurulmuş, bu bankanın ilk şubesi de 1938 yılında Denizli’de açılmıştır. Bunun arkasından, 1940’lı yılların sonunda 20 bin nüfusa ulaşan Denizli’de Sümerbank İplik ve Bez Fabrikası kurulmuştur.

c. 1950-1970 arası: 1955 yılında Denizli karayoluyla İzmir’e bağlanmıştır. 1958’lerde elektriğin yeterince gelmesiyle enerji kullanımı öğrenilmiş ve küçük sanayi hareketlenmeye başlamıştır. 1960’lı yılların başında birinci ve ikinci sanayi siteleri kurulmuş, böylece büyük sanayinin alt yapısı hazırlanmıştır. 1960’lı yılların sonunda ilde tuğla- kiremit fabrikaları ile Kaleli demir ustaları tarafından haddehaneler kurulmaya başlanmıştır.

d. 1970-1980 arası: 1970’li yıllarda Denizli’de 70’in üzerinde anonim şirket kurulmuş ve bu şirketlerin büyük çoğunluğu hemen temel atarak kısa sürede üretime başlamıştır. Hemen arkasından organize sanayinin eksik olması nedeniyle bazı sıkıntılar meydana gelmiş ve iş yerlerinin bir kısmı kapanmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Denizli, tekstil sektörünün yanı sıra 40’a yakın haddehanenin ürettiği yassı demir mamulleri sayesinde bu alanlarda Türkiye’de merkez olmuştur. Bunun yanı sıra elektrik kablosu, paslanmaz çelikten ev eşyaları, ambalaj, yem, cam, cıvata, kimya vb. konularda da söz sahibi olmaya başlamıştır. 1980 yılı sonunda ilin nüfusu 200 bine ulaşmıştır.

e. 1980-200 arası: 1980 yılının başından itibaren, ihracatın öğrenilmesi ve organize sanayi sitesinin hızla inşa edilmesi, Denizli’de orta ölçekli firmalara şevk vermiş bugün 300’ün üzerinde bulunan büyük ölçekli fabrikanın kuruluşunu hızlandırmıştır.

f. 2000’li yıllarda Denizli: 2000’li yılların başında 600 bin, 2010 yılında 931 bin 823 olan nüfusuyla Denizli, tarım, turizm, sanayi ve hizmet sektörüyle Türkiye’de varlığını hissettirmeye devam etmektedir.

Havlu- bornoz üretiminde Denizli önemli bir yere gelmiştir. Denizli ihracatının % 65’e yakını tekstil ve konfeksiyon ürünlerine aittir. Tekstil ve konfeksiyon ihracatı alanında Denizli, ülkenin yıllık ev tekstili ihracatının % 35’e yakınına karşılık duruma gelmiştir.

1.4. Denizli’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Denizli ilinin toplam nüfusu, 2010 yılında yapılan “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” nüfus sayımına göre 931 bin 823’tür. 2004 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması”na göre, kalkınmışlık düzeyi bakımından Denizli’nin ilçeleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Denizli merkez ilçe sosyo- ekonomik gelişme göstergesi bakımından Türkiye’de birinci derecede gelişmiş ilçeler arasındadır. Honaz, Sarayköy ve Babadağ ilçeleri ikinci derecede gelişmiş ilçelerdir. Fakat diğer 15 ilçe Türkiye ortalamasının altında, üç, dört ve beşinci derecededir.

Denizli kişi başına düşen milli gelir bakımından Türkiye ortalamasının biraz gerisindedir. İldeki okullaşma oranı İzmir, Aydın, Manisa ve Muğla’dan sonra Ege Bölgesi illeri arasında beşinci sırada bulunmaktadır.

Toplam il nüfusu genel olarak göç almakta ve % 0.13’lük nüfus artışı ile % 0.18 olan Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak il merkez nüfusları göz önüne alındığında ise denizli % 0.3 nüfus artış hızı ile Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmaktadır (Denizli Ticaret Odası, 2011: 21-23).

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Denizli, Ege Bölgesi ve aynı zamanda Türkiye'nin en eski yerleşim merkezlerine sahip olan yerlerden birisidir. Bu bölge, tarihi süreç içerisinde çok büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış, coğrafi konumu itibarıyla her dönemde cazibe merkezi olmuştur. Çünkü Denizli Ege Bölgesi'ni Akdeniz ve iç bölgelere bağlayan geçiş yolları üzerinde kurulmuştur. Bölge tam olarak Türklerin eline geçmesinden sonra da yine öneminden bir şey kaybetmemiş bu sefer de komşu yerleşim yerlerinin cazibe merkezi haline gelmiş, bunun sonucu olarak da çevre il ve ilçelerden çok fazla göç almıştır. Bu bakımdan Denizli'de görülen folklorik değerler bir bakıma bölgenin de folklorik değerlerini yansıtmaktadır.

Biz de bu kültürel zenginlik içerisinde tezimizin konusunu Denizli Efsaneleri olarak belirledik. Denizli'de teşekkül eden efsaneleri yazılı, sözlü kısmen de elektronik ortamlardan yararlanarak derleyip halkbilimsel inceleme metotlarıyla incelemeye çalıştık.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezimize öncelikle Denizli hakkındaki yazılı kaynakları tespit etmekle başladık. İlk olarak konu ile ilgili ya da konuya yakın olarak Denizli ve çevresine ait yapılan çalışmaları tek tek gözden geçirerek buralardaki konu ile ilgili kısımları inceledik. Bunların içerisinde tam efsane olanları kaynak göstererek aynen aldık. Bazı yayınlarda ise üstü kapalı olarak ya da kısmen verilmiş olan efsaneleri o bölgelere gidildiği zaman tekrar derlemek amacıyla kaydettik ve sahaya çıkınca o efsaneyi derlemede bu küçük parçacıklar bizlere yardımcı oldu.

İkinci olarak halk bilimi araştırma yöntemlerinden olan alan araştırması; üçüncü olarak gözlem; dördüncü olarak görüşme ve son olarak da anket yöntemlerini kullandık.

Halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp yaşatıldığı yerler (Ekici, 2010: 26) olarak tanımlanan alan araştırmasında öncelikle merkeze uzak olan köyleri tespit ederek

çalışmaya oralardan başladık. Sahaya çıkmadan önce o bölgenin kültürel özelliklerini dikkate alarak gerekli hazırlıklarımızı yaptık.

Kullandığımız bir diğer yöntem de gözlem yöntemi idi. Gözlem yöntemi, alan araştırmacısının, dıştan içeriye bakmak ve durumu olduğu gibi tarif etmek suretiyle, doğrudan doğruya gözlem yoluyla malzeme elde etmekte kullandığı metotlardır (Çobanoğlu, 1010: 74). Gözlem, doğal ya da yapay ortamlarda olabilir. Biz konumuz gereği doğal ortamları tercih ettik. Ancak tezimizin konusu efsane olduğu için derlemelerde gözlem yöntemini çok fazla kullanma imkânımız olmadı. Birkaç geleneksel törende (Aşağıseyit'teki koyun atlatma törenleri gibi) bu yöntemi kullanabildik.

Bizim konumuz için en uygun yöntem görüşme yöntemi olduğu için derlemelerimizin büyük çoğunluğunu bu yöntemle gerçekleştirdik. Görüşme ya da bir diğer adıyla mülakat yöntemi, anlatıcı ile icracının bir arada olduğu yöntemdir. Derlemecinin önceden hazırladığı sorular veya görüşme sırasında kendiliğinden doğan sorular derlemeci tarafından kaynak kişiye sorulur. Gerek sorulan sorular, gerekse alınan cevaplar ya yazılmak suretiyle ya da ses veya görüntü kayıt cihazlarıyla kaydedilir (Ekici, 2010: 71). Biz de görüşme yöntemini gerçekleştirirken çoğunlukla ses kayıt cihazı kullanmayı tercih ettik. Bazı kaynak kişiler ses kayıt cihazını istemedikleri için onlarla yaptığımız görüşmelerde not tutmak zorunda kaldık. Birkaç kaynak kişimiz ise not almamıza da karşı çıktığı için onlarla yaptığımız görüşmeyi, yanlarından ayrıldıktan hemen sonra yazıya geçirdik.

Kullanış olduğumuz en son yöntem ise anket yöntemi oldu. Anket yöntemi için önceden hazırlamış olduğumuz soruları, özellikle kendi öğrencilerimizin öğretmenlik yaptığı okullara gönderdik ve bu konuda onların yardımlarını rica ettik. İlçe ve köylerdeki okullardan bazı anketlerimize cevaplar geldi. Bu yöntemle yirmi civarında efsaneyi tespit etmiş olduk. Bu efsaneleri, derleme için o bölgelere gittiğimizde bize gelen kaynak kişilerden tekrar derleyerek teyit etmiş olduk. O kaynak kişilere ulaşamadığımız durumlarda ise o bölge efsanelerini bilmemiz bize diğer kaynak kişileri konuşturmada büyük kolaylık sağladı. Anket formlarının bir kısmını da Denizlili olan kendi lisans öğrencilerimize dağıttık. Ancak, kendi öğrencilerimizden efsane formlarının büyük bir kısmı geri dönmedi ve istediğimiz verimi elde edemedik. Anket

yöntemiyle gerçekleştirdiğimiz derlemelerin büyük çoğunluğunu yatırların oluşturması ayrıca dikkatimizi çekti.

Konumuz ile ilgili hazırlamış olduğumuz efsane derleme fişi aşağıdadır.

EFSANE DERLEME FİŞİ

EFSANE (SÖYLENCE)

Efsane, belirli olaylar ve şahıslar etrafında anlatılan, halkın gerçek olduğuna inanarak dinlediği, yeri geldiği zaman kendisinin ürettiği, belirli şekillere bağlı kalınmadan anlatılan, çoğunlukla kısa anlatımlardır.

Biz bu derleme fişi yoluyla Denizli ve çevresinde anlatılan efsaneleri tespit etmeye çalışacağız. Birçok ilde bu alanda ayrıntılı derleme çalışması yapılmış, biz de bu çalışmayla bu alandaki boşluğu doldurmaya çalışacağız.

Çevrenizde ya da köyünüzde, aşağıdaki konularla ilgili efsaneler (söylenceler) anlatılmakta ise onları kendi ya da büyüklerinizin ağzından yazınız. Derlediğiniz efsaneyi bu kâğıdın arkasına yazabileceğiniz gibi başka bir kâğıda yazarak da elinizdeki fişin arkasına ilave edebilirsiniz. Efsaneleri derlerken lütfen yazılı kaynak kullanmayınız.

Konuya gereken hassasiyeti göstereceğinizi ümit ediyor, şimdiden teşekkür ediyoruz.

Öğretim Gör: Metin TÜRKTAS

mturktas@mynet.com

SORULAR

1- Bölgenizde dünyanın, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaratılışını açıklayan hangi efsaneler anlatılmaktadır? (Yarasanın tüysüzlüğü, köstebeğin körlüğü, kaplumbağanın evi gibi)

2- Bölgenizde yıldızlar, bulutlar ve gök cisimleri ile ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır. (Çoban Yıldızı, Ülker Yıldızı, Samanyolu vb.)

3- Bölgenizde yer adlarını açıklayan (köyünüzün, mahallenizin, çevrenizin adı nereden geliyor) hangi efsaneler anlatılmaktadır?

4- Çevrenizde bulunan akarsu, pınar ve göllerle ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

5- Çevrenizde bulunan dağlar ve kayalarla ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

6- Bölgenizde taşlaşma ya da taş kesilme hadisesini anlatan hangi efsaneler anlatılmaktadır?

7- Bölgenizde hayvanlarla ilgili (kuşlar, canavarlar, kurtlar, ayılar vs.) hangi efsaneler anlatılmaktadır?

(Meselâ güvercin neden kutsaldır, keklik, baykuş neden uğursuzdur vs.)

8- Bölgenizde aşk ve sevda üzerine hangi efsaneler anlatılmaktadır? (Ağa kızı ile çobanın aşkı, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı gibi)

9- Bölgenizde veliler, şeyhler, peygamberler ve bunlara ilaveten, diğer din büyükleri ile alakalı yatırlar ve ziyaret yerlerine ait hangi efsaneler anlatılmaktadır?

10- Çevrenizde olağanüstü varlıklar (Hıdır, Cinler, Periler, Şeytan, Melek vb.) üzerine hangi efsaneler anlatılmaktadır?

11- Bölgenizde tarihi olaylar ve şahıslara ait hangi efsaneler anlatılmaktadır?

Efsaneyi anlatanın:

Adı, Soyadı:

Doğum yeri ve tarihi:

Şu an yaşadığı yer:

Tahsili:

Mesleği:

Efsanenin anlatıldığı yer:

Efsaneyi kimden ya da nasıl öğrendiği:

Bu efsaneye halkın inanıp inanmadığı:

Efsanenin oluşma zamanı:

Efsaneyi derleyen:

Adı, Soyadı:

Eğitimi:

Doğum yeri ve tarihi:

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Denizli, Ege Bölgesi'nin iç kesiminde Burdur, Afyon, Uşak, Manisa, Aydın ve Muğla illeri ile çevrili bulunan bir ilimizdir. Gerek sanayisinin gelişmiş olması gerekse coğrafi avantajı neticesinde, özellikle komşu illerden çok sayıda göç almıştır. Göçle beraber gelen bu insanlar geldikleri yerlerdeki kültürel özelliklerini de bu şehre taşımışlardır. Dolayısıyla bu şehirde yapılacak olan bir kültürel çalışma aynı zamanda bölge kültürü hakkında da genel bir bilgi verecektir.

Biz bu düşüncelerden hareketle Denizli'de sözlü kültürün önemli ürünlerinden biri sayılan efsaneler üzerinde çalışılmaya karar verdik. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz derleme yöntemleriyle Denizli il merkezi ve ilçelerinde anlatılan efsaneleri derlenmeye çalıştık. Bu çalışmayla, Denizli'de halen anlatılan ve bazıları da kaybolmakta olan efsaneleri kayıt altına alıp günümüz modern Halkbilimi inceleme yöntemlerini kullanarak incelemeyi amaç edindik. Bu bağlamda, bölge halkı, hangi durum ve şartlarda nasıl efsane üretmiş, üretilen bu efsane hangi ortamlarda anlatılmış, halkın efsaneye yaklaşımı, inandırıcılık bakımından efsanenin halk üzerindeki etkileri nasıl olmuş, gibi hususları da tespit etmeye çalıştık.

Denizli ili sınırları içerisinde anlatılan efsanelerin derlenip tek bir kaynaktan toplanarak gelecek kuşaklara aktarılması ve böylece efsanelerin sürekliliğinin korunması çalışmamızın ana amaçlarından bir diğeridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EFSANE VE EFSANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ

1.1. GELENEKSEL BİR ANLATI TÜRÜ OLARAK EFSANE

1.1.1. Efsanenin Tanımı

“Efsane” terimi günümüz Türkiye Türkçesinde kullanıldığı şekliyle dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada masal, öykü gibi anlamlara gelmekte olan efsane, sözlük anlamı olarak Türkçede: masal, dilden dile dolaşan hikâye veya destan, büyü ve etkileyici söz (Parlatır; 2009); asılsız hikâye, masal, boş söz (Devellioğlu, 1997); asılsız, hayal mahsulü hikâye, söylence, masal, fesane. Halkın hayal gücünden doğan ve dilden dile söylenirken bu hayal gücüyle şekil değiştirerek olağanüstü nitelikler kazanan hikâye (Ayverdi, 2008); Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence (TDK, TS, 2005) gibi anlamlara gelmektedir. Arapça’da “ustûre/esâtir” terimi ile karşılanırken Batı’da çoğunlukla Latince kökenli “legendus” kökünden türemiş terimler kullanılmaktadır. Bu terim için İngilizler “legend”, Fransızlar “légende”, Almanlar “legende” ve “sage”, İtalyanlar “leggenda”, İspanyollar “leyenda”, Ruslar “legende”, “predaniye” ve “skaz”, Yunanlar “mythe/mythos” kelimelerini tercih etmektedirler (Sakaoğlu, 1980: 4).

Anadolu Türkleri arasında “efsane”, “menkabe”, esâtir” ve “mitoloji” terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan Türkleri “esâtir”, “mif”, efsane”; Türkmenler “epsana”, “rovayat”; Özbekler “efsane”, “rivayat”; Karakalpaklar “epsane”, “legenda”, “anız”, “anız-engime”; Kazaklar “anız”, “anız-engime”, “epsane-hikayat”; Başkurtlar “rivayat”, “legenda”; Kırım Tatarları “efsane”; Kazan Tatarları “rivayat”, “legenda”, “ekiyet”, “beyt”, Altay Türklerinde “kucuçın”, “kep-kucuçın”, “mif-kucuçın”, “legenda-kucuçın”; Hakaslarda “kip-çoo”, “legenda”, “çoo-çaz”; Tuva Türklerinde “tool-çurgu çugaa”, “töögü çugaa”; Şorlarda “purungu çook”, “kep-çook”, “erbek”; Karaçaylarda “aytıv”, “tavruh”, Uygurlarda “rivayet”, “epsene” ; Yakutlarda “kepseen”, “sehen”, “kepsel”, “bılırgı sehen”; Dolganlarda

“çukçah”; Tofalarda “uleger”; Çuvaşlarda “halap”, “mif”, “ılakap” vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun, 1997: 1-2).

Efsane türünün tanımlanmasıyla ilgili ilk çalışmalar 19 yüzyılda folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesine kadar inmektedir. Bu alanda ilk tanımlama halk biliminin kurucusu olarak kabul edilen Grimm Kardeşler tarafından yapılmıştır. Grimm Kardeşler, Alman masallarını derleme çalışmaları sırasında, masala çok yakın bir tür olan ve masalla sık sık karıştırılan efsaneyi ayrı bir tür olarak ele alma ve tanımlama gayreti içinde olmuşlardır. Grimm Kardeşler efsaneyi, “Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir” (Sakaoğlu, 1980: 4) biçiminde tanımlamışlardır. Bu tanım, alanında ilk olması ve ileride yapılacak pek çok tanıma kaynaklık etmesi bakımından son derece önemlidir.

Efsane çalışmalarında sıkça başvurulan diğer bir tanım ise yine bir masal araştırmacısı olan Max Luthi'ye aittir. Luthi, efsaneyi,

“Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve gerçekten haberdar olmayı isteyen, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır” (Luthi, 2006: 349) diye tanımlayarak şöyle devam eder:

“Efsaneler, gizemli bir yapıya sahiptir, efsaneyle insan, ruhlar, devler, cüceler, orman-su-rüzgar, hayvanlar, dağlar, cadılar, büyücüler gibi bilinen ve bilinmeyen şeylerle tanışır. Bu konular efsanedeki asıl ilgi odağını oluşturur. Bu olağanüstülükler dışında savaş, insanlığın ilk zamanları gibi gerçekler de bu çerçeveye içine sığdırılır” (Luthi, 2006: 350).

Bu tanım ilk olarak efsaneyi diğer türlerden ayırması bakımından günümüzde kabul gören efsane tanımları içerisinde en önemlilerinden biri sayılmaktadır.

Efsanenin birçok özelliğine değindiği için birçok bilim adamı tarafından kabul gören bir efsane tanımı da Linda Dégh tarafından yapılmıştır. Ona göre efsane,

“Halk hikâyesi, saf ve eleştiremeyen halkbilimi, halk didaktiği, bilgelik ve felsefe, gerçek dünyanın fantastik yansıması, din ve mitoloji, bilinçli ya da bilinçsiz fikirlerin

yansıması, toplumsal belirsizliklere karşı ortaklaşa tepki, anlatımın açık biçimi, anlatımsal yeterlilik, sembol sistemi, sitil, biçim ve estetikler”² dir.

Efsane, sanatsal olarak formüle edilmiş, üçüncü bir şahsa anlatılan, geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmuş geleneksel bir hikâye ya da anlatıdır. Küçük toplumlarda yüz yüze aktarılır. Anlatıcı konusunu anlatırken, aynı zamanda alışılmış karşıt fikirlerle de mücadele eder. Bu diğer halkbilimi türlerinden efsaneyi ayıran, onun temel tanımlayıcı özelliğidir. Efsane cevapları zorlar, ancak kesin olmasa da yaşamın en gizemli, en eleştirel, en az cevap verilebilir sorularına çözüm getirir (Dégh, 2005: 343-345).

Efsane türünün belirlenmesi ve diğer türlerden ayrıştırılması 19. yüzyıldan sonra Avrupa’da başlamış olsa da bu alanda ayrıntılı ve önemli çalışmalar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılmaya başlamıştır.

“1930’lara kadar efsane, incelenmeye değer ciddi bir anlatım türü olarak görülmemiş, daha çok masal gibi fantastik dünyaya ait olduğu düşünülmüştür. Efsanenin bir tanımı olmadığı için sınıflandırması da yapılmamıştır. Bu ihtiyaç ilk defa 1959’daki uluslar arası Folk Narrative Research (Halk Anlatması Araştırması) Kongresinde dile getirilir” (Fedakâr, 2008: 95)

Bu kongre sonunda bir efsane komisyonu kurulmuş, kurulan bu komisyon 1962, 1963 ve 1966 yılında olmak üzere 3 defa toplanarak, ulusal efsanelerin toplanması ve sınıflandırılmasını planlamak, bir bölgesel çalışma alanı kurulmasını sağlamak açısından önemli çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmaların neticesinde 1969 yılında ABD’de UCLA Üniversitesi tarafından Amerikan Efsane Sempozyumu düzenlenmiş burada çok önemli bildiriler sunulmuştur (Fedakâr, 2008: 96). Bu sempozyumda tıpkı halkbilimi ve halk edebiyatı tanımlarında olduğu gibi, efsane tanımında da herkesin üzerinde ittifak ettiği bir tanım yapılamamakla birlikte yaklaşık iki yüzyıllık bir bilimsel ilginin sonucunda efsanenin ne olduğuna dair tartışmada bazı özelliklerin üzerinde genel bir mutabakata varılmış gibidir. Efsane üzerinde mutabakata varılan bu bazı özellikleri: “Efsanenin bir hikâye ve

² Linda Dégh, *Legend and Belief: Dialectics of a Folklore Genre (Efsane ve İnanç: Folklor Türlerinin Diyalektiği)*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2001, s. 24 (Pınar Sönmez Fedakâr, (2008), *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme- Metinler)*, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 95 Yayınlanmamış Doktora Tezinden alıntıdır.

anlatı” olması, “yakın veya uzak tarihi geçmişte de olsa tarihi bir dönem içinde yer alması” ve “anlatan ve dinleyenin anlatılanın gerçek olduğuna inanması” şeklinde sıralamak mümkündür (Çobanoğlu, 2003a: 13-14).

Türkiye’de halk bilimi üzerinde ayrıntılı çalışmalar 20. yüzyılın başlarında başladığı için, efsane üzerinde yapılan çalışmalar ve dolayısıyla ilk tanımlamalar bu döneme rastlamaktadır. Efsane üzerinde ilk tanımlamayı Ziya Gökalp yapmış ve mitleri kastederek,

“Üstureler, ilahlara taaluk eden maceralardır. Menkıbeler de kahramanlara yani mim-ilahlara isnad olunan sergüzeştlendir. (...) Menkıbenin naklettiği vaka, herhangi bir teşkilatın yahut müessenin ne suretle tekevün (var olma, meydana gelme) ettiğini izah etmek ister” (Gökalp, 1976: 105) demiştir.

Gökalp’in bu tanımlamasında mit ve menkıbe arasındaki farklılıklara değinilmiş ama efsane olarak sadece menkıbeye ve kısmen de menkıbenin özelliklerine temas edilmiştir. Tanımlama günümüzdeki efsane tanımını tam olarak karşılamasa da bu alanda ilk olması hasebiyle önem taşımaktadır.

Türk mitolojisi alanında en önemli çalışmalardan birisini yapan Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi adlı eserinin önsözünde “*Mitoloji nedir ve ne değildir?*” diye sorduktan sonra mitolojiyi Almanların Brockhaus adı verilen büyük ansiklopedisine dayanarak

“Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer” (Ögel, 1989: V), diyerek tanımlamaktadır. Arkasından da,

“Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani legende’dir”

(Ögel, 1989: V) dedikten sonra şöyle devam eder:

“ Burada şunu da bilhassa belirtmek istiyoruz, efsanelerin kendilerine Mythus veya Mythe denir. Mitoloji (Mythologie) ise, bu efsaneleri inceleyen ilim koludur. Şu nokta da çok önemlidir: mitoloji deyiminden büyük araştırmacılar, yalnızca bir milletin veya akraba toplumlara ait efsanelerin, bir bütün halinde incelenmesini anlamışlardır”

(Ögel, 1989: V, VI).

Bahaedin Ögel'in yukarıda alıntı yaptığımız mit ve efsane konusundaki görüşlerine genel olarak bakacak olursak, o dönemde, dünyada ve ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların henüz yeterli olmadığını, mit ve efsane konusunun henüz tam olarak bir birinden ayırtılamadığını görmekteyiz.

Türk folklor araştırmacılarının en önde gelenlerinden birisi olan Pertev Nâili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde efsane konusunda şunları söylemektedir:

“Efsanenin başlıca niteliği, inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. (...) Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. (...) Kısacası efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür” (Boratav, 1995: 98-99)

Boratav, burada efsanenin tanımlanmasından ziyade, onun özellikleri, diğer türlerle karşılaştırılması ve bilhassa inandırıcılığı üzerinde durmuştur.

Halk Edebiyatı üzerinde önemli çalışmalar yapan ve “Halk Edebiyatına Giriş” kitabının da yazarı olan Şükrü Elçin, adı geçen eserinde efsaneyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça “Ustûre, Farsça “Fesane, efsane” Yunanca “mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmektedir. (...) Kuvvetli bir anane bağı içinde yaşayan ilk devir, mitos devri, hatta Ortaçağ insanları, inandıkları bu bilgilerle kâinata Tanrı, iyi ve fena ruh, kıyamet, melek şeytan, cin, peri, gök, dağ, su, yada(yağmur) taşı, büyücü vb. gibi üstün saydıkları maddi-manevi kudretlere umumiyetle teşhis ve intak yolu ile (canlandırarak veya konuşurarak) bir takım masallar uydurmuşlardır. Bu gün masal sayılan mahsullerden ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı bu eserler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alışverişinin hazırladığı muhit içinde az çok tarihi gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçen efsane ve menkabelere örnek olmuşlardır” (Elçin, 1986: 314-315).

Yukarıda Bahaeddin Ögel'in tanımlamasında gördüğümüz gibi burada da efsane tanımlamasında tam bir netlik yoktur. Efsane özellikle masalla beraber değerlendirilmekte ve onun içerisinde düşünülmektedir. Ama efsanenin özellikleri açıklanırken günümüzdeki tanımlara az da olsa yaklaşılmaktadır.

Efsane konusunda çok önemli çalışmalar yapmış olan Saim Sakaoğlu, bu alanda yapılan yerli ve yabancı pek çok çalışmayı inceledikten sonra efsaneyi doğrudan tanımlamadan ziyade onun özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

a. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

b. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

c. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.

ç. Efsanenin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır (Sakaoğlu, 1980: 6-7).

Türkiye'de efsane üzerine önemli araştırmalar yapan bir diğer isim de Bilge Seyidoğlu'dur. Seyidoğlu, efsaneyi tanımlarken Boratav ve Sakaoğlu'na benzer bir şekilde efsanenin özelliklerinden yola çıkarak onu tanımlama yoluna giderek şöyle demiştir:

“Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler, efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek, objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler, efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. (...) Annemden duyduğuma göre, büyüklerimden işittiğime göre olay şöyle olmuş, böyle gerçekleşmiş gibi, efsanenin gerçek olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır. Efsaneler kısa anlatım türleridir. Bir veya bir kaç motif ihtiva ederler. (...) Efsanelerde gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sırlarına erişilmez. Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve kutsallık da sahip olduğu unsurlardandır. Bir efsanenin temelinde inanç mutlaka bulunur fakat diğer özelliklerin biri veya birkaçı mevcuttur. Efsaneler tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay, tarihi veya dinî bir şahsiyet yahut belli bir yer olabilir. (...) Efsanelerde (legend) kahramanların olağanüstü güçleri vardır; fakat tanrı ya da yarı tanrı değildirler. (...) Efsaneler günümüzde oluşabilir ve

tarih sahnesine çıkabilirler. (...) Efsaneler kaynaklarını, mitolojiden, tarihten, dinden ve günlük olaylardan alabilirler” (Seyidoğlu, 2005: 13-14).

Efsane üzerinde ÷lkemizde ve Batı’da yapılan çalışmalara genel olarak bakacak olursak, efsane t÷r÷n÷n zaman zaman diğer bazı t÷rlerle karıştırılmış olmasına rağmen belli başlı bazı özelliklerinin öne çıktığını görmekteyiz. Bunların belki de en başta geleni efsanenin inanma üzerine kurulmuş olmasıdır. Efsaneyi dinleyen de anlatan da, anlatının gerçekliği üzerinde pek fazla sorgulama yapmamaktadır. Hatta anlatıcı, onu daha inandırıcı kılabilmek için, şahit veya şahitler göstererek efsanenin gerçekliğini pekiştirmeye çalışmaktadır.

Yukarıdaki tanımlamalardan yola çıkararak efsanenin genel bir tanımını şu şekilde yapabilmek mümkündür: Efsane, başlıca niteliği inanırılığı olan; kendine has bir anlatıcısı ve anlatma zamanı olmayan; üslup kaygısı gütmeyerek üslubunu ve malzemesini gelenekten alan; çoğu zaman olağanüstü kişi, kavram ve olaylara yer veren; her zaman olmasa da genellikle olayın geçtiği yer ve zaman belli olan; milli değerlere sahip ama aynı zamanda bazı evrensel değerleri de bünyesinde barındıran; işlev bakımından, öğüt verme ve örnek gösterme yöntemiyle toplumsal inanç, kural ve davranışları devam ettirmeye çalışan; dünya, yüzey şekilleri, insan, diğer canlılar, vb kavramların kökeni ve işlevi hakkında açıklayıcı bilgi vermeye çalışan; insanların evreni, doğayı anlama gayretinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanın akıl erdiremediği olayları açıklayarak onlarda zihinsel rahatlama sağlayan; genellikle kısa ve nesir şeklinde olan anonim halk anlatı t÷r÷dür.

1.1.2. Efsanenin Teşekk÷lü

Efsaneler, teşekk÷l ederlerken beslendikleri kaynaklara göre farklılıklar arz ettikleri için öncelikle onların köklerini araştırmak gereklidir. Efsanelerin tamamı aynı oluşum sürecinden geçmiş değillerdir. Mesela dinî efsanelerin oluşumu diğerlerine göre başka bir şekilde, başka bir yolla, farklı bir zaman sürecinden geçerek oluşmuş olmalıdır. Tarihi efsaneler ise daha farklı bir yolla ve daha farklı bir zaman sürecinden geçerek oluşmuştur. Diğer efsane çeşitlerinin oluşumu da yine aynı şekilde farklılık arz eder (Ergun, 1997: 40-41).

Efsanelerin bir değil birden fazla kökü vardır. Bu kökleri şöyle sıralayabilmek mümkündür:

1. Mitolojik kökler
2. Tarihi kökler
3. Dinî kökler
4. Hayali fantastik kökler

Mitolojik kökler, eski inanç sistemlerinden ve “leganda” teriminin kapsamı içinde olup sonradan efsaneye dönüşen mitlerden ortaya çıkan anlatılardır. Bu tür efsaneleri mitlerden ayırmak oldukça zordur. İnsanlığın bilgi ve düşünce kapasitesi geliştikçe, eski mitolojik inançlar, yerlerini yavaş yavaş mitolojik kökleri olan efsanelere bırakırlar. Evrenin, dünyanın, yerin, göğün, yıldızların vb. cisimlerin yaratılışıyla ilgili olan bu efsaneler bütün dünyada görülür ve birbirleriyle benzerlik gösterirler.

Tarihi kökler, mitolojik köklere oranla daha yakın zamanda oluşmuştur denilebilir. Dönemi belli olan ya da olmayan bazı önemli tarihi olay ve şahısların maceralarının, insanların kafasında hayali unsurlarla efsaneleştirilmesi sonucunda oluşmuştur. Halk, efsanelerde tarihi olayı olmasını istediği şekilde; tarihi şahsı da görmek istediği şekilde gösterir. Tarihi kökü olan efsanelerde geçen olayları, tarih sayfalarında bulabilmek mümkün olduğu için bu efsaneler mitolojik efsanelere göre daha gerçekçi ve daha inandırıcıdır. Bir olayın efsaneye dönüşebilmesi, yahut bir kahramanın etrafında efsane oluşabilmesi için, o olayın ve kahramanın halk için çok önemli olması; halkın kaderinin akışını değiştirmiş olması gereklidir.

Dinî kökler, dinî kahramanların maceralarına halkın zamanla hayali unsurlar eklemesi neticesinde oluşmuş efsanelerdir. Aynı şekilde dinî kitaplarda anlatılan birçok macera da zamanla halkın arasında efsane haline gelmiştir. Halk sevdiği din büyüğünün etrafında gerçek olmasa bile birçok efsane üretmiştir. Bu sayede halka hem din, hem de dinî büyükler daha iyi sevdirmiş ve anlatılmıştır. Dinin emirlerini, yasaklarını, günahı, haramı, doğruyu, yanlışını, daha iyi anlatabilmek için bu ve benzeri kavramlar etrafında belli bir şahsa ve olaya bağlı olarak efsaneler oluşturulmuştur. Bu şekliyle efsaneler, bir terbiye etme fonksiyonu üstlenmişleridir.

Hayali fantastik kökler, halk, tarihte olmuş bir olayı veya yaşamış bir kahramanı, olduğu gibi değil de olmasını istediği şekilde görür ve anlatır. Bunu da olaylara bir

takım hayali unsurlar ekleyerek yapar. Sözlü kültürün birçok türünde olduğu gibi efsanelerde de halk, geçmişte olmuş bir olayı anlatırken ve aktarırken mutlaka kendisinden bir şeyler katar. İşte bu ilave edilen unsurlar, efsanelerin hayali, fantastik köklerini oluşturur. Bu da efsaneleri tarih olmaktan çıkararak, bir folklor anlatısına dönüştürür (Ergun, 1997: 40-46).

1.1.3. Efsanelerin işlevi

Folklorun işlevi denince aklımıza, icra edilen bir folklor mahsulünün onu anlatan ve dinleyenlerde oluşturduğu etki, bıraktığı iz gelir. Bir folklor mahsulü birden fazla işleve de sahip olabilir. Bu işlevler içerisinde William Bascom dört tanesini çok önemli bularak şu şekilde sıralamıştır:

1- Hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi: Bu bağlamda folklorun bütün icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlenme veya eğlendirme her ne kadar folklorun çok önemli işleviyse de tek işlevi değildir.

2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme: Folklorun ikinci işlevi, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve icraları seyredip dinleyenlere, söz konusu kültürdeki ritüellerin toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylamasıdır. Böylece bu kurum ve değerlerin güncelleşmesini, güçlenip köklenmesini sağlar.

3. Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak şekilde eğitilmesi işlevi: Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler gerçek ve önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara kılavuz olarak kabul edilmektedir.

4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması: Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de, kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun olarak davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır (Çobanoğlu, 2008: 235-236).

Bir folklor mahsulü olan efsaneler yukarıda bahsedilmiş olan folklorun dört ana işlevini, ilki kısmen olmakla beraber, tamamen kapsamaktadır. Ancak efsanelerin inanma, kutsallık ve yaptırımcılık gücünün fazla olması, ona kendisine benzeyen türler

karşısında farklı bir konum kazandırmıştır. Efsanelerin işlevleri konusunu Bilge Seyidoğlu “Erzurum Efsaneleri” adlı çalışmasında şu şekilde sıralamıştır:

1. Efsaneler, gelenek ve göreneklerin koruyucusudurlar. Efsanelerin teşekkül ettiği bazı yerlerde mesela camiler, türbeler vb yerlerde uyulması gereken bazı ritüel davranışlar, uyulması gereken kurallar vardır. Bu tip yerler ziyaret edilirken abdest alınır, dualar edilir. Temiz kıyafetlerle gidilmeye çalışılır. Ziyaret yerinin etrafında üç, yedi, bazen kırk defa dönülür. Bu ziyaretler bazı yerlerde belli günlerde yapılır veya tekrarlanır. Dilekte bulunulmuş ve dilek kabul olmuşsa adanılan şey mutlaka yerine getirilmelidir.

2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı ve nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler. Hastaların, zayıfların, fakirlerin korunmaları gerektiğini telkin ederek insanları iyilik yapmaya teşvik ederler. Zayıfların, hastaların, fakirlerin manevi bakımdan çok üstün olabileceklerini telkin ederek her insana aynı gözle bakılması fikrini vermeye çalışır.

3. Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere mana kazandırır. Tarihi gerçeğin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar o yerleri kendilerinden bir parça olarak görüp sahiplenirler.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolü. Mekânla ilgili efsanelerin hem oluştukları yerleri hem de onlara inananları koruyucu fonksiyonları vardır. İçinde kutsal birisinin yattığına inanılan bir mezarın yerinin değiştirilmesi mümkün değildir. Buralara ve çevresine el sürülemediği için hem yapılar hem de etrafındaki ağaçlar varlıklarını korumuşlardır. Efsanelerin bu rolleri yanında tedavi edici işlevleri de vardır. Halk, çeşitli rahatsızlıkları için türbeleri ve kutsal mekânları ziyaret eder ve buralarda şifa bulacağına inanır (Seyidoğu, 2005: 271-273).

Efsanelerin işlevleri konusunda Seyidoğu'nun yapmış olduğu dört ana tasnif önemlidir. Biz de çalışmalarımız esnasında neredeyse bunların tamamına şahit olduk. Efsaneleri açıkladığımız bölümlerde, yeri geldikçe bu konularla ilgili bilgileri aktarmaya çalıştık.

1.1.4. Efsane Tasnifleri

Dünyada, folklor üzerindeki yapılan tanımlama sorunu efsane üzerinde de kendisini gösterdiği ve efsanenin tanımlaması net bir şekilde yapılamadığı için onu tasnif etmekle de ilk başlarda pek fazla kimse uğraşmamıştır. Çünkü efsaneler 1930’lu yıllara kadar masalın bir alt dalı olarak değerlendirilmiş ve masal içinde tasnif edilmiştir. Yirminci yüzyılda yapılan ayrıntılı bilimsel çalışmalarda efsane türü masallardan ayrılarak farklı bir tür haline getirilmiş ve kendi içerisinde değişik tasnifleri de yapılmıştır. Efsanenin tasnifi ile ilgili ilk araştırmalar 20 yüzyılın ikinci yarısında “International Society for Folk-Narrative Research” (Uluslararası Halk Anlatmalarını Araştırma Derneği) tarafından düzenlenen kongrelerle başlamıştır. 1959-1969 yılları arasında sadece efsaneyi konu alan altı kongre düzenlenmiştir (Uyaniker, 2011: 50). Adı geçen derneğin bünyesinden bir komisyon tarafından geliştirilen ve Kurt Ranke tarafından dolaşıma sokulan efsane sınıflamasında bazı hatalar da yapılmıştır. Bu sınıflama tarihsel efsaneleri, yerel efsaneleri ve erken dönem tarihiyle ilgili efsaneleri kapsar. Bu sistemde iki ilke birbirine karıştırılmıştır: yerellik ve geçicilik. Bazı efsane türlerinin yerel efsane mi tarihsel efsane mi olacağı konusunda net bir ayırım yapılmamıştır (Propp, 1998: 77). Bu kongreler içerisinde en dikkate değer olanı Budapeşte Kongresi olmuştur. Budapeşte Kongresi’nde efsaneler dört ana gruba ve bu gruplar da çeşitli alt gruplara ayrılmıştır. Bu gruplama şu şekilde yapılmıştır:

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler.
2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler.
 - 2.1. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei
 - 2.2. Bazı yerlerle ilgili efsaneler
 - 2.3. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler
 - 2.4. Harpler ve felaketler
 - 2.5. Temayüz etmiş kişiler
 - 2.6. Bir düzenin bozuluşu
3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler
 - 3.1. Kader
 - 3.2. Ölüm ve ölümler
 - 3.3. Tekin olmayan yerler ve hayaletler

- 3.4. Hayaletlerin resmigeçidi ve savaşları
- 3.5. Öbür dünyada ikamet
- 3.6. Cinler, periler, ruhlar
- 3.7. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler
- 3.8. Değişmiş varlıklar
- 3.9. Şeytan
- 3.10. Hastalık yapan kötü ruhlar(cinler) ve hastalıkları
- 3.11. Tabiatüstü kuvvetler sahip kimseler
- 3.12. Efsanevi (mitik) hayvanlar ve bitkiler
- 3.13. Hazineler

4. Dinî efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu, 1980: 15-16).

Anadolu Türk efsanelerinin sınıflandırılması, tasnif edilmesi işiyle önce Pertev Nâili Boratav uğraşmıştır. Boratav, Budapeşte Kongresi'nde kabul edilen efsane tasnifini temelde benimsemekle birlikte, bu tasnifin Türk efsanelerine tam olarak uymadığını belirtmiştir. Boratav, adı geçen tasnifin üzerinde bazı değişiklikler yaparak Anadolu-Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir (Ergun, 1997a: 17):

1. Yaratılış Efsaneleri

Oluşum ve dönüşüm efsaneleri-evrenin sonunu (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler.

2. Tarihlik Efsaneler

- 2.1. Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,
- 2.2. İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar,
- 2.3. Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.)
- 2.4. Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,
- 2.5. Milletler, hükümdar soyları,
- 2.6. Büyük afetler,
- 2.7. Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
- 2.8. Savaşlar, fetihler, yayılışlar,
- 2.9. Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,

2.10. Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler (uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.),

2.11. Sevda maceraları ile ün salmış âşıklar; kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri,

2.12. Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler (örneğin: çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılanlar,

3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

3.1. Alın yazısı,

3.2. Ölüm ve ötesi,

3.3. Tekin olmayan yerler,

3.4. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vb.) ile hayvanların “sahipleri”,

3.5. Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki yaratıklar,

3.6. Şeytan,

3.7. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi),

3.8. Olağanüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi),

3.9. “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılanlar,

4. Dinlik efsaneler (Boratav, 1995: 100-106)

Yukarıda da görüldüğü gibi Budapeşte’de yapılan efsane tasnifi genel bir tasniftir. Milletler kendi kültürlerine göre bu ana tasnife alt ilaveler yapmışlardır. Pertev Nâili Boratav da Anadolu’da üretilen efsanelerin konularına göre buna ilaveler yapmıştır. Boratav, böylece ulusal çapta yapılacak efsane incelemelerinde kullanılabilecek bir sınıflandırma yapmaya çalışmıştır.

Boratav’dan sonra yapılan efsane tasnif çalışmalarına genel olarak bakılacak olursa, bunların çoğunlukla belli bölgelerde ya da şehirlerde yapılan, tek bir motif ya da belirli bir konuda derlenmiş efsanelerin incelenmesine dayalı çalışmalar olduğu görülmektedir.

Tek bir motif üzerine yapılan tasnif çalışmasına Saim Sakaoğlu’nun “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” adlı çalışması örnek olarak gösterilebilir. Sakaoğlu burada konu ile ilgili efsaneleri şöyle tasnif etmiştir:

1. Aşk

2. Zor durumdan kurtulma
3. Saygısızlıklar
4. Kötü huylar
5. Hızır ve İnsanlar
6. Değişik taş kesilmeler
7. Eksik anlatılanlar (Sakaoğlu, 1980: 65).

Bilge Seyidoğlu Erzurum Efsaneleri adlı eserinde efsane metinlerini üç ana grupta toplamıştır. Efsaneler belirli bir yerle ilgili olduğu için tasnif de yerlerle ilgili olmuştur. Seyidoğlu çalışmasında efsaneleri şöyle tasnif etmiştir:

1. Dinî Binalarla İlgili Efsaneler

- 1.1. Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler
- 1.2. Kutsal kabirlerle ilgili efsaneler
- 1.3. Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler
- 1.4. Türbeler üzerine söylenen efsaneler
- 1.5. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler

2. Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler

- 2.1. Alkarısı ve peri kızı ile ilgili efsaneler
- 2.2. Çobanların ve köprülerin efsaneleri
- 2.3. Değirmen ile ilgili efsaneler
- 2.4. Evler hakkında anlatılan efsaneler
- 2.5. Hamamlar üzerine söylenen efsaneler
- 2.6. Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler
- 2.7. Keramet sahiplerinin efsaneleri
- 2.8. Köylerle ilgili efsaneler
- 2.9. Kuyu ile ilgili efsaneler
- 2.10. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar

3. Tabiat ve Kırırlarla İlgili Efsaneler

- 3.1. Çeşme ile ilgili efsane
- 3.2. Düzlükler ile ilgili efsaneler
- 3.3. Göller ve şelalelerle ilgili efsaneler
- 3.4. Kaplıcalarla ilgili efsaneler

- 3.5. Mağaralarla ilgili efsaneler
- 3.6. Nehirlerle İlgili Efsane
- 3.7. Pınarla ilgili efsane
- 3.8. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler (Seyidoğlu, 1997: 7-8).

Belirli bir şehirle ilgili efsane çalışması yapan Muhsine Helimoğlu Yavuz da Diyarbakır Efsaneleri adlı eserinde efsaneleri şu şekilde tasnif eder:

1. Dinî Efsaneler

- 1.1. Dinî ve tarihî kişiler üzerine söylenmiş efsaneler
- 1.2. Camiler, kiliseler (ibadet yerleri)
- 1.2. Ziyaretler, mezarlar, türbeler

2. Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler

- 2.1. Şeytan
- 2.2. Cinler, periler, ejderhalar
- 2.3. Hastalık ve ölüm getiren varlıklar

3. Hayvanlar Üzerine Efsaneler

4. Tarihî Efsaneler

- 4.1. Savaşlar, fetihler, istilalar
- 4.2. Hükümdar sülalelerinin ve beylerin menşeleri, adlar-unvanlar
- 4.3. Kaleler, surlar, köprüler
- 4.4. Meskûn yerlerle olanlar
 - 4.4.1. Evler
 - 4.4.2. Hamamlar, kaplıcalar

5. Tabiatla İlgili Efsaneler

- 5.1. Taşlar, kayalar, tepeler, dağlar, kırlar
- 5.2. Mağaralar
- 5.3. Göller, nehirler
- 5.4. Çeşmeler, pınarlar

6. Aşk Üzerine Efsaneler (Helimoğlu, 2007: 6-7)

Bir diğ er efsane tasnif ç alışmasını İsmail Görkem, Elazığ efsanelerini incelemiş olduğu ç alışmasında beş gruba ayırarak yapmıştır:

1. Dinî Efsaneler

- 1.1. Evliya menkabeleri
- 1.2. Kutsal kabirlerle ilgili efsaneler
- 1.3. Mecnunlarla ilgili efsaneler
- 1.4. Hızır-İlyas vd. ile ilgili efsaneler

2. Alkarısı, Kapos (kepoz) ve Cinlerle İlgili Efsaneler

3. Taş Kesilme Efsaneleri

- 3.1.şekil değişikliği ile ilgili efsaneler
- 3.2. Açıklayıcı efsaneler

4. Hayvan Efsaneleri

5. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

- 5.1. Meskûn yerlerle ilgili efsaneler
- 5.2. Yeryüzü şekilleriyle ilgili efsaneler
- 5.3. Diğerleri (Görkem, 2006: VI-VII).

Isparta efsaneleri üzerine bir araştırma yapan Halil Altay Göde, Isparta efsanelerini sekiz ana başlık altında ele almış ve bunların da alt başlıklarını şu şekilde belirlemiştir:

1. Taş kesilme efsaneleri

- 1.1. Nimete saygısızlık sonucu taş kesilme
- 1.2. Yaptığı kötülükten dolayı, beddua ile taş kesilme
- 1.3. Diğer taş kesilme efsaneleri

2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

- 2.1. Kuşlarla ilgi efsaneler
- 2.2. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

3. Açıklayıcı Efsaneler

4. Tabiat şekillerinin Oluşumuyla İlgili Efsaneler

- 4.1. Göllerin oluşumuyla ilgili efsaneler
- 4.2. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler
- 4.3. Koru ve ağaçların oluşumuyla ilgili efsaneler
5. Yerleşim Yeri ve Tabiat Şekillerinin Adlarıyla İlgili Efsaneler
 - 5.1. İlçe merkezinin adlarıyla ilgili efsaneler
 - 5.2. Belde ve köy adlarıyla ilgili efsaneler
 - 5.3. Dağ ve geçit adlarıyla ilgili efsaneler
 - 5.4. Kayalarla ilgili efsaneler
 - 5.5. Göllerle ilgili efsaneler
 - 5.6. Pınar ve kuyularla ilgili efsaneler
 - 5.7. Dere ve bataklıklarla ilgili efsaneler
 - 5.8. Ağaç ve ormanla ilgili efsaneler
6. Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler
 - 6.1. Cinler
 - 6.2. Şeytan
 - 6.3. Hazine ve koruyucularıyla ilgili efsaneler
7. Aşk ve Sevgi Üzerine Efsaneler
8. Dinî Efsaneler
 - 8.1. İzlerle ilgili efsaneler
 - 8.2. Kesikbaşla ilgili efsaneler
 - 8.3. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler
 - 8.4. Hızır üzerine efsaneler
 - 8.5. İbadet şekilleriyle ilgili efsaneler
 - 8.6. Rüyada haber verme motifiyle ilgili efsaneler
 - 8.7. Av ve avcılıkla ilgili efsaneler
 - 8.8. Nefse hâkim olabilmeyeyle ilgili efsaneler (Göde, 2010: 2-7)

Ege Bölgesi şehirlerinden birisi olan Muğla efsaneleri üzerine çalışma yapan Mehmet Naci Önal ise Muğla efsanelerini Pertev Nâili Boratav'ın efsane tasnifini esas almakla beraber üçüncü ve dördüncü bölümlerde daha ayrıntılı bir tasnife girişmiştir. Önal'ın efsane tasnifi şu şekildedir:

1. Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

- 1.1. Evrenle ilgili efsaneler
- 1.2. İnsanlarla ilgili efsaneler
- 1.3. Hayvanlarla ilgili efsaneler
- 1.4. Bitkilerle ilgili efsaneler
- 1.5. Taşa dönüşümle ilgili efsaneler

2. Tarihi Efsaneler

- 2.1. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler
- 2.2. Yapıların bir gecede oluşumu ile ilgili efsaneler
- 2.3. Köprülerle ilgili efsaneler
- 2.4. Denizlerle ilgili efsaneler
- 2.5. Göller ve sularla ilgili efsaneler
- 2.6. dağlarla ilgili efsaneler
- 2.7. Şehirle ilgili efsaneler
- 2.8. İlçelerle ilgili efsaneler
- 2.9. Beldelerle ilgili efsaneler
- 2.10. Köylerle ilgili efsaneler
- 2.11. Mevkilerle ilgili efsaneler

3. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

- 3.1. Şeytanlarla ilgili efsaneler
- 3.2. Cinlerle ilgili efsaneler
- 3.3. Perilerle ilgili efsaneler
- 3.4. Geçkincilerle ilgili efsaneler
- 3.5. Diğer varlıklarla ilgili efsaneler
- 3.6. Olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler

4. Mistik Efsaneler

- 4.1. Erenlerle ilgili efsaneler
 - 4.1.1. Şehirdeki erenler
 - 4.1.2. ilçelerdeki erenler
 - 4.1.3. Belde ve köylerdeki erenler
 - 4.1.4. Dağlardaki erenler
- 4.2. Hızır'la ilgili efsaneler

- 4.2.1. Paylaşma, bereket ve ödüllendirme
- 4.2.2. Cezalandırma
- 4.2.3. Don değiştirme
- 4.3. Ağaçlarla ilgili efsaneler
 - 4.3.1. Gerçekçi efsaneler
 - 4.3.2. Gizemli efsaneler
- 4.4. Hz. Ali'nin atı Düldül'ün ayak izi ile ilgili efsaneler (Önal, 2005: VII-XV).

Türkiye'de son yıllarda Folklor üzerine yapılan çalışmalar artmış ve bu alanda çok sayıda bilim adamı yetişmiştir. Yetişen bu bilim adamları efsane konusunda oldukça fazla çalışmalar yapmış ve yaptırmışlardır. Dolayısıyla bu konuda çok değişik tasnifler de yapılmıştır. Yukarıda da gördüğümüz gibi bu tasniflerin pek çoğu Pertev Nâili Boratav'ın tasnifinden esinlenerek yapılmıştır. Yapılan efsane çalışmaları genellikle il ya da bir bölge üzerine olduğu için tasniflerin çoğu eldeki malzeme ışığında konu ve kahraman etrafında olmuştur.

Biz de bu çalışmamızda, şimdiye kadar Türkiye'de yapılan efsane tasniflerini dikkate alarak, derlemiş olduğumuz efsane metinlerinden hareketle şöyle bir tasnif yapmaya çalıştık:

1. Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler
 - 1.1. Taş kesilme efsaneleri
 - 1.2. Gök cisimlerinin oluşumuyla ilgili efsaneler
 - 1.3. Bulutların oluşumuyla ilgili efsane
 - 1.4. Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler
 - 1.5. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler
2. Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler
 - 2.1. Meleklerle ilgili efsaneler
 - 2.2. Cinler ve şeytanlarla ilgili efsaneler
 - 2.3. Evranla ilgili efsaneler
 - 2.4. Rüyada haber verme ile ilgili efsaneler
 - 2.5. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler

3. Açıklayıcı Efsaneler

- 3.1. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler
- 3.2. Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler
- 3.3. Sularla ilgili efsaneler
- 3.4. Ağaç, orman ve bitkilerle ilgili efsaneler
- 3.5. Yer adlarıyla ilgili efsaneler
- 3.6. Aşk ve sevgi ile ilgili efsaneler
- 3.7. Mesleklerle ilgili efsaneler
- 3.8. Diğer açıklayıcı efsaneler

4. Dinî Efsaneler

- 4.1. İzlerle ilgili efsaneler
 - 4.1.1. Peygamberimizin ayak iziyle ilgili efsane
 - 4.1.2. Peygamberimizin atının ayak iziyle ilgili efsane
 - 4.1.3. Hazreti Ali'nin atı Döldül ve köpeğinin ayak iziyle ilgili efsaneler
 - 4.1.4. Evliyanın ayak iziyle ilgili efsane
 - 4.1.5. Köroğlu'nun atının ayak iziyle ilgili efsane
- 4.2. Hızır üzerine efsaneler
- 4.3. Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler
- 4.4. Kesikbaşla ilgili efsane

5. Tarihle İlgili Efsaneler

- 5.1. Tarihi olaylarla ilgili efsane
- 5.2. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler
- 5.3. Tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler

6. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

- 6.1. Büyükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler
- 6.2. Küçükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler
- 6.3. Kuşlarla ilgili efsaneler
- 6.4. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

1.2. EFSANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ

1.2.1. Efsane Mit İlişkisi

Efsane ile mit birbirlerine çok yakın olan iki türdür. Her ikisinin de gerçek olduğuna inanılması, edebi metin sayılmaması ve kısmen konularının da benzer olması bu türü birbirinden ayırmada zaman zaman güçlük çıkarmaktadır. Bu iki türü karşılaştırmadan önce mitin kısa bir tanımını yapmak yararlı olacaktır.

Mit, kutsal bir öyküyü ve eski zamanlarda, başlangıçtaki zamanda, olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, kozmos (kâinat) olsun; isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır (Eiade, 1993: 13). Bu durum mitin en önemli özelliğini, onun daima bir yaratılışın öyküsü olduğunu ortaya koyar. Mitlerin bu yaratılışa dayanan tematik özellikleri, onların köken ve işlevlerine dair bazı ikna edici açıklamaları da kendiliğinden getirir (Çobanoğlu, 2001: 6).

“...mitler veya topyekün özellikleriyle birlikte ifade anlamında mitoloji, bir toplumun en eski veya daha doğru bir ifadeyle bilinebilen en eski geleneksel, toplumsal haritaları; insana, hayata ve tabiata dair asırlar ve nesiller boyunca işlenmiş kültürel kodlarıdır.

İnsanlık bugün ulaştığı bilgi seviyesiyle dünyayı ve yakın uzayı hazır ve tanzim edilmiş bilgilerle tanımakta ve bu varlık bilgisi, içine doğulan kültürün eğitim şartlarına göre nesillerden nesillere aktarılmaktadır. Bu varlık bilgisine doğru yola çıkışın ilk ürünleri ise mitlerdir. Dış dünyamızda, etrafımızda var olan her şeyin; adlandırılışı, sınıflandırılışı, anlamlandırılışı ve yüzyıllar, hatta bin yıllar boyu devam eden tecrübelerin idrak edilmesiyle ve bunların aktarılmasıyla ilkel bilim ve din, mitlerin temelini teşkil eder” (Çobanoğlu, 2001: 7-8).

Mit, bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatmaktadır. Buna göre bir mit, gerçekten olup bitmiş ve tam anlamıyla ortaya çıkmış olan bir şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler, özellikle başlangıçtaki o eşsiz zamanda yaptıklarıyla tanınan doğaüstü varlıklardır ve mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyarak, yaptıklarının kutsallığını ortaya çıkarırlar. Netice itibarıyla, mitler, kutsal (veya

tabiatüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını ve müdahalelerini tasvir etmektedirler.

“..mit kutsal bir öykü olarak kabul edilir. Buna göre gerçek bir öyküdür, çünkü daima gerçekliklerden yola çıkmaktadır. Dünyanın varlığı da bunu ispatlamaktadır; ölümün kökeni mit de gerçektir; çünkü insanın ölümlülüğü bunu kanıtlamaktadır.” (Eliade, 1993: 13).

Efsane ve mitler birbirlerine oldukça yakındır ve bazen birini diğerinden ayırmak oldukça zor olmaktadır. Mitler muhteva olarak oldukça geniştir. Ancak gerçekte hepsi bir çizgide birleşirler. Genel olarak mitler gerçek, yaratılış ve zamanın başlangıcı hakkında bilgi verirler (Honko, 2005: 256).

“Mitoloji, önceleri mit olarak sınıflandırılmış hikâye öbeklerine verilen genel bir ad iken daha sonraları, Amerika'nın keşfiyle ortaya çıkan 'vahşi soylu' kavramının hızlandırdığı sosyal ve beşeri bilimlerin, özellikle de halk biliminin teşekkül sürecinde anlam değiştirir. Mitoloji 17. yüzyıl başlarından itibaren, mit olarak adlandırılan hikâyelerin anlamları ve hangi toplumsal örgütlenişlere kaynaklık ettikleri veya hangi toplumsal değişimin ürünü oldukları gibi konuları araştıran bir bilgi alanı olmuş ve hatta pek çok kişinin kabul ettiği gibi bir bilim dalına dönüşmüştür” (Çobanoğlu, 2001: 16).

“Mit, olağanüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur. Bu öykü kesinlikle gerçek (çünkü gerçeklerle ilgilidir) ve kutsal (çünkü olağanüstü varlıklar tarafından yaratılmış) olarak kabul edilir.

Mit her zaman bir yaratılışa ilgilidir, bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır.

İnsan miti bilmekle nesnelere kökenini de bilir. Bu nedenle de nesnelere egemen olmayı onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir” (Eliade, 1993: 23).

Mitler toplumun dinî değerleri üzerine kuruludur ve tanrıların hikâyelerini ve maceralarını anlatır.

“Mitos, belli bir durumun yarattığı insan düş gücünün (imgelerinin) ürünü olup, belli bir şey yapma niyetini gösterir. Böyle anlaşıldıkta, mitos hakkında sorulması gereken doğru

soru, ‘onun gerçek olup olmadığı’ değil, ‘onunla ne yapmak niyetinde olduğu’ sorusudur” (Henri, 1988: 9).

Yukarıda kısaca vermiş olduğumuz mit tanımlamamalarından yola çıkarak efsane mit arasındaki münasebeti şu şekilde açıklamak mümkündür:

Efsaneler, mitlerin aksine gerçek tarihi hadiselerin ve şahsiyetlerin etrafında teşekkül ederler. İlk insanlar tarihi hadiseleri hikâye şeklinde birbirlerine naklederlerdi. Bu hadiseler zaman geçtikçe nesilden nesile aktarılarak efsaneye çevrilmişlerdir.

Mitolojik anlatmalar dünyanın ve evrenin yaratıldığı dönemi konu alırlar. Bu bakımdan mitin oluşum zamanını ve kahramanını belirlemek olanaksızdır. Efsaneler ise daha yakın zamanlarda oluşmuştur. Bu bakımdan bazı efsanelerin oluştuğu zamanı ve kahramanını belirleyebilmek mümkündür.

Mitlerin esas unsuru tabiattır, evrendir; efsanelerinki ise çoğunlukla cemiyet hadiseleri ve tarihtir (Ergun, 1997: 46).

Efsaneler, menkabeler ve masallar, insanın faniliği, geçiciliği düşünmesini sağlar, mitler ise daha başlangıçta bundan daha farklı şeyler ileri sürerek insanı fani dünyadan ve zamandan uzaklaştırır (Luthi, 2006: 352).

Mitlerde, totemler çok sık görülürler, ayrıca tanrı, tanrıça ve yarı tanrılar vardır; efsanelerin kahramanları ise tarihi şahıslar ve sıradan insanlardır.

Mitolojik anlatmalar, bilinmeyen çok eski zamanlarda oluşmuştur. Bunlar çoğunlukla kozmik dönemi kapsamaktadır. Mitlerin üretildiği bu ortamlar artık kaybolduğu için yeni mitolojik anlatma üretmek mümkün değildir. Efsanelerin üretilme ortamları hala devam ettiği için efsane üretimi de durmadan devam etmektedir.

Mitlerde hayalle, fanteziyle bağlılık çok güçlüdür. Onların dünyası artık tamamıyla hayalidir. Buna karşılık efsanelerde gerçeklerle olan bağ daha kuvvetlidir. Efsanelerde yaşanan dünya günümüzde yaşadığımız dünyadır. Efsanenin içinde gördüklerimiz bu gün etrafımızda görebileceğimiz, dağlar, taşlar, göller, nehirler vb. ya da yakın zamanda yaşamış olan ve hala halkın hafızasında yaşamakta olan din büyükleridir.

1.2.2.Efsane Masal İlişkisi

Efsane çalışmalarının ilk yıllarında efsane, masalın bir alt dalı olarak değerlendirildiği için efsane ve masal beraber ele alınmaktaydı. Sonraki zamanlarda dünyada yapılan ayrıntılı efsane çalışmalarında efsanenin sınırları belirlenmiş, masal onun içinden ayrıştırılmıştır. Bu iki türü karşılaştırmadan önce kısaca masalı da tanımlamak gereklidir.

Masal, halk anlatmalarının en çok ilgi gören türlerinin başında gelir. İlkel toplumlarda ortaya çıkmış ancak daha sonraki dönemlerde gelişmiş ve güzelleşmiştir. Masalarda olağanüstü olaylar anlatılır. Kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılır. Masalların büyük çoğunluğu nesir şeklinde olmakla beraber zaman zaman nazım nesir karışımı olan masallara da rastlanmaktadır. Son zamanlarda tamamı manzum olan masallar da görülmektedir. Masalların içerisinde atasözü, deyim, dua beddua gibi anonim halk edebiyatı ürünlerine de rastlanılmaktadır. Masallar özel bir anlatıcı tarafından, belli bir geleneğe bağlı olarak dinleyiciye anlatılır (Sakaoğlu, 2002: 131).

Modern bir kavram olan masalın (Märchen) doğuşundan önce; Avrupa halk masalları, olağanüstülük, gerçek dışılık gibi benzerlikleri dolayısıyla efsane (sage), menkabe (legend), mit (Mythus), fabl (Fabl), fıkra (Schwank) türlerle birlikte değerlendirilmiştir. Masal bu türlerle benzerlik gösterse de aralarında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır (Luthi, 2006: 349).

Bu türler içerisinde masalın efsane ile hangi konularda benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğini şu şekilde sıralamak mümkündür.

Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Masallar gibi sözlü gelenekte anlatılarak devam ederler. Masalların kalıplaşmış şekilleri vardır. Masala tekerleme ile başlanır, geçiş bölümünde ve masalın sonunda belli sözler tekrarlanır. Masalları anlatan usta masalcılar, masal anaları bulunur ve daha çok çocuklar için anlatılır. Başlangıçta masallar çocuklar için değildi ama zamanla bu özelliği öne çıkmıştır. Efsanelerin ise belli bir anlatıcısı ve anlatma zamanı yoktur. Efsane yeri geldiği zaman anlatılır. Masallar gibi mükemmel bir yapıya sahip değildirler. Yapıları çok karmaşıktır. Efsaneyi anlatan kişi anlattığı olayın gerçekten olmuş olduğuna inanır. Anlattığı şeyi kimden duyduğu sorulduğu zaman ise “Büyüklerimden, atalarımın duyduğuma göre olay böyle olmuş, böyle gerçekleşmiş” cevabı alınır. Bir masal

anlatıcısı ise anlattığı şeyin yalan yanlış olduğunu giriş tekerlemesinde söyleyerek başlar: “Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, develer tellal iken pireler berber iken...” gibi gerçeküstü bir tekerleme, dinleyeceğimiz masalın hayali, inanılmaz şeylerle yüklü olduğuna bizi hazırlar.

Efsaneler olağanüstülüklerle inanır ve bunları gerçek olarak kabul eder ama bu gerçek, objektif gerçek değildir. Masallarda ise olağanüstü motifler inanılmazın çerçevesinde geçer (Ergun, 2001: 1).

Efsane ve masallarda fantastik, hayali unsurlar bulunurlar ancak bunların görünüşü her iki türde farklıdır. Mesela taş kesilme hem masallarda hem de efsanelerde sıkça görülen bir motiftir. Masallardaki taşlaşma, büyü sahibi peri, cadı gibi güçler tarafından, onların sihirli çubukları ile gerçekleşir. Efsanelerde ise sihirli kuvvetlerin kendileri değil, mucizeleri görülür.

Gerek efsaneler gerekse masallar uydurma olduğu halde, efsanelerde gerçek olarak anlatılır, dinleyici tarafından da gerçek ve tarihte gerçekleşmiş bir olay olarak dinlenir. Çünkü efsanelerde anlatılan olayların çoğunun yeri bellidir ve ortada gözle görülebilen somut bir şekil vardır. İnsana benzeyen bir taş ya da hayvan vardır. Bu şekiller bir nevi, anlatılan olayın şahidi gibidirler. Masallarda ise insanın taşa çevrilmesi yalan, uydurma olarak kabul edilir.

Efsanelerde dönüşüme uğrayan canlılar ya da nesnelere, o haliyle kalırlar ve efsane orada biter. Masallarda ise yeniden canlanıp kötülere karşı mücadele eder ve masal mutlu sonla biter (Ergun, 2001: 31-32).

Efsanelerde dağ, taş veya yer ismi gibi kavramlar geçtiklerinden çoğunlukla bölgeleri kısmen de zamanları bellidir. Masallarda ise zaman belli değil, mekân da bilinmeyen yerlerdir. Kahramanlar cinler, periler devler gibi varlıklardır ve bunlar çoğunlukla milletlerarası kültürlerde de olan masal kahramanlarıdır.

Efsaneler çoğunlukla mahalli ve millidirler. Buna karşılık masallar, masal motifleri beynelmileldir.

Efsaneler, masallar gibi her zaman, istenildiği zaman söylenmez. Ancak belli bir hadise veya varlığın öğrenilmesi, açıklaması ihtiyacı doğunca anlatılırlar. Masallar ise her zaman anlatılırlar (Ergun, 2001: 47).

Bazı efsanelerde dinî ve kutsal kitaplardan alınan motifler görülmesine karşılık, masalarda dinî motifler görmek mümkün değildir.

Efsanelerde zaman zaman görülmesine karşın masalarda tüyler ürpertici, korkunç şeyler yoktur. Bu anlamda peri masalı ya da olağanüstülük masalı bile belli bir ciddiyete sahiptir.

Efsanelerde tarihi ve didaktik bir anlatım söz konusu iken masalarda şiirsel bir anlatım vardır (Luthi, 2006: 350).

“Grimm kardeşlerden sonra, kısaca ifade etmek için, masal ‘tamamen fantastik’, efsane ise ‘yarı fantastik’ olarak değerlendirildi. Fantastik burada ‘gerçek dışı’ gibi bir mana ifade etmektedir (...). Grimm kardeşler, masalın gerçeklikten uzak bu ‘safılığı’nda onun her şeyi ‘yozlaştıran kültür’ öncesinde cennetten çıkma kutsal kaynağının bir ispatını görmektedir. Efsane ise onlara göre, kaba, acı ve günahla yüklü gerçekliğe yakındır, kültürle bir uzlaşma sağlamaktadır ve bundan ötürü masala göre dejenere olmuş ve dolayısıyla ondan daha geç dönemde ortaya çıkmıştır” (Buch, 2006: 355).

“Önce efsane, sonra masal: İnsanın fikri ve ruhi kurtuluşunun iki adımı. Efsane, dünya görüşüne bağlı açıklamasıyla, dünyanın karanlığını aydınlatmaya, korkuyu atmaya yardım eder ve masal bu zorluğu ve zarureti de aşar, korkuyla daha oyun[s]u bir şekilde ilgilenir. Çünkü bu korku “esasen” ortadan kalkmıştır” (Buch, 2006: 331).

Nasıl efsane insanlığın ilk üniversitesi sayılıyorsa, aynı şekilde masal da artık inanılmaması bilakis zevk alınması gereken ilk hür ve saf sanatı olmaktadır. Çocuklar masalları niçin sevdiklerini biliyorlar, büyükler bunu onlardan öğrenebilirler ve efsaneyi de yüceltmeyi öğrenmelidirler. Onlar bizim başlangıcımızdır. Her zaman efsaneler zorunlu ve masallar mümkündür (Buch, 2006: 331).

Tarihi süreç içinde, yaşanan olay ve yaşayan kahramanın hatırası halk hafızasından silinmeye başlayınca, bazı efsanelerin masal formatına bürünerek masal şeklinde anlatılmaya başlandığını; eski, uzun bir masalın bazı özelliklerinin zamanla kaybolmasıyla efsane şekline büründüğü de görebilmek mümkündür.

1.2.3. Efsane Destan İlişkisi

Destan, bir boy veya millet hayatında tam estetik kimlik kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra, nazım şeklinde ortaya çıkan en eski sözlü halk edebiyatı mahsullerindedir. Destanlar, kahraman bilge şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında oluşmuş uzun didaktik hikâyelerdir. Cemiyetin ortak hayat görüşü ve ülkülerini aksettiren bu eserlerin oluşumu için, bir yaratma zemini ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında bir takım sarsıntılara sebep olması lazımdır (Elçin, 1986: 72).

Efsanelerle destanlar arasında hem benzerlik hem de farklılıklar vardır. Efsanelerin bazılarının benzerlerini başka milletlerde de bulabilmek mümkündür ancak destanlar çoğunlukla millidirler.

Efsanelerde her zaman söz konusu olmamakla birlikte, destanların hepsi belli bir tarihi olayı konu edinirler.

Efsanelerin bazılarında kutsallık olmasına rağmen destanlarda kutsallık görülmez. Destanlar daha ziyade milli anlatmalardır ve kutsallık dinî bir karakter taşımaz.

Her iki türün anlatmaları da gerçek olarak kabul edilir. Yalnız kozmogonik olayları işleyen bazı efsanelerde gerçeklik bulabilmek zordur.

Efsanelerdeki sessiz, sakin, itaatkâr derviş tipine karşılık destanlarda kahraman, savaşçı alp tipi vardır.

Bazı efsaneler destanlar içerisinde küçülerek günümüze kadar gelmişlerdir. Yani bazı destanlar efsane taşıyıcısı olmuşlardır. Köroğlu destanındaki “kır at” efsanesi buna örnektir (Ergun, 1997: 48).

1.2.4. Efsane Halk Hikâyesi İlişkisi

Halk hikâyesi, kahramanlık destanlarından sonra oluşmaya başlayan; yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden sayılan; nazım ve nesir karışık olarak oluşturulan; aşk, kahramanlık vb konuları işleyen; efsane masal, destan gibi türlerden beslenen;

büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan; Türk milletinin roman ihtiyacını karşılayan; destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi anlatmalardır.

Efsaneler ve halk hikâyesi arasında ciddi bir benzerlik yoktur. Fakat zamanla bazı halk hikâyelerinin efsaneleştiğini ya da bazı efsanelerin halk hikâyelerinden esinlendiğini görebilmek mümkündür. Özellikle bazı dua ve beddua sonucu taş kesilme efsanelerindeki kızın ve erkeğin taş kesilmesi ya da aşk konulu bazı efsaneler, manzum kısımları zamanla unutulmuş halk hikâyelerini çağrıştırmaktadır. Bunları bizim derlemiş olduğumuz bazı efsanelerde de görebilmek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZLİ EFSANELERİNİN ANLATICILARI, İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE MOTİF YAPISI

2.1. DENİZLİ EFSANELERİNİN ANLATICILARI VE DİNLEYİCİLERİ

Efsane türünün diğer masal, destan, gibi kendine has profesyonel anlatıcıları yoktur. Masallar, yaygın bir anlatı olmasına rağmen onları profesyonelce anlatanlar da olabilmektedir. Özellikle destanlarda bu tip anlatıcılar daha belirgindir. Sözlü kültürün yaygın olarak icra edildiği kahvehaneler, köy odaları ve benzeri yerlerde anlatılan hikâyeler için de benzer kişiler söz konusudur. Ancak efsanelerin icra edildiği özel ortamlar olmadıkları için bunları anlatanlar da bu alanda özel kişiler değildir.

Diğer türleri anlatan anlatıcılar anlattıklarının gerçek olmadığını ya da çok fazla abartılı olduğunu bilirler ve anlattıklarına çoğunlukla inanmazlar. Meselâ masal anlatıcısı daha başta anlattıklarının yalan olduğunu itiraf eder. Halk hikâyesi anlatan kişi onun kurnaca olduğunu farkındadır. Efsane anlatıcısı ise anlattıklarının gerçek olduğunu söyler, ona inanır ve dinleyiciyi inandırabilmek için de elinden geleni yapmaya çalışır.

Derleme yapmış olduğumuz yerlerde efsane anlatıcıları her yaştan ve her kesimden insanlardı. Çocuklar, büyüklerinden duymuş oldukları efsaneleri anlattılar. Büyükler de hem büyüklerinden duydukları hem de genel olarak kaynağını kesin olarak söyleyemedikleri, etraflarından duydukları efsaneleri anlattılar.

Efsane anlatıcılarını kadın ve erkek olarak değerlendirecek olursak, kadınlar erkeklerden daha çok efsane bilmekte ve anlatmaktadırlar. Özellikle inanca bağlı üretilen Hızır ve yatırlar etrafındaki efsane ya da memoraları kadınlar daha çok anlatmaktadırlar. İnanç bakımından da kadınların erkeklere oranla efsanelere daha çok inandıkları dikkatimizi çekti.

Köyde yaşayan, tarımla uğraşan özellikle de çobanlık yapan ya da çobanlık yapmış olan insanlar, doğa olayları, doğal şekiller, hayvanlar vb. ile ilgili efsaneleri çok daha iyi bilmekte ve anlatmaktadırlar.

Efsane anlatan kişilerin inançları da anlattıkları efsanelerin türünde etkili olmaktadır. Genellikle hacı ve dinine çok bağlı olan kaynak kişilerden, yatırırlarla ilgili ve menkıbe türü efsaneler derlemek daha kolay olmaktadır. Bu tip kaynak kişiler, diğer oluşum dönüşüm efsanelerine pek önem vermemekte ve bilseler dahi “günah, Allah’ın işine müdahale olur” diye anlatmakta zorluk çıkartmaktadırlar.

Denizli efsanelerini derlediğimiz kaynak kişilerin çoğunluğu orta yaş ve üzeri insanlardan oluşmaktadır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu efsaneyi annesinden dinlediği aktardı. Bu da efsaneyi diğer birçok türde olduğu gibi kadınların daha çok anlattıklarını göstermektedir. Özellikle eğitici efsaneleri anneler çocuklarının çocukluk dönemlerinde anlatmaktadırlar.

Efsaneler, her zaman her yerde anlatılan bir tür değildir. Bir efsanenin anlatılabilmesi için o efsane ile ilgili bir olay ya da ortam hazırlanması gerekmektedir. Mesela deprem olduğu zaman depremle ilgili efsaneler, ay tutulması olduğu zaman onun sebebini açıklayan efsaneler veya olağanüstü bir olay neticesinde onun etrafında efsaneler anlatılmaktadır.

Efsanenin dinleyicileri ise anlatıcılarında olduğu gibi her yaş gurubunda ve her kesimden insanlar olmaktadır. Meselâ, Pamukkale travertenleri hakkında anlatılan bir efsaneyi, her yaş gurubundaki insan çok dikkatli dinlemekte ve inanmaktadır. Her efsane her kişiye anlatılmamaktadır. Efsane anlatıcısı karşıdaki kişiye bakarak efsaneyi anlatmakta ya da vazgeçebilmektedir. Öncelikle anlatıcı kişi, dinleyicinin efsaneye inanıp inanmayacağını tahmin etmeye çalışmakta, inanacağını anladığı zaman efsanesini anlatmaktadır. Bazı anlatıcılar da kendisiyle alay edileceğini düşündüğü için efsanesini anlatmakta sıkıntı yaşamaktadır. Bu bakımdan dinleyici, efsane anlatıcısı bakımından önemlidir. Bizim karşılaştığımız bazı kaynak kişiler, bazı efsaneleri sanki gizli bir şey söylüyormuş gibi seslerini kısarak anlatmaktaydılar.

2.2. DENİZLİ EFSANELERİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

İşlevsel kurama göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır. Kısaca işlevsel kuram, icra edilen bir folklor unsurunun, onu anlatan ve dinleyende oluşturduğunun veya oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Bir başka deyişle, folkloru ve onun insan hayatındaki rolünü tam anlamıyla anlayabilmek için folklor ürünlerinin değişik toplumlardaki uygulamalarına dair çok daha fazla bilgi sahibi olmamız gerekmektedir (Çobanoğlu, 2008: 235).

Efsaneler, toplumun çok çeşitli ihtiyaçlarından doğmakta ve bunun sonucu olarak da bu ihtiyaçlara cevap vermeye çalışmaktadır.

Denizli efsanelerinin işlevsel özelliklerini genel olarak folklorun işlevsel özellikleri içerisinde değerlendirebilmek mümkündür. Bu anlamda efsane, destan, masal, hikâye, fıkra, türkü gibi halk edebiyatı ürünleri sahip oldukları gelenek taşıyıcılığı, eğitime, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşünceyi destekleme, sosyal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan sisse kapma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler üstlenmektedir (Eker, 2004: 315-316).

Bunların içersisinden, eğlendirme ve güldürme fonksiyonlarını bir kenara bırakacak olursak efsane toplum içerisinde yukarıdaki birçok işlevi yerine getirmektedir.

Bilge Seyidoğlu, efsanelerin işlevsel özelliklerini çok özet olarak dört ana başlık altında sınıflandırmıştır (Seyidoğlu, 2005: 271-273). Biz de burada bu dört ana başlık altında Denizli efsanelerinin işlevsel özelliklerini kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Ancak efsaneleri tasnif konusunda incelerken bu konulara da değindiğimiz için burada birkaç örnek vererek yetineceğiz.

1. Efsaneler, gelenek ve göreneklerin koruyucusudurlar. Denizli efsanelerinde, gelenek ve göreneklerin korunmasına yönelik olarak birçok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Türk kültürü içerisinde özellikle yatır ziyaretleri belli günlerde yapılmaktadır. Bu ziyaretler, bazı yerlerde çarşamba günleri olmasına rağmen

Denizli’de perşembe ve cuma günleri yapılmaktadır. Burada cuma gününün Müslümanlarca kutsal sayılmasının etkisi vardır. Bu ziyaretlerde uyulması gereken kurallar vardır ve insanlar buna sorgulamadan riayet ederler. Çünkü kurallara uymayanların başlarına neler geldiğine dair anlatılan çok fazla efsane vardır. Bazı yerlerde mesela Bektaşî köylerinde türbe ziyareti diğer köylerdekinden farklı yapılmaktadır. Bu köylerde türbeye gelen insanlar kapının eşiğini öperek ziyarete başlamakta, içeride de yatacın etrafında belli kurallar içerisinde dönmektedirler. Dışarı çıkarırken de sırtlarını yatıra dönmekten geri geri çıkmaktadırlar. Diğer köylerde bazı yatac ziyaretlerinin abdest alınarak yapılması gerektiği yine efsaneler üzerinden tavsiye edilmektedir. Meselâ 170. efsanede türbenin içerisine abdest almadan giren ve yatıra saygısızlık eden kişi yatır tarafından cezalandırılmıştır.

Efsanelerin başka bir gelenek koruyucu özelliğini yağmur duaları şeklinde görmekteyiz. Denizli’de yağmur duaları genellikle yatacın bulunduğu yerlerde yapılmaktadır ve yağmur duası geleneğinin başlaması ile yatır arasında bir bağ kurulmaktadır. Yağmur duaları çok eski bir geleneğin devamıdır. Denizli’de yağmur duası sadece yağmur yağmadığı zamanlarda değil, yağmur yağdığı zamanlarda da teşekkür duası adı altında yapılmakta ve geleneğe ara verilmemektedir. Bu vesile ile köyün insanları dışarıda da olsa yılda en az bir defa toplanmakta, beraber yemek yemekte ve dualar etmektedirler.

Birçok yerde türbeler aynı zamanda adak yerleridirler. Buraya insanlar değişik istekleri doğrultusunda adaklar adamakta, istekleri yerine geldiği durumlarda da adaklarını gerçekleştirmektedirler. Bu çok güçlü inançlardan birisidir. Bizim derleme yaptığımız bazı yerlerdeki türbelere, özellikle çocuğu olmayan kadınların çocukla ilgili (zıbyn, kıyafet vb.) bazı eşyaların bırakıldığına şahit. Bırakılan bu kıyafetler kadınların istekleri yerine gelinceye kadar orada kalmakta ve dilek gerçekleşikten sonra oradan alınmaktadır. Türbelere hediye olarak bırakılan eşya vb. şeylerin alınmaması üzerine de birçok efsane üretilmiştir.

Denizli’de gelenek ve göreneklerin korunması ile ilgili başka bir tören de 1170’li yıllardan beri Aşağıseyit köyünde yapılan koyun atlatma törenleridir. Bu tören kendi içerisinde değişik ritüellere sahiptir ve ülke çapında ilgi uyandırmaktadır. Törenin başlangıcı bir efsaneye dayandığı için, efsanenin inanç fonksiyonunun güçlülüğü neticesinde tören bu zamana kadar devam edebilmiştir.

2. Efsaneler topluma yön verirler: Efsanelerin topluma yön verme misyonu Denizli efsanelerinde de sıkça görülen bir durumdur. Toplumun beraberce huzur içerisinde yaşayabilmesi için neler yapıp neler yapmaması gerektiğine dair anlatılan birçok efsane vardır. Kutsal mekânların ve kutsal yerlerin korunmasını konu alan efsanelerin sayısı az değildir. Meselâ mezarlıkların korunması, oralara yapılar yapılmaması ve oraların tahrip edilmemesi üzerine anlatılan Belediye Sanat Merkezi yangını ile ilgili 191. efsane bu konuya iyi bir örnektir.

Efsaneler, fakir ve kimsesiz insanlara yardım etmeyi teşvik ederler. Bu tip insanlara değer verilmesi gerektiğini konu edinirler. Bu bakımdan Denizli’de fakir ve kimsesiz olarak ölen bazı insanların adı öldüğü yere ad olarak verilmiştir. Yer adlarıyla ilgili bölümümüzde bunlara örnekler vermiştik. Özellikle Hızır üzerine anlatılan efsanelerde, gelen yabancı kişi hangi kılıkta gelirse gelsin onun isteği karşılanmaya çalışılır. Karşılanmadığı durumlarda neler olduğuna dair de birçok efsane anlatılarak onların geri çevrilmemesi öğütlenir. Bunu Denizli’de derlemiş olduğumuz Hızır üzerine efsanelerde çok sıkça görmekteyiz.

Burada efsanelerin eğitici işlevlerine de değinmekte fayda vardır. Özellikle, eğitim öğretimin yaygın olmadığı zamanlarda, masallarda olduğu gibi efsanelerin de ciddi bir eğitim misyonu üstlendiğini görmekteyiz. Yalnız burada masallardan farklı olarak, eğitimin efsaneyi bilen herhangi bir kişi tarafından verildiğine şahit olmaktayız. Efsanelerin eğitim için hedef seçtiği kesim çoğunlukla çocuklar olmakla beraber aynı zamanda büyükler de olabilmektedir.

Meselâ, Ay ile ilgili olan 10. efsane, çocuğun yaramazlık yapmaması, annesinin sözünü dinlemesi gerektiği, yaramazlık yaparsa, yüzünde Ay’ın üzerindeki lekeler gibi leke olacağı üzerine anlatılan eğitici efsanelerdendir. Özellikle nimete saygısızlık neticesinde taş kesilme efsaneleri, çocuğun nimete saygı göstermesi gerektiği konusunda anne-babalar tarafından sıkça anlatılmaktadır.

Büyükler için anlatılan öğüt verici ve eğitici efsanelerin başında, efsanelerin bir alt türü olan memoratlar gelmektedir. Memoratlar inandırıcılığı en yüksek efsanelerdir. Çünkü onların anlatımında kişi ve yer göstererek şahitlendirme vardır. Onu dinleyen insanlar, benim de başıma gelebilir düşüncesini güçlü bir şekilde yaşarlar. Bu bakımdan kendilerini oradaki uyarılara uymak zorunda hissederler. Özellikle meczup kişiler

hakkında anlatılan memoratlar, o kişilere karşı, insanların daha saygılı ve daha dikkatli olmalarını sağlamaktadır.

3. Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere mana kazandırır: Denizli efsanelerinde yer isimlerinde, tarihi ve turistik yerlerde bu özelliği görebilmekteyiz. Mesela Kırcaataşı Camii ile ilgili olan anlatılan 198. efsane camiye kutsallık kazandırmaktadır. Pamukkale travertenleri üzerine anlatılan 199. efsane; Güney Şelalesi ile ilgili olan 200. efsane ve Tavas adı ile ilgili efsaneleri bu konuya örnek olarak verebiliriz.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolü: Mekânlarla ilgili efsaneler, oluştukları yerlerin korunmalarını sağlamaktadır. Mezarlıklar etrafında oluşturulan efsaneler neticesinde mezarlıklardan ağaç kesilmemekte ya da mezarlıklar tahrip edilmemektedir. Bu yüzdendir ki ülkemizdeki en yeşil yerlerden birisi mezarlıklardır. Evliyalar hakkında anlatılan efsaneler neticesinde şehir içinde hatta yol ortasında kalmış olsa bile yatırın yeri değiştirilememektedir. Bunların yerlerini değiştirmek isteyen kişilerin ya da onların kullandıkları makinelerin başına kötü şeyler geldiğine dair anlatılan efsaneler, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Denizli'de de çok yaygındır.

Mezarlıkların dışında olan yatırların etrafları da genellikle yeşilliklerle doludur. Buralardaki asırlık ağaçlar, onların bir dalının ya da kozalağının bile koparıldığı zaman neler olduğuna dair anlatılan efsaneler nedeniyle, günümüze kadar sağlam bir şekilde gelebilmişlerdir.

Efsanelerin tekin olamayan yerlerden insanları koruma gibi başka bir özellikleri de vardır. Tehlikeli sayılabilecek yerlerdeki mağaralara Cin deliği ya da Cin mağarası gibi adlar verilerek onlar etrafında efsaneler üretilmiş ve insanlar oralardan uzak tutulmuştur. Pamukkale'de bulunan ve içinden karbondioksit çıktığı için zehirleme özelliğine sahip olan deliğe, Cin Deliği (202. efsane) denilmiş ve bunun üzerine bir efsane üretilmiştir. Bu efsane sayesinde de insanlar oradan uzak durmaktadırlar. Yine eski zamanlarda girişi ve çıkışı yüksek olduğundan çok tehlikeli olan Kaklık Mağarası hakkında oluşturulan efsane (83. efsane) nedeniyle çocuklar ve büyükler o tehlikeli yerden uzak tutulmuştur.

Bunların dışında efsaneler vasıtasıyla neredeyse bütün yatırlar etrafında değişik şifa bulma efsaneleri anlatılmaktadır. Bu, Anadolu'da çok yaygın inançlardandır.

Çocuğu olmayan kadınlar, akıl hastaları veya bir sıkıntıya düşen insanlar, bu gibi kutsal mekânlardan yardım dilemekte ve teskin olmaktadır. Bunlar içerisinde şifa bulduğunu söyleyen çok sayıda insanın yaşadıkları da memorat şeklinde anlatılmaktadır. Aslında burada insanların toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurulmak için özellikle yatırların olduğu mekânlara sığınarak dualar edip arkasından da rahatlayarak ayrılmaları da söz konudur.

2.3. DENİZLİ EFSANELERİNİN MOTİF YAPISI

2.3.1. Motif Kavramı ve “Motif İndex of Folk-Literature” Adlı Kataloğun Tanıtımı

Motif kavramı, dünyada yapılan derleme çalışmalarından sonra pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve birçok araştırmacı bu konuda görüş belirtmiştir. Ülkemizde yapılan derleme çalışmalarında ise yakın zamana kadar motif kavramı net olarak belirlenmemiştir. Ülkemizde yapılan metin derleme çalışmalarından inceleme aşamasına gelindiğinde bu incelemelerin metinde bulunan motiflerin tespit edilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmalarda motif kelimesinin tam olarak neyi ifade ettiği açıklanmamıştır. Buralarda motif olmayan bazı unsurları da motif gibi algılandığı görülmektedir (Ekici, 1998: 29). Son yıllarda ülkemizde yapılan akademik çalışmalarda, motif terimi ayrıntılı olarak açıklanmış, bu konudaki belirsizlikler büyük oranda giderilmiştir.

Motif kavramı üzerine S. Thompson, V. Propp, M. Luthi, A.N. Veselovkiy gibi araştırmacılar önemli tanımlar ve çalışmalar yapmışlardır. Bunlar içerisinde S. Thompson, motifi şu şekilde açıklamıştır:

“ Motif, bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır.”

S. Thompson, bu tariftten sonra efsanelerin şu üç guruptan birinin içinde yer aldığını söyler:

1. Tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler, periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan en küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterlerini de içine alan masalların aktörleridir.

2. Hareketin arkasındaki büyülü objeler, olağanüstü görenekler, acâyip inanmalar ve benzeri unsurlar.

3. Tek tek olaylar (Ekici, 1998: 29).

S. Thompson motifi bu şekilde kısaca ifade ettikten sonra, bir masaldaki her şeyin motif terimi ile ifade edilemeyeceğini, bir unsurun motif olabilmesi için farklı bazı özelliklere sahip olması gerektiğini ise şu şekilde açıklar:

“Motif terimi çok esnek bir şekilde bir masaldaki her hangi bir unsur için kullanıldığında kesinlikle unutulmamalıdır ki, geleneğin bir parçası olabilmek için bir unsur insanların onu hatırlayacağı ve tekrar edeceği geleneğe has bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Sahip olunan bu özellik sıradan ve bayağı bir özellik değil, farklılığı gösteren bir özelliktir.”

S. Thompson, bu konudaki karışıklığı gidermek ve konuyu net bir şekilde anlaşılır kılabilmek için de şu örneği verir:

“ Masalda bir anne olmak motif değildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir çünkü o, en azından görülmemiş bir şey olarak düşünülmüştür. Hayatın gelişigüzel olayları motif değildir. John giyindi ve kasabaya doğru yürüdü demek hatırlamaya değer bir tek motif bile ihtiva etmez fakat ‘Kahraman, kendisini görünmez yapan şapkasını giydi; büyülü uçan halısına oturdu ve güneşin doğusundaki, ayın batısındaki ülkeye gitti’ demek en azından dört motifi, yani şapkayı, halıyı, şahane ülkeyi ve büyülü hava yolculuğundan oluşan motifleri ihtiva eder” (Ekici, 1998: 30).

Motif konusunu genel olarak özetleyecek olursak, metindeki herhangi bir unsur motif değildir. Bir unsurun motif olabilmesi için onun doğal özelliğinin dışında bir olağanüstülüğünün, ayırt edici, çarpıcı bir özelliğinin olması gerekmektedir.

Motiflerin iki temel özelliği vardır. Bunlardan birincisi; motif, yapısal olarak metnin içinde, bir sonraki aşamaya metni taşınmalıdır. Bu tip motifler yavrulayan ya da doğurgan motifler olarak adlandırılır. Anlatıcılar, metnin bir sonraki aşamaya geçmesini

bunlar sayesinde gerçekleştirir. İkinci temel özelliği ise, metni renklendirmek, metni süslemektir. Bunlar bir imza şeklindeki motiflerdir. Bunların olay örgüsünü açıcı ya da sonuca götürücü olma özellikleri yoktur.

Motifler, ister doğurgan olsun, isterse süsleme amacıyla olsun daima bir kültür taşıyıcılığı özelliği taşırlar. Meselâ Türk kültüründe nar bir motif olarak kullanıldığında “Padişahım, bu narı yerseniz çocuğunuz olacak” deniliyorsa, neden başka meyve değil de nar diyerek sorgulanmaya başlanır ve nar ile ilgili motifin kültürel derinliği ortaya çıkmaya başlar.³

Motifi: “Gelenekte yaşama gücüne sahip olan masalın en küçük unsuru” olarak tarif eden Stith Thompson’ın bu tarifindeki ‘en küçük unsur’dan hareketle halk anlatılarının tasnifine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda S. Thompson, altı ciltlik “Motif-Index of Folk Literature” (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı çalışmasını hazırlamış ve 1932-36 yıllarında ilk baskısını yapmıştır. Daha sonra bu katalog 1955-58 yıllarında tekrar basılmıştır. Bu arada hazırlanan yeni kataloglar – ki W. Eberhard ve P.N. Boratav’ın “Typen Türkischer Volksmärchen” adıyla hazırladıkları katalogun içerdiği Türk masal tipleri bunlar arasındadır- ve işlenen diğer yeni malzeme de ilave edilerek daha da zenginleştirilmiştir.

Halk bilimciler arasında “Motif Index” olarak adlandırılan bu eser uzun yıllar halk bilim çalışmalarında örnek çalışma olarak gösterilmiştir. Eserin ilk beş cildinde motif kataloğu, altıncı cildinde de bunlarda yer alan kavramların ve kaynakların alfabetik indeksi bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2008: 119-120)

Motif İndeks’in konu ana başlıkları ve bunların ifade edildiği harflerin sıralanışı şu şekildedir:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak
- D. Sihir(Büyü)
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler
- G. Devler

³ Metin Ekici’den sözlü alıntı.

- H. İmtihanlar
- J. Akıllılar ve Aptallar
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin Ters Dönmesi
- M. Geleceğin Tayini
- N. Şans ve Kader
- P. Cemiyet
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Esirler ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Y. Çeşitli Motif Grupları

Katalogda yirmi üç ana başlık altında toplanan motifler, daha sonra kendi içerisinde değişik alt başlıklar halinde tasnif edilmiştir. Gelecekte ortaya çıkacak olan yeni motiflerin Motif İndeks'e eklenebilmesi için de bazı numaralar atlanmıştır. Tasnif sisteminde kullanılan bir başka özellik de numaralama sistemine noktalarla eklenecek numaralar sayesinde gelecekte bulunabilecek olan yeni motiflerin eklenebilmesidir.

Biz de yapmış olduğumuz Denizli Efsaneleri adlı çalışmamızda derlemiş olduğumuz 220 efsanenin motif listesini hazırlarken S. Thompson'ın kataloğunu esas aldık. Öncelikler efsaneler içerisindeki motifleri tek tek tespit ettik, arkasından da motif kataloğuna göre numaralandırmaya çalıştık. Motif kataloğunda yer almayan motifleri ise başına (T) harfi ekleyerek katalogda en uygun yere yerleştirmeye çalıştık. Bizim çalışmamızda bulunmayan bazı motif numaralarını ise listemize dahil etmedik.

2.3.2. Motif İndex'e Göre Denizli Efsanelerindeki Motiflerin Listesi

Satır sonlarındaki rakamlar efsane numaralarını göstermektedir.

2.3.2.1. A. Mitolojik Motifler

A0 Yaratıcı (Tanrı)

Thebai Kralı Kadmos'un kızı Semele ile Zeus'un birlikteliğinden doğan şarap tanrısı Dionysos, Antik Çağ'da en çok sevilen tanrıdır. 138

Allah: "Bu akşam yatın, yarın kuşların kanatlarına fer vereceğim ve uçmaya başlayacaklar" demiş. 212

A50.1 Meleklerin ve şeytanların çatışması

Putperestlerin ileri gelenleri bunu bir gurur meselesi yaparak, Hristiyanların düşmanı olduğunu bildikleri şeytandan yardım istemişler. 24

A101 Yaratıcı olarak yüce tanrı (diğer tanrıların en yücesi)

Bu olay üzerine Baş Tanrı Zeus araya girmiş. 87

A102.16 Tanrı'nın adaleti

Bu olay üzerine Baş Tanrı Zeus araya girmiş ve Persephone'nin, yılın yarısını yer üstünde annesinin yanında; diğer yarısını ise kocası Hades'in yanında geçirmesine karar vermiş. 87

A300 Alttaki dünyanın tanrıları

Yarılan bu toprağın altından arabasıyla çıkan Tanrı Hades, Persephone'yi yakalayarak yeraltına doğru kaçırılmış. 87

Sonra da kendilerinin yeraltı tanrıları ile aralarının iyi olduğunu, tanrının sevgili kulu oldukları için delikten zehirlenmeden çıktıklarını söyleyerek halkın üzerindeki güçlerini artırmaya çalışmışlar. 202

A405 Tabiat tanrıları

Demeter'in üzüntüsüne ve kıtlığa dayanamayan Güneş Tanrısı Helios, kızın bulunduğu yeri kızın annesi Demeter'e göstermiş. 87

A475.1. Sevgi tanrıçası

Bunun üzerine kızın annesi ve aynı zamanda da mevsimlerin ve anne sevgisinin tanrıçası olan Demeter, kızının kaçırılmasına tahammül edememiş ve üzüntüden bitap düşmüş. 87

A661. Cennet

Tütün çok eski zamanlarda Cennet'te çok güzel kokan bir çiçekmiş. 110
Koyun, eskiden cennette yaşamakta olan dört gözlü bir hayvanmış. 207

A750 Ayın durumu ve tabiatı

Peygamberimiz de bir parmak işareti ile Ay'ı önce ikiye bölmüş arkasından da tekrar onların gözü önünde birleştirmiş. Ama kâfirler, sihir yaptın diye yine inanmamışlar. O zamandan beri ay bazen yarım bazen bütün olurmuş. 11

A751.9 Aydaki çeşitli görüntüler

İşte şimdi ayın yüzeyinde gördüğümüz o lekeler onun çocukluğunda annesinin fırlatmış olduğu dışkıdan kalan lekelermiş. 10

A771 Büyükayı takımyıldızının menşei

Bu kümeyi oluşturan yedi yıldız eskiden insanmış ve hepsi kardeşmişler. 12

A778. Samanyolu yıldız kümesinin kökeni

Şimdi gökyüzünde gördüğümüz Samanyolu o yaşlı kadının çuvalından dökülen samanlarından oluşmaktaymış. 13

A901 Ayak izi

Bu kayalardan birisinin üzerinde eski çarıkların izine benzeyen bir şekil vardır. Yöre halkı bu izin Hazreti Muhammet'e ait olduğuna inanmaktadırlar. 141

Atıyla çıktığı bu kayanın üzerinde ise atının ayak izleri kalmış. 142

Ali'nin atı olan Düldül'ün nal izi olduğuna inanılmaktadır. 143

Yöre halkı bu insana benzeyen şeklin Hz. Ali, onun yanındaki at izinin de Hz. Ali'nin atının ayak izi olduğuna inanmaktadır. 144

Atın ayağını dayadığı taşa atın ayak izleri kalmış. 145

Bir gün Hz Ali kible yani güney istikametinden gelip düşmanları üzerine atıyla beraber uçarak giderken atı buraya basmış ve tekrar fırlayarak Asar'ın oradan atlayıp öbür tarafa yani kuzey tarafa geçmiştir. İşte bu iz onun atının ayağından kalan izmiş. 146

Yöre halkı bu kılıç şeklinin Hz. Ali'nin kılıcına, at ayak izinin de Hz Ali'nin atına ait olduğuna inanmaktadırlar. 147

Taşın yanında da Hazreti Ali'nin köpeğine ait olduğu söylenen bir iz vardır. 148
Sergazi Hazretleri'nin türbesinin güney batı yönünde, yukarıda, büyükçe bir kaya üzerinde, bir tanesi yalın sol ayak, biri ayakkabılı ayak, diğeri de çarıklı ayak izine çok benzeyen üç tane iz vardır. 149

At yere inince ayağının değdiği yerde ayak izi kalmış. 150

A903 Hayvanların neden olduğu topografik özellikler

Atıyla çıktığı bu kayanın üzerinde ise atının ayak izleri kalmış. 142

Bu tepede kayalar üzerinde nal izine benzeyen büyükçe bir şekil vardır. Bu şeklin Hz. Ali'nin atı olan Döldül'ün nal izi olduğuna inanılmaktadır. 143

Yöre halkı bu insana benzeyen şeklin Hz. Ali, onun yanındaki at izinin de Hz. Ali'nin atının ayak izi olduğuna inanmaktadır. 144

Atın ayağını dayadığı taşa atın ayak izleri kalmış. 145

Bir gün Hz Ali kible yani güney istikametinden gelip düşmanları üzerine atıyla beraber uçarak giderken atı buraya basmış ve tekrar fırlayarak Asar'ın oradan atlayıp öbür tarafa yani kuzey tarafa geçmiştir. İşte bu iz onun atının ayağından kalan izmiş. 146

Yöre halkı bu kılıç şeklinin Hz. Ali'nin kılıcına, at ayak izinin de Hz. Ali'nin atına ait olduğuna inanmaktadırlar. 147

Taşın yanında da Hazreti Ali'nin köpeğine ait olduğu söylenen bir iz vardır. 148

At yere inince ayağının değdiği yerde ayak izi kalmış. 150

A942. Sıcak su kaynağının kökeni

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamış. 45

A964.2. Dağların birbirleri ile kavgaları bugünkü şekillerine neden olur

Bunun üzerine Çiçekbaba çok öfkelenmiş ve yerden bir gülle alarak kardeşi Babadağ'a fırlatmış. Fırlattığı gülle Babadağ'ın sağ tarafını alıp geçmiş. O gündün beri, Çiçekbaba'dan bakıldığı zaman, Babadağ'ın doğuya bakan kısmı oyuk bir şekilde görünürmüş. 63

Bir gün bir sebepten dolayı aralarında tartışmışlar ve araları açılmış. En büyük olan Kocababa kardeşine: “Senin dağın taşın, her şeyin kapkara olsun inşallah” demiş. O da: “Sen de yer yarılсын da yerin altına gir” demiş. O zaman, Kocababa'nın tepesinde büyük bir çukur oluşmuş ve Kocababa oraya girmiş. Karababa'da ise toprak dahil her şey simsiyah olmuş ve o zaman bu zamandır hala her şey simsiyahmış. 72

A972.1.3. Kutsal kişilerin taş üzerindeki ayak izleri

Bu kayalardan birisinin üzerinde eski çarıkların izine benzeyen bir şekil vardır. Yöre halkı bu izin Hazreti Muhammet'e ait olduğuna inanmaktadırlar. 141

A972.1.3 Kutsal kişilerin taş üzerindeki ayak izleri

Yöre halkı bu ayak izlerinin Servergazi'ye ait olduğunu söylemektedirler. 149

A1021 Tufandan gemiyle kaçma

Nuh Aleyhisselam bütün hayvanlardan birer çift gemiye alıp da tufan kopunca, geminin içi pislikten geçilmez olmuş. 20

Nuh Aleyhisselam gemiyi yapınca, gemiye bütün hayvanlardan birer çift almış. 27

A1133.2. Bulutların kökeni

İnsanlar bir gün Allah'a dua edip: “Allah'ım bize yağmurun yağacağını belli et, biz de hazırlıklı olalım” demişler. Allah da onların duasını kabul etmiş ve bulutları yaratmış. 14

A1150 Mevsimlerin belirlenmesi

Böylece o zamandan beri yılın yarısı (bahar-yaz) bolluk bereket içinde; diğer yarısı ise (sonbahar-kış) kıtlık ve kuraklık içinde geçermiş. 87

A1281. İlk insanın durumu(kadın)

İlk insanlar olan Havva anamız ve Âdem babamız yasak meyve yüzünden cennetten kovulup dünyaya dönünce edep yerlerini kapatabilmek için incir ağacından yaprak istemişler. 101

Hazreti Âdem ve Havva yasak meyve yüzünden cennetten kovulunca çırılçıplakmışlar. 106

A1281.3 İnsanlar en başta çıplaktı

İlk insanlar olan Havva anamız ve Âdem babamız yasak meyve yüzünden cennetten kovulup dünyaya dönünce edep yerlerini kapatabilmek için incir ağacından yaprak istemişler. 101

Hazreti Âdem ve Havva yasak meyve yüzünden cennetten kovulunca çırılçıplakmışlar. 106

A1331.1 Yasak meyve yüzünden cennetten kovulma

İlk insanlar olan Havva anamız ve Âdem babamız yasak meyve yüzünden cennetten kovulup dünyaya dönünce edep yerlerini kapatabilmek için incir ağacından yaprak istemişler. 101

Hazreti Âdem ve Havva yasak meyve yüzünden cennetten kovulunca çırılçıplakmışlar. 106

A1423 Sebzelerin ve tahılların elde edilmesi

Bir gün insanlar karıncaların yuvasına bakmışlar, oradan mercimek, buğday, arpa, nohut ve fasulyeden birer tane alarak bunları ekip çoğaltmışlar. Karıncalar olmasaymış, günümüzde insanların çok severek yedikleri bu yiyecekler olmayacaktı. 220

A1500 Geleneklerin menşei

İşte o zamandan beri Mahmutgazi sınırı içindeki toprakların bir kısmı türbenin vakfi olmuş. Geliri ile türbeye bakılır, köydeki zaviyede kazan kaynatılmış. 161

O zamandan beri kasaba halkı perşembe günleri yağmur duası için oraya çıkmakta kurbanlar kesmektedirler. 186

A155.2 Tanrı'nın atları

Yarılan bu toprağın altından arabasıyla çıkan Tanrı Hades, Persephone'yi yakalayarak yeraltına doğru kaçırılmış. 87

A1611 Bazı boyların menşei

Tunuslular Müslüman oldukları için onlardan hiç kimse ölmemiş ve buradaki tek halk olarak kalmışlar. Tunusluların adı zamanla halk arasında Tunuslu, Tonuslu, Donuslu ve en sonunda da Denizli haline gelmiş. 44

A1617 Yer adının kökeni

Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler. Gelinin dönüştüğü taş Gelin Taşı, köye de Karataş köyü demişler. 5

Daha sonra bu su için bir çeşme yapılmış ve adına Merkez Efendi Çeşmesi denmiş. 23

Tunusluların adı zamanla halk arasında Tunuslu, Tonuslu, Donuslu ve en sonunda da Denizli haline gelmiş. 44

Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamış. Buraya kurulan şehre de bundan böyle "Denizli" demişler. 45

Gelmek istemeyen kişilere de: "Bak, gelmezsen Kızıl asar haa" diyorlarmış. Bu söz o ilçeye isim olarak kalmış. "Kızıl asar" sözü söylene söylene önce Kızılasar, zamanla da Kızılhisar haline gelmiş. 46

Cafer Paşa Davis kralının kızıyla evlendiği için şehrin adını değiştirme gereği duymamış ve Davis adı devam etmiş. Sonraki yıllarda oradaki kale de isme eklenmiş ve zamanla şehrin adı Kale-Davaz şeklini almış. 47

Bütün oba kalkıp gelip buraya yerleşmişler ve çobanın ağaca asmış olduğu hırkaya istinaden de buraya Hırka adını vermişler. Köy o zaman bu zamandır bu adla anılıyormuş. 48

Cevher Paşa düşmanlarını teslim aldıktan sonra, son mermiyi atan Ali Çavuş'a eliyle boş araziyi göstererek: "Var Ali, bu taraf senin olsun" yani Ali git şu taraf senin olsun demiş. Ondan beri o semtin adı Varali, Varallı olarak kalmış. 49

Köyün Menderes Nehri'ne bakan yanında insanları korkutan ıssız bir dere varmış. Bu sebeple dereye Cindere demişler. Bu isim sonra da köye ad olarak konmuş. 50

Bu kişiler çamları keserek yakmışlar, etrafı simsiyah dumanlar kaplamış ve bu dumanlar her şeyi kapkara yapmış. Bu yüzden buraya Karaköy adını vermişler. 51

Öküzler giderken köy halkı onların arkasından: "Gözlen, gözlen, bakalım nereye çökecekler" dedikleri için köyün adı "Gözlen" olarak kalmış, sonradan da bu isim "Gözler" şekline dönüşmüş. 52

Gelip durumu Ağaya anlatmışlar ve ağa da "Demek Ali kurt mu olmuş şimdi?" demiş ve ondan sonra köyün adı Alikurt olarak kalmış. 53

Köye bu olaydan sonra Solmaz adı verilmiş. Oradaki çamlar kesilseler de kolay kolay kurumazlar, köklerinden yenileri çıkarmış. 54

Bu olaydan sonra köylüler adama bakıp: "Bu ne yaman adammış böyle" demişler. Köyün adı bu yüzden "Yamanlar" olarak kalmış. 55

Yaşamış olduğu çok sevdiği mağaradan yani inden ayrılırken incağızım incağızım diyerek ağlamış ve köyün adı Incağız olarak kalmış. Bu söyleyiş zamanla İnceğiz halini almış. 56

İyice rakibine yaklaştığını anlayan genç, elindeki taşlardan birini fırlatır ancak az farkla vuramaz ve "hay tam sınır" der. Şimdiki Sınır köyünün adı oradan gelmektedir. 57

Kovalamaca Tavas ovasında devam ederken ikinci taşı fırlatır ve gene vuramaz. Bu sefer de "hay medet" der. Medet köyünün adı da buradan gelmektedir. 57

Bu taşın düşüp orada kalmasından sonra köyün adı taşın şeklinden dolayı Yumrutaş olarak değiştirilmiştir. 58

Babalarından korkuları için de: "Kazımı bul, kazımı buldun mu, bul kaz, bul kaz" diye birbirlerine seslenmişler... Köyün adı böylece Bulkaz olarak kalmış. 59

Bu olaydan sonra köyün adı Tüylübey olmuş, sonradan sonraya da Türlübey haline gelmiş. 60

Bunun üzerine: “Sen nasıl benden önce çıkarsın” diye aralarında kavga etmeye başlamışlar. Bu “sen ben” kavgası üzerine köyün adı “Benlik” olarak kalmış. 61 Bunlardan birisi olan Şer Ali’nin yerleştiği yere Şer Ali adını vermişler. Bu ad zamanla halk arasında Şerelli şeklinde söylenir olmuş. 62

Bu benzerlikten dolayı o tepeye Evran Tepesi adı verilmiş. 64

Yöre halkı ortadaki dağın yani Babadağ’ın bir babayı, kucakladığı küçük dağların da onun çocuklarını sembolize ettiğini düşünmektedirler. Bu yüzden de bu dağın Baba adını aldığını söylemektedirler. 68

İlyas adındaki bu kişiyi görevlendirirken de parmağıyla dağın zirvesini işaret ederek

“Çök İlyas” emrini verdiğinden bu dağ bu isimle anılmış ve sonraları kelime değişerek Çökelez şekline bürünmüştür. 70

Yörük beyi, tam Çökelez Dağı’nın olduğu yere gelince burayı çok beğenmiş ve oğlu İlyas’a: “Çök oğlum İlyas, burası bizim olsun” demiş. İşte o zamandan beri bu dağa Çökelez denir olmuş. 71

Baba ile gelinin yanlarına gelen ve onların karnını doyurdukları kişi Hızır imiş ve ona iyilik ettikleri için kavun ve karpuzları hemen olgunlaşmış. Bu olaydan sonra o tepenin adı Bostan tepesi olarak kalmış. 74

Kefe Yaylası’nın tam ortasında bulunan ve havaya doğru sivrilen tepeye çalgıcıları göndererek bir zafer işareti olmak üzere orada “çalgi çal” emrini verdiğinden bu tepeye Çal adı verilmiştir. O zamandan bu zamana kadar da burası bu adla anılır olmuştur. 75

Bu durumu, gelip köyündeki insanlara anlatmış ve ondan sonra bu mağaranın adı Keloğlan Mağarası olarak kalmış. 82

Bu dua ve törene, Goca Hasan’a talimat veren dededen dolayı Dedeler Duası denmeye başlanmıştır. Çeşmeye de aynı nedenden dolayı Dedeler Çeşmesi adı verilmiştir. 91

Gelinin, ilk önce bıçağı bulursa erkek çocuk, tarağı bulursa kız çocuk doğuracağına inanılmıştır. Bu gelenekten dolayı bu çeşmeye Gelin Oluğu adı verilmiştir. 92

Namazlar Çamı sonradan semte de adını vermiş ve o bölge Namazlar Çamı olarak anılır olmuş. 95

Köyden yola çıkan birisi eğer bir şey unutursa bu tepeye varınca unuttuğu şeyi mutlaka hatırlarmış. Bu yüzden bu tepeciğe Akıl Tepesi denirmiş. 113

Bunun sebebi olarak o bölgenin dualı ve oksijeninin bol olması gösterilmektedir. Bu yüzden buranın adı Kuzu kaya olarak anılmaktaymış. 114

Tam bu sırada bir göçük başlamış ve tarla sahibi yanındakiler göçüğün altında kalmışlar. Bu olaydan sonra da o semtin adı Göçüklük olarak kalmış. 115

O günden sonra burası Göçüklük adını almış ve bu yere başka hiçbir çoban aile gelip yerleşmemiş. 116

Tıpkı kuyuya düşüp ölen Bayram'ın burnuna benzer duruma gelmiş. Bu yüzden buraya Bayram Burnu denilmiştir. 117

Bundan sonra delinin çatalını düşürmüş olduğu o tepenin adı Çataltepe olarak kalmış. 118

Seslere oradan İrebiye Bulla'nın karşılık verdiğiğine inanılmaktadır. Bu yüzden bu bölgeye de İrebiye Bulla denilmektedir. 119

Köy halkı kadının hatırasına o yerin adını Çul Hatça koymuşlar. Sonradan bu isim Çu Hatça haline gelmiş. 120

Yine aynı yaşlı kişi, bundan böyle buraya delik taş diyelim demiş ve hem bu semtin hem de kayanın adı Deliktaş olarak kalmış. 121

Gelin önce bıçağı bulursa gelinin çocuğunun erkek; eğer tarağı bulursa çocuğunun kız olacağına inanılmış. Bu yüzden bu çeşme ve semtin adı gelin çeşmesiymiş. 122

Çıkmak için çabaladıkça da dibe doğru batmaya devam etmiş ve ortadan kaybolmuş. O zamandan beri bu çukura gelin yutan denmekteymiş. 123

Bu zamandan sonra orası kutsal bir yer haline gelmiş ve kavakla semtin adı Balcılar Kavağı olarak kalmış. 124

Bu olaydan sonra yöre halkı bu bölgeye Arap'ın apış açtığı yer anlamına gelen Arap Apıştı adını vermişler. 125

Gelinin attığı taşlar oradaki büyükçe taşın üzerine denk gelirse ya da kaç tanesi denk gelirse gelinin dileklerinin o kadarının gerçekleşeceğine inanılmış. Bu yüzden bu dereye Taşatan Deresi denmekteymiş. 126

Bu olaydan sonra, adamın canı kurtulduğu için, oraya Cankurtaran adını vermişler. 127

O zamandan beri buraya kız kaçtı anlamında kız tüydü denmekteymiş. 128

Yaşlı köylülerden birisi, Hatca bu derede öldü bundan sonra buranın adı Hatcaölen Deresi olsun demiş ve derenin adı Hatcaölen olarak kalmış. 129

Köy halkı Musa'nın bu cesaretinden dolayı Musa'nın öldürüldüğü yere Musaölen demişler. Sonradan bu isim söylene söylene Müsölen şeklini almıştır.

130

Daha sonraki zamanlarda yöre halkı tarafından buraya kalaslar uzatarak bir köprü yapılmış ve köprüye de oradan atlayan geyikten esinlenilerek Geyik Köprüsü adı verilmiş. 131

O günden beri bu semt, Kız Mezarı adıyla anılır olmuş, hem semt hem de çeşme o bölgede aşkın sembolü sayılmış. 134

At yere inince ayağının değdiği yerde ayak izi kalmış. Bu izden dolayı bu dağa sonraları Köroğlu Dağı adı verilmiş. 150

Bu deliğe yaklaşan ya da içerisine giren canlılar zehirlendiği için sonradan buraya Cin Deliği adı verilmiştir. 202

A1702 Yaratıcı tarafından hayvanların yaratılması

Sonuç olarak fare ve kedi gemiye bindirilen hayvanlardan değil sonradan gemide yaratılan hayvanlardanmış. 20

A1735 İnsanın şekil değiştirmesiyle ortaya çıkan hayvan

Bunu yaptıktan sonra Allah kadını kaplumbağaya dönüştürmüş, beze de gelerek kaplumbağanın üzerine konmuş. 19

Bir gün insanlardan birisi, mağaranın birinde bir asır boyunca tek başına kalmış ve orada kaldığı süre içinde maymuna dönüşmüş. 22

Köylüler bunu gördükten sonra bu kurdun Ali olduğuna yani Ali'nin kurda dönüştüğüne karar vermişler. 53

A1811 Kedinin yaratılması

Nuh, bunu da yapınca aslan bir aksırmış ve onun burnundan da bir kedi çıkmış. 20

A1853.1.1 Sıçan tufan sırasında gemiyi deler

Fare, bunlarla da yetinmeyerek geminin tahtalarını yemeye başlamış. 20

A1854 Sıçanın yaratılması

Allah da domuzun sırtını sıvazlamasını emretmiş. Nuh Aleyhisselam, denileni yapınca domuzun burnundan bir fare düşmüş. 20

A1861. Maymunun yaratılması

Bunun üzerine Peygamberimiz beddua etmiş ve devenin yavrusunu kesen insanlar maymuna dönüşmüşler. 21

Bir gün insanlardan birisi, mağaranın birinde bir asır boyunca tek başına kalmış ve orada kaldığı süre içinde maymuna dönüşmüş. 22

A1873 Devenin yaratılması

Kaya bir anda ortadan ikiye ayrılmış ve içinden bir bodak (deve yavrusu) çıkmış. 205

A2300 Hayvanların fiziksel özelliklerinin menşei

Bunun içindir ki maymunların elleri ayakları ve birçok uzvu insana benzermiş. 21

Bu yüzdendir ki devenin cinsel organı hem küçük hem de arka tarafta dışa bakar durumdaymış. 204

Deve kayanın içinde, yavrusu kayanın dışında kalmış. İşte bu yüzden deve, kaya gibi yamru yumru imiş. 205

Mandanın boynuz darbesiyle koyunun gözlerinin önünde birer çukurluk oluşmuş. O zamandan bu zamana koyunun gözünün önündeki bu çukur hiç kaybolmadan devam edip gelmiş. 206

Koyun cennetten çıkarılıp dünyaya gönderildiğine o kadar çok üzülmüş ki ağlamaktan gözlerinden ikisi kör olmuş. Bu kör olan gözlerin yeri hala şimdiki gözlerin arkasında o zamandan beri birer çukur olarak durmaktaymış. 207

İşte kumru kuşunun boynundaki yuvarlak halka annesinin o zaman oğlanın boynuna taktığı sacayağın bıraktığı izden kalmaymış. 211

Ertesi gün sabah olunca kuşlar kanatlanmışlar ve uçup gitmişler ama tavuk uçamamış. O zamandan beri kuşlar uçarlarmış ama tavuk nasip demediği için uçamaz, yerlerde yürürmüş. 212

Kuşları çağırılmışlar, hepsi gelip tüy yığınınından kendilerine yetecek kadar tüy almış ve renkleri aklı karalı olmuş. 213

O zamandan beri kedi nereden düşerse düşsün mutlaka dört ayak üzerine düşermiş. 218

A2317.8 Yarasa niçin tüysüzdür

Garasar kelebeği(yarasa) geç kalmış ve akşama doğru gelmiş. O geldiğinde tüyler tamamen tükenmiş. Sultan Süleyman: “Sen neredeydin, sana tüy kalmadı, sen gündüz saklan da Allah nasibini gece versin” demiş. 213

A2426.2.5 Guguk kuşunun ötüşü

Anneleri geldiğinde: “Çocuklar, yavrularım siz neredesiniz” diye seslenip arayınca ikisi birden: “guguk guk, guguk guk, yağ döktük, biz döktük” diye ötmeye başlamışlar. 16

A2426.2.5 Guguk kuşunun ötüşü

Bu olaydan sonra kumru kuşları eskiden insan oldukları için daima insanlara yakın yerlerde yaşarlar ve hüznü bir şekilde “guguk guk, yağ döktük, biz döktük, ben döktüm, sen döktün, guguuk guk” diye öterlermiş. 15

A2491.1 Yarasalar niye gece uçar

Garasar kelebeği(yarasa) geç kalmış ve akşama doğru gelmiş. O geldiğinde tüyler tamamen tükenmiş. Sultan Süleyman: “Sen neredeydin, sana tüy kalmadı, sen gündüz saklan da Allah nasibini gece versin” demiş. 213

A2522 Bir hayvan niye sevilmez

Ama kaya keleri kafasıyla işaret ederek ateşe atılmasını onaylamış ve ayrıca Nemrut’a bu konuda yardım bile etmiş. O zamandan bu zamana kadar kaya keleri aynı şekilde onaylama anlamında kafasını aşağı yukarı sallarmış. Bu yüzden de insanlar onu gördükleri yerlerde öldürmek isterlermiş. 219

A2536.1 Kırlangıç neden uğurludur

İslam kırlangıcı göç zamanında hacca gider ve gelirken de ayaklarında üç tane küçük taş getirmiş. 214

A2656. Gülün kökeni

Yeryüzünde mübarek terlerin düştüğü yerden gül bitkisi çıkmış.107

A2777 Niye bazı ağaçlar kutsaldır

İşte meydanadaki bu dut ağacı Koyun Baba'nın o zaman diktiği âsasının yeşermesi sonucunda olmuş ve hâla yaşamaya devam etmektedir. 93

Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetmiş ve aynı zamanda ağacın secdeye vararak Allah'a ibadet ettiğini düşünmekteymiş. 95

Arkasından da köylülerden orada bulunan çınar ağacından, atını sürmek için, bir çubuk koparıp getirmelerini söylemiş. Köylüler: “Biz koparamayız beyim, Mustafa Baba buna razı olmaz. İsterseniz kendiniz kırıp alın” demişler. 96

Bu iyilik üzerine incir ağacına “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua etmişler. O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş. 101

A2791.7 Niye bazı ağaçların meyveleri yoktur

Havva anamız da ona: “Dünyada çiçeğin olsun da meyven olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri bu ağacın erguvan rengi çok miktarda çiçekleri olur ama asla meyvesi olmazmış. 106

(T) A2392 Katır niçin doğurmaz

Bu durum karşısında Hz İbrahim katıra: “Bu odunu çektiğin için çoluğun çocuğun olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri katır doğuramazmış. 203

(T) A2586 Kedinin sırtı niçin yere gelmez

Peygamberimiz kedinin başını okşayarak: “İnşallah minareden düşsen bile dört ayak üzerine düşersin” diyerek ona dua etmiş. O zamandan beri kedi nereden düşerse düşsün mutlaka dört ayak üzerine düşermiş. 218

2.3.2.2. B. Hayvanlar

B11.3 Ejderhaların yaşadıkları yerler

Hatta evranın topraktan çıktığı yer bile hala belliymiş. Evran, göle benzeyen büyükçe bir çukurdan çıkmış. 30

Eski zamanların birinde, Tavas yöresinde her önüne gelen canlıyı yutan büyük bir evran varmış. 64

Kızılcabölük'ün yukarısında Babadağ denen bir dağ vardır. Eskiden bu dağda çok büyük bir evran yaşarmış. 31

B122.0.3 Bilge baykuş

Baykuş da “Ben sana bir soru sorabilir miyim” demiş. O da sor deyince “Bu dünyada er mi çok avrat mı çok” demiş. Sultan Süleyman “Er çok” demiş. Bunun üzerine baykuş: “Er değil avrat çok. Eğer sen erkek olsaydın bir Ermeni kızının lafına bakarak bütün kuşların tüylerini döktürmezdin. 213

B165 Hayvanların dillerinin öğrenilmesi

O anda öküz dile gelmiş ve: “ Ben çok yaşlandım, benim takatim kalmadı, beni kurtar bu adamın elinden” demiş. Bunun üzerine sarı İsmail, öküzün sahibinden öküzü satın alarak onu azat etmiş. 175

Sultan Süleyman bütün hayvanların dilinden anlar, onlarla konuşmuş. 213

B184.1.6 Sihirli atla uçma

Efsaneye göre Koroğlu, Keltepe'nin tam karşısındaki Malı Dağı'na gelince atıyla oradan sıçramış ve ovayı geçerek Keltepe'nin zirvesine inmiş. 150

Hz Ali oraya gelince, atıyla beraber sıkışmış ve bir ayet okumuş. At ayağını taşa dayayarak atlamış ve karşı tarafa geçmişler. Atın ayağını dayadığı taşa atın ayak izleri kalmış. 145

B200 İnsan özelliklerine sahip hayvanlar

Eskiden karıncalar çok zenginmiş. Yuvalarında her türlü yiyecek bulunmuş.

B211.1.1 Konuşan koyun

Vakti zamanında koyunla manda, kim daha çok ot yiyebilecek diye bir yarışa girişmişler. 206

B211.1.3 Konuşan at

At dönüp durumu anlatmış. 213

Beygir, “Ben gitmem” demiş. 203

B211.1.3.1 Konuşan eşek

Eşeğe varmışlar o da “Ben gitmem, öyle bir insanın yanmasına gönlüm razı olmaz” demiş. 203

B211.1.5.1 Konuşan Öküz

O anda öküz dile gelmiş ve: “ Ben çok yaşlandım, benim takatim kalmadı, beni kurtar bu adamın elinden” demiş. 175

Bu durum karşısında manda koyunu kiskânmış ve: “Ne ya bu senin doymazlığın” diyerek boynuzuyla koyunun kafasına hızlıca vurmuş. 206

B211.1.6 Konuşan deve

Deve de: “Ben bunu beğenmedim, bunu almam” demiş ve bırakıp gitmeye kalkmış. 204

B211.3 Konuşan kuş

Anneleri geldiğinde: “Çocuklar, yavrularım siz neredesiniz” diye seslenip arayınca ikisi birden: “guguk guk, guguk guk, yağ döktük, biz döktük” diye ötmeye başlamışlar. 16

Bu olaydan sonra kumru kuşları eskiden insan oldukları için daima insanlara yakın yerlerde yaşarlar ve hüzünlü bir şekilde “guguk guk, yağ döktük, biz döktük, ben döktüm, sen döktün, guguuk guk” diye öterlermiş. 15

Kuş da: “Nasip de” demiş. 212

O da: “Aah ah, siz benim bir günde ne kadar bela ile karşılaştığımı bir bilseniz. Bu belaların kiminin altından, kiminin üstünden, kiminin yanından geçiyorum. Onun için eğri büğrü uçuyorum.” demiş. 208

Oradan da “Yusuuuf, kır katırı buldun muu? tüh” diye seslenmiş. Bu kuş o zamandan bu zamana kadar hep: Yusuuuf kır katırı buldun muu? tüh” diye ötermiş. 17

B211.3.12 Konuşan baykuş

Baykuş, ata: “Ben senin gibi ahmakla gitmem, seninle akşama kadar çift sürerler akşam da kafana bir torba saman asarlar, sen ahmaksın seninle gitmem” demiş. 213

B211.3.2 Konuşan horoz

Horoz öte öte varmış baykuşun yanına, “Hadi seni Sultan Süleyman çağırıyor” demiş. 213

B211.3.2 1Konuşan tavuk

Tavuk: “Yarın uçacağız” demiş. 212

B211.6.1 Konuşan yılan

Yılan: “Senden sonra bir peygamber gelecek onu görmek için mağaraya gidiyorum” demiş. 217

B275 Cezalandırılan hayvan

Bu durum karşısında Hz İbrahim katıra: “Bu odunu çektiğin için çoluğun çocuğun olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri katır doğuramazmış. 203

B275 Cezalandırılan hayvan

Ertesi gün sabah olunca kuşlar kanatlanmışlar ve uçup gitmişler ama tavuk uçamamış. O zamandan beri kuşlar uçarlarmış ama tavuk nasip demediği için uçamaz, yerlerde yürürmüş. 212

B291.2.1 Haber taşıyan at

Sultan Süleyman, atla baykuşa haber gönderip hemen gelmesini söylemiş. 213

B400 Yardımcı evcil hayvanlar

İmze Sultan hayatta iken şimdi türbesinin bulunduğu yerin karşısındaki araziler hep onunmuş ve oraları eker dikermiş. Onun bir de eşeği varmış. 162

B401 Yardımcı at

Atıyla köyün sınırlarına varınca at birden durmuş ve kaymakam ne kadar uğraştıysa at bir adım bile ilerlememiş. 96

Bir gün Hz. Ali kible yani güney istikametinden gelip düşmanları üzerine atıyla beraber uçarak giderken atı buraya basmış. 146

Bu adam bir gece atıyla dışarıdan geliyormuş. 29

Gitmiş ama Kaklık'taki Değirmen Arığı denen yerdeki köprüye yaklaşınca atı tehlikeyi sezmiş ve huysuzluk ederek gitmek istememiş. 37

Peygamberimiz atıyla buradan geçerken, Honaz'ı ve ovayı rahatça seyredebilmek için yukarıdaki Honaz kalesine çıkmış. Kalede de atıyla, şehir ve ovanın net görüldüğü büyük bir kayanın üzerine çıkıp manzarayı seyretmiş. 142

B411.2 Yardımcı öküz

İki tane öküzü salmışlar ve bu öküzler nereye gidip çökerlerse köyü oraya kuralım diye kararlaştırmışlar. Öküzler epey yürüdükten sonra Gözler kasabasının eski yerine, bir ağacın altına çökmüşler. Köylüler, tam öküzlerin çöktüğü yere cami, etrafına da evler yaparak oraya yerleşmişler. 52

B412 Yardımcı koyun

Beyin adamları ahıra gelerek çobanı bağlamışlar ama bu durumu gören kara koyun ahırdan kaçarak kızın yanına varmış ve hareketleri ile durumu kıza anlatmayı başarmış. 132

B421 Yardımcı köpek

Yanında bekleyen köpeğinin de başka bir taş üzerinde ayak izi kalmıştır. 148

B450 Yardımcı kuşlar

Çardak ilçesi sınırları içerisinde bulunan Acıgöl'de yaşayan göçmen kuşlardan birisi olan ve Saka kuşu olarak da adlandırılan pelikan kuşu, bu bölgede kutsal sayılmaktadır. Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır. 215

B469.2 Faydalı kuğu

Bu hediyelerden bir tanesi de altın başlı çok güzel görünümlü bembeyaz bir kuğuymuş. 88

B469.3. Faydalı kaz

Eskiden Bulkaz köyüne, komşu Karalar köyünün çocukları kaz gütmeye gelirlermiş. 59

2.3.2.3. C. Yasak

C420. Sırları açıklama yasağı

Bu arada hanımlardan birisi anahtarı kapı üzerinde görünce merak edip ambarı açmış ve ambara kendiliğinden yukarıdan buğday döküldüğünü görmüş ancak hemen sonra buğdayın dökülmesi durmuş. 190

Eskiden iki kardeş çok büyük bir suç işlemişler. Suçun aralarında sır olarak kalmasını kararlaştırıp kimseye söylememe konusunda yeminleşmişler. 18

Herkes bu küpün 30 sene evvel o rüyada görülen para küpü olduğunu söylemiş. İçinde paranın olmamasını ise rüyayı başkasına anlatmaya bağlamışlar. 34

C423 Olağanüstülükleri ifşa etme

Bey onu bu halde görmüş ve Arap görüldüğünü fark edince olduğu yerde infilak edip ortadan kaybolmuş. 125

Dayanamamış ve sonunda etrafındakilere: “Bana bakmayın, Sinan’ıma bakın” demiş. Bunu söylerken gerçek hacının Sinan olduğunu söylemek istemiş. ..Mahzun bir yüzle efendisine bakmış, ondan hakkını helal etmesini istemiş ve oracıkta ruhunu teslim etmiş. 41

İsmail Dede'yi görünce: “Yahu dede, sen buraya ne çabuk geldin, daha az önce köprüde bana yardım etmiştin” deyince, İsmail Dede oracıkta hayatını kaybetmiş. 40

C851.1.1 Tabu: Çocuğun altını ekmekle temizleme

İşi bitince de altını yanında azık olarak taşıdığı yufka ekmekle temizlemiş. 1
Kadın bezi alıp çocuğun altını temizleyeyim derken, yanlışlıkla yufka ekmeğini alıp çocuğun altını onunla temizlemiş. 2

2.3.2.4. D. Sihir (Büyü)

D55. İnsanın deve dönüşmesi

Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. 125

D102 Şeytanın hayvana dönüşmesi

O da: “Sen benim sürünün önünde giden eşek sıpasını görmedin mi” demiş. 28

D118.1 İnsanın maymuna dönüşmesi

Bunun üzerine Peygamberimiz beddua etmiş ve devenin yavrusunu kesen insanlar maymuna dönüşmüşler. 21

Bir gün insanlardan birisi, mağaranın birinde bir asır boyunca tek başına kalmış ve orada kaldığı süre içinde maymuna dönüşmüş. 22

D150 İnsanın kuşa dönüşmesi

Duaları kabul olmuş ve birisi taşa birisi de kuşa dönüşmüş. 7

Kadın çocukları o kadar çok dövmüş ki, kız çocuk dayanamayıp kendini yandan aşağıya atmış ama yere düşmeden kuşa dönüşmüş uçup bir dala konmuş. 17

Kız kuş olmuş erkek de Mekke'deki Hacer-ül Esvet taşı olmuş. 209

Bu kişi de gelip: “Añ doğru olmalı, añ burasıdır, doğru yola gidin” diye müdahale etmiş ve ondan sonra kuşa dönüşmüş. 216

D154.1 Kişinin kumruya dönüşmesi

Allah da onların dualarını kabul etmiş ve her ikisini de kumru eylemiş. 15
 Bunun üzerine duaları kabul olmuş ve ikisi birden kumru kuşu olup uçmuşlar. 16
 Bu acı karşısında oğlan ellerini gökyüzüne kaldırarak üç defa “Allah’ım beni kuş
 et” diye dua etmiş. Allah oğlanın duasını kabul etmiş ve oğlan kumru kuşuna
 dönüşmüş. 211

D193 Kişinin kaplumbağaya dönüşümü

Bunu yaptıktan sonra Allah kadını kaplumbağaya dönüştürmüş, beze de gelerek
 kaplumbağanın üzerine konmuş. 19

D231 İnsanın taş kesilmesi

Ekmeğe yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı Allah onu orada taşa
 dönüştürmüş. 1

Tam o sırada da Allah çocuğuyla birlikte kadını taşa dönüştürmüş. 2

Allah kadının elleri unlu olduğu için önce kadını, sonra da çocuklarını taşa
 çevirmiş. 3

Allah kızın duasını kabul etmiş ve kız atıyla birlikte oracıkta taş kesilmiş. 4

Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler.

5

Duaları kabul olmuş ve her ikisi büyükçe bir kayanın üzerinde taş kesilmişler. 6

Duaları kabul olmuş ve birisi taşa birisi de kuşa dönüşmüş. 7

Bu beddualar sonucunda bey ve onun arkası sıra gelen adamları sıralar halinde
 taşa çevrilmişler. 8

Bu adam bir gün ekmeğin üzerine çiş yapmış ve Allah yapmış olduğu bu
 saygısızlıktan dolayı adamı taşa dönüştürmüş. 9

Kız kuş olmuş erkek de Mekke’deki Hacer-ül Esvet taşı olmuş. 209

D293 İnsanın yıldız dönüşmesi

Bu kümeyi oluşturan yedi yıldız eskiden insanmış ve hepsi kardeşmişler. 12

D422.1.2 Atın taş kesilmesi

Allah kızın duasını kabul etmiş ve kız atıyla birlikte oracıkta taş kesilmiş. 4

D439.5.1 İnsanın aya dönüşmesi

Ay, eskiden çok yaramaz bir çocukmuş. 10

D440 Objenin hayvana dönüşmesi

Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. 171

D442.1 Hayvanların taşa dönüşmesi

Kız, oğlanın iyi niyetli olmadığını anlamış ve sevdiği çobandan başkasına yar olmak istemediği için, “Allah’ım beni taş et, yeter ki çobandan başkasına yar olmayayım” diye dua etmiş. Allah kızın duasını kabul etmiş ve kız atıyla birlikte oracıkta taş kesilmiş. 4

Hemen yanlarında onlarla birlikte köpekleri de taşa dönüşmüş. 6

D525 Beddua ile dönüşme

Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler.

5

Bu beddualar sonucunda bey ve onun arkası sıra gelen adamları sıralar halinde taşa çevrilmişler. 8

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamış. 45

Dilenci oradan ayrılırken beddua etmiş ve arpa, buğday çeçleri taşa dönüşerek birer tepecik halini almış. 154

D950. Sihirli ağaç

Oradaki çamlar kesilseler de kolay kolay kurumazlar, köklerinden yenileri çıkarmış. 54

D965.17 Sihirli tütün bitkisi

Şeytanın idrarının kokusu ve içindeki zararlı maddelerin tamamı bu bitkiye geçmiş. O zamandan beri tütün bitkisi hem çok pis kokar hem de onu içen insanlara çok büyük zararlar verirmiş. 110

D1039 Çeşitli sihirli yiyecek

Elini sırtına atmış ve annesinin verdiği yemeğin hâla sırtında olduğunu görmüş. Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtmış ve yemek bütün askerleri doyurmuş. 183

D1040 Sihirli içecekler

Yorgunluğu kovan, ıstırabı uyuşturan bu yeni nektardan tadar tatmaz, o mağarada kendinî büyüten peri kızlarını; kaynakların, ormanların, dağların perilerini çağırılmış, üzüm suyunun verdiği neşeyi onlarla paylaşmış. 138

D1242.1 Sihirli su

Su, çok sayıda insanı iyileştirmiş ve iyileşenlerin çoğu, putperestliği terk edip Hristiyan olmuşlar. 24

D1254 Sihirli asa

Asasını alarak tepeye doğru yürümüş ve yokuşta asasını hızla yere saplamış. 23
Camiden çıktıklarında bakmışlar ki yere saplanan âsa yeşermiş ve yaprak açmış. 93

Mustafa Baba'nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde oluştuğu söylenmektedir. Bu yüzden bu çınar kutsal sayılmaktadır. 98

Bostancı, sonra gitmiş bakmış ki dikmiş olduğu kuru değnek yeşermiş. 176

D1503.10. Sihirli bitki yaraların iyileşmesine yardımcı olur

Lokman Hekim kendisine bir çırak almış. Çırağın ara sıra başını bir bıçakla vücudundan ayırır, sonra boynuna sarımsağın tohumunu eker, başını tekrar gövdeye koyar, en sonunda bir merhem sürerek diriltirmiş. 111

D1567.4 Erenlerin su kaynağı oluşturmaları

Bu olaydan sonra Merkez Efendi asasını yerden çıkarmış ve asanın çıktığı yerden bir su akmaya başlamış. Daha sonra bu su için bir çeşme yapılmış ve adına Merkez Efendi Çeşmesi denmiş. 23

D1610.2 Konuşan ağaç

Keçi gevişi ağacı: “Sen Allah’ın dediğini tutmadın, sana yaprak vermem” demiş. 106

D1712.3 Rüyanın yorumlanması

Adam ertesi gün uyanınca saçağın yerini hatırlayamamış. Bunu bir hocaya anlatmış. Hoca da: “Keşke bunu anlatmasaydın, o rüyayı tekrar görürdün” diye onu uyarılmış. 34

Ben bu gece bir düş gördüm, onu bana bir yorumlayıver bakayım” demiş... Bunun üzerine Kara Cennet “Bizim oğlan, sen bu gün evden dışarıya çıkma, o atını ahıra bağla ve evine gir, bu gün dışarı çıkma” demiş. 37

Köylü gördüğü rüyayı gelip çobana anlatmış ama çoban onu dikkate almayarak orada kalmaya devam etmiş. 99

İrebiye Billa onun rüyasına girmiş ve neden beni ziyaret etmeden askere gittin diye sitem etmiş. Çocuk askerden izne gelince türbeyi ziyaret etmiş ve Ümmü Nine’nin verdiği toprağı alıp askerlik yeri olan Şırnak’a dönmüş. 187

Bu türbede yatan zât eski zamanlarda köydeki bazı insanların rüyalarına girmiş ve onlardan türbesi için ışık istemiş. 188

“ Bir gün rüyamda Peygamberimizi gördüm. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali bir halka oluşturmuşlar, Menderes de halkanın içindeydi. Ben ona, nasıl can verdin acep diye sordum. O da, asıldığım an ruhum iki yol indi çıktı ondan sonra Allah ruhumu azât etti, dedi”. 196

Genç Osman ulemayı toplamış bu rüyayı tabir ettirmek için ama ulemanın tabiri onu tatmin etmemiş. 197

D1792 Bedduanın sihirli sonuçları

İnşallah dünya var olduğu sürece senin inlemen, sallanman eksik olmasın” demiş. İşte o zamandan beri rüzgâr olsa da olmasa da kavak ağacı sallanmaya ve yaprakları kıpırdamaya devam edermiş. 100

Havva anamız da ona: “Dünyada çiçeğin olsun da meyven olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri bu ağacın erguvan rengi çok miktarda çiçekleri olur ama asla meyvesi olmamış. 106

Eşeğini merak eden İmze Sultan, gelip eşiği bu halde bulunca: “Bundan sonra burada hiç ot bitmesin, kekik dahi bitmesin” diye beddua etmiş. O zamandan beri şimdi Keseyeri denen yerin yakınında bulunan bu yerde hala hiç ot bitmezmiş. 162

D1810.8.3 Rüyada ikaz

Bir gün rüyasında, Honaz Dağı ona yemin vermiş. Demiş ki: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir” demiş. 73

Bir gün köylülerden birisinin rüyasına ak sakallı bir zât girmiş ve “O çobana söyle koyunlarını oradan alsın, benim etrafımı kirletiyorlar” demiş. 99

Kazak Abdal Efe’ye : “Adamlarını toparla ve hemen buradan git, eğer gitmezsen senin için hiç iyi olmaz” demiş. 164

Bir gün komutanın rüyasında zât, komutanın ağzına gemi vurmuş, onun üzerine binmiş ve : “Sakın bir daha benim oradan odun alma demiş”. 169

Beylerli kasabasına yakın bir kasaba olan İnceler’den bir delikanlı, İrebiye Billa’yı ziyaret etmeden askere gidince İrebiye Billa onun rüyasına girmiş ve neden beni ziyaret etmeden askere gittin diye sitem etmiş. 187

Bu olaydan bir iki sene sonra Genç Osman Peygamberimizi rüyasında görmüş ve Peygamberimiz ona bir tokat vurmuş. 197

D1814.2 Rüyada nasihat

Adam, bir gece rüyasında, tüm haşmetiyle Mikail'i görmüş ve Melek adama, kızını su kaynağına getirip, sudan içirmesini öğütlemiş ve eğer inanırsan eve üzgün dönmeyeceksin demiş. 24

Tam yatırın yanına varınca orada yatan kişi ona görünerek demiş ki: “Tam öğle vakti nereye gidiyorsun, şuradan bir abdest al, öğle namazını kıl da ondan sonra git” demiş. 34

Bir gün köylülerden birisinin rüyasına ak sakallı bir zât girmiş ve “O çobana söyle koyunlarını oradan alsın, benim etrafımı kirletiyorlar” demiş. 99

Fakir Medine’ye varınca rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş. Peygamberimiz ona: “Buranın fakiri daha fakir, Denizli’de Hasan Feyzi var, benden selam söyle, seni o okutsun” demiş. 184

D1841.3.2 Ateş, azize zarar vermez

Davut Aleyhisselam çekiç kullanmadan kızgın demiri yumruğu ile dövebildiği için kerametini kendisinde olduğunu savunmuş. 136

D2121 Sihirli yolculuk

Bunun üzerine İsmail Dede: “Kızılcabölük Köprüsü’nde adamın birisinin eşeği devrildi, ona yardım ettim, eşeğini doğrultuverdim” demiş. 40

Arkasından da gözlerini kapamış ve kendini doğruca kızgın kumlar diyarı Mekke’de bulmuş. 41

Bunları duyunca Recep Çavuş kendisine su veren kadının yüzünü hatırlamış ve onun Eşe Aba olduğuna ikna olmuş. 42

O da onun söylemiş olduğu şeylere şahit olduğu için ve yanında da al sancaklı birisini hatırladığı için Eşe Aba’nın dediklerinin gerçek olduğuna inanmış. 43

Bu taşı her kim buradan alıp götürürse taş, geceleri uçarak geri gelirmiş. 78

Orada kışlayan Yörüklerin anlattıklarına göre perşembe akşamları mağaradan bir evliya çıkar, mağaranın hemen önündeki mezarlığa gelir dua eder ve tekrar mağaraya geri dönermiş. 83

Hz. Ali oraya gelince, atıyla beraber sıkışmış ve bir ayet okumuş. At ayağını taşa dayayarak atlamış ve karşı tarafa geçmişler. 145

Efsaneye göre Koroğlu, Keltepe’nin tam karşısındaki Malı Dağı’na gelince atıyla oradan sıçramış ve ovayı geçerek Keltepe’nin zirvesine inmiş. 150

Efsaneye göre Mahmutgazi bir savaşta yaralanmış, uçarak buraya gelmiş. 161

Yöre halkı bu güzlerin ve içeride bulunan sancağın Kıbrıs Harbi sırasında kaybolduğunu ve savaşın bitiminde geri geldiğini söylemektedirler. 173

O da seccadesini suyun üzerine sermiş, bir avuç toprak alıp suya atmış ve yürüyerek nehrin karşısına geçmiş. 179

Bu ziyaretlere eskiden köylüler şahit olurlarmış, bazen atlarının sesini, bazen çan seslerini duyarlar hatta bazı köylüler onların arasına katılırlarmış ama sabah olunca onlar ortadan kaybolurlarmış. 193

Köy halkı bu leyleklerin o bölgedeki evliyalar olduklarını, kendi köylerindeki evliyaları da almak için oraya geldiklerini, sonra da onları alarak Kıbrıs'a savaşmaya gittiklerini söylemektedirler. 210

2.3.2.5. E. Ölüm

E121 Aziz tarafından diriltirme

Çırağın ara sıra başını bir bıçakla vücudundan ayırır, sonra boynuna sarımsağın tohumunu eker, başını tekrar gövdeye koyar, en sonunda bir merhem sürerek diriltirmiş. 111

2.3.2.6. F. Olağanüstülükler

F80 Alt dünyaya seyahat

Yarılan bu toprağın altından arabasıyla çıkan Tanrı Hades, Persephone'yi yakalayarak yeraltına doğru kaçırmış. 87

F220 Perilerin yaşadığı yer

Bu mağarada hazine olduğu söylenmektedir. Bu hazineyi cinlerin koruduğu inancı vardır. 26

F253 Perilerin olağanüstü gücü

Derin hocaların bile okuyarak oraya gittikleri ancak onların da hazineyi almayı başaramadıkları söylenmektedir. 26

F262 Müzik yapan periler

Değirmenlerin olduğu yere vardıklarında bakmışlar ki her taraf döşenmiş, düzenlenmiş, eğlence devam ediyormuş. 25

Şimdiki okulun bulunduğu yere gelince bir düğün alayına rastlamış ve atından inerek düğün alayına katılmış. 29

F310 Periler ve insan

Adam bütün olup bitenleri izliyormuş. Düğün merasimi sona doğru yaklaşıncı gelini ata bindirmişler, bu esnada adam gelinin yanına varıp gelinliğin eteğini sigara ile birazcık yakmış. 29

Kalabalıktan (cinlerden) birileri onlara: “Gelin arkadaş, gruba katılın” demiş. 25 Tanrı Dionysos, Nysa’da (Sultanhisar) duvarlarında asmaların sarılmış olduğu bir mağarada periler tarafından büyütülmüştür. 138

F400 Ruhlar ve Şeytanlar

Bir gün kızılık ağacının erkenden çiçek açtığını gören Şeytan, sepetini ve terazisini almış kızılık ağacının altına oturmuş. 105

Meğerse eşeğin kuyruğundan şeytan asılıyormuş da eşek ondan binemiyormuş gemiye. 27

F401.3 Hayvan şeklindeki şeytan, cin, ruh

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağıarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. 174

Çocuk kazmayı vurunca müthiş bir yer sarsıntısı ve uğultu olmuş. Arkasından da burnundan ateşler fıskıran bir boğanın üzerlerine geldiğini görmüşler. 192

O da: “Sen benim sürünün önünde giden eşek sıpasını görmedin mi” demiş. 28

F401.3.7 Kuş şeklindeki ruh

Köy halkı bu leyleklerin o bölgedeki evliyalardan olduklarını, kendi köylerindeki evliyalardan da almak için oraya geldiklerini, sonra da onları alarak Kıbrıs’a savaşmaya gittiklerini söylemektedirler. 210

F401.6 İnsan şeklindeki ruh

Bunlar gruba katılarak sabaha kadar çalgı çalmışlar, sabah olunca da: “Arkadaş sabah oldu, biz çok yorulduk gidelim artık” demişler. Onlar da arkadaşlara bir

şeyler verelim demişler ve herkes altınları şangır şungur bir torbaya doldurup onlara vermişler. 25

Gecenin geç saatlerinde adı Mehmet olan çobanın sürüsünün karşısından, bir kadınla bir adam, yanlarında bir de oğlak olmak üzere sanki uçuyorlarmış gibi kollarını çırparak sürü ve çobana doğru geliyorlarmış. 28

Düğün esnasında birisi “Falan adamın evinde hanımı, gelinliğini besmelesiz olarak sandığa koydu, getirin o gelinliği, geline giydirelim” diye bağırmış. 29

Bir gün kızılıcak ağacının erkenden çiçek açtığını gören Şeytan, sepetini ve terazisini almış kızılıcak ağacının altına oturmuş. 105

Çat Boğazı Deresi denen yere gelince karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkmış. 151
Dinlenirken yanına gelen ak sakallı bir ihtiyar: “Nereye gidiyorsun, niye gidiyorsun” diye sorular sormuş. 152

O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. 153

Meğer çiftçiden sadaka isteyen kişi, dilenci kılığındaki Hızır imiş. 154

Beş altı sene evvel hacıya gitmek için sıraya yazılan bir kadın, 2011 yılının ağustos ayında evinde otururken, yanına orali olmayan ve tanımadığı hafif sakallı, yaşlı bir kişi gelmiş. 157

Vakti zamanında köyünde muhtarlık yapan, altı kız evlat sahibi Molla Yusuf'un evine bir Tanrı misafiri gelmiş. Beraber yiyip içmişler ve akşam olunca da yatmışlar. Sabah olunca misafir ev sahibi hocaya: “Abdestini al, dağa çıkalım” demiş. 159

Parayı alan kişinin karşısına ak sakallı bir dede çıkmış ve onu korkutmuş. 163

Kız az olan buğday unundan kapağın içine doldurarak dedeye vermiş ve: “Dede, bu kapağı çabuk boşalt da bana geri ver yoksa annem kızar” demiş. Kız, dedenin peşinden çanağı almak için inince bakmış ki ne dede kapakla beraber ortadan kaybolmuş. 165

1976 yangının kavuklu, uzun sakallı ve elinde sopası bulunan bir yaşlının perdeleri tutuşturduktan sonra ortadan kaybolması neticesinde çıktığı söylemektedirler. 191

F402 Cinler

Meğerse onların katıldıkları eğlence cinlerin düzenledikleri eğlenceymiş. 25

F405 Ruhlarla mücadele etmenin yolları

Her ikisi de şeytan gördüklerini anlamışlar ve şeytanın ezan sesinden kaçtığını düşündükleri için ezan okumaya başlamışlar. 28

F411. Ruhlar nasıl seyahat eder

Gecenin geç saatlerinde adı Mehmet olan çobanın sürüsünün karşısından, bir kadınla bir adam, yanlarında bir de oğlak olmak üzere sanki uçuyorlarmış gibi kollarını çırparak sürü ve çobana doğru geliyorlarmış. 28

Sabaha doğru horozlar ötmeye başlayınca düğün alayındakiler hemen yaktıkları ateşleri havaya atarak dağılmışlar. 29

Bu ziyaretlere eskiden köylüler şahit olurlarmış, bazen atlarının sesini, bazen çan seslerini duyarlar hatta bazı köylüler onların arasına katılırlarmış ama sabah olunca onlar ortadan kaybolurlarmış. Ziyaretler bazen ışık olarak da gerçekleşirmiş. 193

F460 Dağların canlılığı

Babadağ zaman zaman sanki deprem oluyormuş gibi sesler çıkartarak gürlermiş. Bunu duyan köylüler: “Babadağ’daki baba inliyor, kurban gibi bir hayır umuyor” derlermiş. 65

Bu iki dağ, zamanında iki kardeşmişler. Bir gün bir sebepten dolayı aralarında tartışmışlar ve araları açılmış. 72

Bunlar iki kardeşmişler. Kendi aralarında Nuh’un gemisi hakkında konuşurlarken Küçük Çökelez: “Nuh’un gemisi neden bana insin, sen daha büyüksün, inse inse sana iner” diye mütevazı davranmış. 69

Eskiden Çiçekbaba ile Babadağ iki kardeşmişler. Bir gün Babadağ ile Çiçekbaba arasında tartışma çıkmış. 63

Honaz Dağı ona yemin vermiş. 73

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Şimdiki okulun bulunduğu yere gelince bir düğün alayına rastlamış ve atından inerek düğün alayına katılmış. 29

F 511.0.4 Kesik başla savaşıma

Ellez, Çökelez Dağı'nda Romalılarla savaşırken kellesi kopmuş ve kellesini koltuğunun altına alarak kılıcını savurup, düşmanı kesip dururmuş. 194

F521.1. Hayvan gibi, tüylerle kaplı adam

Çocuk bir gün dağda bir keçi postu bulmuş. Isınmak için keçi postunu üzerine almış ve post çocuğun sırtına yapışıp kalmış, bir daha da çıkmamış. 60

Köylüler bakmışlar ki atlardan birinin sırtına her tarafı kıllarla kaplı bir yabani adam yapışmış ve at o halde köye doğru gelmekteymiş. 55

F531 Kocaman kimse veya dev

Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. 125

F556 Olağanüstü ses

Babadağ zaman zaman sanki deprem oluyormuş gibi sesler çıkartarak gürlermiş. 65

Kış mevsimi yaklaştığı halde yağmurun yağmadığı zamanlarda Babadağ tarafından inlemeye benzer sesler gelirmiş. 66

Taştan herkes sen çıkaramazmış, ya evliyalar ya da günahı olmadığı için çocuklar onu üfleyerek geyik sesine benzer bir ses çıkartabilirmiş. Taştan çıkan ses yakın mesafelerden pek işitilmez ama uzaktan ve karşı tepelerden net olarak işitilebilirmiş. 79

İşte şimdi o kayanın üzerine atılan taşlardan çıkan gümgüm seslerinin eşkiyaların gömdüğü küplerden geldiğine inanılmaktadır. 81

Çobanı gören hırsız güçlü ve korkunç bir hayvan sesi çıkarmış. Bu sesi duyan çoban hayvanlarını da bırakarak köye kaçmış. 121

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. 174

Çocuk kazmayı vurunca müthiş bir yer sarsıntısı ve uğultu olmuş. 192

Tam o anda öyle bir rüzgâr çıkmış ki değirmenin üzerindeki kiremitler rüzgârın şiddetinden takır tukur sesler çıkarmaya başlamış. 195

F575.1 Olağanüstü güzellikteki kız

Afradisias kralının dillere destan güzel kızı ile evlenebilmek için birçok genç ortaya çıkar. 57

Bahçıvan gel zaman git zaman Bey'in gül yüzlü kızına âşık olmuş. 108

Çok eski zamanlarda Çivril ilçesine bağlı Işıklı Göl'ün yakınlarında güzel mi güzel bir kız yaşarmış. 88

Eski zamanlardan birinde şimdiki Karahayıt bölgesinde güzeller güzeli bir kız yaşarmış. 4

Su birikintisinin içinde oturan çok güzel çoban kızı görünce bir müddet öylece onu izlemiş ve arkasından da ona âşık olmuş. 199

F590 Olağanüstü tedaviler

Bu hayvan da orada kurban edilir ve etraftaki insanlara dağıtılmış. Böylece sürüdeki hastalıklar iyileşirmiş. 77

Burada uykuya dalmış ve bir hafta boyunca uyumuş. Uyanınca kel olan kafasının tamamen saçlarla kaplanmış olduğunu görmüş. 82

Tam Cankurtaran'a şimdiki Vali Çeşmesi denen yere gelince orada bulunan insanlar, bu adamı alıp tandır fırınına atarak ısıtmışlar ve hayata döndürmüşler. 127

F610 Olağanüstü güçlü insan

Sıra son koyunu atmaya gelince, çobanı izleyen ağanın kızı çoban koyunu atamasın diye koşarak gelip koyuna yapışmış ama çoban ikisini birden kaldırıp aşırılmış kapının üzerinden. 112

Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. 125

Yenilmekten bıkan pehlivan bu taşla idman yapmaya başlamış ve taşı tek eliyle kaldıra indire form tutmuş. 139

Vaktiyle burada Şer Ali denen bir Yörük yaşarmış. Bu güçlü kuvvetli bir adammış ve iyi de güreş yaparmış. 140

Amadalı Pehlivan o gün katıldığı güreşte bütün pehlivanları yenerek başpehlivan olmuş ve o günden sonra da hiç kimse onun sırtını yere getirememiş. 151

O da öyle yapmış ve rakiplerini tek tek yenerek başpehlivan olarak güreşi tamamlamış. 152

Tembel pehlivan da bunun güreşçi birisi olduğunu anlamış ve kendi gücünü göstermek için çift sürdüğü öküzleri sabanıyla birlikte havaya kaldırarak “daaaha onun evi” demiş. 153

Nuh Aleyhisselam zamanında insanların boyları minare kadar uzunmuş. 201

F624.2.Büyük taşları kaldıran adam

Yenilmekten bıkan pehlivan bu taşla idman yapmaya başlamış ve taşı tek eliyle kaldıra indire form tutmuş. 139

Şer Ali bu taşı kaldırıp indirerek idman yapar, form tutarmış. Bir kişi kendisi ile güreşmeye geldiği zaman Şer Ali, o taşı alıp yüksekçe bir yere koyar: “Benimle güreşmek istersen bu taşı buradan indirebilmelisin” demiş. 140

Nuh Aleyhisselam zamanında insanların boyları minare kadar uzunmuş. Onun için büyük kayaları kaldırabilir, büyük yapılar yapabilirlermiş. 201

F660 Olağanüstü hüneler

Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. 125

F700 Olağanüstü yerler

Yörükler, mağaraya evliya girip çıktığı için orayı evliyanın makamı olarak algırlar ve orayı kutsal sayarlarmış. 83

Çal ilçesine bağlı Zevye köyünün çıkışında yakın zamana kadar bulunan ancak şimdi yol geçtiği için düzeltilen Akıl Tepesi denen bir tepe varmış. Köyden yola çıkan birisi eğer bir şey unutursa bu tepeye varınca unuttuğu şeyi mutlaka hatırlarmış. 113

Bunun sebebi olarak o bölgenin dualı ve oksijeninin bol olması gösterilmektedir.

114

İmze Sultan, eşiğin otladığı Keseyeri denen yer için de “Dünya durdukça buranın ekini bol olsun” diye dua etmiş. Şimdi hiç yağmur yağmasa bile oranın ekini çok güzel olurmuş. 162

O zamandan beri şimdi Keseyeri denen yerin yakınında bulunan bu yerde hala hiç ot bitmezmiş. 162

O zamandan beri bu değirmen ve onun olduğu yer halk arasında saygınlık kazanmıştır. 195

Atatürk bu sözü söyledikten sonra yöre halkı şelalede Atatürk silueti belirmeye başladığını fark etmiş ve bunu Atatürk’ün söylemiş olduğu söze bağlamışlar. 200

Bu deliğe yaklaşan ya da içerisine giren canlılar zehirlendiği için sonradan buraya Cin Deliği adı verilmiştir. 202

F715 Olağanüstü su

Su, çok sayıda insanı iyileştirmiş ve iyileşenlerin çoğu, putperestliği terk edip Hristiyan olmuşlar. 24

“İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir” der. Gürül gürül akan su “köpek gibi” ifadesinden sonra birden kesilir ve akmaz olur. 57

İnsanlar erkeci kesmişler kanını suya akıtmışlar ama su, akışını durdurarak olduğu yerde dönmeye başlamış. 90

Menderes için, “Kan içmeyince doymaz, bu su katildir” demişler ve nehri eskisi kadar sevmez olmuşlar. 89

Suyu içen yaralı adam çam yaprağının verdiği ferahlıkla iyice rahatlamış. 54

F716 Olağanüstü pınar

Bu olaydan sonra Merkez Efendi esasını yerden çıkarmış ve asanın çıktığı yerden bir su akmaya başlamış. 23

Havariler, bu duyuruyu yapıp Honaz'dan ayrıldıktan birkaç gün sonra, halka hitap ettikleri bölgede bir su kaynağı ortaya çıkmış. 24

O gece rüyasında birisi ona: “Kalk tarlanı su bastı” demiş. Sabah olunca kalkıp bakmış ki gerçekten pamuk tarlasının atamamı sular içinde kalmış. Suyun nereden

geldiğini araştıran kişi kendi tarlasının köşesinde bir su kaynağının akmakta olduğunu görmüş. 33

İnsanlar erkeci kesmişler kanını suya akıtmışlar ama su, akışını durdurarak olduğu yerde dönmeye başlamış. 90

F750 Olağanüstü dağlar ve kara özellikleri

Bunun üzerine Çiçekbaba çok öfkelenmiş ve yerden bir gülle alarak kardeşi Babadağ'a fırlatmış. Fırlattığı gülle Babadağ'ın sağ tarafını alıp geçmiş. 63

Babadağ zaman zaman sanki deprem oluyormuş gibi sesler çıkartarak gürlermiş. 65

Köy halkı yağmur yağmadığı için Babadağ'ın rahatsız olduğuna ve bu iniltiyi onun için çıkardığına inanmaktadır. 66

Babadağ peygamberimizin dağıymış bu dağ Hıra Dağı'nın bir eşiymiş, ona emsalmiş. Onun için Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmanlar o dağdan bu tarafa geçememişler. Dağ onları engellemiş. 67

Bu dağ grubuna Sarayköy ilçesi tarafından bakılınca ortadaki Babadağ'ın, kollarını açmış etrafındaki küçük dağları kucaklamış bir görünümü vardır. 68

Bu çok gururlandığı için Allah Nuh'un gemisini mütevazı olan küçük Çökelez'e indirmiş. Şimdi Nuh'un gemisi hala Çökelez Dağı'ndaymış. 69

Babadağlı büyük âlimler vefat etmeden bir gün önce Sarıyar'dan bir kitle aşağıya çaya doğru düşmüş. 76

Demeter, o kadar çok yas tutmuş ki, bu yas sonunda toprağın bereketi kalmamış, mevsimler kış olmuş ve yeryüzünde kıtlıklar başlamış. 87

Topraklar dereye ine ine tarla çok yamaç bir hal almış. Tıpkı kuyuya düşüp ölen Bayram'ın burnuna benzer duruma gelmiş. 117

Atatürk bu sözü söyledikten sonra yöre halkı şelalede Atatürk silueti belirmeye başladığını fark etmiş ve bunu Atatürk'ün söylemiş olduğu söze bağlamışlar. 200

F755.1. Konuşan dağ

Bir gün Babadağ ile Çiçekbaba arasında tartışma çıkmış ve Babadağ Çiçekbaba'ya: "Ben senden daha güçlüyüm. Bir yanımda ova bir yanımda başka dağlar var. Sen bana karışma, ben seni takmıyorum" demiş. 63

Kış mevsimi yaklaştığı halde yağmurun yağmadığı zamanlarda Babadağ tarafından inlemeye benzer sesler gelirmiş. 66

Bunlar iki kardeşmişler. Kendi aralarında Nuh'un gemisi hakkında konuşturlarken...69

Honaz Dağı ona yemin vermiş. Demiş ki: "Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir" demiş. 73

F755.5 Karısı ve çocukları olan dağ

Yöre halkı ortadaki dağın yani Babadağ'ın bir babayı, kucakladığı küçük dağların da onun çocuklarını sembolize ettiğini düşünmektedirler. 68

F755.7 Dağların onur için kavgaları

Babadağ Çiçekbaba'ya: "Ben senden daha güçlüyüm. Bir yanımda ova bir yanımda başka dağlar var. Sen bana karışma, ben seni takmıyorum" demiş. Bunun üzerine Çiçekbaba çok öfkelenmiş ve yerden bir gülle alarak kardeşi Babadağ'a fırlatmış. 63

F757 Olağanüstü mağara

Bu mağarada hazine olduğu söylenmektedir. Bu hazineyi cinlerin koruduğu inancı vardır ve bu yüzden kimse oraya gidip hazineyi almaya çalışmamaktadır. 26

Burada uykuya dalmış ve bir hafta boyunca uyumuş. Uyanınca kel olan kafasının tamamen saçlarla kaplanmış olduğunu görmüş. 82

Orada kışlayan Yörüklerin anlattıklarına göre perşembe akşamları mağaradan bir evliya çıkar, mağaranın hemen önündeki mezarlığa gelir dua eder ve tekrar mağaraya geri dönermiş. 83

Tanrı Dionysos, Nysa'da (Sultanhisar) duvarlarında asmaların sarılmış olduğu bir mağarada periler tarafından büyütülmüştür. 138

Burada yaşamakta olan halk, bu delikten çıkmakta olan gazın etraftaki kuş ve benzeri canlıları öldürüşünü hayretle izlemekteymiş. 202

Yüzyıllar sonra Hz. Muhammet mağaraya saklanmak için gelince yılan, deliğinden çıkmak istemiş. 217

F790 Olağanüstü gökyüzü ve hava olayları

Eskiden yağmurlar yağarken hava bulutsuz olur, insanlar yağmurun ne zaman yağacağını kestiremeyerek yağmura hazırlıksız yakalanırlarmış. 14

İnsanların ve hayvanların bu ıstıraplarını Allah duymuş olacak ki bir gün gökyüzünde simsiyah bulutlar oluşturmuş. Bu bulutlar, canavarın üzerine öyle güçlü bir yağmur bırakmışlar ki akan suları çaylar, dereleler almaz olmuş. 32

Derken bir patırtı çattırtı kopmuş, dalgalar kudurmuş, gök yarılmış. Fırtınada kayık, balıkçı ile birlikte alabora oluvermiş. 45

Tam o anda öyle bir rüzgâr çıkmış ki değirmenin üzerindeki kiremitler rüzgârın şiddetinden takır tukur sesler çıkarmaya başlamış. 195

F799 Olağanüstü ay

Peygamberimiz de bir parmak işareti ile Ay'ı önce ikiye bölmüş arkasından da tekrar onların gözü önünde birleştirmiş. 11

İşte şimdi ayın yüzeyinde gördüğümüz o lekeler onun çocukluğunda annesinin fırlatmış olduğu dışkıdan kalan lekelermiş. 10

F802.1. Gittikçe büyüyen kayalar

Taş eski zamanlarda küçükmüş ve köylüler o taşın deliğine çıkabiliyorlarmış. Sonraları bu taş büyümeye başlamış ve insanlar onun delik kısmına ulaşamaz olmuşlar. Taş hala büyümeye devam etmekteymiş ve merdivensiz ona çıkılamıyormuş. 80

F808. Olağanüstü kaya

Karaçöplü yaylasından bakılınca net bir şekilde görünen Kocakız Taşı adında büyük sivri bir kaya bulunmaktadır. 1

Yöre halkı büyük taşın ana, küçük taşların da onun çocukları olduğuna inanmaktadırlar. 3

Eren olarak bilinen bir tepede Çocuklu Taş denen bir kaya vardır. 2

Günümüzde halk arasında gelin taşı olarak da bilinen bu taş, o gün bu gündür gönlünün muradına eren, dileklerine kavuşan gelinlerin uğrak yeridir. 4

Köyün yukarısındaki kayalıklarda Kız Oğlan Kayası denen büyükçe bir kayanın üzerinde insana benzeyen iki tane taş; dibinde de köpeğe benzeyen başka bir taş bulunmaktadır. 6

...yaklaşık 1m. yüksekliğinde üzeri işlemeli, sütun başına benzeyen bir taş bulunmaktadır. 9

Aydın İline bağlı Karacasu ilçesi sınırları içinde yer alan ancak Denizli'nin Tavas ilçesi sınırına çok yakın olan Karakaya adında çok yüksek kapkara bir kaya vardır. 35

Deprem esnasında Karacadağ'dan büyük bir kaya yuvarlanarak Garie köyünde içinde iki çocuğu ile yaşamakta olan bir kadının evinin üzerine düşmüş ve orada durmuş. 58

Hayvanlar çobanın müdahalesi olmadan o taşın etrafında dönmeye başlarlar, en sonunda bir tanesi o taşın üzerine kendiliğinden çıkarmış. Bu hayvan da orada kurban edilir ve etraftaki insanlara dağıtılmış. 77

Bu taşı her kim buradan alıp götürürse taş, geceleri uçarak geri gelirmiş. En son birisi, tarihi eser diye taşı Avrupa'ya götürmüş ama taş kısa sürede uçarak geri gelmiş. 78

Bunlar zaman zaman kendi aralarında toplanırlarmış. Toplantıyı duyurabilmek için bu taşı borazan olarak kullanırlarmış. 79

Taş eski zamanlarda küçükmüş ve köylüler o taşın deliğine çıkabilirmiş. Sonraları bu taş büyümeye başlamış ve insanlar onun delik kısmına ulaşamaz. 80 Babadağ ilçesinin Armutlar Alanı denen bölgesinde Gümgüm Kaya denen yassı bir kaya vardır. Bu kayaya taş atılınca, muhtemelen altı boş olduğu için, güüm diye bir ses gelmektedir. 81

Efsaneye göre Servergazi hazretleri burada düşmanla savaşırken kılıcını kayaya vurmuş ve kaya ortasından ikiye ayrılmış. Bölge halkı bu yüzden bu kayayı kutsal saymaktadırlar. 86

Kuzu Kaya denen yerde çok fazla ot ve yeşillik bulunmazmış. Buna rağmen oraya çıkan kuzular hiçbir şey yememelerine karşın kısa sürede karınlarını doyururlarmış. 114

Burada bir mezar ta da yatır yoktur ama içi oyuk büyükçe bir taş vardır. Seslere oradan İrebiye Bulla'nın karşılık verdiği inaniilmektedir. 119

Sonra çaldığı kıymetli eşyaları önü delik olan büyük bir taşın içerisinde saklamış. 121

Acıpayam ilçesinin Dedebağ Kasabası'nda Yunus Emre (Belediye Parkı) Parkında pehlivan taşı denen 250-300 kilo ağırlığında, üst kısmında bir kol girebilecek kadar büyüklükte bir delik bulunan 1-1.5m yüksekliğinde bir taş vardır. 139

Kale İlçesi'ne bağlı İnceğiz köyünün Şerelli Mahallesi'nde, günümüzde dibek taşı olarak kullanılan yaklaşık 200-250kg. ağırlığında bir taş bulunmaktadır. 140 İnsanlar o taşı kutsal saydıkları için asla oraya basmazlarmış. Basanların ise günah işlediklerine ve başlarına bir şey geleceğine inanırlarmış. 141

İnanca göre Hazreti Ali buradan geçerken dinlenmek için bir taşın üzerine oturmuş ve o taş iskemle şeklini almıştır. 148

Çok eski zamanlarda, dağda bir kayadan sesler geliyormuş. 205

F809.5 Seyahat eden taş

Deprem esnasında Karacadağ'dan büyük bir kaya yuvarlanarak Garie köyünde içinde iki çocuğu ile yaşamakta olan bir kadının evinin üzerine düşmüş ve orada durmuş. 58

Bu taşı her kim buradan alıp götürürse taş, geceleri uçarak geri gelirmiş. 78

F810 Olağanüstü ağaçlar, bitkiler ev meyveler

Gelin gitmiş tarlaya bakmış ki daha bir saat önce kapkara toprağa diktikleri kavun ve karpuzlar iyice olgunlaşmış, kavunlar çatlamış ve içlerinden bal damlamaktaymış. 74

İşte meydanadaki bu dut ağacı Koyun Baba'nın o zaman diktiği âsasının yeşermesi sonucunda olmuş ve hâla yaşamaya devam etmektedir. 93

Bu iyilik üzerine incir ağacına “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua etmişler. O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş. 101

Zerdali ağacı Hz. Ali'nin derdine dayanamamış ve eğrilmiş. O zamandan beri zerdali ağacı eğri büğrüyüş. 102

Kızılılık çiçek açmış ama ondan çok sonra çiçek açan erik, kiraz, şeftali gibi ağaçlar meyve vermişler, meyveleri olgunlaşmış ama kızılıcığın meyvesi en sonra olgunlaşmış. 105

O zamandan beri bu bölgede zayıf ve güçsüz insanlara, güçlü kuvvetli olsun diye közlenmiş soğan yedirirlermiş. 112

Ayrıca yine gençlerin aşklarının bir belirtisi olarak mezar etrafındaki çam ağaçlarının dallarında bazı geceler nur şeklinde ışıklar yandığı da halk arasında anlatılmaktadır. 134

Çok eski zamanlardan birinde, evinde misafir ağırlamayı çok seven bir adam, tarlaya bostan ekmeye gitmiş... Akşam eve dönünce bakmış ki evine misafir gelmiş. Adam eşlerinden birine tarladan sebze toplayıp gelmesini ve gelen misafire ikram etmesini söylemiş....Diğer eşi ise kocasına daima güvenir, bir dediğini iki etmezmiş. Hemen tarlaya koşmuş ve tarlada bir sürü sebzenin olduğunu görmüş. 167

Bölge insanına göre bu zamana kadar etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmüş ama yatırın yanındaki asırlık ağaçlara bir tane bile yıldırım düşmemiş. 180

F811 Harikulade ağaç

İşte meydandaki bu dut ağacı Koyun Baba'nın o zaman diktiği âsasının yeşermesi sonucunda olmuş ve hâla yaşamaya devam etmektedir. 93

Köylüler süt pişirdikleri zaman sütleri kesilirse ya da yoğurt yaptıkları zaman yoğurtları ekşirse karagözler çamından çırpı getirirler ve sütlerini onunla pişirirlermiş. Ondan sonra sütleri kesilmez yoğurtları ekşimezmiş. 94

Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetmiş ve aynı zamanda ağacın secdeye vararak Allah'a ibadet ettiğini düşünmekteymiş. 95

Yatırın yakınlarında 800-900 yıllık olduğu söylen çınar ağaçları vardır. Yöre halkı bu çınar ağaçlarını orada yatan Mustafa Baba'nın koruduğuna ve onların kutsal ağaçlar olduğuna inanmaktadır. 96

Eski zamanlarda bu tarihi çınar ağacının Tekkeköy tarafına bakan dallardan birisi kırılıp yere düşerse o köyden bir kişi; Akyar köyü tarafından bir dal kırılıp yere düşerse Akyar köyünden birisi mutlaka ölmüş. 97

Mustafa Baba'nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde oluştuğu söylenmektedir. Bu yüzden bu ınar kutsal sayılmaktadır. 98

Beylerli kasabasında Dede Ağacı ya da Dede denen asırlık bir çalı ağacı vardır. 99

İşte o zamandan beri rüzgâr olsa da olmasa da kavak ağacı sallanmaya ve yaprakları kıpırdamaya devam edermiş. 100

O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş. 101

oban, koyunlarıyla şimdiki Kimya denen yerdeki büyük ardıç ağacının altına gelince yağmur yağmaya başlamış. 186

F811.21. Olağanüstü yaşta ağaçlar

Burada yakın zamana kadar bir tarlanın ortasında Namazlar amı denen ve halk arasında kutsal sayılan büyük, yaşlı bir karaçam ağacı bulunmaktaymış. 95

F813.0.4 Daima tatlı meyve

O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş. 101

F814 Olağanüstü gl

Yeryüzünde mübarek terlerin düştüğü yerden gl bitkisi çıkmış. ıkan bu bitkiden gller açmış ve açan bu gller Peygamberimiz gibi güzel kokmaya başlamış. 107

Muradına eremeyen bahçıvan aşkının ateşinin rengini gllere, kalbinin güzelliğini de gllerin kokusuna aşlamış. 108

Bu çiçeğin koyu kırmızı iek açan cinsinin, Urfa'da Halil İbrahim Peygamberin yakıldığı ateşin külünden çıktığı, oradan yeryüzüne yayıldığı ve bu yüzden de renginin kan kırmızı olduğu söylenmektedir. 109

F833 Olağanüstü kılıç

Efsaneye göre Servergazi hazretleri burada düşmanla savaşırken kılıcını kayaya vurmuş ve kaya ortasından ikiye ayrılmış. 86

(T)F899.4 Çok büyük altın

Kazdığı yerden bir küp altın çıkmış ve Kara Süllü zengin olmuş. 35

Karısı pek inanmamışsa da beraber gitmişler. Sabaha kadar o altını karı koca ancak çekebilmişler. 36

Bunları büyük küplere doldurmuşlar ve şimdiki Gümgüm Kaya denen yere, kayanın altına gömmüşler. 81

Köylüler bakmışlar ki içeride çuval çuval altınlar var. 121

F900 Keramet

Peygamberimiz de bir parmak işareti ile Ay'ı önce ikiye bölmüş arkasından da tekrar onların gözü önünde birleştirmiş. 11

“Biraz sonra adam buradan geçecek, ona sorarsınız” demiş. Gerçekten de biraz sonra armutuyla meşhur olan Güney Düzü’nden armut yüklemiş olan adam, eşeğiyle görünmüş. 40

O da elindeki kuru âsayı caminin önünde toprağa saplayarak: “Dut, ben camiden çıkıncaya kadar tut” demiş. Camiden çıktıklarında bakmışlar ki yere saplanan âsa yeşermiş ve yaprak açmış. 93

Mustafa Baba'nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde olduğu söylenmektedir. Bu yüzden bu çınar kutsal sayılmaktadır. 98

Böylece kerametın de kadında olduğu anlaşılmiş. 136

Merkez Efendi hemen kavuğunun altından çıkardığı ateş ve barutu göstererek “işte böyle durur” der. 160

Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. 171

O da seccadesini suyun üzerine sermiş, bir avuç toprak alıp suya atmış ve yürüyerek nehrin karşısına geçmiş. 179

F930 Denizler ve sular hakkında olağanüstü olaylar

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. 45

“İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir” der. Gürül gürül akan su “köpek gibi” ifadesinden sonra birden kesilir ve akmaz olur. 57

F932.6 Akarsuyun kesilmesi

Suyu o kadar iştahlı ve çok içmiş ki aşağıya akacak su kalmamış ve derenin aşağısı kurumuş. 31

Gürül gürül akan su “köpek gibi” ifadesinden sonra birden kesilir ve akamaz olur. 57

F950 Olağanüstü tedaviler

Su, çok sayıda insanı iyileştirmiş ve iyileşenlerin çoğu, putperestliği terk edip Hristiyan olmuşlar. 24

F962 Olağanüstü yağış

Bu bulutlar, canavarın üzerine öyle güçlü bir yağmur bırakmışlar ki akan suları çaylar, dereler almaz olmuş. Yağmurun şiddetinden Bulkaz Dağı'nın başında, taş ağaç ne varsa aşağı Bulkaz ovasına dökülmüş. 32

Derken bir patırtı çatırtı kopmuş, dalgalar kudurmuş, gök yarılmış. Fırtınada kayık, balıkçı ile birlikte alabora oluvermiş. 45

F964. Ateşin olağanüstü davranışı

Davut Aleyhisselam çekiç kullanmadan kızgın demiri yumruğu ile dövebildiği için kerametini kendisinde olduğunu savunmuş. 136

F968 Olağanüstü gök gürlemesi ve yıldırım çakması

Derken bir patırtı çatırtı kopmuş, dalgalar kudurmuş, gök yarılmış. Fırtınada kayık, balıkçı ile birlikte alabora oluvermiş. 45

F979. Ağaç ve bitkilerin olağanüstü davranışları

Eski zamanlarda bu tarihi çınar ağacının Tekkeköy tarafına bakan dallardan birisi kırılıp yere düşerse o köyden bir kişi; Akyar köyü tarafından bir dal kırılıp yere düşerse Akyar köyünden birisi mutlaka ölmüş. 97

Zerdali ağacı Hz. Ali'nin derdine dayanamamış ve eğrilmiş. O zamandan beri zerdali ağacı eğri büğrüyümüş. 102

F980 Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar

Gerçekten bir arı alıp köşeye koymuş ve her gün sabaha kadar arının önüne bal yığılmış. Bu bal da gelen bütün misafirlere yetermiş. 172

Eskiden karıncalar çok zenginmiş. Yuvalarında her türlü yiyecek bulunmuş. 220

(T)F980.2 Olağanüstü yılan

Evran topraktan çıkınca bütün insanları ve hayvanları yiyerek dağın zirvesine doğru gidiyormuş. 30

Başı Babadağ'ın tepesinde olursa kuyruğu Kızılcabölük'te, kuyruğu Kızılcabölük'te olursa başı Babadağ'da olurmuş. 31

Koku, dağlardan gelen selin içinde kemikleri sanki bir köprüyü andıran, o insanlara ve hayvanlara korku veren devasa hayvan evranın leşinden gelmekteymiş. 32

Bu yılan mis yılanı denirmiş ve Peygamberimiz sırtını sıvazladığı için geçtiği yerlere güzel kokular saçarmış. 217

Bu evran yörede bulunduğu her canlıyı yutmuş ve oradan Denizli'ye doğru yönelmiş.64

F1041.1 Olağanüstü ölüm

İsmail Dede'yi görünce: “Yahu dede, sen buraya ne çabuk geldin, daha az önce köprüde bana yardım etmiştin” deyince, İsmail Dede oracıkta hayatını kaybetmiş. 40

Sarımsak tohumunu gövdeye ekeceği zaman rüzgâr tohumu uçurmuş. Lokman hekim de bir daha dirilmemiş. 111

F1068 Gerçekçi rüya

O gece rüyasında birisi ona: “Kalk tarlanı su bastı” demiş. Sabah olunca kalkıp bakmış ki gerçekten pamuk tarlasının atamamı sular içinde kalmış. 33

Bunun üzerine dede “Senin nasibin olan para filan saçağın altında” diyerek ona yer tarif etmiş.... Yıllar sonra adamın oturduğu evin duvarları yıkılınca o evin saçağında içi güzelce sırlanmış ve içinde bir avuç toprak bulunan bir küp

bulmuşlar. Herkes bu küpün 30 sene evvel o rüyada görülen para küpü olduğunu söylemiş. İçinde paranın olmamasını ise rüyayı başkasına anlatmaya bağlamışlar. 34

Sabaha doğru derin bir uykuya dalınca rüyasında Karakaya'dan aksakallı bir ihtiyar çıkmış ve Kara Süllü'ye: "Bak, senin aradığın şey, filan yerdeki pınarın yanındaki yassı taşın altında" demiş.... Kazdığı yerden bir küp altın çıkmış ve Kara Süllü zengin olmuş. 35

Bir gün Ese'ye rüyasında: "Ese, ne yatıyorsun, gütmekte olduğun ala boğanın yattığı yerdeki taşın altında altın gömüsü var, kalk onu al. Senin müddetin doldu" demişler... Tarif ettikleri taşı kaldırmış bakmış ki altın gömü orada. 36

Dedefe atı zorla köprüye sürmüş ve tam köprünün ortasına gelince orada pusu kuran Giritli Yusuf tarafından bir kurşunla kalbinden vurularak öldürülmüş. Öldüğü yer rüyasında görüp anlattığı yere benzemekteymiş ve yine rüyasında gördüğü gibi suya düşerek can vermiş. 37

"Baba, ben rüyamda Server Gazi'yi gördüm ve bana, sen yarın öğle ezanı okunurken öleceksin, babana söyle seni benim yanıma gömsün dedi" demiş... Gerçekten de o gün çocuk hayatını kaybetmiş ve çocuğu Servergazi Hazretlerinin yanına gömmüşler. 38

Rüyasında oğlu bir çatışmada yaralanmış ve Ankara'da bir hastaneye kaldırmışlar... Gerçekten de oğlu, kadının rüyada gördüğü şekilde yaralanmış ve hastanede gördükleri şeyler de kadının rüyasında gördüğü ve anlattığı şekildeymiş. 39

Daha sonraki günlerde Fatma Hanım evinin hemen arkasında türbesi olan Kazak Abdal'ı rüyasında görmüş ve yıllar önce un verdiği kişiyle rüyasında gördüğü Kazak Abdal'ın, kılık kıyafeti de dahil olmak üzere aynı kişi olduğunu fark etmiş. 165

Uykusunda orada yatan zat gelip çobanın boynundan tutarak onun kafasını tuvalet çukuruna sokmuş ve : "Ye bakalım, sen nasıl oradan odun getirir de yakarsın" demiş. 168

Bir gün komutanın rüyasında zât, komutanın ağzına gemi vurmuş, onun üzerine binmiş ve : "Sakın bir daha benim oradan odun alma demiş". 169

Fakir Medine'ye varınca rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş. Peygamberimiz ona: "Buranın fakiri daha fakir, Denizli'de Hasan Feyzi var, benden selam söyle, seni o okutsun" demiş. 184

F1088 Olağanüstü kaçışlar

Bunun üzerine kız, efelerden kurtulabilmek için o 5-6 metrelik yarıktan karşıya atlamış ve kendinî kurtarmış. 128

Geyik avcılara yakalanmamak için çok geniş olan bu yerden karşıya atlamış ve avcılarının elinden kurtulmayı başarmış. 131

2.3.2.7. H. İmtihanlar

H82.3 Sevgililer arasında alıp verilen hediye

Bu hediyelerden bir tanesi de altın başlı çok güzel görünümlü bembeyaz bir kuğuymuş. 88

H1109 Olağanüstü hız gerektiren diğer işler

Arkasından da gözlerini kapamış ve kendini doğruca kızgın kumlar diyarı Mekke’de bulmuş. 41

H1233.3.2 Derviş yardım eder

Bunun üzerine İsmail Dede: “Kızılcabölük Köprüsü’nde adamın birisinin eşeği devrildi, ona yardım ettim, eşeğini doğrultuverdim” demiş. 40

H326 Aşk imtihanı: Hüner

Yıllarca süren çalışma sonunda suyu şehre akıtmayı başaran genç, kralın karşısına çıkarak : “İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir” der. 57

Çoban bilgin kişinin dediğini belli bir süre uygulamış ve bu seferki denemesinde koyunları kolayca atmaya başlamış kapının üzerinden. 112

Çoban şartı kabul etmiş ve hazırlıklarını yapmış, “elkoyun” denen lider koyunun kulağına eğilerek: “Aşkım için, benim için ne olur su içmeyin” diye fısıldayarak iyice eğitmiş ve ağanın istediği şekilde bir yudum bile su içirmeden koyunları karşıdan karşıya geçirmiş. 132

H506 Beceriklilik imtihanı

Şart olarak da çobanın 500 koyunu kaldırarak bir kapının üzerinden öbür tarafa geçirmesini istemiş. 112

2.3.2.8. J Akıllılar ve Aptallar

J152 Dervişten alınan nasihat

Kazak Abdal Efe'ye : “Adamlarını toparla ve hemen buradan git, eğer gitmezsen senin için hiç iyi olmaz” demiş. 164

Yetiştirmiş olduğu bostandan, her gelen geçene yedirmesini, yemeyen hiç kimsenin kalmamasını tembih etmiş. “Eğer bir kişi bile yemeden geçerse günahın af olmaz, bu elindeki kuru değneği de oraya dik” demiş. 176

Eevliya: “Bana bak, ona söyleyin benim onun altınlarına ihtiyacım yok. Öz kardeşini dünya nimetleri için boğdurdu, Peygamberin tokadı odur, istiğfar ededursun yakında ölecek” demiş. 197

J1110 Akıllı adamlar

Onlar da: “Biz beyin sözünün üstüne söz söylemeyiz” deyip hemen çadırları sökmüşler ve biraz ileriye tekrar kurmuşlar. Adamlara: “Gidip beye söyleyin, emrini yerine getirdik” demişler. Durumu öğrenen bey, bu adamlarda bir şey var, bunlar akıllı adamlar galiba diyerek atına atlamış ve Yörüklerin yanına gelmiş. 62

2.3.2.9. K. Aldatmalar

K211.1 Şeytanın hilesi

Meğerse eşeğin kuyruğundan şeytan asılıyormuş da eşek ondan binemiyormuş gemiye. Nuh Aleyhisselam “Ya mel'un neden girmiyorsun, girsene” deyince eşeğin kuyruğunu bırakan şeytan onun ayakları arasından gemiye atlamış. 27

Şeytan, erken çiçek açan ağaç erken meyve verir ve turfanda olduğu için çok para kazanırım diye düşünmüş. 105

Şeytan bir gün kıskançlığından, gelip bu bitkinin dibine çiş yapmış. Şeytanın idrarının kokusu ve içindeki zararlı maddelerin tamamı bu bitkiye geçmiş. 110

K500 Hile ile ölümden kurtulma

İlk önce bunu kabul etmeyen imam, ölüm tehditleri üzerine dayanamayıp namazı tekrar kıldıracağını söylemiş. Ancak bir şartı olduğunu, bu şartın kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş. Şarta göre imam ne dua ederse kırk atlı âmin diyecekmiş. Namazın arkasından imam duaya başlamış ve içinden “birbirinizden bulun inşallah” demiş. Kırk atlı da şart gereği “âmin” demiş. 61

Arkasından papazın kendisi mağaraya girermiş ve hiç nefes almadan biraz bekledikten sonra sağ bir şekilde dışarı çıkarmış. Sonra da kendilerinin yeraltı tanrıları ile aralarının iyi olduğunu, tanrının sevgili kulu oldukları için delikten zehirlenmeden çıktıklarını söyleyerek halkın üzerindeki güçlerini artırmaya çalışırlarmış. 202

K2211 Hain erkek kardeşler

Sonra bu suçu kimin yaptığı araştırılırken, kardeşlerden birisi sıkıştırılınca suçu kardeşinin işlediğini “çık da bak çık da bak” diyerek ihbar etmiş. 18

2.3.2.10. M. Geleceğin Tayini

M100 Yeminler ev antlar

Suçun aralarında sır olarak kalmasını kararlaştırıp kimseye söylememe konusunda yeminleşmişler. 18

Bir gün rüyasında, Honaz Dağı ona yemin vermiş. 73

M201 Pazarlık ve vaatlerini yapma

Yıllarca süren çalışma sonunda suyu şehre akıtmayı başaran genç, kralın karşısına çıkarak : “İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir” der. 57

M300 Kehanetler

Fatma Hanım için de: “Eyvah kızım, sen yalnız bir yerlere gideceksin” dermiş ve gerçekten de Fatma hanım ıssız bir dağın eteğine gelin gitmiş. 158

“Buraya yerleş, üç oğlun olacak, üçü de hoca olacak ve köyü idare edecekler” demiş ve eve geri dönmüşler... İleriki yıllarda Hızır’ın dedikleri gerçekleşmiş ve adamın üç oğlu olmuş. 159

M301 Peygamber

Nuh Aleyhisselam gemiyi yapınca, gemiye bütün hayvanlardan birer çift almış. 27

Bu çiçeğin koyu kırmızı çiçek açan cinsinin, Urfa’da Halil İbrahim Peygamberin yakıldığı ateşin külünden çıktığı, oradan yeryüzüne yayıldığı ve bu yüzden de renginin kan kırmızı olduğu söylenmektedir. 109

Bir gün demircilerin pîri Davut Aleyhisselam ile eşi arasında, keramet sende mi yoksa ben de mi tartışması olmuş. 136

Nuh Aleyhisselam zamanında insanların boyları minare kadar uzunmuş. 201

Kâfirler Hz. İbrahim’i ateşe atmaya karar verdiklerinde, ateş yakabilmek için odun biriktireceklermiş. 203

Sultan Süleyman bir gün gönlünü bir Ermeni kızına kaptırmış. 213

İsa Aleyhisselam dünyaya geldiğinde yolda giderken karşısından bir yılan gelmiş. 217

İbrahim Aleyhisselam Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman hayvanların birçoğu, Nemrut’un İbrahim As’ı ateşe atmasına karşı çıkmışlar. 219

M341 Önceden bilinen ölüm

Gerçekten de o gün çocuk hayatını kaybetmiş ve çocuğu Servergazi Hazretlerinin yanına gömmüşler. 38

Koyun Baba bir gün oğluna: “Oğlum ben öleceğim gel benim yerime geç” demiş. 172

Öz kardeşini dünya nimetleri için boğdurdu, Peygamberin tokadı odur, istiğfar ededursun yakında ölecek” demiş. 197

M411.1 Anne baba bedduası

Oğul acısıyla yüreği yanan yaşlı ana dizlerini dövmüş, içinden boşalan alevle âh etmiş:

M411.8 Peygamberin bedduası

Bu durum karşısında Hz İbrahim katıra: “Bu odunu çektiğin için çoluğun çocuğun olmasın” diye beddua etmiş. 203

M430 Şahısların bedduası

Kız, ölüirken babasına: “Dünyada benim yüzümü güldürmedin, inşallah senin de yüzün gülmez, bu ettiklerini çekersin, inşallah taş olursun” diye beddua etmiş. 8
Karakaya’nın yanına gidip diz çöküp: “Beni asker arkadaşımın yanında mahçup ettin, şimdiye kadar sana taptım seni kutsal bildim, gözün kör olsun Karakaya” diye kayaya ilenmiş. 35

Namazın arkasından imam duaya başlamış ve içinden “birbirinizden bulun inşallah” demiş. Kırk atlı da şart gereği “âmin” demiş. 61

Kız kuğusunun öldürülmesine o kadar çok üzölmüş ki, “Bundan böyle bu gölde avlananlar gün yüzü görmesin, göl onlara mezar olsun” diye beddua etmiş. 88

M470 Cisimlere ve hayvanlara beddua etme

Kavağa: “Ben burada üzüntüden ağlıyorum, sen orada kıpır kıpır oynuyor, hışırtılar çıkarıyorsun. İnşallah dünya var olduğu sürece senin inlemen, sallanman eksik olmasın” demiş. 100

2.3.2.11. N. Şans ve Kader

N170 Şansın açılması

Bu işten bir yıl sonra, kadının oğlu bir çiftlik sahibi olmuş ve zengin olmuş. 156

N330 Kaza ile öldürme veya ölüm

Bu öğretmen yüzmek için Menderes Nehri’ne atlayınca kafasını taşa vurmuş ve oracıkta ölmüş. 89

Bir gün baba kuyudan su çekerken kuyuya düşmüş ve boğulmuş. 117

Kurşunlardan bir tanesi hırsıza isabet etmiş ve hırsız ölmüş. 121

Gelin alayı tam bu mevkiye gelince bataklık olan bu yer birden çökmüş ve gelin çöken yere düşmüş. Çıkmak için çabaladıkça da dibe doğru batmaya devam etmiş ve ortadan kaybolmuş. 123

Kuyucak mevkiinde nehrin dar bir yerinden, oğlan bir taşa basarak karşıya atlamış ama kız atlarken ayağı kaymış ve nehre düşmüş. 133

(T)N511.5 Dağın tepesindeki mağarada saklı hazine

Ulaşılması çok zor olan bir yerde “in” adıyla anılan bir mağara vardır. Bu mağarada hazine olduğu söylenmektedir. 26

N511.6. Taşın altındaki hazine

Düşünmüş acaba doğru mu, yanlış mı diye ama kazmayı alıp gidip o taşın altını kazmış. Kazdığı yerden bir küp altın çıkmış ve Kara Süllü zengin olmuş. 35
Köylülere göre bu taş, çok eski zamanlarda başka bir ülkeden gelerek oymuşlar ve içine altın koymuşlar. 80

Bunları büyük küplere doldurmuşlar ve şimdiki Gümgüm Kaya denen yere, kayanın altına gömmüşler. 81

N534 Hazine bir rastlantı sonucu bulunur

Köylüler bakmışlar ki içeride çuval çuval altınlar var. 121

N700 Tesadüfi karşılaşmalar

Menteşe Yöresi’nde yapılan savaşlarda yaralanan bir zât, köyüne dönerken bu köyün olduğu yere gelince, pınar başındaki bir kadından su istemiş. 54

Onlar ellerini yıkarlarken yanlarına bir yolcu gelmiş. Gelen yolcunun karnı açmış ve onlardan yiyecek istemiş. 74

Sonra bir gün deli dağa avlanmaya gitmiş. Dağda karşısına kocaman bir köpek çıkmış. 118

İsa Aleyhisselam dünyaya geldiğinde yolda giderken karşısından bir yılan gelmiş. 217

N711 Beyoğlu tesadüfen bulduğu kızla evlenir

Su birikintisinin içinde oturan çok güzel çoban kızı görünce bir müddet öylece onu izlemiş ve arkasından da ona âşık olmuş. 199

N825.3 Yardımcı yaşlı kadın

Bunun üzerine Kara Cennet “Bizim oğlan, sen bu gün evden dışarıya çıkma, o atını ahıra bağla ve evine gir, bu gün dışarı çıkma” demiş. 37

“Sen Çanakkale’de filan cephede şu şekilde vurulmadın mı? Vurulunca köprünün altına düşmedin mi? Düşünce de su su diye yalvarırken birisi kırmızı tasta sana su getirmede mi? İşte o suyu getiren bendim” demiş. 42

O da: “Al sancakla yanındaydım, bir tabur askerle geldim senin yanına, yanındaki al sancaklı bendim” demiş. 43

N844 Yardımcı derviş

İsmail Dede’yi görünce: “Yahu dede, sen buraya ne çabuk geldin, daha az önce köprüde bana yardım etmiştin”. 40

İnsanlar bu yatırın kendi kasabalarını koruduğuna inanmaktadırlar. Şimdiye kadar Denizli ve civarında çok büyük depremler olduğunu, birçok yerin yıkıldığını ama bu yatır sayesinde kendi kasabalarına hiçbir şey olmadığını söylemektedirler. 180

N848.0.2 Yardımcı Hızır

En sonunda ihtiyar, Amadalı Pehlivan’ın sırtını sıvazlamış ve: “Oğlum, bundan sonra sırtın yere gelmesin” diye dua etmiş ve ortadan kaybolmuş. 151

Ak sakallı da “Sen de git bakalım, Allah bir daha sırtını yere getirmesin” deyip sırtını sıvazlayıp göndermiş. 152

O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. 153

Gece Hızır gelir hamuru mayalar, mayalanıp iyice kabaran hamur, kurutup bir yıl boyunca diğer mayalamalarda kullanırlarmış. 155

Gece Hızır gelmiş o küller üzerine bir ayet şeklinde iz bırakmış. Bu işten bir yıl sonra, kadının oğlu bir çiftlik sahibi olmuş ve zengin olmuş. 156

Kadın bunu o para verdiği kişiye ve onun duasına bağlamakta ve onun Hızır As. olduğuna inanmaktadır. 157

Anneleri o şekillere bakarak çocuklarının ileride ne olacaklarına dair yorumlar yaparmış. 158

Misafir, bir yer göstererek, ev sahibi hocadan bu yeri taşla çevirmesini istemiş ve: “Buraya yerleş, üç oğlun olacak, üçü de hoca olacak ve köyü idare edecekler” demiş ve eve geri dönmüşler. 159

2.3.2.12. P. Cemiyet

P10 Padişah

Merkez Efendi İstanbul’a saraya varınca padişahı namaz kılariken bulur. Selam vererek padişahın namazının bitmesini bekler. 160

O sıralarda padişah Sultan Abdülaziz Han’mış. Bu fetva sarayda duyulmuş ve Hasan Feyzi Efendi, Denizli cezaevine konmuş. Bu olaydan bir hafta sonra padişah değişmiş ve başa Abdülhamit Han geçmiştir. 185

1800’lü yıllarda Babadağ’ın Kırcataşı Mahallesi’nde yaşamakta olan bir kadın, mahallesinde cami yaptırabilmek için oğlunu bir miktar peynir ve yoğurt ile İstanbul’a padişaha gönderir. 198

P30 Prenses

Afradisias kralının dillere destan güzel kızı ile evlenebilmek için birçok genç ortaya çıkar. 57

(T)P40 Din adamları

Bir gün Hazreti Ali öyle dertli öyle dertliymiş ki dinlenmek için belini bir zerdali ağacına dayamış. 102

En sonunda köyün hocası deliye: “Sen neden bu çatalı bu kadar seviyorsun, bu senin için neden değerli “diye sormuş. 118

O zamanın ulemaları bu balın haram olduğu konusunda fetva vermişler. 124

Bu şeklin Hz. Ali’nin atı olan Düldül’ün nal izi olduğuna inanılmaktadır. 143

Yöre halkı bu insana benzeyen şeklin Hz. Ali, onun yanındaki at izinin de Hz. Ali’nin atının ayak izi olduğuna inanmaktadır. 144

Hz. Ali oraya gelince, atıyla beraber sıkışmış ve bir ayet okumuş. 145

Bir gün Hz. Ali kible yani güney istikametinden gelip düşmanları üzerine atıyla beraber uçarak giderken atı buraya basmış. 146

Yöre halkı bu kılıç şeklinin Hz. Ali’nin kılıcına, at ayak izinin de Hz. Ali’nin atına ait olduğuna inanmaktadırlar. 147

Taşın yanında da Hz. Ali'nin köpeğine ait olduğu söylenen bir iz vardır. 148

(T)P41 Hz Muhammet

Bir gün Peygamberimiz kâfirleri imana davet edince kâfirler: “Şu Ay'ı ikiye böler sonra tekrar birleştirirsen sana inanırız” demişler. 11

Peygamberimiz hayatta iken, Arabistan'da Araplar, peygamberimizin devesinin yavrusunu çalıp kesmişler. 21

Babadağ peygamberimizin dağıymış bu dağ Hıra Dağı'nın bir eşiymiş, ona emsalmiş. 67

Bir gün Peygamber Efendimiz, Allah ile buluşmak için göğe yükseldiğinde, perde arkasından Allah ile konuşurken, heyecandan o kadar çok terlemiş ki vücudundan akan ter damlacıkları yeryüzüne kadar ulaşmış. 107

Yöre halkı bu izin Hazreti Muhammet'e ait olduğuna inanmaktadırlar. 141

Peygamberimiz atıyla buradan geçerken, Honaz'ı ve ovayı rahatça seyrebilmek için yukarıdaki Honaz kalesine çıkmış. 142

Peygamberimiz ona: “Buranın fakiri daha fakir, Denizli'de Hasan Feyzi var, benden selam söyle, seni o okutsun” demiş. 184

“ Bir gün rüyamda Peygamberimizi gördüm. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali bir halka oluşturmuşlar, Menderes de halkanın içindeydi. Ben ona, nasıl can verdin acep diye sordum. 196

Bu olaydan bir iki sene sonra Genç Osman, Peygamberimizi rüyasında görmüş ve Peygamberimiz ona bir tokat vurmuş. 197

Yüzyıllar sonra Hz. Muhammet mağaraya saklanmak için gelince yılan, deliğinden çıkmak istemiş. 217

Bunu gören kedi Peygamberimizin ayakları arasından geçerek yılanı almış. 218

P50 Beyler

Bunlardan bir tanesi, çok zengin bir beymiş. 8

Yörüklerin buraya yerleşmesinden etraftaki köylüler rahatsız olmuşlar ve durumu

Davaslıoğlu denen beye bildirmişler. 62

Yörük beyi, tam Çökelez Dağı'nın olduğu yere gelince burayı çok beğenmiş ve oğlu İlyas' a: "Çök oğlum İlyas, burası bizim olsun" demiş. İşte o zamandan beri bu dağa Çökelez denir olmuş. 71

Çok eski zamanlardan birinde Denizli'de çok zengin olan bir bey varmış. Bu beyin bahçesinde çeşit çeşit güller yetişirmiş.108

Eskiden bir Yörük beyi gelip şimdiki Arap Apıştı semtinin öbür yüzüne yerleşmiş. 125

P150 Zengin adamlar

Bu arada köyde zengin mi zengin bir bey yaşamaktaymış ve bu beyin oğlunun da kızda gözü varmış. 4

Ese, zengin olduğunu belli etmemek için aklına bir kurnazlık gelmiş ve karısına: "Ben bir İzmir'e gidip geleyim" demiş ve İzmir'e gitmiş. 36

Bu bölgede 1680'li yıllarda Ali Bey adında çok zengin bir adam varmış. 53

Çok eski zamanlardan birinde Denizli'de çok zengin olan bir bey varmış. 108

Bu işten bir yıl sonra, kadının oğlu bir çiftlik sahibi olmuş ve zengin olmuş. 156

P160 Dilenci

Yine böyle bir ikinci vakti evin kadını koyun ve keçileri sağarken kapının yanında üstü başı perişan, dilenci kılığında bir adam belirmiş. 116

Bir dilenci gelmiş ve çiftçiden sadaka istemiş. 154

P200 Aile

Bir gün Yörük bir aile koyun ve keçileriyle birlikte buraya gelerek çadırlarını kurup yerleşmişler ve etrafta hayvanlarını otlatmaya başlamışlar. 116

Çok eskiden, çobanlık yaparak geçinen bir aile yaşarmış. 211

P231 Ana ve oğul

Deniz kenarındaki fakir bir balıkçı kulübesinde, yaşlı bir anayla toy bir oğlu yaşarmış. 45

P233 Baba ve oğlu

Bir zamanlar Karaköy’de putlara tapan bir adam yaşarmış. Bu adamın Musa adında bir oğlu varmış. 130

Çok eski zamanlarda Bayram adında bir baba ve oğlu birlikte yaşarlarmış. 117

P251.5 İki erkek kardeş

Küçük Çökelez şimdi bildiğimiz Çal’daki Çökelez Dağı, Büyük Çökelez de Babadağ imiş. Bunlar iki kardeşmişler. Bunlar iki kardeşmişler. 69

Efsaneye göre bu iki dağ, zamanında iki kardeşmişler. Bu iki dağ, zamanında iki kardeşmişler. 72

Genç Osman kendi yerime geçer diye kardeşini boğdurmuş. 197

P251.6.1 Üç erkek kardeş

İleriki yıllarda Hızır’ın dedikleri gerçekleşmiş ve adamın üç oğlu olmuş.

P252 Üvey anne

Çocuklar üvey anneleri ile anlaşamamışlar. 7

P253 Bir kız bir erkek kardeş

Ailenin küçük kızı, ağabeyiyle birlikte evde kalmışlar. 211

Bu kuş önceden insanmış ve bir de erkek kardeşi varmış. 209

Eski zamanlarda Yusuf adında bir çocuk yaşarmış. Bunun bir de kız kardeşi varmış. 17

P261 Kayın baba

Gelin de: “Baba, daha yeni ektik, onlar bu kadar zamanda nasıl olsun ki” demiş.

74

P340 Hoca ve talebe

Bildiği bilgileri öğrencileri ya da halkla paylaşmayı çok seven Merkez Efendi, öğrencisiz kaldığı bir günde evinde testilerin üzerine örtüler sererek onlara hitaben konuşuyormuş. 23

Bir gün Lokman, çırağına bu tecrübeyi kendi üzerinde yapmasını söylemiş. 111

Bu kez: “Siz kızlarla oğlanları bir arada okutuyormuşsunuz, ateşle barut bir arada nasıl durur?” diye sorar. 160

Bir boş vakitte çocuklarla öğretmen kazma ve kürekleri alarak orayı kazmaya gitmişler. 192

P360 Efendi ve hizmetçi

Bu ağanın çok güvendiği Sinan adında bir kölesi varmış. 41

P410 İşçi

1965’li yıllarda doğudan buradaki maden ocağına çalışmak için gelen işçiler Mustafa

Baba’nın türbesinin olduğu yere gelip yerleşmişler. 174

Orada işçiler nehir üzerine köprü yapıyorlarmış. 179

P411 Köylüler

Köylülerin hepsine şimdiki şehir merkezinde olan çınar ağacı etrafında yerleşmeleri, oraya ev yapmaları için emir göndermişler. 46

Köy sakinlerinden biri Kadı’nın oğlunun öldürülmesi olayına karışmış ve bu yüzden bütün köy sürgün edilmiş. 50

Köylüler kızın cesedini çeşme başında bulmuşlar onu çeşmeye yakın bir yere defnetmişler. 134

P412 Çobanlık

Bunların içinde çobanlık yapan birisi şimdiki Hırka köyünün olduğu yere gelmiş ve orada uykuya dalmış. Uyanınca çok rahatlayıp dinlendiğini fark etmiş. 48

Eskiden Bulkaz köyüne, komşu Karalar köyünün çocukları kaz gütmeye gelirlermiş. 59

Bir gün Karataşlı çobanlardan birisi sürüsündeki hastalıktan dolayı hayvanlarını buraya getirmiş. 77

Eski zamanlardan birinde bu bölgede başı kel olan bir çoban varmış. 82

Tahminen günümüzden seksen-doksan sene kadar önce Goca Hasan denen bir çoban, keçilerini sulamak için çeşme başına getirmiş. 91

Günümüzden yaklaşık 70 sene kadar önce bir çoban, koyunlarını bu ağacın altında barındırmaktaymış. 99

Ağanın, koyunlarını gütmekte olan bir de Mehmet adında çobanı varmış. 132

Bu bölgedeki çobanlardan birisi, Dede'nin arka taraflarında bir yere kış aylarında koyun ağılı yapmış, orada hayvanları ile yatar kalkarmış. 168

Özellikle çobanlar, eski zamanlarda bu bölgede Çoban Dede denen bir zatın yaşadığını ve bu kişinin bölgedeki çobanları ve sürüleri darda oldukları zamanlarda koruduğunu ve ölünce de buraya gömüldüğünü söylemektedirler. 177

Bir gün bir çoban yağmur yağması için Allah'a dua etmiş ve bir kuzu adanmış. 186

Vaktiyle herkesin çirkinliği ile alay ettiği ve gerçekten de çok çirkin olan çoban bir kız varmış. 199

Çok eskiden, çobanlık yaparak geçinen bir aile yaşarmış. 211

P414 Avcılık

Çocuk balığa çıkar, ana da kulübesinden onun yolunu gözler, dönüşüne kadar gönlü rahatlamazmış. 45

Avcılar da onu avlayabilmek için daima peşinden koşarlarmış. 18

Dağ keçisi avlayan bir avcının, dağda veya avdan sonraki zamanlarda başına bir şey gelirse onu bu ava bağlarlarmış. 137

Eski zamanlardan birinde avcılar bir geyiği avlamak için kovalıyorlarmış. 131

Oralarda avlanmakta olan bir avcı, kuğuyu görmüş ve okuyla vurarak onu oracıkta öldürmüştü. 88

P447 Demirci

Bir gün demircilerin pîri Davut Aleyhisselam ile eşi arasında, keramet sende mi yoksa ben de mi tartışması olmuş. 136

P452 Değirmenci

Burada Bekilli ile Akkent Zeyve arasında bir yerde Selme Çavuş adında birisi değirmen işletiyormuş. 195

P453 Ayakkabıcı

Çizme henüz bulunmamışken ayakkabı ustasının birisi kafasından bir çizme yapmayı tasarlamış. 135

P461 Asker

Diyarbakır'ın Lice ilçesinde askerlik yapan oğlunu rüyasında görmüş. Rüyasında oğlu bir çatışmada yaralanmış ve Ankara'da bir hastaneye kaldırmışlar. 39

Cafer Paşa, emri altındaki askerlerden Ali Çavuş'a: "Oğlum Ali Çavuş, ben dua edeyim sen besmele çek bu mermiyi tam yerine at, atamazsan çekelim gidelim" demiş. 49

Bu yüzden batı hududunu çevreleyen yüksek dağlarda ileri karakol tesisiyle ve hudut bekçiliği ödeviyle İlyas adında, hafif yaralı olduğu rivayet edilen bir çeribaşığı görevlendirmiştir. 70

1919 yılında Yunanlar Denizliye yaklaşınca, Türk askerleri Bozkurt ve Çardak taraflarına gelip olası Yunan işgalini önlemek amacıyla hazırlıklar yapmaya başlamışlar. 169

Yıllar önce Denizli merkezdeki askeri birlik olan Tugay yapılırken askerler Karaçam Dedesi denen yerden keresteler kesip oraya götürmüşler. 178

Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtmış ve yemek bütün askerleri doyurmuş. 183

Yunan askerleri gelip bunları Türk askerleri nerede, nerede saklanıyorlar diye sıkıştırmışlar. 195

P475 Eşkiyalar, haramiler, haydutlar, hırsızlar

Burada yatan kişi, Sivas'ın Divriği ilçesinin Çamşılı denen yerindenmiş. Gençliğinde Çamşılı'nda, çok zalim, asan, kesen bir eşkiya imiş. 176

Çoban kaçınca hırsız koyunlardan birisini almış ve pişirip yemiş. O gün akşam olmuş köyde de bir düğün varmış. Köylü düğüne gidince hırsız gelip bütün evleri soymuş. 121

Çocuklara orayı sormuş ve: “Eşkiyalar bu tip yerlere hazineler gömerler ve oraları mezarlık gibi gösterirler, bir gün gidip orayı kazalım” demiş. 192

Efe ve adamları akşamüzeri evlerin batı tarafındaki kayaların dibine saklanarak siper almışlar. Demirci Efe: “Burada biraz uyuyalım da gece saatlerinde evi basar hepsini öldürürüz” demiş ve uykuya dalmışlar. 164

Eski zamanlardan birinde, efeler bir kızı kaçırmak için kovalıyorlarmış. 128

1917-1920 yılları arasında eşkiyâlığın hüküm sürdüğü bir dönemde bir gün, eşkiyâlar Babadağ ilçesini basmışlar ve insanların ellerindeki altın, para, ziynet eşyası gibi bütün kıymetli eşyaları almışlar. 81

O zamandaki efeler ve çeteler sürekli hayvan isteyerek Yörük’ü rahatsız etmeye başlamışlar. 56

P555 Savaşta mağlup olma

1.5 yılın sonunda şimdiki Delikkaya ya da Yarikkaya denen yerden Davis ve askerleri kaçarak kaleyi terk etmişler. 47

Mermi tam istedikleri yere yani kalenin kalbine düşmüş ve içerdekiler teslim bayrağını çekmişler. 49

P600 Gelenekler

Yakın zamana kadar köye yeni bir gelin geldiği ya da köyden birisi gelin olduğu zaman, düğünden bir iki gün sonra gelinin yakınları, Gelin Çeşmesine giderek çeşmenin etrafında bir yere ya da çeşmenin suyunun aktığı yerdeki çamurun içine bir bıçak ve tarak saklamlarmış. Sonra da gelini oraya götürüp, ondan sakladıkları şeyleri bulmasını isterlermiş. 122

Burası, evlilik dileyen kız ve erkeklerin uğrak yeri haline gelmiş. 134

Eskiden yeni evlenen çiftler, gelin ertesi dedikleri gün yani gerdek gecesinden sonraki sabah, gelinin yakını olan kadınlar gelini çeşmenin yanına götürürlermiş. 92

İşte bu olaydan sonra her yıl Aşağıseyit köyünde Çoban Mehmet ve Ağanın kızının hatırasına koyun atlatma törenleri yapılmaktaymış. 132

Karataş köylüleri köyelerine yeni gelen gelini gezdirmek için Türbeler bölgesine çıkarlarken, gelinden buraya dilek tuttuktan sonra üç-dört tane taş atmasını isterlermiş.126

Sonraki zamanlarda köy halkı bu geleneği yine aynı çeşme başında olmak kaydıyla artık yağmur duası adıyla, yılın ilkbahar mevsiminde yapmaya karar vermişler ve hala da öyle yapmaktadırlar. 91

Tutluca köyü ve civarı halkı, bu yatırın olduğu yerde, uzun yıllardan beri yağmur duasına çıkmaktadırlar. 2011 yılında olduğu gibi yağmurun yeterince yağdığı yıllarda ise yine aynı yerde teşekkür duası yapmaktadırlar. 168

Yöre halkı o günden beri su kurumasın ya da azalmasın, gürül gürül aksın diye yılda iki defa dana keserek kanını suya akıtmakta ve bütün köylü toplanarak danayı yemektirler. 90

P634 Ziyafetler

Beyin geldiğini gören Yörükler, hemen bir keçi kesmişler ve onu kızartıp beye ikram etmişler. 62

Temizleme işlemi öğleye doğru bitmekte ve suyun ilk kaynağına yakın, şelale denilen yerde temizleme işine katılan köylüler toplanmaktadırlar. Burada da daha önce hazırlanmış olan danayı kesip yemektirler. 90

2.3.2.13. Q. Mükâfatlar ve Cezalar

Q40 İyilik ödüllendirilir

Baba ile gelinin yanlarına gelen ve onların karnını doyurdukları kişi Hızır imiş ve ona iyilik ettikleri için kavun ve karpuzları hemen olgunlaşmış. 74

Q145.1.1 İçilen sudan sağlık bulma

Su, çok sayıda insanı iyileştirmiş. 24

Q221.8 Kutsal yerlere saygısızlığın cezalandırılması

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. 174

Q221.8 Kutsal yerlere saygısızlığın cezalandırılması

Bunların içinde Şerif Ahmet Baykuş adlı kişi türbeyi ziyaret ederken, türbenin boyuna bakmış ve “Hiç böyle uzun adam mı olur, söyler söyler yalanı milleti kandırırlar” diyerek alay etmiş...10-15 dakika sonra türbenin içinde yatan bu adam büyük bir korkuyla dışarıya çıkmış. Bakmışlar ki adamın ağzı bir tarafa doğru yamulmuş. 170

Q223.3 Kurbanı ihmal etmenin cezalandırılması

Demiş ki: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir” demiş. 73

Çoban kardeşi askerde olduğu için ve belki de kardeşi yanlış anlar diye tekeyi kesmeyip onun yerine başka bir hayvanı kesip dağıtmış. Sonra çadıra doğru yola çıkmışlar ve daha çadıra varmadan o teke de kendiliğinden ölmüş. 77

Dana kesilirse bitiremeyeceklerini düşünerek onun yerine bir erkek keçi kesmişler. İnsanlar erkeci kesmişler kanını suya akıtmışlar ama su, akışını durdurarak olduğu yerde dönmeye başlamış. 90

(T)Q285.1.1.2 Kuşların cezalandırılması

O zamandan beri, günümüzde kınalı keklik olarak bildiğimiz kekliğin boynu kırmızı halkalıymış ve onun etini yiyenler kolay kolay doymazlarmış. Avcılar da onu avlayabilmek için daima peşinden koşarlarmış. 18

Q395 Saygısızlıklar cezalandırılır

Ekmeğe yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı Allah onu orada taşla dönüştürmüştü. 1

Kadın bezi alıp çocuğun altını temizleyeyim derken, yanlışlıkla yufka ekmeğini alıp çocuğun altını onunla temizlemiş. 2

Allah kadının elleri unlu olduğu için önce kadını, sonra da çocuklarını taşla çevirmiş. 3

Bu adam bir gün ekmeğin üzerine çiş yapmış ve Allah yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı adamı taşla dönüştürmüştü. 9

Kaplumbağa o zamandan beri yerde sürünerek ve evini sırtında taşıyarak nimete yaptığı saygısızlığın cezasını çekmekteymiş. 19

“İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir” der. Gürül gürül akan su “köpek gibi” ifadesinden sonra birden kesilir ve akmaz olur. 57

Adam da sonunda: “Başlarım Honaz Dağı senin tepene de kır saçına da” diyerek kardeşinin evine gitmiş... Kahvehanede sandalyede otururken ağzından kahverengi bir kan gelmiş ve orada düşüp ölmüş. 73

Kısa bir süre sonra koyun sürüsüne bir hastalık girmiş ve üç yüz koyundan sadece elli tanesi sağ kalabilmiş. Hem çoban, hem de köy halkı bu durumu oradaki ağacın kutsallığına ve ona yapılan saygısızlığa bağlamışlar. 99

Denizli halkı bu binanın yapıldığı alanın önceki yıllarda kimsesizler mezarlığı olduğunu ve bu yangınların orada yatan kimselerin ruhlarının rahatsızlıklarından dolayı, onlara yapılan saygısızlıktan dolayı çıkmış olduğunu söylemektedirler. 191

Q411 Ceza olarak ölüm

Bunun sonucunda kardeşe ceza verilerek başı kesilmiş. 18

Bölge idarecisi emirlerine uyulmadığı için çok öfkelenmiş ve: “Köylünün 2-3 tanesini ortalık yerde asın, o zaman hepsi gelir” diye emir buyurmuş. 46

Babası avdan gelip putları bu halde görünce oğlu Musa’yı putları kırdığı için öldürmüştü. 130

Genç Osman bundan birkaç gün sonra Topkapı sarayında cellatlar tarafından boğularak öldürülmüştü. 197

Q433 Hapsederek cezalandırma

Kızımı asla bir çobana vermem” diyerek, kızın çobanla görüşmesine engel olabilmek için kızı eve hapsetmiş. 8

Üzüm Dedesi’ni sağlığında bir sebepten dolayı hapse atmışlar. 182

Bu fetva sarayda duyulmuş ve Hasan Feyzi Efendi, Denizli cezaevine konmuş. 185

Q551.3.2 Hayvana dönüştürerek cezalandırma

Bunu yaptıktan sonra Allah kadını kaplumbağaya dönüştürmüştü. 19

Q551.3.4 Taşa dönüştürülerek cezalandırılma

Ekmeğe yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı Allah onu orada taşa dönüştürmüştü. 1

Tam o sırada da Allah çocuğuyla birlikte kadını taşa dönüştürmüştü. 2

Allah kadının elleri unlu olduğu için önce kadını, sonra da çocuklarını taşa çevirmişti. 3

Bu beddualar sonucunda bey ve onun arkası sıra gelen adamları sıralar halinde taşa çevrilmişlerdi. 8

Allah yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı adamı taşa dönüştürmüştü. 9

Dilenci oradan ayrılırken beddua etmiş ve arpa, buğday çeçleri taşa dönüşerek birer tepecik halini almıştı. 154

Q556 Beddua ile cezalandırma

Kız, ölürlen babasına: “Dünyada benim yüzümü güldürmedin, inşallah senin de yüzün gülmez, bu ettiklerini çekersin, inşallah taş olursun” diye beddua etmişti. 8

O zamandan beri, günümüzde kınalı keklik olarak bildiğimiz keklığın boynu kırmızı halkalıymış ve onun etini yiyenler kolay kolay doymazlarmış. Avcılar da onu avlayabilmek için daima peşinden koşarlarmıştı. 18

Arkasından da kendisini padişaha şikâyet eden fitnecilerden öç almak için “Bu şehirde taş taş üstünde kalmasın” diye beddua etmişti. Akabinde mahşeri bir gürültü hengâmesinde bütün şehir sarsıntılarla yerle bir olmuş, bir çok insan hayatını kaybetmişti. 23

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamıştı. 45

Kocababa kardeşine: “Senin dağın taşın, her şeyin kapkara olsun inşallah” demişti. O da: “Sen de yer yarılısın da yerin altına gir” demişti. O zaman, Kocababa’nın tepesinde büyük bir çukur oluşmuş ve Kocababa oraya girmişti. Karababa’da ise toprak dahil her şey simsiyah olmuş ve o zaman bu zamandır hala her şey simsiyahmıştı. 72

Ne zaman ki gölde bir avcının başına bir şey gelse bunu o kuğu sahibi kızın bedduasına bağlarlarmıştı. 88

İnşallah dünya var olduğu sürece senin inlemen, sallanman eksik olmasın” demiş. İşte o zamandan beri rüzgâr olsa da olmasa da kavak ağacı sallanmaya ve yaprakları kıpırdamaya devam edermiş. 100

Havva anamız da ona: “Dünyada çiçeğin olsun da meyven olmasın” diye beddua etmiş. 106

Yabancı adam da bu durum karşısında tarla sahibine: “Dağlar taşlar başınıza göçsün, mahsulünüzün hayrını görmeyin” diye beddua etmiş ve ortadan kaybolmuş. Tam bu sırada bir göçük başlamış ve tarla sahibi yanındakiler göçüğün altında kalmışlar. 115

Bu durum karşısında adam: “Yeriniz yurdunuz size yaramasın, bu dağ başınıza göçsün” diyerek ailenin yanından uzaklaşmış... Kısa bir zaman sonra ailenin hemen yukarısında olan kocaman bir kaya ve çevresi parça parça olup büyük bir gürültüyle göçmeye başlamış. Onların yurt tuttıkları yerleri hep kayalar kaplamış. 116

Hanımın bu duruma şahit olduğunu gören Hacı Halil Dede: “Gözün kör olsun senin hanım” diye beddua etmiş ve anında kadının gözü kör olmuş. 190

Kardeşini boğdurmak için cellatları gönderince kardeşi: “Şu yüzüğü ona verin, gençliğine doymasın” diye beddua etmiş. 197

Bu durum karşısında Hz İbrahim katıra: “Bu odunu çektiğin için çoluğun çocuğun olmasın” diye beddua etmiş 203

2.3.2.14. S. Anormal Zulümler

S11 Zalim baba

Babası ise zorla kızı o adamla evlendirmiş. 5

Çocukları kandırmak için de çam ağacına bir kabak bağlamış ki rüzgar esince kabak sallanıp ses çıkarsın ve çocuklar babalarının odun kestiklerini zannetsinler diye. 7

Fakat kız oradan ayrılınca bey bu buluşmayı öğrenmiş ve kızı şiddetli bir şekilde cezalandırarak tekrar hapsedmiş. 8

Ali işlediği bu suçtan dolayı babasının kendisini cezalandıracağını bildiği için köyün gençleri ile köye dönmemiş. Ali Bey köydeki tüm adamlarını Ali’yi bulmak için eğlence yaptıkları yere göndermiş. 53

Babalarından korkuları için de: “Kazımı bul, kazımı buldun mu, bul kaz, bul kaz” diye birbirlerine seslenmişler. 59

Kızının hastalandığını duyan bey, çobanı köyden uzaklaştırmak istemiş. 132

S12 Zalim anne

Annesi artık çocuğun yaramazlığına dayanamamış ve ineğin dışkısından bir miktar alıp çocuğun yüzüne fırlatmış. 10

Zeytinyağı o dönemlerde çok kıymetli olduğu için annelerinin kendilerini cezalandıracağından çok korkmuşlar. 16

Bunun üzerine anneleri çoktandır ateşin üzerinde kızmakta olan sacayağı alarak oğlanın boynuna geçirmiş. 211

S31 Zalim üvey anne

Üvey anneleri durumu görünce çocuklara çok kızmış ve elindeki ekmek pişirdiği kızgın şişle çocukları dövmeye başlamış. 15

Bunların bir üvey anneleri varmış ve katırı kaybettikleri için çocukları dövmüş. 17

Koyunları kaybettikleri için üvey annelerinin korkusuna eve gelememişler ve korkularından Allah’a dua etmişler. 209

S113 Boğarak öldürme

Genç Osman kendi yerime geçer diye kardeşini boğdurmuş. 197

S260 Kurbanlar

Balı yiyenler bu durumdan çok rahatsız olmuşlar ve kavağın yanına gelerek mevlit okutup kurbanlar keserek onu halka dağıtmışlar. 124

2.3.2.15. T. Cinsiyet

T10 Âşık olma

Bu beyin bir kızı varmış. Kız, bir çobanın kaval çalmasını gizli gizli dinleyerek o çobana âşık olmuş. 8

Bahçivan gel zaman git zaman Bey’in gül yüzlü kızına âşık olmuş. 108

Çoban ağanın kızına gönlünü kaptırmış, kızın da çobana ilgisi varmış. 132

Şimdi Bekilli'ye bağlı bir köy olan Moraca taraflarından bir kızla bir oğlan birbirlerine âşık olmuşlar. 133

Çok eski zamanlarda burada yaşamakta olan bir kızla bir oğlan birbirlerine âşık olmuşlar. 134

T15 İlk görüşte âşık olma

Su birikintisinin içinde oturan çok güzel çoban kızı görünce bir müddet öylece onu izlemiş ve arkasından da ona âşık olmuş. 199

T24 Aşka düşme

Bu uğraşlar esnasında Davis kralının kızı Cafer Paşa'ya âşık olmuş. 47

Bu çobanın sevdiği bir de kız varmış ama kız başı kel diye çobana yüz vermiyormuş. Bu duruma çoban çok üzülüyormuş. 82

Kızın yaşamış olduğu dönemin komutanı bu kıza âşık olmuş ve aşkının belirtisi olarak kıza değişik hediyeler sunmuş. 88

T24.1 Aşk hastalığı

Oğlana olan aşkı yüzünden kız çeşme başına gelir, için için ağlarmış ve bu yüzden kız günden güne zayıflamaya, erimeye başlamış. 134

T30 Sevgililerin karşılaşması

Genç âşıklar, şimdiki adı Tahtalık olan yerdeki çeşmenin başında sık sık gizlice buluşurlarmış. 134

T540. Mucizevi doğum

Kaya bir anda ortadan ikiye ayrılmış ve içinden bir bodak (deve yavrusu) çıkmış. 205

T57 Aşkın ilan edilmesi

Bu uğraşlar esnasında Davis kralının kızı Cafer Paşa'ya âşık olmuş. Kız, pazara gelenlerle bir mektup göndererek "Eğer Cafer Paşa beni alırsa, benimle evlenirse kaleyi almasına yardım ederim" demiş. 47

Kızın yaşamış olduğu dönemin komutanı bu kıza âşık olmuş ve aşkının belirtisi olarak kıza değişik hediyeler sunmuş. 88

T73.3 Ümitsiz aşk

Bahçıvan gel zaman git zaman Bey'in gül yüzlü kızına âşık olmuş. Ama kız tarafından aşkına karşılık alamamış. 108

T91.5.1 Aşkta kız zengin oğlan fakir

Bu beyin bir kızı varmış. Kız, bir çobanın kaval çalmasını gizli gizli dinleyerek o çobana âşık olmuş. 8

Bahçıvan gel zaman git zaman Bey'in gül yüzlü kızına âşık olmuş. Ama kız tarafından aşkına karşılık alamamış. 108

Vaktiyle Yüreğil'de bir ağanın çobanı, ağanın kızına âşık olmuş. 112

Çoban ağanın kızına gönlünü kaptırmış, kızın da çobana ilgisi varmış. 132

T92 Aşkta rakip

Bu arada köyde zengin mi zengin bir bey yaşamaktaymış ve bu beyin oğlunun da kızda gözü varmış. 4

Elemeleri iki genç kazanır ama kralın kızı ile hangisinin evleneceğine karar verilemez. Gençlere kral tarafından iki şart koşulur. 57

T92.11 Aynı kız için rekabet

Elemeleri iki genç kazanır ama kralın kızı ile hangisinin evleneceğine karar verilemez. Gençlere kral tarafından iki şart koşulur. Bu şartlardan birincisi kentin surlarla çevrilmesi, ikincisi şehrin ihtiyacını karşılayacak bollukta suyu şehre getirmek. Bu iki işi kim erken bitirirse kralın kızı ile evlenecektir. 57

T131 Evlenme şartları

Cafer Paşa da buna cevaben “Eğer Müslümanlığı kabul ederse alırım, evlenirim” demiş. 47

Elemeleri iki genç kazanır ama kralın kızı ile hangisinin evleneceğine karar verilemez. Gençlere kral tarafından iki şart koşulur. Bu şartlardan birincisi

kentin surlarla çevrilmesi, ikincisi şehrin ihtiyacını karşılayacak bollukta suyu şehre getirmek. Bu iki işi kim erken bitirirse kralın kızı ile evlenecektir. 57

Ağa: “Kızı veririm ama şartım var” demiş. Şart olarak da çobanın 500 koyunu kaldırarak bir kapının üzerinden öbür tarafa geçirmesini istemiş. 112

Kızının da çobanı sevdiğini anlayınca kızı vermek için bir şart koşmuş ve demiş ki çobana: “Eğer bu koyunları üç gün tuz yalatarak, aç ve susuz bıraktıktan sonra hiç su içirmeden şu Menderes Nehri’nden karşıdan karşıya geçirebilersen sana kızımı veririm ama yapamazsan kızıdan vazgeçersin” demiş. 132

Ermeni kız: Ben sana varırım ama kuş tüyünden yatak isterim, bunu yapabilir misin?” demiş. 213

T135 Düğün merasimi

Prens, sonra da çok güzel olan bu çoban kızla dillere destan bir düğün yaparak evlenmiş. 199

T145 Çok eşle evlenme

Çok eski zamanlardan birinde, evinde misafir ağırlamayı çok seven bir adam, tarlaya bostan ekmeye gitmiş. Adamın iki tane de eşi varmış. 167

Hacı Halil Dede’nin üç tane de hanımı varmış. 190

2.3.2.16. V. Din

VI.6.1.1 Kutsal dağlar ve tepeler

Köy halkı yağmur yağmadığı için Babadağ’ın rahatsız olduğuna ve bu iniltiyi onun için çıkardığına inanmaktadır. 66

Babadağ peygamberimizin dağıymış bu dağ Hıra Dağı’nın bir eşiymiş, ona emsalmiş. Onun için Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmanlar o dağdan bu tarafa geçememişler. Dağ onları engellemiş. 67

Yöre halkı bu ölümün sebebini adamın Honaz Dağı’nı dinlememesine ve ona yaptığı saygısızlığa bağlamaktadır. 73

Bu tepe ve etrafındaki bölge halk tarafından kutsal sayılmaktadır. Yöre halkı buradan hayvanlar bile bir ot koparıp yemez demektedirler. 178

V1.6.4.1 Kutsal taşlar

Bu kaya hem Tavas Yörükleri hem de Karacasu Yörükleri tarafından kutsal sayılmaktadır. Eski zamanlarda yöre halkı onun tepesinde adaklar adayıp kurbanlar kesermiş. 35

Köy halkı bu taşın Borazan Taşı demektedir ve buradaki evliyaların bu borazan taşı ile dervişlerini çağırdıklarını söylemektedirler. Bu yüzden taş kutsal sayılmaktadır. 78

Taştan herkes sen çıkaramazmış, ya evliyalar ya da günahı olmadığı için çocuklar onu üfleyerek geyik sesine benzer bir ses çıkartabilirmiş. 79

Efsaneye göre Servergazi hazretleri burada düşmanla savaşırken kılıcını kayaya vurmuş ve kaya ortasından ikiye ayrılmış. Bölge halkı bu yüzden bu kayayı kutsal saymaktadırlar. 86

Eskiden bu kayaların olduğu yerden patika yol geçermiş. İnsanlar o taşın kutsal saydıkları için asla oraya basmazlarmış. 141

Bu kaya, üzerindeki ayak izleri vesilesiyle kutsal sayılmaktadır. 149

Bu dağın en tepesinde Bubalar denen bir yer ve bu yerde de çeşitli taşlar bulunmaktadır. Burada yatırlar olduğuna inanılmaktadır. 193

Kız kuş olmuş erkek de Mekke'deki Hacer-ül Esvet taşı olmuş. 209

Hacca gider ve gelirken de ayaklarında üç tane küçük taş getirirmiş... Kuşun hacdan getirdiği taşlardan birisi bulunup suyun içine atılır ve o su içilirse derde deva olurmuş. 214

V1.7.1 Kutsal ağaç

Karataş köyünün alt kısmında eskiden Karagözler Çamı denen ve halk arasında dualı olarak bilinen bir çam ağacı varmış. 94

Burada yakın zamana kadar bir tarlanın ortasında Namazlar Çamı denen ve halk arasında kutsal sayılan büyük bir karaçam ağacı bulunmaktaymış. 95

Mustafa Baba'nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde oluştuğu söylenmektedir. Bu yüzden bu çınar kutsal sayılmaktadır. 98

Ağacın altında herhangi bir mezar yoktur ama kasaba halkı bu ağacı kutsal olarak algılamaktadır. 99

Bu zamandan sonra orası kutsal bir yer haline gelmiş ve kavakla semtin adı Balcılar Kavağı olarak kalmış. 124

Ayrıca yine gençlerin aşklarının bir belirtisi olarak mezar etrafındaki çam ağaçlarının dallarında bazı geceler nur şeklinde ışıklar yandığı da halk arasında anlatılmaktadır. 134

V1.8.7 Kutsal kuşlar

Kumru kuşu, Acıpayam ilçesine bağlı Alikurt köyünde kutsal sayılan kuşlardandır. Bu kuşun eti asla yenmez, ona taş atılmaz ve kuş, evin içine kadar girse de kimse onu ürkütmek istemez. 16

Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır. 215

Kuşun hacdan getirdiği taşlardan birisi bulunup suyun içine atılır ve o su içilirse derde deva olurmuş. Bu yüzden kırlangıç kuşu kesinlikle avlanmaz ve eti de yenmezmiş. 214

O anlaşmazlıkta añ, añ dediği için adı angut olarak kalmış. İnsandan hayvana döndüğü için eti yenmez ve avlanmazmış. 216

V1.11 Puta tapma

Onlara asıl ve en büyük tepki, putperestlerden gelmekteymiş. 24

Bir zamanlar Karaköy’de putlara tapan bir adam yaşarmış. 130

V12 Kurban olarak hayvanlar

Bu ihtiyar, Goca Hasan’a: “Evlat, benim adıma burada her yıl bir kurban keseceksin, kurbanı da bu bıçakla keseceksin” demiş. 91

Günümüzde de yine çobanlar herhangi bir sıkıntı durumlarında kendilerini ve sürülerini korusun diye buraya adaklar adamakta ve kurbanlar kesmekte, arkasından mutlaka etrafta bulunan taşlardan bir kaçını üst üste koymaktadırlar. 177

Hayvanlar çobanın müdahalesi olmadan o taşın etrafında dönmeye başlarlar, en sonunda bir tanesi o taşın üzerine kendiliğinden çıkarmış. Bu hayvan da orada kurban edilir ve etraftaki insanlara dağıtılmış. 77

Demiş ki: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir” demiş. 73

V12.4.4 Kurban olarak boğa

İlkbaharda bolluk bereket dileği ve yaprakların iyice döküldüğü sonbaharda şükran amaçlı olmak üzere her arık temizlemede birer tane dana kesilmektedir. 90

V12.4.4 Kurban olarak keçi

Dana kesilirse bitiremeyeceklerini düşünerek onun yerine bir erkek keçi kesmişler. 90

Sürüler içindeki en kuvvetli erkek, orada ardıcın altında yatar kalırmış ve onu kurban ederlermiş. 186

V17.1 İyi bir yıl ve ekinler için kurban

İlkbaharda bolluk bereket dileği ve yaprakların iyice döküldüğü sonbaharda şükran amaçlı olmak üzere her arık temizlemede birer tane dana kesilmektedir. 90

Sonraki zamanlarda köy halkı bu geleneği yine aynı çeşme başında olmak kaydıyla artık yağmur duası adıyla, yılın ilkbahar mevsiminde yapmaya karar vermişler ve hala da öyle yapmaktadırlar. 91

Dua törenine, önce kurbanlar kesilerek ve geleneksel yemekler yenerek başlanmakta, arkasından da yatırın olduğu yerde yağmur ya da teşekkür duaları edilmektedir. 168

O zamandan beri kasaba halkı perşembe günleri yağmur duası için oraya çıkmakta kurbanlar kesmektedirler. 186

(T)V36 Namaz

Ağası büyük bir meydanda binlerce hacı arasında ikinci namazının farzını kılıyormuş. 41

Etrafında beyaz sakallı başka adamlar da varmış. Orada ve hep birlikte öğle namazı kılmışlar, imamlığı da orada yatan ve onu çağıran dede yapmış. 34

Köy halkı bayramlaşıp dağıldıktan sonra köyün yanındaki, şimdiki adı Kırkatlılar, o zamanki adı Dağdibi olan yerde yaşayan kırk köylü, kırk ata binerek köye gelmiş ve camiye giderek imamdan bayram namazını tekrar kıldırmasını istemiş. 61

Yine bir gün elinde asasıyla cuma namazına geldiğinde etrafındaki insanlar: “Dede, senin için hep ermiş, evliya diyorlar, bir keramet göster bakalım” demişler. 93

Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetmiş ve aynı zamanda ağacın secdeye vararak Allah’a ibadet ettiğini düşünmekteymiş. 95

Öğleyin cuma ezanı okununca adam işi bırakıp namazdan sonra devam etme düşüncesiyle cuma namazına gitmiş. 135

Merkez Efendi İstanbul’a saraya varınca padişahı namaz kılarken bulur. Selam vererek padişahın namazının bitmesini bekler. 160

Bir gün Peygamber Efendimiz namaz kılarken secde edeceği yere bir yılan gelmiş. 218

V50 Dua

Kız, oğlanın iyi niyetli olmadığını anlamış ve sevdiği çobandan başkasına yar olmak istemediği için, “Allah’ım beni taş et, yeter ki çobandan başkasına yar olmayayım” diye dua etmiş. 4

Kızla oğlan bu durum karşısında “Allah’ım biz birbirimize kavuşamayacaksan bizi taş et” diye dua etmişler. 6

Bunun üzerine çocuklar: “Tak tak eden kabacık, bizi aldatan anacık ile babacık” diyerek durumlarına çok üzölmüşler ve “Allah’ım birimizi taş et birimizi kuş et de bu sıkıntıdan kurtulalım” diye dua etmişler. 7

İnsanlar bir gün Allah’a dua edip: “Allah’ım bize yağmurun yağacağını belli et, biz de hazırlıklı olalım” demişler. 14

Bu acıya dayanamayan çocuklar: “Allah’ım bizi kuş eyle” diye dua etmişler. 15

Çocuklar annelerinin korkusuna: “Allahım bizi kuş yap da annemizden kurtulalım” diye dua etmişler. 16

Kardeşinin kesilmesinden kendisinin sorumlu olduğunu düşünen çocuk: “Allah’ım ben bu utançla yaşayamam, beni kuş et” diye dua etmiş. 18

Adam uyanır uyanmaz kızıyla birlikte suyun yolunu tutmuş. Suyun başına gelince ellerini açıp Tanrı'ya dua etmiş. Tanrı'nın Melekler Ordusu Komutanı Mikail'in adını anmış ve kızına sudan içirmiş. 24

Bunun üzerine Adıgüzel bir gün Ardıçlı Dede'ye gidip: “Ya benim tarlama su ver ya da beni bu adamdan kurtar” diye dua etmiş. 33

Cafer Paşa, emri altındaki askerlerden Ali Çavuş'a: “Oğlum Ali Çavuş, ben dua edeyim sen besmele çek bu mermiyi tam yerine at, atamazsan çekelim gidelim” demiş. Her ikisi de dualar okumuş ve asker topu ateşlemiş. 49

Bunun üzerine yaralı zât “Soğulma'nın güzelleri solmasın, çamları kurumasın” diye dua etmiş. 54

Namazın arkasından imam duaya başlamış ve içinden “birbirinizden bulun inşallah” demiş. Kırk atlı da şart gereği “âmin” demiş. 61

Perşembe akşamları mağaradan bir evliya çıkar, mağaranın hemen önündeki mezarlığa gelir dua eder ve tekrar mağaraya geri dönermiş. 83

Bu dua ve törene, Goca Hasan'a talimat veren dededen dolayı Dedeler Duası denmeye başlanmış. 91

Karagözler Çamı denen ve halk arasında dualı olarak bilinen bir çam ağacı varmış. 94

Bu iyilik üzerine incir ağacına “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua etmişler. O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş. 101

Halk tarafından burası kutsal sayılmaktadır. Çevre köylerde yaşayanlar eskiden buraya yağmur duasına çıkarlarmış. Duadan sonra mutlaka dua yapılan yerden yağmur yağmaya başlar, oradan İnceğiz köyüne doğru gelirmiş. 125

En sonunda ihtiyar, Amadalı Pehlivan'ın sırtını sıvazlamış ve: “Oğlum, bundan sonra sırtın yere gelmesin” diye dua etmiş ve ortadan kaybolmuş. 151

Adam verilenleri alıp “Sağol, istediklerin gerçekleşsin, istediğin yere gidersin inşallah” demiş ve birden ortadan kaybolmuş. 157

İmze Sultan, eşeğin otladığı Keseyeri denen yer için de “Dünya durdukça buranın ekini bol olsun” diye dua etmiş. 162

Şimdi Tavas'ta türbesi bulunan bu adama halk Bostan Dede ismini vermiştir. İnsanlar ne zaman tarlaya bir şeyler ekecek olsalar “Allah'ım Bostan Dede bereketi ver” diye dua ederlermiş. 167

Dua törenine, önce kurbanlar kesilerek ve geleneksel yemekler yenerek başlanmakta, arkasından da yatırın olduğu yerde dualar edilmektedir. 168

Koyunları kaybettikleri için üvey annelerinin korkusuna eve gelememişler ve korkularından Allah'a dua etmişler. 209

Bu acı karşısında oğlan ellerini gökyüzüne kaldırarak üç defa "Allah'ım beni kuş et" diye dua etmiş. 211

Peygamberimiz de ona: "Sırtın yere gelmesin" diye dua etmiş ve sırtını sıvazlamış. Bu yılanı mis yılanı denirmiş ve Peygamberimiz sırtını sıvazladığı için geçtiği yerlere güzel kokular saçarmış. 217

Peygamberimiz kedinin başını okşayarak: "İnşallah minareden düşsen bile dört ayak üzerine düşersin" diyerek ona dua etmiş. 218

V58.6 Abdest alma

Kadın: "Şerif Ahmet, sen abdestsiz mi girdin türbenin içine" demiş. Evet cevabını alınca da "Hemen koş bir abdest al ve şuraya otur" diyerek yarım saate yakın okuyup adamın ağzını ancak düzeltebilmiş. 170

Hemen pekmez alıp dibeğin oyuğuna girip orada pekmezle gusül abdesti almış. 36

Sabah olunca misafir ev sahibi hocaya: "Abdestini al, dağa çıkalım" demiş. 159

Tam yatırın yanına varınca orada yatan kişi ona görünerek demiş ki: "Tam öğle vakti nereye gidiyorsun, şuradan bir abdest al, öğle namazını kıl da ondan sonra git" demiş. Kişi namaz kılmak için abdest almış. Etrafında beyaz sakallı başka adamlar da varmış. 34

V100 Dinî binalar

İyileşen sağır-dilsiz kızın babası, sadece Hristiyan olmakla kalmamış, su kaynağının yanına, suyu koruması için Mikail'e atfettiği bir dua evi de inşa ettirmiş. İşte bu, Honaz'ın ilk kilisesiymiş. 24

Oraya varınca kuş bir kilisenin çatısına konmuş. 104

V112.2 Cami

Sonra köyün içine iki tane cami ve arkasından da Hacı Ese denen yerde, Menderes Nehri kenarındaki değirmenlerini yaptırmış. 36

Köylüler, tam öküzlerin çöktüğü yere cami, etrafına da evler yaparak oraya yerleşmişler. 52

Valide Sultan, peynir ve yoğurdun 15 günlük bir yoldan gelip de bozulmadığını görünce, gönderen kadının evliya olduğunu düşünür ve bunda bir hikmet var diyerek caminin yaptırılacağını söyler. 198

V113 Türbeler

Bunun üzerine kaymakam hatasını anlamış ve geri gelerek önce türbeyi açmış, arkasından da kırmış olduğu çınar çubuğunu yerine bırakmış. 96

Mustafa Baba'nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde olduğu söylenmektedir. Bu yüzden bu çınar kutsal sayılmaktadır. 98

Karataş köyünün yukarısında dağın eteğinde Kazak Abdal'ın da türbesinin bulunduğu Türbeler denen bir yer bulunmaktadır. 126

Karataş köyünün epey yukarısında dağın eteğinde Türbeler denen yerde Kazak Abdal ve Yeter Sultan (Dediği Baba)'ın türbeleri vardır. 164

Şimdi Tavas'ta türbesi bulunan bu adama halk Bostan Dede ismini vermiştir. 167

Ali Dede yatırının bulunduğu yerin yakınlarından ağaç kesmek odun ya da kozalak toplamak ve onları yakacak olarak kullanmak iyi sayılmamaktadır. 168

Koyun Baba'nın türbesinin içindeki sandukasının hemen yanında ucu yuvarlak, ağaçtan yapılmış gürzler vardır. 173

Bu türbede yatan zât eski zamanlarda köydeki bazı insanların rüyalarına girmiş ve onlardan türbesi için ışık istemiş. 188

Sabah olunca her gelen köy kendi getirdiği tabutu alıp gitmiş ve köyelerine defnetmişler. Bu yüzden şu anda ikisi Çal ilçe merkezinde, birisi Akkent'te olmak üzere en az üç yerde Ahmet Baba (Donsuz Ahmet) Türbesi bulunmaktadır. 189

V113.0.1 Türbelerde kerametler

Bunun üzerine Adıgüzel bir gün Ardıçlı Dede'ye gidip: “Ya benim tarlama su ver ya da beni bu adamdan kurtar” diye dua etmiş. O gece rüyasında birisi ona:

“Kalk tarlanı su bastı” demiş. Sabah olunca kalkıp bakmış ki gerçekten pamuk tarlasının atamamı sular içinde kalmış. 33

Kadın türbeye doğru bakarken, yukarıdan bir ışığın türbeye yansıdığını ve sadece türbeyi aydınlattığını görmüş. 166

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. 174

Yatırın etrafında büyük ağaçlar vardır. Bölge insanına göre bu zamana kadar etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmüş ama yatırın yanındaki asırlık ağaçlara bir tane bile yıldırım düşmemiş. Bunu orada yatan zâtın büyüklüğüne bağlamaktadırlar. 180

V113.0.2 Türbelerde adak

1958 yılı haziran ayında Latif adında birisinin bir oğlak adağı varmış. Bu adağı gerçekleştirmek için eşini dostunu davet ederek Servergazi türbesine gitmişler. 170

V200 Dinî yardımcıları (Mukaddes şahıslar)

Bunun üzerine Adıgüzel bir gün Ardıçlı Dede’ye gidip: “Ya benim tarlama su ver ya da beni bu adamdan kurtar” diye dua etmiş. O gece rüyasında birisi ona: “Kalk tarlanı su bastı” demiş. 33

Arkasından da gözlerini kapamış ve kendini doğruca kızgın kumlar diyarı Mekke’de bulmuş. 41

“ Bir gün rüyamda Peygamberimizi gördüm. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali bir halka oluşturmuşlar, Menderes de halkanın içindeydi. Ben ona, nasıl can verdin acep diye sordum. 196

Yılanı gören Hz. Ebûbekir, onun deliğinin üzerine ayağıyla basarak dışarıya çıkmasını engellemiş. 217

V206 Hazreti Hızır

Baba ile gelinin yanlarına gelen ve onların karnını doyurdukları kişi Hızır imiş ve ona iyilik ettikleri için kavun ve karpuzları hemen olgunlaşmış. 74

Çeşmede hayvanlarını sularken yanına ak sakallı bir ihtiyar gelmiş. 91

Nohutun hasat zamanı gelip de hasat yaparlarken yabancı bir adam gelmiş ve onlardan biraz nohut istemiş. 115

Yine böyle bir ikindi vakti evin kadını koyun ve keçileri sağarken kapının yanında üstü başı perişan, dilenci kılığında bir adam belirmiş. 116

Çat Boğazı Deresi denen yere gelince karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkmış. 151

Dinlenirken yanına gelen ak sakallı bir ihtiyar: “Nereye gidiyorsun, niye gidiyorsun” diye sorular sormuş. 152

O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. 153

Güney’de eskiden kadınlar Cuma akşamları hamur yoğururlar ve bu hamuru Hızır gelip mayalayiverecek diye mayalamadan bekletirlermiş. 155

Gece Hızır gelmiş o küller üzerine bir ayet şeklinde iz bırakmış. 156

Beş altı sene evvel hacıya gitmek için sıraya yazılan bir kadın, 2011 yılının ağustos ayında evinde otururken, yanına orali olmayan ve tanımadığı hafif sakallı, yaşlı bir kişi gelmiş. 157

Hıdırellez günü gider tabaklara bakar, tabaklardaki küller üzerinde değişik şekiller görürmüş. O şekilleri Hızır’ın çizdiğine inanırlarmış. 158

Meğer çiftçiden sadaka isteyen kişi, dilenci kılığındaki Hızır imiş. Netice olarak, misafirin Hızır Aleyhisselam olduğuna karar vermişler. 159

Yöre halkı Hacı Halil Dede’nin Hızır’a eriştiğine inanmakta ve onunla ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır. 190

V206.1 Derviş

Köy halkı bu taşın Borazan Taşı demektedir ve buradaki evliyaların bu borazan taşı ile dervişlerini çağırdıklarını söylemektedirler. 78

Üzüm Dedesi şimdiki türbesinin olduğu yerde, dervişlerinden birisinin babasından kalma bağında üzüm asmaları arasında gezmeyi pek seviyormuş. 181

(T)V207 İmam

Etrafında beyaz sakallı başka adamlar da varmış. Orada ve hep birlikte öğle namazı kılmışlar, imamlığı da orada yatan ve onu çağıran dede yapmış. 34

İlk önce bunu kabul etmeyen imam, ölüm tehditleri üzerine dayanamayıp namazı tekrar kıldıracağını söylemiş. 61

V220 Erenler

Menteşe Yöresi'nde yapılan savaşlarda yaralanan bir zât, köyüne dönerken bu köyün olduğu yere gelince, pınar başındaki bir kadından su istemiş. 54

Vaktiyle buralarda büyük evliyalar yaşamaktaymış. 79

Burada insanlar gök gürlmesi ve çakan şimşekleri dedelerin konuşması olarak algılamaktadırlar. 84

Bu olaydan sonra herkes orasının erenler tarafından korunduğuna inanmış ve hiç kimse orayı bir daha kazmaya cesaret edememiş. 192

V222 Erenlerin görünen olağanüstülükleri

Akabinde mahşeri bir gürültü hengâmesinde bütün şehir sarsıntılarla yerle bir olmuş, birçok insan hayatını kaybetmiş. 23

Sonra bu kişi evine gitmiş ancak bir hafta boyunca hasta yatmış ve idrarını yapamamış. Bu yüzden yatırlara konulan paralar asla alınmazmış. 63

Orada kışlayan Yörüklerin anlattıklarına göre perşembe akşamları mağaradan bir evliya çıkar, mağaranın hemen önündeki mezarlığa gelir dua eder ve tekrar mağaraya geri dönermiş. 83

Burada insanlar gök gürlmesi ve çakan şimşekleri dedelerin konuşması olarak algılamaktadırlar. 84

O da elindeki kuru âsayı caminin önünde toprağa saplayarak: “Dut, ben camiden çıkıncaya kadar tut” demiş. Camiden çıktıklarında bakmışlar ki yere saplanan âsa yeşermiş ve yaprak açmış.93

Bu kez: “Siz kızlarla oğlanları bir arada okutuyormuşsunuz, ateşle barut bir arada nasıl durur?” diye sorar. Merkez Efendi hemen kavuğunun altından çıkardığı ateş ve barutu göstererek “işte böyle durur” der. 160

Selam vererek padişahın namazının bitmesini bekler. Padişah namazını bitirince: “Namaz kılana selam verilir mi?” diye sorar. O da “Padişahım, siz namazda sarayın onarımını düşünüyordunuz, onun için selam verdim” der. 160

Bu olaydan yıllar sonra Fatma Hanım şimdiki yaşadığı eve gelin gelince bakmış ki o zamanki dedeye verdiği kapak evin içindeki dolapta duruyormuş. 165

Kadın türbeye doğru bakarken, yukarıdan bir ışığın türbeye yansıdığını ve sadece türbeyi aydınlattığını görmüş. 166

Bu kişi yemekten sonra da dinlenmek ve uyumak için daha serin diye türbenin içini tercih etmiş. 10-15 dakika sonra türbenin içinde yatan bu adam büyük bir korkuyla dışarıya çıkmış. Bakmışlar ki adamın ağzı bir tarafa doğru yamulmuş. 170

Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. 171

İnanca göre Koyun Baba onları almış savaşa gitmiş, savaş sona erince de geri getirmiş. Dede eskiden beri, bu şekilde bütün savaşlara katılmış. 173

Bostancı, sonra gitmiş bakmış ki dikmiş olduğu kuru değnek yeşermiş. 176

Askerler getirdikleri o kerestelerden akşama kadar yapılar yapıyorlarmış ama yaptıkları sabaha kadar kendiliğinden yıkılıyormuş. 178

O da seccadesini suyun üzerine sermiş, bir avuç toprak alıp suya atmış ve yürüyerek nehrin karşısına geçmiş. 179

Bölge insanına göre bu zamana kadar etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmüş ama yatırın yanındaki asırlık ağaçlara bir tane bile yıldırım düşmemiş. 180

Ölünce onun dediğini dikkate almayan insanlar onu başka bir yere defnetmeye çalışmışlar ama ölüyü yerinden kaldıramamışlar. 181

O hapiste iken bir gün, hapishane binası aynı deprem oluyor gibi sallanmaya başlamış. Dışarıya çıkıp bakıyorlarmış hiçbir şey yok ama içeri girince bina tekrar sallanıyormuş. 182

Elini sırtına atmış ve annesinin verdiği yemeğin hâla sırtında olduğunu görmüş.

Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtmış ve yemek bütün askerleri doyurmuş. 183

O adam geri gelince doğruca Hasan Feyzi Efendi'nin yanına varmış ve daha ağzını açmadan Hasan Feyzi: "Peygamberimizin haberini getiren, gel bakalım bir sarmaşalım, onun kokusu var sende" demiş. 184

Zabitler ceza evine araştırma için girince binanın her köşesinde "Gelin evlatlarım, beni mi arıyorsunuz?" diyen onlarca Hasan Feyzi Efendiyle karşılaşmışlar. 185

Bu zamana kadar Beylerli kasabasında hiç şehit olmamış ve kasabalılar bunu İrebiye Billa'ya bağlamaktadırlar. 187

Elektrik çektiren kişi öldüğü zaman o köydeki 4-5 tane inançlı kadın, rüyalarında türbenin üzerinden büyük bir alev şeklinde ışık çıktığını ve ışığın Karaçay'ın mezarına gittiğini görmüşler. 188

Ziyaretler bazen ışık olarak da gerçekleşirmiş. Babalardan çıkan bir ışık topu, önce Abdibey Sultan'a arkasından da Yatağan Baba'ya iner sonra da görünmez olurmuş. 193

Sonraları Çökelez Dağı'nın tepesine televizyon kuleleri ve binalar yapıldığı; Ellez'in o binaları kabul etmediği için binaların iki yıl üst üste yandığı ve sonunda da Ellez'in kabrinin o binaları yapanlar tarafından bozulup dağıtıldığı söylenmektedir. 194

Valide Sultan, peynir ve yoğurdun 15 günlük bir yoldan gelip de bozulmadığını görünce, gönderen kadının evliya olduğunu düşünür. 198

Köy halkı bu leyleklerin o bölgedeki evliyalar olduklarını, kendi köylerindeki evliyalara da almak için oraya geldiklerini, sonra da onları alarak Kıbrıs'a savaşmaya gittiklerini söylemektedirler. 210

V222.1.3 Seçkin adam üzerine gökten ışık iner

Kadın türbeye doğru bakarken, yukarıdan bir ışığın türbeye yansıdığını ve sadece türbeyi aydınlattığını görmüş. 166

Elektrik çektiren kişi öldüğü zaman o köydeki 4-5 tane inançlı kadın, rüyalarında türbenin üzerinden büyük bir alev şeklinde ışık çıktığını ve ışığın Karaçay'ın mezarına gittiğini görmüşler. 188

Ziyaretler bazen ışık olarak da gerçekleşirmiş. Babalardan çıkan bir ışık topu, önce Abdibey Sultan'a arkasından da Yatağan Baba'ya iner sonra da görünmez olurmuş. 193

V223.1 Erenin öğüt vermesi

Gidip durumu bir evliyaya sormuşlar. O da bu kemiklerin Bulkaz Dağı başında yaşamakta olan ve herkese korku salan evrana ait olduğunu, Allah'ın bu afeti insanları o hayvandan kurtarmak için verdiğini söylemiş. 32

Tam yatırın yanına varınca orada yatan kişi ona görünerek demiş ki: “Tam öğle vakti nereye gidiyorsun, şuradan bir abdest al, öğle namazını kıl da ondan sonra git” demiş. 34

Bu ihtiyar, Goca Hasan’a: “Evlat, benim adıma burada her yıl bir kurban keseceksin, kurbanı da bu bıçakla keseceksin” demiş. 91

V223.6 Erenin olacağını önceden bilmesi

“Baba, ben rüyamda Server Gazi’yi gördüm ve bana, sen yarın öğle ezanı okunurken öleceksin, babana söyle seni benim yanıma gömsün dedi” demiş... Gerçekten de o gün çocuk hayatını kaybetmiş ve çocuğu Servergazi Hazretlerinin yanına gömmüşler. 38

V229.2 Erenlerin kutsallaştırılması

Arkasından da gözlerini kapamış ve kendini doğruca kızgın kumlar diyarı Mekke’de bulmuş. Ağası büyük bir meydanda binlerce hacı arasında ikinci namazının farzını kılıyormuş. Sinan arkasından ona doğru yaklaşarak çıkını sol tarafına bırakmış ve bir gölge gibi ortadan kaybolmuş. 41

Servergazi Hazretleri’nin bu taş üzerinden aşağıdaki düşmana ok attığına, ok atarken de ayak izlerinin burada kaldığına inanılmaktadır. Bu kaya, üzerindeki ayak izleri vesilesiyle kutsal sayılmaktadır. 149

Selam vererek padişahın namazının bitmesini bekler. Padişah namazını bitirince: “Namaz kılana selam verilir mi?” diye sorar. O da “Padişahım, siz namazda sarayın onarımını düşünüyordunuz, onun için selam verdim” der. 160

Efsaneye göre Mahmutgazi bir savaşta yaralanmış, uçarak buraya gelmiş. 161

Parayı alan kişinin karşısına ak sakallı bir dede çıkmış ve onu korkutmuş. Sonra bu kişi evine gitmiş ancak bir hafta boyunca hasta yatmış ve idrarını yapamamış. Bu yüzden yatırlara konulan paralar asla alınmazmış. 163

Demirci Efe çok sonraları, olayın yaşandığı yıllarda milletvekili olan Bababalım’a: “Senin evini basıp seni ve bütün aileni yok edecektim ama oradaki dedeler buna izin vermedi” diyerek itirafta bulunmuş. 164

Bu olaydan yıllar sonra Fatma Hanım şimdiki yaşadığı eve gelin gelince bakmış ki o zamanki dedeye verdiği kapak evin içindeki dolapta duruyormuş. 165

Kadın bu gördüklerini etrafındaki insanlara anlatmış ve bu olaydan sonra orada yatan kişinin bir evliya olduğu inancı halk arasında yayılıp gitmiş. 166

Şimdi Tavas'ta türbesi bulunan bu adama halk Bostan Dede ismini vermiştir. İnsanlar ne zaman tarlaya bir şeyler ekecek olsalar “Allah'ım Bostan Dede bereketi ver” diye dua ederlermiş. 167

Bu olaydan sonra köylüler, o bölgeyi kutsal saydıkları için oradan odun almaz olmuşlar. 168

Bu askerlerin başındaki kumandan yakmak için odunu daima bu yatırın olduğu yerdeki ormandan getirtirmiş. Bir gün komutanın rüyasında zât, komutanın ağzına gemi vurmuş, onun üzerine binmiş ve : “Sakın bir daha benim oradan odun alma demiş” 169

Bu kişi yemekten sonra da dinlenmek ve uyumak için daha serin diye türbenin içini tercih etmiş. 10-15 dakika sonra türbenin içinde yatan bu adam büyük bir korkuyla dışarıya çıkmış. Bakmışlar ki adamın ağzı bir tarafa doğru yamulmuş. 170

Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. 171

O da: “Bir tane arı al, köşeye koy o benim misafirlerime yeter” demiş. Gerçekten bir arı alıp köşeye koymuş ve her gün sabaha kadar arının önüne bal yığılırmış. Bu bal da gelen bütün misafirlere yetermiş. 172

İnanca göre Koyun Baba onları almış savaşa gitmiş, savaş sona erince de geri getirmiş. Dede eskiden beri, bu şekilde bütün savaşlara katılırmış. 173

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. 174

O anda öküz dile gelmiş ve: “Ben çok yaşlandım, benim takatim kalmadı, beni kurtar bu adamın elinden” demiş... Bunun üzerine sarı İsmail, öküzün sahibinden öküzü satın alarak onu azat etmiş. 175

Bostancı, sonra gitmiş bakmış ki dikmiş olduğu kuru değnek yeşermiş. 176

Günümüzde de yine çobanlar herhangi bir sıkıntı durumlarında kendilerini ve sürülerini korusun diye buraya adaklar adamakta ve kurbanlar kesmekte, arkasından mutlaka etrafta bulunan taşlardan bir kaçını üst üste koymaktadırlar. 177

Bu tepe ve etrafındaki bölge halk tarafından kutsal sayılmaktadır. Yöre halkı buradan hayvanlar bile bir ot koparıp yemez demektedirler. Burası ile ilgili şu efsaneyi anlatmaktadırlar. 178

O da seccadesini suyun üzerine sermiş, bir avuç toprak alıp suya atmış ve yürüyerek nehrin karşısına geçmiş. 179

İnsanlar bu yatırın kendi kasabalarını koruduğuna inanmaktadırlar. Şimdiye kadar Denizli ve civarında çok büyük depremler olduğunu, birçok yerin yıkıldığını ama bu yatır sayesinde kendi kasabalarına hiçbir şey olmadığını söylemektedirler. 180

Bir gün, yine arkadaşları ile bağda gezerken onlara, öldüğü zaman bu bağların olduğu yere gömülmek istediğini söylemiş. Ölünce onun dediğini dikkate almayan insanlar onu başka bir yere defnetmeye çalışmışlar ama ölüyü yerinden kaldıramamışlar. 181

O hapiste iken bir gün, hapisane binası aynı deprem oluyor gibi sallanmaya başlamış. Dışarıya çıkıp bakıyorlarmış hiçbir şey yok ama içeri girince bina tekrar sallanıyormuş. 182

Elini sırtına atmış ve annesinin verdiği yemeğin hâla sırtında olduğunu görmüş. Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtmış ve yemek bütün askerleri doyurmuş. 183

O adam geri gelince doğruca Hasan Feyzi Efendi'nin yanına varmış ve daha ağzını açmadan Hasan Feyzi: "Peygamberimizin haberini getiren, gel bakalım bir sarmaşalım, onun kokusu var sende" demiş. 184

Zabitler ceza evine araştırma için girince binanın her köşesinde "Gelin evlatlarım, beni mi arıyorsunuz" diyen onlarca Hasan Feyzi Efendiyle karşılaşmışlar. 185

Bu zamana kadar Beylerli kasabasında hiç şehit olmamış ve kasabalılar bunu İrebiye Bılla'ya bağlamaktadırlar. 187

Elektrik çektiren kişi öldüğü zaman o köydeki 4-5 tane inançlı kadın, rüyalarında türbenin üzerinden büyük bir alev şeklinde ışık çıktığını ve ışığın Karaçay'ın mezarına gittiğini görmüşler. 188

Sabah olunca her gelen köy kendi getirdiği tabutu alıp gitmiş ve köyelerine defnetmişler. Bu yüzden şu anda ikisi Çal ilçe merkezinde, birisi Akkent'te olmak üzere en az üç yerde Ahmet Baba(Donsuz Ahmet) Türbesi bulunmaktadır. 189

Bu olaydan sonra herkes orasının erenler tarafından korunduğuna inanmış ve hiç kimse orayı bir daha kazmaya cesaret edememiş. 192

Ziyaretler bazen ışık olarak da gerçekleşirmiş. Babalardan çıkan bir ışık topu, önce Abdibey Sultan'a arkasından da Yatağan Baba'ya iner sonra da görünmez olurmuş. 193

V230.2. Güçlü melekler

Başmelek Mikail, tam kilisenin önünde görünmüş. Melek kanatlarını açıp, sol elini dur işareti yaparak zarif bir şekilde suya doğru uzatmış. Vahşi sel suyu, tam ortasından ikiye ayrılarak kiliseye dokunmadan durmuş. 24

V300 Dinî inanışlar

Allah'ın bu afeti insanları o hayvandan kurtarmak için verdiğini söylemiş. 32

Tunuslular Müslüman oldukları için onlardan hiç kimse ölmemiş. 44

Her ikisi de dualar okumuş ve asker topu ateşlemiş. Mermi tam istedikleri yere yani kalenin kalbine düşmüş ve içerdekiler teslim bayrağını çekmişler. 49

Köy halkı kadının bir şehit eşi; çocukların da birer şehit çocuğu olmasından dolayı kayanın oraya gelip durduğunu ve evdekilere zarar vermediğini söylemektedirler. 58

Babadağ peygamberimizin dağıymış bu dağ Hıra Dağı'nın bir eşiymiş, ona emsalmiş. 67

Babadağlı büyük âlimler vefat etmeden bir gün önce Sarıyar'dan bir kitle aşağıya çaya doğru düşermiş. Buna örnek olarak da yaklaşık yüz sene önce ölen Hasan Dede Hoca ve 1954 yılında ölen Ali Başer hocalar verilmektedir. 76

Bu da hayvanların oraya ilahi güç tarafından seçilerek çıkartıldığı ve hangi hayvan o taşta çıkarsa o hayvanı kurban etmek gerektiği şeklinde yorumlanmış. 77

Yörükler, mağaraya evliya girip çıktığı için orayı evliyanın makamı olarak algırlar ve orayı kutsal sayarlarmış. 83

İnsanlar öldükleri zaman bu üçlü Nizam terazisinde tartılır tartı sonucunda günahı çoksa cezalandırılır; sevabı çoksa ödüllendirilirmiş. 85

Karataş köyünün alt kısmında eskiden Karagözler Çamı denen ve halk arasında dualı olarak bilinen bir çam ağacı varmış. 94

Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetmiş ve aynı zamanda ağacın secdeye vararak Allah'a ibadet ettiğini düşünmekteymiş. 95

Namazdan gelince bakmış ki çizme, tam ustanın kafasında tasarladığı gibi, Allah tarafından çizme dikilecek deri üzerine çizilmiş. 135

Dağ keçileri dualı olduğundan neresinden vurulursa vurulsun, nereden düşerse düşsün hemen ölmez, ölmenden önce mutlaka Kibleye doğru yönünü döner ondan sonra son nefesini verirmiş. 137

İnsanlar Hızır'ın mayaladığı hamurun bereket getirdiğine inanmaktadırlar. 155

Gece Hızır gelmiş o küller üzerine bir ayet şeklinde iz bırakmış. 156

Kadın bunu o para verdiği kişiye ve onun duasına bağlamakta ve onun Hızır As. olduğuna inanmaktadır. 157

Hıdırellez günü gider tabaklara bakar, tabaklardaki küller üzerinde değişik şekiller görürmüş. O şekilleri Hızır'ın çizdiğine inanırlarmış. 158

Askere gidecek olan gençler yatırı cuma namazından sonra ziyaret etmektedirler. 187

Allah, insanların bu haline acımış ve kurban edilmek üzere koyunu cennetten çıkararak dünyaya göndermiş. 207

İslam kırlangıcı göç zamanında hacca gider ve gelirken de ayaklarında üç tane küçücük taş getirmiş. 214

Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır. 215

İbrahim Aleyhisselam Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman hayvanların birçoğu,

Nemrut'un İbrahim As'ı ateşe atmasına karşı çıkmışlar. 219

V320 Kâfirler

Bir gün Peygamberiniz kâfirleri imana davet edince kâfirler: “Şu Ay'ı ikiye böler sonra tekrar birleştirirsen sana inanırız” demişler. 11

V340 İnanmayana gösterilen olağanüstülükler

O anda, seli seyretmekte olanların gözlerinin önünde gökten bir ateş sütunu inmiş ve Başmelek Mikâil, tam kilisenin önünde görünmüş. Melek kanatlarını açıp, sol elini dur işareti yaparak zarif bir şekilde suya doğru uzatmış. Vahşi sel suyu, tam ortasından ikiye ayrılarak kiliseye dokunmadan durmuş ve görünmeyen bir kabın içindeymiş gibi kendiliğinden birikmeye, tepelenmeye başlamış. 24

Bunların içinde Şerif Ahmet Baykuş adlı kişi türbeyi ziyaret ederken, türbenin boyuna bakmış ve “Hiç böyle uzun adam mı olur, söyler söyler yalanı milleti kandırırlar” diyerek alay etmiş... Bakmışlar ki adamın ağzı bir tarafa doğru yamulmuş. 170

Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. 171

V380 Dinî inançlar

Fakir adam evine gelen tüccarlara: “Allah bana verecek, hacı da olacağım, zengin de olacağım. 36

Cafer Paşa da buna cevaben “Eğer Müslümanlığı kabul ederse alırım, evlenirim” demiş. Kız kabul etmiş. 47

Oraya varınca kuş bir kilisenin çatısına konmuş. Bunu gören Honazlı: “Yedi sülalemin girmediği yere gittin kondun” diyerek ergenden vazgeçip hemen geri dönmüş. 104

Balı yiyenler bu durumdan çok rahatsız olmuşlar ve kavağın yanına gelerek mevlit okutup kurbanlar keserek onu halka dağıtmışlar. 124

V463 Şehit olma

Evde yaşayan kadının kocası o yıllarda askerdeymiş ve deprem olmadan az evvel adam askerde şehit olmuş. 58

Çocuk bir gün teröristlerle çatışmaya girmiş ve yanındaki üç arkadaşı şehit olmasına rağmen, yanında toprağı taşıdığı için ona hiçbir şey olmamış. 187

Bunu gören komutanlar: “Böyle savaşmana tahammül edemeyiz, çök Ellez” demişler ve Ellez çökerek şehit olmuş. 194

V532 Mekke'ye giderek hacı olma

Daha sonraları da Hicaz'a gitmiş, giderken bir değirmeni camilere vakfetmiş ve Hicaz'da ölmüş. 36

Ağası büyük bir meydanda binlerce hacı arasında ikinci namazının farzını kılıyormuş. 41

Her ikisi de Hicazda vefat etmişler ve her ikisinin de ölümünden bir gün önce Sarıyar'dan büyük bir kitle kopup çaya doğru yuvarlanmış. 76

2.3.2.17. W. Karakter Özellikleri

W45 Gurur

Büyük Çökelez de: “Tabi, ben daha büyüğüm elbette bana incek” diye gururlanmış. Bu çok gururlandığı için Allah Nuh'un gemisini mütevazı olan küçük Çökelez'e indirmiş. 69

W111 Tembellik

Eskiden Dedebağ Kasabası'nda Tembel Pehlivan adında bir pehlivan yaşamaktaymış. 139

W137 Merak

Bu arada hanımlardan birisi anahtarı kapı üzerinde görünce merak edip ambarı açmış ve ambara kendiliğinden yukarıdan buğday döküldüğünü görmüş ancak hemen sonra buğdayın dökülmesi durmuş. 190

Adamın biri merak edip kayanın yanına varmış. 205

W181 Kiskânçlık

Bu çiçeğe olan ilgi şeytanı çok kıskandırmış. 110

Bu durum karşısında manda koyunu kıskanmış ve: “Ne ya bu senin doymazlığın” diyerek boynuzuyla koyunun kafasına hızlıca vurmuş. 206

2.3.2.18. Z. Çeşitli Motif Grupları

Z65.3 Renk formülleri: Beyaz

Düğün dernek kurulmuş, kız beyaz atın üstünde düğün alayıyla birlikte köye doğru yol almış. 5

Dağdaki beyazlık da ondan yayılan yağ tabakasıymış. 30

Kişi namaz kılmak için abdest almış. Etrafında beyaz sakallı başka adamlar da varmış. 34

Bu hediyelerden bir tanesi de altın başlı çok güzel görünümlü bembeyaz bir kuğuymuş. 88

Bir gün köylülerden birisinin rüyasına ak sakallı bir zât girmiş ve “O çobana söyle koyunlarını oradan alsın, benim etrafımı kirletiyorlar” demiş. 99

Bu olaydan önce kuşlar ya sadece kara ya da sadece beyazmış. O zamandan beri kuşların tüyleri aklı karalı yani ala olarak kalmış. 213

Z71.0.2 Formülistik sayı: bir

Bir gün insanlardan birisi, mağaranın birinde bir asır boyunca tek başına kalmış. 22

(T)Z71.0.3 Formülistik sayı: iki

Peygamberimiz de bir parmak işareti ile Ay’ı önce ikiye bölmüş arkasından da tekrar onların gözü önünde birleştirmiş. 11

İki tane öküzü salmışlar ve bu öküzler nereye gidip çökerlerse köyü oraya kuralım diye kararlaştırmışlar. 52

Gençlere kral tarafından iki şart koşulur. 57

Garie köyünde içinde iki çocuğu ile yaşamakta olan bir kadının evinin üzerine düşmüş ve orada durmuş. 58

Efsaneye göre bu iki dağ, zamanında iki kardeşmişler. 72

O da, asıldığım an ruhum iki yol indi çıktı ondan sonra Allah ruhumu azât etti, dedi. 196

Bu olaydan bir iki sene sonra Genç Osman Peygamberimizi rüyasında görmüş ve Peygamberimiz ona bir tokat vurmuş. 197

Z71.1 Formülistik sayı: üç

Üç gün sonra sığırlar şimdiki köyün bulunduğu yere gelip durmuşlar. 50

Surların tamamlanması için, sadece üç taşın konulması kalmıştır. 57

Üç yaprak da Âdem babamıza atmış ve onlar edep yerlerini atılan bu yapraklarla kapatmışlar. 101

Karataş köylüleri köyelerine yeni gelen gelini gezdirmek için Türbeler bölgesine çıkarlarken, gelinden buraya dilek tuttuktan sonra üç tane taş atmasını isterlermiş. 126

“Buraya yerleş, üç oğlun olacak, üçü de hoca olacak ve köyü idare edecekler” demiş. 159

Bu acı karşısında oğlan ellerini gökyüzüne kaldırarak üç defa “Allah’ım beni kuş et” diye dua etmiş. 211

Z71.1.1 Formül: Üç gün üç gece

Hızır’ın gelip hamuru mayalaması bazen üç gün üç geceyi bulurmuş. 155

Z71.2 Formülistik sayı: dört

Vaktiyle Arap asıllı oldukları söylenen dört Yörük kardeş bu bölgeye, şimdiki Doğan köyü yakınlarındaki büyük bir meşe ağacının altına gelip yerleşmişler. 62

Bu geçlerin aşklarının bir belirtisi olarak o günden beri mezarın çevresi yıl boyunca yemyeşil kalır ve etrafında dört mevsim kırmızı çiçekler açarmış. 134

Koyun, eskiden cennette yaşamakta olan dört gözlü bir hayvanmış. 207

Z71.3 Formülistik sayı: beş

İncir ağacı beş yaprak Havva anamıza, üç yaprak da Âdem babamıza atmış ve onlar edep yerlerini atılan bu yapraklarla kapatmışlar. 101

Z71.5 Formülistik sayı: yedi

Bu kümeyi oluşturan yedi yıldız eskiden insanmış ve hepsi kardeşmişler. 12

Çok eski zamanlarda yedi göçebe gelip buraya çadır kurmuşlar. 51

O zamandan beri Denizli’de yediveren gülleri dört mevsim kıpkırmızı açar ve çok güzel kokarlarmış. 108

Z71.12 Formülistik sayı: kırk

Bir gün kırk tane katır padişaha sönmemiş kireç taşıyorlarmış. 31

O zamanki adı Dağdibi olan yerde yaşayan kırk köylü, kırk ata binerek köye gelmiş ve camiye giderek imamdan bayram namazını tekrar kıldırmasını istemiş.

61

Z71.16.2 Formülistik sayı: on

Kilisenin önünde, on insan boyunda yayvan bir su dağı oluşmuş. 24

Oradan çivi, sabun gibi on deve yükü mal almış. 36

(T)Z119 Kişileştirilen dağ

Eskiden Çiçekbaba ile Babadağ iki kardeşmişler. 63

Babadağ zaman zaman sanki deprem oluyormuş gibi sesler çıkartarak gürlermiş.

65

Köy halkı yağmur yağmadığı için Babadağ’ın rahatsız olduğuna ve bu iniltiyi onun için çıkardığına inanmaktadır. 66

Yöre halkı ortadaki dağın yani Babadağ’ın bir babayı, kucakladığı küçük dağların da onun çocuklarını sembolize ettiğini düşünmektedirler. 68

Bu dağlar iki kardeşmişler. Kendi aralarında Nuh’un gemisi hakkında konuşturlarken... 69

Bir gün bir sebepten dolayı aralarında tartışmışlar ve araları açılmış. 72

Bir gün rüyasında, Honaz Dağı ona yemin vermiş. 73

Z141 Sembolik renk: kırmızı

O zamandan beri, günümüzde kınalı keklik olarak bildiğimiz kekliğin boynu kırmızı halkalıymış. 18

O da: “Al sancakla yanındaydım, bir tabur askerle geldim senin yanına, yanındaki al sancaklı bendim” demiş. 43

Bu adamın yüzü kıpkırmızı yani kızıl imiş. Bu yüzden lakabı Kızıl imiş. 46

Muradına eremeyen bahçıvan aşkının ateşinin rengini güllere, kalbinin güzelliğini de güllerin kokusuna aşlamış. 108

Bu çiçeğin koyu kırmızı çiçek açan cinsinin, Urfa'da Halil İbrahim Peygamberin yakıldığı ateşin külünden çıktığı, oradan yeryüzüne yayıldığı ve bu yüzden de renginin kan kırmızı olduğu söylenmektedir. 109

Çeşmenin ve mezarın olduğu yerin toprağının rengi etrafından farklı bir şekilde kırmızı renktedir ve bu da o aşkın hüznünü göstermekteymiş. 134

O sırada al ata binerek ava çıkmış olan dönemin kralının oğlu oradan geçiyormuş. 199

Z142 Sembolik renk: ak

Çeşmede hayvanlarını sularken yanına ak sakallı bir ihtiyar gelmiş. 91

Çat Boğazı Deresi denen yere gelince karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkmış. 151
Dinlenirken yanına gelen ak sakallı bir ihtiyar: "Nereye gidiyorsun, niye gidiyorsun" diye sorular sormuş. 152

O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. 153

Z143 Sembolik renk: kara

Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler.

5

Aydın İline bağlı Karacasu ilçesi sınırları içinde yer alan ancak Denizli'nin Tavas ilçesi sınırına çok yakın olan Karakaya adında çok yüksek kapkara bir kaya vardır. 35

Bu kişiler çamları keserek yakmışlar, etrafı simsiyah dumanlar kaplamış ve bu dumanlar her şeyi kapkara yapmış. 51

Deprem esnasında Karacadağ'dan büyük bir kaya yuvarlanarak Garie köyünde, içinde iki çocuğu ile yaşamakta olan bir kadının evinin üzerine düşmüş ve orada durmuş. 58

Karababa'da ise toprak dahil her şey simsiyah olmuş ve o zaman bu zamandır hala her ey simsiyahmış. 72

Bir zamanlar Karaköy'de putlara tapan bir adam yaşarmış. 130

Beyin adamları ahıra gelerek çobanı bağlamışlar ama bu durumu gören kara koyun ahırdan kaçarak kızın yanına varmış ve hareketleri ile durumu kıza anlatmayı başarmış. 132

Denizlide merkeze bağlı Cankurtaran mahallesinin doğu kısmında Karaçam Dedesi denen bir tepecik vardır. 178

Bu olaydan önce kuşlar ya sadece kara ya da sadece beyazmış. O zamandan beri kuşların tüyleri aklı karalı yani ala olarak kalmış. 213

Z147 Sembolik renk, Mor, erguvan rengi

Onların hepsi bu erguvan renkli şaraptan içerek hayat ve neşe bulmuşlar. 138

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ EFSANELERİNİN TASNİFİ VE EFSANE METİNLERİ

3.1. DENİZLİ EFSANELERİNİN TASNİFİ

Efsaneler için en zor konulardan bir tanesi onları sınıflandırmaktır. Bizim de “Efsane Tasnifleri” bölümünde değindiğimiz gibi efsane konusunda çalışma yapan araştırmacılar çok değişik tasnifler yapmışlardır. Efsaneleri bazı araştırmacılar konularına, bazıları içinde geçen ana motiflere tasnif etmişlerdir. Bilindiği gibi efsaneler, içlerinde birçok motif barındırmaktadırlar. Bu bakımdan bazı efsaneleri motiflerine bakarak tasnif edebilmek zor olmaktadır. Dolayısıyla bir efsaneyi motiflerine bakarak birden fazla yerde gösterebilmek mümkün olabilmektedir. Biz bu bölümde efsaneyi tasnif ederken, efsane içerisinde hangi motif ağır basmaktaysa efsaneyi o alt başlık altında değerlendirdik. İkinci bölümde, efsanelerde geçen motiflerin dökümünü ayrıca yaptığımız için bu bölümde motiflere tekrar değinmedik.

Burada efsanelerin adlandırılması konusuna da değinmekte fayda vardır. Efsane, masal, fıkra, hikâye gibi belli bir profesyonel anlatıcı tipine bağlı olmayan anlatıların çoğunlukla adlarının olmadığı görülmektedir. Biz derleme yaparken kaynak kişilerimiz çoğunlukla efsane adı vermeden “şu konuda” ya da “şununla ilgili” bir efsane anlatacağım dedikleri için efsanelere ad vermeyi pek doğru bulmadık. Hatta bazı kaynak kişilerimiz efsane terimini bile kullanmadan “hikâye” terimlerini kullanmayı tercih ettiler.

Efsane üzerine yapılan çalışmalara genel olarak baktığımız zaman bunların çoğuna yazar tarafından ad verildiğini görebiliriz. Yazarlar, efsanenin konusuna, içindeki kahramanlara ya da zıt kahramanlara bakarak efsanenin içerisinde efsaneye ad çıkarmışlardır.

Bizim kanaatimize göre efsaneye ad koymak, o efsaneyi anlatana ya da derleyene ait kılmak, onu özelleştirmek ve sınırlandırmak anlamına geliyor. Bu konuda şu örneği vermek yararlı olacaktır. 80 yaşlarında bir kadından derleme yapan derlemeci,

kadından ısrarla masalın adını öğrenmeye çalışınca kadın: “Masalın adı mı olur, masal herkesindir adını koyarsan masal senin olur” demiştir.⁴

Biz bütün bunları dikkate alarak yatırların adıyla anılan ya da halk arasında adı olan efsanelerin dışındaki efsanelere ad vermek yerine onlara numara vererek sıralandırmaya çalıştık. Ayrıca adı olan efsaneleri de numaralandırarak numaraya göre sıraya dahil ettik.

3.1.1. Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler

3.1.1.1. Taş kesilme efsaneleri

Şekil değiştirme çeşitlerinden birisi olan taş kesilme efsanelerine geçmeden önce şekil değiştirme hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Şekil değiştirme, efsanelerde en çok görülen motiftir. Efsane dünyasının en yaygın motiflerinden olan şekil değiştirme, bir kayanın, taşın, ağacın, dağın, gölün veya bir hayvan vb. menşeyini izah eden anlatmalarda görülen motiftir. Şekil değiştirme, bir efsanede yer alan canlı ve cansız unsurların bir üstün güç tarafından cezalandırılması veya bir felaketten kurtarılması için o andaki şekillerinden daha farklı bir şekle çevrilmesidir. Değişikliğin temel sebebi cezadır. Felaketten veya sonu felakete varabilecek bir tehlikeden kurtarma ikinci derecede kalır (Ergun, 1997a: 167).

Türk ve dünya efsanelerinde şekil değiştirmenin örnekleri oldukça fazladır. Bu örneklerin başında taş kesilme vardır. Taş kesilme, bir canlının ya da nesnenin taşa dönüşmesidir. Türk efsanelerinde Anne-babasının ve büyüklerinin sözlerini dinlemeyen çocuklar; nimete saygısızlık eden şahıslar; verdikleri sözü yerine getirmeyenler; hile yaparak insanları kandıranlar; Allah’a isyan edenler, kutsal değerlere saygısızlık edenler taş kesilirler. Bu yüzden Anadolu’da en büyük yeminlerden bir tanesi “Allah taş etsin” dir. Büyüklere ya da kutsal değerlere (meselâ ekmeğe) saygısızlık yapıldığı zaman, büyükler çocukları “bak öyle yaparsan Allah seni taş eder” diye korkuturlar. Bu yüzden taşa dönüşme motifi en yaygın ve inandırıcı motiflerin başında gelmektedir.

Taş kesilmenin, kültürler içerisinde birçok sebebi bulunmakla beraber bunların en sık görülen belli başlılarını şöyle sıralayabilmek mümkündür:

⁴ Mustafa Arslan’dan sözlü alıntı. (Masal derlemesi yaparken kaynak kişi olan bir kadından dinlediğini nakletmiştir.)

1. Beddualarla taş kesilenler; lanetlenenleri yılan sokar veya beddua ile taş kesilir.
2. Günah işleyenler; Tanrının gazabına uğrayarak taşlaşır.
3. Dilekleri sonunda taş kesilenler. Sevgililerine kavuşamayan güzeller, iffet sahibi talihsiz güzel kızlar, bir hücumda iffetinin ve sevgisinin lekelenmemesi için taş olmayı tercih edenlerin dilekleri,
4. Kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın, yeni bir keyfiyet kazanması, Hz. Ali, Battal Gazi, Köroğlu vs. nin izleri, hatta atlarının taş ve yalak üzerindeki izleri ile taşlar, hususi bir hüviyet kazanır (Tanyu, 1987: 184-185)

Denizlide derlemiş olduğumuz efsanelerin dokuz tanesi taş kesilme ile ilgilidir. Aslında bu sayıyı daha da artırabilmek mümkündür ancak değişik bölgelerde birbirine çok yakın taş kesilme efsanesi anlatıldığı için tekrara düşmemek gayesiyle biz bunlardan önemli bulduklarımızı almayı tercih ettik. Bu efsaneler içerisinde 1. 2. 3. ve 9. efsanelerde nimete saygısızlık sonucu taş kesilme gerçekleşmiştir. 1. efsanede çiş yaptıktan sonra altını ekmekle temizleyen kız; 2. efsanede çocuğunun altını kazara da olsa ekmekle temizleyen anne ve bebeği; 3. efsanede sadece elleri unlu olduğu için o halde çocuklarını çişe götüren anne ve çocukları taşa dönüşmüşlerdir. 9. efsanede ise bir erkeğin ekmek üzerine çiş yapması sonucu taşa dönüştüğünü görmekteyiz. 4. efsanede iffetini koruyabilmek için dua; 5. efsanede istemediği adamla evlendirilmek istenen kızın kendisine beddua etmesi; 6. efsanede birbirlerine kavuşamayan sevgililerin dua etmesi; 7. efsanede aldatılan çocukların dua etmeleri neticesinde birisinin taşa dönüştüğünü görmekteyiz. Bu efsanede birden fazla şekil değiştirme söz konusudur. Çocuklardan birisi dua ederek taşa dönüştüğü halde diğeri yine dua ederek kuşa dönüşmüştür. 8. efsanede ise zor durumda kalan ve ölmek üzere olan kızın, babası ve adamlarına beddua etmesi sonucunda babası ve adamlarının sıralar halinde kayalara dönüştüklerini görmekteyiz.

3.1.1.2. Gök cisimlerinin oluşumuyla ilgili efsaneler

Derlediğimiz efsaneler içerisinde bu guruba örnek olabilecek dört tane efsane vardır. Bunlar çoğunlukla doğrudan gök cisimlerine dönüşme efsaneleri olmamakla beraber, dolaylı olarak insanın gök cisimlerine dönmesi şeklindeki efsanelerdir. Mitolojik yapıda insanlar göğe yükseldikleri zaman yıldızla dönüşürler. Günümüzde de

gökten bir yıldız kayınca bir kişinin öldüğü inancı vardır. Yine, insanlar ölünce yıldız olurlar inancı halk arasında çok yaygındır.

Efsanelerde gök cisimlerine dönüşme genellikle yıldıza, aya ve güneşe dönme olarak gerçekleşmektedir. Bizim derlemiş olduğumuz 10. efsanede, Ay'ın eskiden bir çocuk olduğundan, annesinin sözünü dinlemediği için annesinin fırlatmış olduğu inek pisliğinin çocuğun yüzünde iz bıraktığından ve şimdiki Ay'ın yüzeyindeki lekelerin oradan geldiğinden bahsedilmektedir. Burada çocuktan Ay'a dönüşümün nasıl olduğu net olarak açıklanmamaktadır. 11. efsanede Ay'ın nasıl yarım hale geldiği konusu Peygamberimizin bir kerameti olarak açıklanmaktadır. O zamandan beri Ay'ın bazen yarım, bazen bütün olduğu o kerametle izah edilmektedir. 12. efsanede Yedi Kardeşler yıldız kümesinin eskiden insan ve yedi kardeş olduklarından bahsedilmektedir. Burada da insandan yıldıza dönüşüm net olarak verilmiş değildir.

13. efsanede ise Samanyolu yıldız kümesinin yaşlı bir kadının çuvalından dökülen samanlardan oluştuğu belirtilmektedir. Samanyolu, Türk kültür tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Samanyolu yıldızına Eski Türkler "Saman Oğrısı" yani saman hırsızları demişlerdir. İslamiyet'in kabulünden sonra ise bu yıldız, yönü hacca doğru olduğu için Hacılar Yolu adını vermişlerdir. İlk Osmanlı kitaplarında Samanyolu için "Gök Kapısı" terimi kullanılmıştır. İslamiyet öncesinde Türkler, göçebe kuşlar Samanyolu yönünü izledikleri için bu yıldız "Kuşlar Yolu" adını vermişlerdir. Yakut Türkleri, Samanyolu'nun göğün dikiş yeri olduğunu düşünmüşlerdir. Bu inançların tamamı Türk mitolojisinin izlerini taşımaktadır (Ögel, 1995: 219)

3.1.1.3. Bulutların oluşumuyla ilgili efsane

Bu konu ile ilgili olarak derlediğimiz sadece bir efsane bulunmaktadır. Bu efsanenin de kökenini mitolojiye dayandırmak mümkündür. Çünkü efsane, ilk olarak bulutların nasıl yaratıldığını anlatmaktadır. Bu efsanede bir sıkıntı sonucu dua neticesinde bir oluşum gerçekleşmiştir. Yağmurun yağacağına dair bir alametin olmaması neticesinde insanlar dua ederler ve Allah onların dualarını kabul ederek yağmur alameti olarak bulutları yaratır.

3.1.1.4. Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler

Hayvana dönme ya da hayvana dönüşme motifine yer veren efsaneler çok yaygındır. Taş kesilmeden sonra en yaygın olarak karşımıza çıkan motif budur. Hayvanlar içerisinde insanın kuşa dönüşmesi motifi en sık görülen motiftir. Kuşa dönüşme motifi taş kesilme efsanelerinde olduğu gibi, çoğunlukla zor durumda kalan insanların bu durumdan kurtulmak için ettikleri dua sonucunda gerçekleşmektedir. Bu dönüşüm bazen utanma ve cezalandırma şeklinde de olmaktadır. Üvey anne eline düşen çocuklar, babalarından korkan çocuklar, iftiraya maruz kalan kız çocukları ya da gelinler, bir şeyi kaybettikleri için eve gelmekten korkan çocuklar dua ederek kuşa dönüşmektedirler.

Kuş olma motifi genellikle Allah'a dua etme neticesinde gerçekleşmektedir. Kuş dilekte bulunanın isteğiyle olmuşsa bu kuşlar halk tarafından sevilmekte ve onlara saygı duyulmaktadır. Hatta onları avlamak bile uğursuz sayılır. Cezalandırma neticesinde oluşan kuşlar ise çoğu zaman halk tarafından sevilmezler (Ergun, 1997a: 179). Kuş dışında diğer hayvanlara dönüşme de benzer şekillerde olmaktadır.

Bizim derlemiş olduğumuz efsanelerde hayvanlarla ilgili sekiz tane efsane bulunmaktadır. Bunlardan dört tanesi kuşların; birisi kaplumbağanın; birisi fare ve kedinin; iki tanesi de maymunun yaratılışı ile ilgilidir.

Kuşlarla ilgili olan efsanelerden 15. ve 16. efsaneler kumru kuşu ile ilgilidir. Kumru kuşu ile ilgili efsaneler gezgindir ve ülkemizdeki en yaygın kuş efsanelerindendir. 15. efsanede zeytinyağı şişesini deviren ve yağı döken çocuklar, üvey annelerinden korkularına yağın üzerini külle örterler. Arkasından üvey anne korkusuyla Allah'a dua ederek kumru kuşuna dönüşürler. Çocukların dökülen yağın üzerine serptikleri kül vesilesiyle de kuşun rengi gri olur. Üvey anneleri elindeki kızgın şişle çocuğun boynuna vurduğu için çocuğun boynu dağlanır ve bu siyaklık dönüşümden sonra kuşa aktarılır. 16. efsanede de benzer bir durum söz konusudur ama buradaki anne üvey anne değildir. Bu efsanenin derlendiği yerde kumru kuşu, insandan kuşa dönüştüğü için kutsal sayılır ve asla avlanmaz. 17. efsanede ise Yusufçuk kuşu vardır. Bu efsane de ülkemizdeki gezgin efsanelerindendir. Burada kuşa dönüşme, diğer kuşa dönüşme efsanelerinden farklıdır. Güttükleri hayvanı kaybeden çocuklardan kız olanı, üvey anne korkusundan kendisini uçurumdan aşağı atar ve yere düşmeden kuşa

dönüşür. Buradaki dönüşüm dua ya da beddua sonucundaki dönüşümde olduğu gibi ani bir dönüşüm değil, düşüş süresince gerçekleşen bir dönüşümdür. Ülkemizin birçok yerindeki Yusuf kuşu efsanelerinde çocuklar koyun gütmeye gittikleri halde bu efsanede katır gütmeye gitmekte ve katırı kaybetmektedirler. Bu yüzden de burada kuşun ötüşü “Yusuuuuf, kır katırı buldun mu?” şeklinde algılanmaktadır. 18. efsane, insanın keklığe dönüşümüyle ilgilidir. Kardeşini ihbar ederek onun ölümüne sebep olan çocuk, pişmanlık duyar ve kendisini kuşa dönüştürmesi için Allah’a dua eder. Allah da onu keklik kuşuna dönüştürür. Bu efsanede keklığın boynundaki kızılığın, kardeşinin kanından geldiği aktarılır.

19. efsane insanın kaplumbağaya dönüşmesi ile ilgilidir. Bu motif de insandan hayvana dönüşüm efsanelerinde sık görülen motiflerdendir. Efsanelerde, cimrilik, pintilik, hırsızlık, yalancılık, hileli alış veriş gibi kötü huylar cezalandırılır. Hileli alış veriş yapan tüccarın terazisinin kefeleri, tüccarın göğsüne ve sırtına yapışır ve tüccar kaplumbağaya dönüşür (Ergun, 1997: 179). Bizim derlemiş olduğumuz 19. efsanede ise nimete saygısızlıktan dolayı kaplumbağaya dönüşüm söz konusudur. Çocuğunun altını beze ile temizleyen anne cezalandırılır ve kaplumbağaya dönüştürülür, beze de kaplumbağanın üzerine konur.

20. efsane dinî kökenli, gezici efsanelerdendir ve efsane kedi ile farenin yaratılması üzerinedir. Buradaki yaratılış Nuh’un gemisinde olmaktadır. Gemideki hayvanlar gemiyi kirletince, pislikle baş edemeyen Nuh As. Allah’tan yardım ister ve pislikleri yemesi için fare yaratılır. Daha sonra, farenin insanların yiyeceklerine saldırması neticesinde yine Nuh As. Allah’tan yardım ister ve Nuh As’ın aslanın sırtını sıvazlaması neticesinde kedi yaratılır.

21. ve 22. efsaneler maymunun yaratılması ile ilgilidir. Maymunlar yaratılış itibarıyla insanlara çok benzediği için, insandan maymuna dönüşme efsaneleri üretilmiştir. Ancak bu dönüşüm efsanelerde maymundan insana dönüşme ile ilgili efsanelere bu bölgede rastlanılmamaktadır. 21. efsanede Araplar, peygamberimizin devesinin yavrusunu keserler ve bunun üzerine peygamberimiz beddua eder. Bu beddua neticesinde o insanlar maymuna dönüşür. 22. efsanede ise, bir asır boyunca mağarada tek başına kalan insan maymuna dönüştüğünü görmekteyiz.

3.1.1.5. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler

Bu alt başlık altında derlemiş olduğumuz efsane sadece bir tanedir. Türk kültürü içinde pınarların oluşumu ya da yerden su çıkarma ile ilgili efsaneler, özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra çoğunlukla velilerin keramet göstermesi şeklinde olmaktadır. İnsanların susuzluktan çaresiz kaldığı durumlarda veli, keramet göstererek su çıkarır. Bu kerameti peygamberlerde de görebilmek mümkündür. Hz. Muhammed'in bu şekilde mucizeleri rivayet olunur. Hz. Muhammed bir keresinde savaş sırasında okunu yere saplar ve çıkan suyla yanındakilerin susuzluğunu giderir (Göde, 2010: 113).

Bu motif, Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli'de, bir gün, şeyhi Lokman-ı Parende abdest almak için bir ibrik su ister. Hacı Bektaş, şeyhine suyu getirdikten sonra, şeyhinden buldukları yerden su çıkarmasını ister. Şeyhi bunu yapamayacağını söyleyince, kendisi dua ederek tekkenin ortasından su çıkarır. Abdal Musa, yolculuk sırasında misafir olduğu bir evden içecek su ister. Evde su olmadığını görünce yumruğunu yere vurarak oradan bir pınar çıkartır. Emir Sultan bir gün savaş sırasında abdest alacak su bulamayınca mızrağını yere vurarak güzel bir su çıkartır. Hacı Sultan, yumruğunu kayaya vurarak kayadan su çıkartır. Seyyid Ali Sultan, attığı oku saplandığı kayadan çıkartınca okun çıktığı yerden su fişkırmaya başlar (Ocak, 2000: 273-274).

Bizim derlemiş olduğumuz 23. efsanede Merkez Efendi, öfkeyle tepeye doğru tırmanırken elindeki asayı hızlıca yere saplar ve asayı yerden çıkartınca asanın çıktığı yerden su fişkırmaya başlar. Bunu Merkez Efendi'nin göstermiş olduğu bir keramet olarak alabilmek mümkündür.

3.1.2. Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler

Olağanüstü Varlıklar ve Olaylarla İlgili efsaneleri, meleklerle ilgili efsaneler, cinler ve şeytanlarla ilgili efsaneler, evranla ilgili efsaneler, rüyada haber verme ile ilgili efsaneler ve tayyi mekân motifini içeren efsaneler olarak altı alt başlık altında inceledik.

3.1.2.1. Meleklerle ilgili efsaneler

Bu başlık altında ele aldığımız efsane aslında birden çok motifi içermektedir. Efsane içerisinde melek, şeytan, olağanüstü tedaviler, kerametler vb. motifleri sıkça görebilmek mümkündür. Efsane dört büyük melekten bir tanesi olan Mikâil

Aleyhisselam üzerine kurulu olduğu için, bu efsaneyi meleklerle ilgili efsaneler başlığı altında almayı uygun bulduk. Efsane yazılı kaynaklardan beslenen efsanelerden bir tanesidir. Efsanede geçen olaylar, Denizli bölgesindeki İslamiyet öncesi kutsal mekânlarla ilgili kitaplarda yer almaktadır (Caydı, 2009). Bu efsane içerisinde geçen olaylar, efsaneyi derlemiş olduğumuz Honaz ilçesinde halk arasında, küçük parçacıklar halinde dağınık olarak bulunmaktadır. Mesela, Mikail'in Honaz'da yeryüzüne indiği söylenmektedir. Mikâil'in kılıcıyla kesmiş olduğu kayanın yine bu bölgede olduğu söylenmekte ama tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir. Yine efsanede geçen şifalı su hakkında değişik rivayetler olmakla beraber, Göz denen yerdeki suyun bu su olabileceği konusunda yaygın bir inanç vardır. Kanaatimizce, yukarıda bahsetmiş olduğumuz konular, bu bölgeye gezmek amacıyla ya da zaman zaman kazı yapmak amacıyla gelen yabancılar tarafından halka aktarılmıştır. Özellikle bölgede bulunan antik kentlere değişik zamanlarda, yabancı arkeologların araştırma amaçlı geldiği bilinmektedir.

Bu efsanede bahsedilen konuların büyük çoğunluğu Türklerin buraya gelmeden önceki dönemlere aittir. Ancak konuların bazıları o kültürden bizim kültürümüze aktarıldığı için biz de bu efsaneyi tezimize almayı uygun bulduk.

Bu bölümle ilgili olan 24. efsanede özellikle Mikail'in inanmayanlara göstermiş olduğu mucizeler dikkat çekmektedir. Şeytanın Tanrıya inanmayan putperestlere yol göstermesi yine dikkat çeken başka bir unsurdur. Diğer önemli bir konu da günümüzde de yaygın olarak inanılan şifalı su kaynaklarıdır. Göz denen mevkide bulunan su kaynaklarından bir tanesi hâla halk arasında şifalı olarak kabul edilmekte; derdine derman aramak için değişik bölgelerden insanlar bu sudan içmek için oraya gelmektedirler.

3.1.2.2. Cinler ve şeytanlarla ilgili efsaneler

Develioğlu sözlüğünde Cin; gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık (mahlûk) olarak geçer (Develioğlu, 1988: 175).

Cinler, Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette yer almaktadır. Kur'an'ın 72. süresi Cinn suresidir. Cin sûresinin birinci ayetinde. “ De ki: ‘ Bana cinlerden bir kısmının Kur'an'ı dinleyip de şöyle dedikleri vahyolundu: Gerçekten biz hayranlık uyandıran bir Kur'an dinledik” buyrulmaktadır (Yazır, 1997: 573).

Halk tarafından Müslüman olan ve olmayan cin ifadesi kitaba dayandırılır. Onlar da insanlar gibi günahlıdır ve onlar da insanlar gibi cehenneme gireceklerdir. Bu konu ile ilgili Secde suresinin 13. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: “Eğer dilemiş olsaydık, her nefse hidayetini verirdik, fakat benim şu sözüm vardır: Cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmı ile dolduracağım” (Yazır, 1997: 417).

Yukarıdaki âyetlerde de görüldüğü üzere insanlar gibi cinler de gerçek varlıklardır. İnsanların inanmayanı, iyisi kötüsü olduğu gibi onların da vardır. Onların da erkeği ve dişisi vardır. Halk inançları içinde cinler şekil değiştirerek genellikle geceleri insanların karşısına çıkmaktadırlar. İnanca göre onların yaşadıkları yerler tekin olmayan yerlerdir. Karanlık mekânlarda, mağaralarda yaşamayı tercih ederler. Allah’a inanmayan cinler, ezan sesini duyunca; besmele, salavat ya da Âyetelkürsî okununca hemen ortadan kaybolurlar ve insana zarar vermezler. Bizim derlemiş olduğumuz efsanelerde cinler, genellikle toplu olarak, davullu zurnalı eğlenceler yapmaktalar ve sabah ezanı okununca ortadan kaybolmaktadırlar. Bazı efsanelerimizde de hazineleri korumaktadırlar.

Şeytan : “Meleklerin başı ve hocası olduğu halde isyan edip Allah’ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsi varlık, iblis” (Ayverdi, 2008: 2983).

Kur’ân’da şeytanın da bir cin olduğu (Kehf, 50); cennetten kovulduğu (Âl-i İmrân, 36); insanın şeytana ayak uydurmaması gerektiği; onun insanların apaçık düşmanı olduğu (Bakara, 168; Yûsuf, 5; En’am, 142; Yâsin, 59-61; Hacc, 3); insanları kötülüğe sürüklediği (Bakara, 169, 268); nankör olduğu; savurganların şeytana uydukları (İsrâ, 27); ara bozucu olduğu (Yûsuf, 100); yoldan çıkarıcı, vesvese verici, azgınlığa sürükleyici olduğu (Âraf, 200-202) gibi pek çok özelliği ile anlatılır (Önal, 2005: 65-66).

Şeytan, efsanelerde karşımıza çoğunlukla, civcivli tavuk, yılan, keçi, eşek ve eşek sıpası ya da insan suretinde çıkmaktadır.

Bizim derleme yaptığımız yerlerin bazılarında net olarak cin ve şeytan ayrımı yapılmamaktadır. Geceleri görünen olağanüstü varlık ya da canlılara cin veya şeytan denmektedir. Derlemiş olduğumuz efsaneler içerisinde beş tanesi cin ve şeytanlarla ilgilidir. Bunlardan 25. ve 26. efsaneler cinler; 27, 28 ve 29. efsaneler ise şeytanlar

hakkındadır. 25. efsanede cinlerin gece vakti davullu zurnalı eğlenceler yaptıklarını ve bu eğlencelerine insanları da dahil ettiklerini görmekteyiz. Cinlerin sabah olunca kaybolma özellikleri bu efsanede de vardır. Cinler sabaha kadar insanlarla beraber eğlenirler ve sabah olunca beraber eğlendikleri insanlara altın hediye ederek ortadan kaybolurlar. Bu efsanede cinlerin, insanlara kötülük yapmadıklarına şahit olmaktadır. Ancak, hediye olarak verdikleri torbanın içerisindeki altınların, sabah olunca soğan kabuğuna dönüştüğünü görmekteyiz. Bu bölgede cinlerin paralarının soğan kabuğu şeklinde olduğu inancı da yaygındır. 26. efsanede cinlerin, “in” adı verilen karanlık bir mağarada yaşadıkları ve buradaki hazineyi koruduklarını anlatılır. Bu hazineyi çok derin hocaların bile cinler yüzünden alamadıkları inancı vardır.

27 efsane şeytanla ilgilidir. Burada şeytanın kurnazlığını görmekteyiz. Nuh As’ın eşeğe söylemiş olduğu “Ya mel’un neden girmiyorsun, girsene” sözü üzerine şeytan bunu kendisine söylenmiş kabul ederek gemiye biner ve tufandan kurtulur. 28. efsanede, gece karanlığında şeytanın, insan, oğlak ve eşek sıpası şeklinde çobanların karşısına çıktığını görmekteyiz. Bu, efsanelerde görülen yaygın şeytan motiflerindedir. Burada çobanlar, şeytanın ezan sesinden kaçtığını bildikleri için ezan okuyarak şeytanı uzaklaştırırlar. 29. efsanede 25. efsanedekine benzer bir durum söz konusudur. Burada sazlı sözlü düğün eğlencesi yapanlar cinler değil şeytanlardır. Efsanede bir yere bir şey koyarken mutlaka besmele çekmek gerektiği vurgulanmaktadır. Besmele çekilmezse, o eşyaya şeytanın musallat olacağı belirtilmektedir. Bu efsanede sabah ezanı okununca ve horoz ötünce şeytanların kaçtığı söylenmektedir. Şeytanın horoz sesini sevmediği yine bu bölge kültürü içerisinde yaygın bir inançtır.

3.1.2.3. Evranla ilgili efsaneler

Derleme yapmış olduğumuz bölgede evran, çok büyük yılan, ejderha anlamında kullanılmaktadır. Hatta evran adında derlemiş olduğumuz efsanelerde adı geçen evran, civar köylerin bazılarında ejderha olarak adlandırılmaktadır. Ejderhanın sözlüklerdeki anlamı şöyledir:

“Milletlerin hayal gücüne göre değişik şekillerde tasarlanan, genellikle kanatlı, gövdesi aslana, kuyruğu yılanı benzeyen, ağzından ateş püsküren korkunç masal kahramanı” (Ayverdi, 2008: 831).

Ejderha motifli efsaneler mitolojik kökenli efsanelerdir. Bu bakımdan Türk kültürü içerisinde ejderha motifine değişik metinlerde rastlanılmaktadır. Ejderha ile ilgili motiflerin çoğu, hiç şüphe yok ki Çin kaynaklıdır. Fakat bu inanışlar Ortaasya'da zamanla büyük değişikliklere uğramış ve adeta yerli bir karakter almışlardır. Bu sebeple Türk mitolojisindeki her efsane Çin'den gelmiş değildir. Ortaasya kavimlerine göre, gökte yaşayan bir ejderha, kış olunca dağların tepelerine iner ve yuvasını da oralarda kurarmış (Ögel, 1995: 291-292). Hunlar, kendi başkentlerine Ejderha Şehri adını vermişlerdir. Halka inildikçe bunun yerini zaman zaman yılanlar almıştır. Dede Korkut hikâyelerinden Deli Dumrul Hikâyesi'nde evran, gökyüzünde bulunan bir varlık gibi görünmektedir (Ögel, 1995: 567). Dede Korkut Hikâyeleri'nde evranla ilgili örnekleri çoğaltabilmek mümkündür.

Bizim derlemiş olduğumuz efsaneler içerisinde evranla ilgili üç efsane bulunmaktadır. Bunların eş metinleri çok fazla idi ancak biz bunlar içerisinde en çok anlatılan üç tanesini buraya aldık. Derlemiş olduğumuz her üç efsanede de yukarıda bahsettiğimiz Ortaasya kavimlerindeki ejderhaların kış olunca dağların tepelerine inip oralarda yuva yapmalarına benzer bir durum vardır. Buralardaki evran da dağlarda yaşamaktadır. Gerçi 30. efsanede evran yerden çıkmakta ve oradan dağa tırmanmakta, tırmanma esnasında önüne çıkan bütün canlıları yemekte ve yine de doymamaktadır. Dağı aşırıp öbür tarafa geçmeden Allah tarafından başına bir taş düşürülerek öldürülmektedir. 31. efsanede de evran dağda yaşamakta ve kuyruğu dağın dibinde iken kafası dağın tepesinde olmaktadır. Bu evranın ölümü, sönmemiş kireç taşıyan kırk tane katırı yemesi neticesinde, kirecin onu yakması sonucunda olur. 32. efsanede ise evran deveyi bile mamutuyla yutabilecek büyüklüktedir. Hiçbir canlı onunla baş edemez. En sonunda çok şiddetli bir yağmur neticesinde sele kapılarak ölür.

Her üç efsaneye genel olarak baktığımız zaman evranın dağda yaşadığını görmekteyiz. Dağlar insanların kolayca ulaşabilecekleri yerler olmadıkları için çoğunlukla gizemli kalmışlar ve insanlar uzaktan bakarak onların görüşlerine göre efsaneler üretmişlerdir. 30. ve 31. efsanelerdeki hikâye tamamen dağlardaki görünen şekillerle ilgilidir.

3.1.2.4. Rüyada haber verme ile ilgili efsaneler

Rüya, insanları ilk çağlardan beri meşgul den bir konu olmuştur. En basit şekli ile rüya, bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi olarak tarif edilmektedir (Günay; 1986: 93).

İnsanlık tarihi boyunca bütün dünyada pek çok bilinmeyen anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak bazen korkulan, bazen hayranlık duyulan rüyalar, edebi eserlerin pek çoğuna konu olmuş, bu eserlerde farklı akisler yaratmıştır (Günay, 1986: 106). Türk gelenek ve törelerinin İslamiyet'ten önceki hallerini yansıtan Türk sözlü kültüründe rüya konusu ile ilgili birçok örnek bulabilmek mümkündür.

Uygurların Türeyiş efsanesinde Bökü-Han, bir gece rüyasında beyazlar giyinmiş bir ihtiyar görür. İhtiyar ona yaklaşır ve çam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı vererek:

“Eğer sen bu taşı muhafaza edebilirsen dünyanın dört köşesi, hep senin buyruğun altında toplanacaktır” der.

Bökü-Han'ın veziri de aynı gün aynı rüyayı görmüştür (Ögel, 1989: 75). Oğuz Han, memleketini oğulları arasında, yaşlı veziri Uluğ Türk'ün gördüğü bir rüyadan sonra paylaşmıştır. Buna benzer örnekleri Dede Korkut Hikâyeleri'nde de sıkça görebilmek mümkündür.

Rüya İslam dinî içerisinde de çok önemli yere sahiptir. İslam âlimleri rüyayı üç sınıfa ayırmışlardır. Birincisi, Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen doğru bir telkindir ki asıl rüya budur. İkincisi, nefsin kendi kendine meydana getirdiği eski hatıraların mücerret hayallerinin telkinidir. Üçüncüsü, şeytani bir telkindir ki bir dış tesirden doğmuş, yalan bir çağrışım ve hayalden ibarettir.

Hadislerde de rüyaya işaret edilmiş olması İslam dinî içinde rüyaya verilen önemin kaynağının Kur'an olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Görülen rüyanın karşısında takınılacak tavır ve tabir edilip edilmemesi de hadislerde ifade edilmiştir (Günay, 1986: 98).

Bizim derlemiş olduğumuz efsanelerden yedi tanesi rüya ile ilgilidir. Rüya, hemen hemen bütün yatırlar etrafında anlatılan efsanelerde ortak motiftir. Her bölgedeki

yatırlar, mutlaka o bölgedeki bazı kişilerin rüyasına girmekte ve onlara öğütler vermektedirler. Biz bu kısımda sadece yatırlar etrafındaki rüya ile ilgi efsaneleri değil, beraberinde memorat olarak adlandırabileceğimiz anlatıları da aldık. Yedi efsaneden dört tanesi olumlu rüyalar içerir ve dördü de gerçekçi çıkar. Bu gerçekçilik, sonucu iyi olmasa da diğer üç efsanede de görülür.

Bu kısımdaki 33. efsanede, bahçesini sulayabilmek için su sıkıntısı çeken bir köylünün, yatırdan yardım istemesi neticesinde, yatırın gece rüyasında köylüye, tarlasını suyun bastığını ve orada bir su kaynağının çıktığını haber verdiğini görmekteyiz. Köylü sabah gidip bakınca gerçekten tarlasının kenarında bir su kaynağının olduğunu görür. 34. efsanede yine bir kişinin kendi köyündeki bir yatırı rüyasında görmesi ve ondan para istemesini görüyoruz. Köylünün rüyasında para istediği Dede, ona para bulabileceği bir yer tarif eder ama kişi o yeri sabah tam olarak hatırlayamadığı için parayı bulamaz. Köylünün ölümünden sonra, evinin yıkımı esnasında evin saçağında bir küp bulunur ve bu küp o rüyaya yorumlanır. 35. efsanede fakir bir köylü, kutsal bildiği kayaya kızar ve kendisini korumadığı için ona beddua eder. Arkasından pişman olur. Pişman olduğu için gece rüyasına ak sakallı birisi girer ve köylüye altın bulabileceği bir yer tarif eder. Köylü sabah kalkınca gider, tarif edilen yeri kazar ve bir küp altın bulur. Aslında burada köylünün dağa beddua etmesi, dağa kişilik verme anlamına gelmektedir. Dağa kişilik verme ve dağa beddua etmeyi Dede Korkut hikâyelerinde de görmemiz mümkündür:

Karabaşım kurban olsun oğul sana!

Akar senin suların Kazıklı Dağı,

Akar iken akmaz olsun!

Biter senin otların Kazıklı Dağı,

Biter iken bitmez olsun (Ögel, 1995: 450).

şeklinde dağa yapılan bedduaları görmekteyiz.

36. efsanede de benzer bir durum söz konusudur. Çobanlık yapan fakir birisine rüyasında, güttüğü boğanın yattığı yerin altında altın olduğu söylenir. Çoban uyanınca boğanın yattığı yeri kazar ve altınları bularak zengin olur.

35. efsanede Dedefe gördüğü bir rüyayı yaşlı bir kadına yorumlatır. Rühayı yorumlayan kişi onu başına bir şey geleceği konusunda uyarır ama Dedefe bunu dikkate

almaz. Sonunda da kadının yorumlaması doğru çıkar ve efe öldürülür. 38. efsanede diğerlerinden biraz farklı bir rüya söz konusudur. Bu efsanede bir çocuk ne zaman öleceğini görür ve dediği zamanda da ölür. 39. efsanede halk arasında çok yaygın olarak anlatılan bir rüya motifi çıkmaktadır karşımıza. Özellikle son yıllarda şehit olan askerlerin kendilerinin ya da ailelerinin şehit olacaklarını rüyalarında gördüklerine dair anlatılan efsanelere çok sık rastlamaktayız. Memorat da diyebileceğimiz bu efsanelerden bir tanesi 39. efsanedir. Bir kadın rüyasında oğlunun yaralandığını ve hastaneye kaldırıldığını görür. Birkaç gün sonra oğlunun yaralandığı haberi gelir ve rüya gerçek çıkar.

Rüya ile ilgili efsanelere genel olarak bakacak olursak, görmüş oldukları rüyaların insanları çok etkilediklerini görmekteyiz. İnsanların büyük çoğunluğu da rüyalarının çoğunun gerçekleştiğine, o rüyayı kendisine olağanüstü güçlerin gösterdiğine inanmaktadırlar.

3.1.2.5. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler

Tayyi mekân, mekânı atlayarak geçme, bir yeri atarcasına aşma; yerin ayak altında dürülüp bükülmesi suretiyle uzak bir yere bir anda gidiverme, mesafeyi aşma şeklindeki mucize ve keramet (Ayverdi, 2008: 3097) anlamlarına gelmektedir. Kısa bir zaman dilimi içerisinde yer değiştirme, ulaşılması güç yerlere gidip gelme, olağanüstü zamanlarda olağanüstü yerlerde olabilme motiflerini içeren tayyi mekânla ilgili efsaneler Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir. Bu efsaneler daha çok din büyüklerinin, ermişlerin ve meczup olarak adlandırılan kişilerin etrafında oluşturulmaktadır.

Biz tezimizde tayyi mekânla ilgili olarak dört tane efsaneye yer verdik. Bunlardan 40. efsanede İsmail Dede, salıgında harman sürerken fiziken harmanın başında görüldüğü halde, uzakta zorda kalan birisine yardım eder. Daha sonra yardım ettiği kişi gelip İsmail Dede'nin sırrını açıklayınca İsmail Dede orada hayatını kaybeder. Anadolu'nu değişik yerlerindeki bu tip efsanelerde kişinin sırrı ortaya çıkınca kişi ya oracıkta ölür ya da ortadan kaybolur. 16. efsane Ahi Sinan'la ilgili efsanedir. Ahî Sinan, Denizli'de Ahîliğin kurucusu ve tabaklık mesleğinin ustalarından biri olarak bilinir. Ahî Sinan, bir ağanın yanında köle olarak çalışırken hacca giden ağasının helvayı çok sevdiğini hatırlar ve evin hanımına helva yaptırarak Hicaz'daki ağasına sıcak sıcak

götürür. Ağa namaz kılariken helvayı onun yanına bırakarak geri döner. Sıcak helvayı kendi kabında gören ağa, onun kölesi tarafından getirildiğini anlar. Ağa, hacdan Denizli'ye dönünce gerçek hacının kendisi değil kölesi Ahi Sinan olduğunu söyler. Ağa, bunu söyleyince sırrı ortaya çıkan Sinan oracıkta ölür. Bu efsane Anadolu'da çok yaygın olan gezgin efsanelerdendir. Genellikle keramet amaçlı anlatılır ve sonuçta sırrı açıklanan veli ölür ya da ortadan kaybolur. 42. ve 43 efsaneler, köyde meczup olarak bilinen Eşe Aba ile ilgilidir. Eşe Aba, Çanakkale Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nın bazı cephelerinde zorda kalan Türk askerlerine değişik kılıklara girerek yardım eder. Askerler köyelerine dönünce Eşe Aba'yı tanır, onun söylediklerini teyit ederler. Bu efsaneler de yine savaş durumlarında sıkça anlatılan efsanelerdendir. Hemen hemen bütün savaşlarla ilgili olağanüstü güçlerin askerlere değişik şekillerde görünerek yardım ettiği üzerine efsaneler bulunmaktadır. Bu efsaneler de inanılabilirliği yüksek efsanelerdir.

3.1.3. Açıklayıcı Efsaneler

3.1.3.1. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler

Açıklayıcı efsaneler içerisinde yer alan yerleşim yerleriyle ilgili efsanelerin birçok oluşum sebebi vardı. Bu konudaki bazı efsaneler, yerleşim yerinin eski adının bugünkü söylenişi üzerine, bazıları orada yaşayan kişiler üzerine, bazıları ses benzerliği üzerine, bir kısmı da yer adının çağrıştırdığı bir kavram üzerine oluşturulan efsanelerdir. Mesela Denizli adıyla ilgili efsanelerden bir tanesi, bu bölgede deniz olmadığı halde, burada eskiden deniz olduğu ve Denizli adının oradan geldiği ile ilgilidir.

Yerleşim yerleriyle ilgili olarak derlediğimiz efsane sayısı 19'dur. Bunlardan 44. ve 45. efsaneler Denizli adıyla ilgilidir. 44. efsanede, Denizli'de eskiden Müslüman Tunusluların yaşadığından, Tunuslu adının zamanla bozularak Tonuslu ve arkasından da Denizli haline geldiğinden bahsedilmektedir. Bu efsane ses benzerliği üzerine kurulmuş bir efsanedir. 45. efsane, Denizli adının burada bulunan ama bir beddua sonucunda kuruyan denizden geldiği ile ilgilidir. 46. efsane de yine ses benzerliği üzerine oluşturulmuş bir efsanedir. Eski adını, içinde bulunan kırmızı renkli hisardan alan Kızılhisar ilçesi, "kızıl" ve "hisar" kelimelerinden hareketle "gızılasar" şekline gelmiş, oradan da "kızıl" ve "asar" kelimeleri üzerine efsane oluşturulmuştur. Kızıl namıyla tanınan bir cellat, devletin emirlerine uymayanları astığı ve halk arasında korku

yaydığı için onun adına bir efsane uydurulmuştur. Sonradan bu efsane yerleşim yerine ad olarak kalmıştır. Yer adıyla ilgili efsanelerden bir diğeri de 47. efsanedir. Bu efsane yine yer adının günümüzdeki söylenişi üzerine kurulmuştur. Efsanede, Cafer Paşa'nın, fethettiği Davis şehri komutanının kızıyla evlenmesi ve kızın hatırı için şehrin adını değiştirmeyerek Davis halinde bıraktığı anlatılır. Bu isim daha sonraları Tavas şekline gelmiştir. 48. efsanede köy, adını bir kıyafetten alır. Çobanın birisi bir ağacın altında uykuya dalar ve uyanınca çok rahatladığını hisseder. Daha sonra burayı tekrar bulabilmek için üzerindeki hırkayı ağaca asar ve böylece o köyün adı hırka olarak kalır. 49. efsane ses benzerliği üzerine kurulmuş efsanelerdendir. Efsaneye göre kale'yi fetheden komutan emri altındaki Ali'ye: "Var Ali, bu taraf senin olsun" der. Bu söyleniş zamanla Varallı şekline gelir. 50. efsanede ıssız ve karanlık bir dereye verilen Cindere adının oradaki yerleşim yerine de ad olduğunu görmekteyiz. 51. efsane renge dayalı bir efsanedir. Karaköy köyüne ilk gelen Yörükler oradaki çamları yakarlar, her yer ve her şey simsiyah olur. Buna istinaden de bu köye Karaköy adını verirler. 52. efsane diğer yer isimleri efsanelerinden farklı bir efsanedir. Burada Türk toplumunun en önemli yardımcılarından birisi olan öküzlerin yer belirlemede insanlara yardımcı olduklarını görmekteyiz. Hayvanların insana yardımcı olma, yol gösterme, onları tehlikelerden koruma motifi Türk kültürü içerisinde oldukça yaygındır.

Türkler, tarihleri boyunca geçimlerini büyük oranda hayvancılıkla sağladıkları için yerleşim yerlerini belirlemede hayvanlar etkili olmuşlardır. Türkler hayvanların rahat edebilecekleri yerleri yurt olarak seçmeye özen göstermişlerdir. Bu efsanede yeni yerleşim yeri arayan köylüler, en iyi yeri hayvanlar bulular, düşüncesiyle öküzleri salarlar ve onların beğenip çöktükleri yere gelip yerleşirler. Hatta öküzlerin tam çöktükleri yere köyün camisini yaparlar.

Ülkemizde eski zamanlarda patika yolların belirlenmesinde, eşekler ve büyük baş hayvanlardan yaygın olarak yararlanıldığı bilinmektedir. Yüklü hayvanın araziye salındığı, hayvan nereden geçerse yolun oraya yapıldığı yaygın anlatılardandır.

53. efsane aynı zamanda bir dönüşüm efsanesidir. Burada köyün ağasının oğlu Ali, babasından korkusuna kurda dönüşmüştür. Bu dönüşümün nasıl olduğu belirgin olmadığı için aynı zamanda yer adıyla da ilgili olan bu efsaneyi buraya almayı uygun bulduk. Babasının korkusuna eve gelemeyen Ali'yi köylüler aramaya çıkarlar ama bulamazlar. Dağda, gözleri Ali'nin gözlerine benzeyen bir kurt görürler ve Ali kurt

olmuş derler. Sonra bu söz köye ad olarak kalır. 54. efsanede yer adının yaralı bir eren tarafından verildiğini görmekteyiz. Savaştan yaralı olarak çıkan bir zat çeşme başında duran kadından su ister. Kadın çeşmeden doldurduğu suyun içine bir miktar çam dalı koyar. Suyu bu halde içen zat çok rahatlar ve “Soğulma’nın güzelleri solmasın, çamları kurumasın” diye dua eder. Bu efsane Anadolu’da ki gezgin efsanelerden birisidir. Aynı motifi ve duayı birçok bölgede görebilmek mümkündür. 55. efsanede dağlara otlamak için gönderilen atlara, çocukluğundan beri ormanda yaşayan yabani bir adamın binmesi ve köylülerin bu adamı görerek: “Bu ne yaman adammış böyle” demeleri neticesinde köyün adı Yamanlar olarak kalır. 56. efsanedeki yer adı, inde yaşayan bir çobanın inini terk ederken söylemiş olduğuna inanılan söze dayanmaktadır. 57. efsanede iç içe geçmiş adlandırmalar vardır. Bu efsane birçok motif içermektedir. Yer adlarının verilmesi efsaneleri tamamen kelimelerin şimdiki söylenişlerine bakılarak üretilmiştir. Bu efsanedeki kahramanlar, Afradisias Krallığı zamanında yaşamışlardır ve efsanelerde onlar Türkçe konuşturulmuştur. 58. efsane taşın şekline bakılarak verilmiş bir isimden ibarettir. Büyük bir taş, deprem esnasında köyün üzerine yuvarlanır ve bir evin üzerinde durur ancak evdeki kimseyi öldürmez. Burada evin beyi askerde şehit olduğu için onun eşi ve çocukları şehit ailesi olması dolayısıyla Allah tarafından korunur. Evin yıkılması ise, evin yapıldığı arazinin hakız bir şekilde alınmış olmasına bağlanır. Burada şehitlik mertebesinin kutsal bir mertebe olduğunu ancak haksızlık yapıldığı zaman da yapan kim olursa olsun onun cezalandırılacağı düşüncesini görmekteyiz. 59. efsanede ise yine kelimeye bakarak bir efsane üretildiğine şahit oluyoruz. Kaz güden çocukların kazlarını kaybetmesi neticesinde birbirlerine kazı bul, bul kaz, bul kaz demeleri, oraya isim olarak kalmıştır. 60. efsanedeki adlandırma 55. efsaneyi andırmaktadır. Dağlarda yabani olarak yaşayan bir çocuğun, bir keçi postunu üzerine örtmesi ve postun çocuğa yapışıp kalması sonucunda, onu o halde gören insanların söylemiş olduğu “tüylübey” kelimesi köye ad olarak kalmıştır. Burada gördüğümüz tüylerle kaplı çocuk tipi Oğuz Kağan destanındaki Oğuz’u andırmaktadır. Aynı şekilde Köroğlu destanlarının bazı kollarında Köroğlu’nun bütün vücudunun kıllarla kaplı olduğu anlatılır. 61. efsanede efsane “sen ben” ikilemi üzerine oluşturulmuştur. Camiden erken çıkan kişilerin, aralarında yapmış oldukları sen, ben kavgası neticesinde köyün adı benlik olarak kalmıştır. 62. efsanede köyün adının orada yaşamakta olan Şer Ali adında birisinden kaldığı görülmektedir.

3.1.3.2. Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler

Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler başlığı altında topladığımız efsanelerin sayısı 25'tir. Bunlardan 11 tanesi dağlar, 4 tanesi tepeler, 4 tanesi kayalar, 2 tanesi mağaralar, 1 tanesi bulut, 1 tanesi yıldız, 1 tanesi kılıç ve 1 tanesi de mevsimlerle ilgilidir.

Bu grup içerisinde dağlarla ilgili efsaneler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu efsanelerde dağların adları öne çıkmaktadır. Her dağın kendine ait bir hikâyesi, bir macerası vardır. Bazı dağlar büyüklükleri dolayısıyla kibirli, bazıları küçük olduğu için mütevazı, bazıları renkleri dolayısıyla horlanmış, bazıları birbirleriyle kardeş oldukları halde kavgalı, bazıları ise kutsaldır.

Denizli, coğrafi konumu itibarıyla çukurda olduğu için etrafı yüksek dağlarla çevrilidir. Burada Babadağ, Honaz Dağı, Çökelez Dağı, Çiçek Baba gibi büyük ve önemli dağlar vardır. Bu yüzden de insanlar karşılıklı olan büyük dağları bir birlerine rakip olarak görmüşler ve onlar üzerine çok sayıda efsane üretmişlerdir. Buradaki dağlar üzerine üretilen efsanelerde, dağların uzaktan ve yakından görünüşleri de çok etkili olmuştur. Bunun yanında dağın bakış açısına göre görünüşü farklı olduğu için, insanlar kendi bakış açıları üzerinden gördüklerine göre de efsaneler üretmişlerdir. Dağa yakın olan yerlerde, dağ tarafından gelen rüzgârın sesi veya doğal seslerin yansıması sonucu da değişik efsaneler oluşturulmuştur.

Dağ, Türk kültür tarihi içerisinde en önemli motiflerden biridir. Türk ulusunun yurt tuttuğu muhtelif yerlerin tamamında dağ kültürüne ya da bu kültürün izlerine rastlamak mümkündür. Orta ve merkezi Asya dağlarının çoğu, Türkçe veya Moğolca mukaddes, mübarek, büyük ata ve büyük hakan anlamlarına gelen Han Teñri, Bayan Ula, Buztağ Ata, Bayın Ula, Othon Tenere, Iduk Art, Kayra Kaan, Erdene Ula, Kuttağ, Nurata gibi adlar taşıyorlar. Çağdaş Şamanist Altay Türk boylarında dağ kültü, en önemli kült sayılmaktadır. Teleüt, Töles ve Abakan Türkleri, yakınlarında bulunan dağlardan birini tanrı, koruyucu ruh ya da büyük ata sayarlar (İnan, 1991: 253).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi Türkler için dağlar daima kutsal mekânlar olmuştur. Dağların ruhu vardır ve onlara asla saygısızlık yapılmaz. Dağlar yukarı doğru sivrildikleri için Gök Tanrıya daha yakındırlar ve bu yüzden dağların tepesi kutsaldır. Bu kutsallıktan dolayı her dağın tepesinde bir yadır ya da makam olduğu inancı vardır.

“Dağlara atfedilen bu inanışların kökeninde şüphesiz Türklerin Tanrı anlayışı bulunmaktadır. Türkler, yüksek olmayı tanrıya özgü bir nitelik olarak kabul etmişler, insanların ulaşamadığı yüksek bölgelere, tanrılara özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklar tanımışlar ve bu tür bölgelerin ancak tanrının mekânı olabileceğine inanmışlardır. Dolayısı ile bu bölgelere en çok yaklaşabilen dağlar, Türklerin düşüncesinde kutsallarla örülü bir kült halini almıştır” (Duymaz- Şahin, 2008: 117).

Hun çağında ve daha sonraları, hakanlar ile büyük prenslerin mezarlarının, büyük dağlar üzerinde bulunduğu dair bazı bilgiler bize kadar gelmektedir (Ögel, 1995: 437). Bunu günümüzde de görebilmek mümkündür. Anadolu’da evliya ve ermişlerin adlarını taşıyan pek çok dağ bulunmaktadır. Bazı dağlar ise bünyesinde her hangi bir evliya ya da yatır barındırmadığı halde kendi adı önüne “baba” tabirini alarak kutsallaşmıştır. Bizim derlemiş olduğumuz efsanelerdeki Babadağ buna iyi bir örnektir.

Anadolu’da, “Dağlar şakaya gelmez, dağ mutlaka kurbanını alır” sözü çok yaygındır. Bu sözün temelinde dağların geçiş izni istemesi inancı yatmaktadır. Bu yüzden, Anadolu’da insanlar dağ geçitlerinden geçerken bazı uygulamalar yaparlar. Bu uygulamalar diğer Türk bölgelerinde de vardır. Mesela, Altay dağlarının kuzeyinde dağ geçidinden geçerken, atın kılından birkaç parça kesilir ve geçidin içine atılır. Böylece bir emniyet ve güven sağlanmış olur (Ögel, 1995: 436).

Dağlarla ilgili derlemiş olduğumuz efsanelerden 7 tanesi Babadağ’la ilgilidir. Babadağ, Denizli ve ilçelerinin birçok yerinden görüldüğü için onun hakkında çok efsane üretilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi dağın görüldüğü her yerdeki görünüş şekli farklı olduğu için, insanlar kendi gördüklerine göre efsane üretmişlerdir. Bunlardan bir tanesi 63. efsanedir. Çiçekbaba Dağı tarafından bakılınca, Babadağ’da görünen oyuk üzerine, kardeş olan bu iki dağın kavgaları neticesinde bu oyuğun olduğuna dair efsane üretilmiştir. Aynı efsane, dağın diğer yüzünü gören yerleşim yerlerinde yoktur. 64. efsane, daha önce bahsetmiş olduğumuz evranla ilgili efsanelerden biridir. Evran o dağda öldüğü için ve dağda evranın ölüsünden kalan izler olduğu için dağa Evran Dağı adı verilmiştir. Bu dağ aslında Babadağ’ın bir uzantısıdır. 65. efsane dağların kişileştirilmesi ve aynı zamanda kutsallaştırılması ile ilgili bir efsanedir. Bu efsane de Babadağ tarafından gelen sesler, dağdaki babanın homurdandığı ve adak istediği şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı durum 66. efsane için de geçerlidir

ancak burada dağ yağmur yağmadığı için homurdanmaktadır. 67. efsanede Babadağ tamamen kutsallaştırılır ve Peygamberimizin dağı olarak algılanarak Hıra Dağı'na eş tutulur. Dağ aynı zamanda koruma görevi üstlenerek düşmanları ve kötü niyetli insanları o bölgeye sokmaz. 68. efsane Babadağ'ın görünüşü ve bu görünüşü sebebiyle baba adını almasıyla ilgilidir. Babadağ'a Sarayköy tarafından bakılınca ortada büyük bir dağ, sağ ve sol tarafında küçük dağlar görünür. Bunlar da ortada kollarını açmış baba, yanlarda da çocuklar olarak algılanır ve dağa Babadağ adı buradan dolayı verilir. 69. efsanede, iki kardeş dağın aralarında rekabet olmaksızın Nuh'un gemisi ile ilgili diyaloglarını görmekteyiz. Bu efsane Nuh'un gemisinin Çökelez Dağı'nda olduğu ile ilgilidir. Efsaneye göre, büyük kardeş gururlandığı için Allah Nuh'un gemisini küçük kardeş olan Çökelez'e indirir. 70. ve 71. efsaneler Çökelez Dağı'nın adının nereden geldiği hakkındadır. 70. efsanede o bölgeyi fetihle görevlendirilen Mahmut Gazi, emri altındaki İlyas adlı askere dağın zirvesini göstererek "Çök İlyas" der. 71. efsanede Yörük beyi kendisine yaylak ararken bu dağın olduğu yere gelince burayı beğenir ve oğlu İlyas'a: "Çök İlyas, burası bizim olsun" der. Dağın adı böylece Çökelez olur.

72. efsanede iki kardeş olan dağın kendi aralarında kavga etmelerini ve kavga sonucunda birbirlerine beddua etmelerini görmekteyiz. Bu beddualar neticesinde dağların bu günkü görünüşleri ortaya çıkar. Birisi beddua sonucunda simsiyah olur, diğerinin de tepesinde kocaman bir yarık oluşur. Bu efsane, dağların görünüşü üzerine oluşturulmuş bir efsanedir.

Honaz Dağı, Ege Bölgesi'nin en yüksek dağıdır. Bu dağ da bölgede kutsal sayılan dağlardandır. 73. efsane Honaz Dağı'nın kutsallığı üzerinedir. Bu dağın tepesinde herhangi bir yatır olmamasına rağmen, dağ çoğunlukla karlı olduğu için ak saçlı bir evliya olarak algılanmaktadır. Honaz Dağı, efsanede bir kişinin rüyasına girer ve ona yeminle beraber bazı talimatlar verir. Kişi, bu talimatları yerine getirmediği ve dağa saygısızlık ettiği için dağ tarafından cezalandırılır ve hayatını kaybeder. Burada kutsal dağlara yapılan saygısızlıkların cezalandırıldığını görmekteyiz.

74. ve 75. efsaneler tepelerle ve onların adının nereden geldiğiyle ilgilidir. 74. efsanede ekilen bostanların olağanüstü bir şekilde olgunlaştıklarını görmekteyiz. Bu tip efsaneler daha çok evliyaların gösterdiği kerametler şeklinde oluşturulmaktadır. Burada ise keramet gösteren evliya değil, Hızır olmaktadır. Hızır kendisine iyilik eden insanları ödüllendirerek onların bostanlarını hemen olgunlaştırır. 75. efsane Çal Tepesi

hakkındadır. Çal adında bir ilçe olmasına karşın bu tepe Çal'da değil Yatağan kasabasındadır. Osman Bey'in kazanmış olduğu bir zafer neticesinde çalgıcılarını bu tepeye çıkartıp zaferi insanlara duyurması neticesinde bu tepenin Çal Tepesi adını aldığı söylenmektedir. 76. efsane din büyüklerinin gösterdiği keramet olarak algılanabilir. Bu efsanede din âlimlerinden birisi ölmeden önce, Sarıyar denen yerden bir kütlenin koparak yuvarlandığı anlatılmakta ve örneklendirilmektedir. Bu efsane Türk kültürü içerisindeki yıldız kaymasıyla ilgili inanca benzemektedir. Her insanın bir yıldızı vardır ve o yıldız kaydığı zaman kişinin öleceğine inanılır. 77. efsanede kutsal olduğu düşünülen bir kayaya kurban kesilerek hasta olan sürünün hastalıktan kurtulduğu inancını görmekteyiz. Budaki kesilecek olan kurbanı çobanın kendisi belirlememektedir. Çoban sürüyü, kayanın etrafında dolaştırmakta, sürünün içinden bir hayvan kendiliğinden kayanın üzerine çıkmakta ve o hayvan kurban edilmektedir. Kayanın üzerine çıkan hayvanın dışında başka bir hayvan kurban edilmek istenirse, kurban amacına ulaşmamakta ve kendiliğinden seçilen hayvanın başına bir şey gelmektedir.

78. ve 79. efsaneler kayalarla ilgilidir. Bu kayalar benzerlikleri dolayısıyla borazan taşı adını almışlardır. Her iki taş da evliyaların makamlarına yakın yerlerde dir. Efsanede, evliyaların kendi aralarında toplanmaları gerektiği zamanlarda bu taşın haberleşme aracı olarak kullandıklarını görmekteyiz. Bu taşların defalarca yerlerinden alınarak kaçırıldığı ancak sonra taşların bir kuş gibi uçarak yerine geri geldiği söylenmektedir. Bu taşlar, kendiliğinden kutsal sayılan taşlar değildir. Bir yatırın yakınında oldukları için ve onu yatırın sağlığında kullandığı düşünüldüğü için ona kutsiyet kazandırılmıştır. Aslında taşlar, belki de tarihi değeri de olan eski zamanlarda değişik amaçlarda kullanılmak için yapılmış taşlardır.

80. efsane delik taşla ilgili efsanedir. Delik taş efsaneleri, gerek bu bölgede gerekse Anadolu'da oldukça yaygındır. Bu taşların küçükleri nazarlık olarak da kullanılabilir. Anadolu'da "Delik taş yerde durmaz" diye bir atasözü vardır. Bu atasözü delik taşların kutsallığını göstermektedir. Küçük delik taşlar yerde bulunduğu zaman bir ağaca, veya çubuğa asılarak, özellikle bağ ve bahçe kenarlarında nazarlık olarak kullanılır. Bu inancı derleme yaptığımız bazı köylerde de gördük. Büyük delik taşlara yani kayalara bakacak olursak, onlar da gizemli oldukları için, etraflarında çok efsane üretilmiştir. 80. efsanedeki delik taşın aslında canlı bir taş olarak algılandığını da

görmekteyiz. Köylüler bu taşın önceden küçük olduğunu ama zaman içerisinde büyüdüğünü söylemektedirler. 81. efsane de yine kayalarla ilgidir. Burada kayadan gelen sestən dolayı bir efsane üretildiğini görmekteyiz. Eskiden eşkiyaların çaldıkları altınları büyük küplere koyarak bu kayanın altına sakladıkları ve gelen seslerin o küplerden kaynaklandığı anlatılmaktadır. Kayalardan özellikle yassı kayalardan gelen bu şekildeki sesler üzerine üretilmiş buna benzer efsaneler sık rastlanılmaktadır. 86. efsanede Servergazi Hazretleri'nin bir kerametini görmekteyiz. Servergazi, bir savaş esnasında kılıcını taşa vurur ve taş ortasından ikiye yarılr. Kılıçla taşı ikiye yarma, savaşçı için hem keramet hem de güç gösterisidir. Bu bölümdeki 87. efsane mevsimlerle ilgili efsanedir ve mitolojik kökenlidir. Bu efsane yazılı kaynaklardan alınarak halka yayılmış efsanelerdendir. Efsaneyi derlerken insanlar, bizim burada verdiğimiz isimleri pek kullanmıyorlardı ama özü aşağı yukarı aynı idi. Biz de bu yüzden bu efsaneyi yazılı bir kaynaktan almayı uygun bulduk. Efsaneye göre, Demeter'in kızı Persephone, yeraltı tanrısı Hadesle evlenir. Kız, yılın yarısını yerüstünde annesinin yanında; yarısını da yeraltında kocasının yanında geçirir. Annesinin yanında olduğu zamanlar bahar-yaz, yani bolluk bereket; kocasının yanında kaldığı aylar da sonbahar-kış, yani kıtlık ve kuraklık olur.

3.1.3.3. Sularla ilgili efsaneler

Sularla ilgili efsaneler başlığı altında 5 tane efsaneye yer verdik. Bunlardan birincisi gölle ilgili, ikincisi nehirle ilgi, üçüncüsü pınar, son ikisi de çeşmelerle ilgilidir.

88. efsane, Çivril ilçesinde bulunan Işıklı Göl hakkındadır ve gölün neden uğursuz olduğunu açıklamaktadır. Göller, Türk masallarında, efsanelerde ve mitolojide duygularla dolu olarak anlatılmıştır. Türklerin her gittikleri yerlerdeki göller, hayaller ve düşüncelerle donatılmıştır. Anadolu'da bunlara eski ve klasik mitoloji de katılmıştır (Ögel, 1995:405). Türk kültür tarihi içerisinde göller hep gizemli yerler olmuşlardır. Onlar, zaman zaman canavarların yaşadığı, içinden aygırların çıktığı yerlerdir. Dipleri bataklık ya da çok derin oldukları için birçok insan oralarda boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu bakımdan da göller daima uzak durulması ya da çok dikkat edilmesi gereken yerlerdir. Çok can aldıkları için bazı göller uğursuz sayılmışlar ve haklarında çok çeşitli efsaneler üretilmiştir. Bizim ele aldığımız 88. efsane de bunlardan birisidir. Efsanede adı geçen Işıklı Göl'ün etrafı ve iç kısımları sazlık ve bataklık olduğu için, gerek balık gerekse kuş avı için oraya gidenlerden çok boğulanlar olmuştur. Bölge

insanı da bu durumu, gölün beddualı olmasına bağlamaktadır. Efsaneye göre, sevgilisinin verdiği altın başlı kuğuyu gölde avcılarının vurması üzerine bir kız

“ Bundan böyle gölde avlananlar gün yüzü görmesin, göl onlara mezar olsun” diye beddua eder. O zamandan beridir göl uğursuzdur ve orada avlananların başına bir şeyler gelir.

89. efsane Menderes Nehri hakkındadır. Menderes Nehri bu bölgenin en büyük nehridir. Şimdi üzerine barajlar kurulduğu için çok fazla heybetli değildir. Bu nehir birçok yerleşim yerinin içinden geçmektedir. Azgın aktığı yıllarda birçok cana mal olmuştur. Bazen ona düşenler, bazen yüzmek için girenler boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. 133. efsanede göreceğimiz Ümmükız da bu nehre düşerek boğulanlardandır. Bu yüzden de nehre “katil su” lakabını takmışlardır. Aslında Türk kültürü içerisinde nehirlerin uğursuz ya da kötü sayılması yaygın görülen bir şey değildir. 90. efsane mitolojik kökenli efsanelerden birisidir ve arık arıtma adağı olarak bilinmektedir. Burada sular ve pınarların devamı için kurban kesildiğini görmekteyiz. Eğer her yıl, yılda iki defa olmak üzere dana kesilerek kanı suya akıtılmazsa suyun kuruyacağı inancı vardır.

91. efsanede çeşme başında hayvanlarını sulayan bir çobanın yanına ak sakallı bir ihtiyar gelerek çobana bir bıçak verir ve o bıçakla her sene orada bir kurban kesmesini söyler. İleriki yıllarda bu yağmur duası şenlikleri haline getirilir. Burada Türk kültürü içerisinde pınarlara verilen önemi görmekteyiz. Pınarların yanında genellikle ulu bir ağaç ve o ağacın altında da bir yatır olduğu inancı çok yaygındır. Bu çeşme başında da bir ağaç vardır ve altında türbe ve mezar olmamasına rağmen Dedeler Çeşmesi adını almıştır. Kültür içerisinde bu tip çeşmeler ve yanındaki ağaçlar daima kutsal sayılmışlardır. Hızır As.’ın buralarda sıkça görüldüğüne dair anlatılar çok fazladır. Suyun ve ağacın kutsallığından dolayı çeşme başlarındaki birçok ağaç dilek ağacı haline getirilmiştir. 92. efsanede de yine pınarların kutsallığını görmekteyiz. Yeni gelin olan genç kızlar, gerdek gecesi sabahında çeşmenin başına getirilir ve suyun içine bırakılan bıçak ve tarağı bulması istenir. Gelinin, önce bıçağı bulursa oğlu olacağına, tarağı bulursa kızı olacağına inanılır.

3.1.3.4. Ağaç, orman ve bitkilerle ilgili efsaneler

Abdülkadir İnan'ın beyanına göre devlet kurmuş ve gelişmiş Türkler ormanlı değillerdi. Ayrıca sık ormanları da pek sevmiyorlardı. Hayvancı Türklere göre orman ruhları kötü ruhlar idiler (Ögel, 1995: 489). Ögel'in vermiş olduğu bilgiler elbette bütün Türkleri temsil etmiyordu. Mesela Yakut Türkleri dokuz orman tanrısı tanıyorlar ve onlarla iyi ilişkiler içinde olmak istiyorlardı. Karakoyunlu kesimlerinde mukaddes bir ormana saygı duyuluyordu. Cengiz Han öldükten sonra mezarının etrafına ağaçlar dikilerek mezar kaybedilmeye çalışılıyordu. Bu örnekleri çoğaltabilmek mümkündür ancak Türklerin yaşamış oldukları coğrafya gereği ormanla münasebetleri yine de çok fazla olmamıştır.

Ağaç kültü ve orman kültü birbirine karıştırılmamalıdır. Ormanlardan çok uzak veya sık ormanları tanımayan Türklere de ağaç kültü bulunmaktadır (Ögel, 1995: 489). Ağaç, bu dünya ile öbür dünyanın, yeraltıyla yeryüzü ve gökyüzünün, insanla Tanrının irtibatını sağlayan bir varlıktır (Ergun, 2004: 374). Türk kültürü içerisinde ağaçların, özellikle de büyük yaşlı ağaçların çok özel bir yeri vardır. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un eşi gökten bir ışık şeklinde ağaç kovuğuna iner ve Oğuz onunla evlenir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde "gölgelice kaba ağaç" birçok yerde geçer. Kültür içerisinde genellikle evliyalar ve ağaçlar arasında bağlantılar kurulmuştur. Bu bağlantı, bazı ağaçların sırf türbe yanında bulunmaları neticesinde kurulur. Bazı ulu ağaçlar, altında ya da yanında bir mezar ya da benzeri bir yığın olmadığı halde kutsallaştırılmış, ağacın adı "dede" olarak anılmaya başlanmıştır. Bizim derleme yaptığımız yerler de de, çalı dede, karaçam dedesi, ardıçlı dede, dede ağacı gibi örnekleri sıkça görebilmek mümkündür.

Türk mitolojisi içerisindeki kutsal dağlar ve ağaçlar, günümüzde çeşitli mevkilerde yatırlar etrafında yaşatılmaktadır. Türk mitolojisinde ağaçlar ölümsüzlük ve ebediliğin simgesidirler. Bu bakımdan bütün yatırların yanında, bütün mezarlıklarda uzun yaşayabilen ağaçlar çoğaltılmış ve korunmuştur. Türk inanç sistemi içerisinde mezarlıklardan ya da kutsal sayılan ulu ağaçlardan asla dal kopartılmaz ve onlar aska kesilmez. Bunun sonucu olarak ülkemizde tarihi ağaçların bulunduğu yerlerin çoğu ya mezarlıktır ya da orada bir evliya olduğu düşünülen yerlerdir.

Bizim derlemiş olduğumuz efsanelerde kutsal olarak karşımıza çıkan ve etrafında efsane üretilen asırlık ağaçlar, dut, çam, çınar, çalı, ve kavak ağaçlarıdır.

Derlemiş olduğumuz 93. efsane karadutla ilgilidir. Dut ağacını Denizli’de birçok mezarlıkta ve türbenin yanında görebilmek mümkündür. Yeşilyuva kasabasında bulunan Semerkandi Hazretleri’nin türbesinin önünde, Kale ilçesinde bulunan Koyunbaba türbesinin etrafında ve daha birçok yerde dut ağacı, özellikle de kara dut ağacı bulunmaktadır.

Dut ağacı Türk kültürü içinde evin saadeti, mutluluğu, bekası ve bereketin sembolü olarak algılanır (Ergun, 2004: 238). Meyvesi eski zamanlarda, insanların tatlı ihtiyaçlarını giderebilmeleri için çok değişik şekillerde tüketilmiştir. Ayrıca dut meyvesinin bazı hastalıkları tedavi edici özelliği de bulunmaktadır. 93. efsanede gördüğümüz dut ağacı bir keramet neticesinde ortaya çıkmıştır. Buradaki ağaç, Koyun Baba’nın elindeki asayı caminin önünde bir yere saplaması neticesinde yeşillenir. Köy halkı bu ağacın etrafını demirlerle çevirmiş ve onu kutsal olarak algılamaktadırlar.

94. ve 95 efsaneler çam ağacıyla ilgilidir. Çam ağacı, hem uzun yaşaması hem de ülkemizin çok geniş bir coğrafyasında bulunmasından dolayı birçok efsane, destan ve masala konu olmuştur. Özellikle Türk destanlarında çam önemli bir yer tutar. Altay destanlarında “dünya ağacı” veya “gök direği” bir çam idi. Anadolu ‘da “Dağların kadısı katran, müftüsü çamdır” diye bir söz vardır. Ali Rıza Yalçın bu sözü Aladağ’da duymuştur (Ögel, 2005: 477).

Anadolu’da çam ağacı “Evliya Şam (Çam) diye de adlandırılır (Ergun, 2004: 207). Altında evliyaların yattığına inanılan birçok çam çeşidi vardır ve oralarda yağmur dualarına çıkılır. Bu çamlar kutsal ağaçlar olarak kabul edilir.

93. efsane Karataş köyündeki Karagözler Çamı ile ilgilidir. Bu çam dualı olarak algılanır. Bu çamdan kozalak toplamak ya da dal kesmek günah sayılır. Kesenlerin başına mutlaka bir kötülük geleceği inancı vardır. Bu çamdan sadece çırpı alınabilir. Çam dualı olduğundan ondan getirilen çırpılarla pişirilen sütler kesilmez ve yoğurtları daha iyi olur. 95. efsanede yukarıdaki “Dağların kadısı katran, müftüsü çamdır” sözünü destekleyen bir durum vardır. Buradaki çamın adı Namazlar Çamı’dır. Ağacın kible yönüne doğru eğilen dalı, secde ediyor olarak algılanır ve ağacın namaz kıldığını inanılır.

96. 97. ve 98. efsaneler çınar ağacı ile ilgidir. Çınar, çok uzun yaşayabilen, gölgesi serin olan ve daha çok su kenarlarını seven bir ağaçtır. Geniş yapraklı, koyu

gölgeli, heybetli görünüşü ve ak budaklarıyla Türk'ün kutsal ağaç tanımlamasına uygundur. Anadolu'da çınar ile ilgili inanışlarda Türklerden önceki kültürler ile dinlerin de devamı ve izleri olmakla beraber, Türkler de çınarı bir “ulu ağaç” veya Dede Korkut'un diliyle bir “kaba ağaç” olarak saymışlardır (Ögel, 1995: 477). Devleti; “kökü, gövdesi, dalları sağlam, güzel yapraklı bir ağaç” olarak gören Türk düşüncesi, Anadolu'ya gelindiğinde bu düşüncenin formunu çınar ağacında bulur (Ergun, 2004: 229). Çınar ile devletin bahtı arasında bağ kurulduğu gibi çınarla çocuk arasında da bir bağ kurulmuştur. Çocukların çınar gibi uzun ömürlü ve dallı budaklı olması, nesillerinin kıyamete kadar devam etmesi için aileler yeni doğan çocukları adına çınar dikerler. Çınarı çocuklarına ad, kendilerine soyad olarak alırlar.

Denizli'de çınara çoğunlukla kavak denmektedir. Çınar, bizim derleme yapmış olduğumuz yerlerde, neredeyse yakınında su olan bütün yatırların yanında bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu asırlık çınarlardır. 96. efsanede Tekkeköy'de Mustafa Baba türbesi yanında bulunan asırlık çınarla Mustafa Baba arasında bağ kurulur. Mustafa Baba o çınarı korur ve ondan bir dal koparan ya da kesen olursa değişik şekillerde onu rahatsız eder. 97. efsane yine aynı çınarla ilgilidir. Burada, çınarın etrafındaki köylerden birinde ölüm olacağını haber verdiğini görmekteyiz. Çınarın hangi köye bakan dalı kırılırsa o köyden birisinin öleceği inancı vardır. Köy halkı bunun defalarca gerçekleştiğini söylemektedir. 98. efsane, Anadolu'da kutsal çınarlarla ilgili olarak anlatılan yaygın efsanelerdendir. Burada bir keramet gösterme motifi vardır. Mustafa Baba, elindeki kuru asayı yere saplar ve asanın yeşermesiyle çınar ağacı olur. Bu da ağaca ayrıca bir kutsallık sağlamaktadır.

99. efsane çalı ağacı ile ilgili efsanelerdendir. Çalı ağacı bu bölgede çok sık bulunan ve çok uzun yaşayabilen ağaçlardandır. Mezarlıkların çoğunda bulunur. 99. efsanede bahsedilen ağaç Beylerli kasabasıdır. Kasabanın yukarısında etrafı çevrili, altında yatır olmayan ama olduğuna inanılan bir ağaçtır. Efsanede çalı ağacı, altında koyunlarını yatıran bir çobanı, başka bir köylü aracılığıyla “etrafımı kirletiyor” diye uyarır. Uyarıyı dikkate almayan çobanı ise hayvanlarını hasta ederek cezalandırır. Bölge halkı, bu ağaca Dede Ağacı demekte, ağacın kutsallığına inandıkları için orada kurbanlar keserek dualar etmektedirler.

100. efsane kavak ağacının sallanmasıyla ilgili efsanedir. Kavak ağacı, gövdesinin düzgünlüğü, uzunluğu ve gösterişi ile kültürümüzde önemli bir yere sahiptir.

Onun birinci ve en önemli fonksiyonu “göğün direği” ve “dünya ağacı” olmasıdır. Yeraltından gökyüzüne üç âlemi birleştiren “Bay terek”, “Bay kavak” Tanrının sembolüdür. Ayrıca o bağımsızlığın ve bayrağın da sembolüdür (Ergun, 2007: 216). Anadolu’da kavakla ilgili anlatılan birçok masal, efsane, destan, vardır. Bunların bir kısmı mitolojik kökenli anlatılardır. Bu efsanede, Fatma anamız çok üzgün olduğu bir zamanda, kavak ağacına dayanmış ağlamaktadır. Kavak da rüzgârdan sallanmaktadır. Bunu gören Fatma anamız kavağa beddua eder ve kavak o zandan beri hep sallanır ve titremiş. Kavak ağacının doğal yapısını açıklamak üzerine üretilmiş efsanelerden birisidir.

101. efsane dinî efsanelerdendir. Hz. Havva ve Âdem’in cennetten kovulduktan sonraki durumlarını ve incir ağacının onlara yardımını açıklamaktadır. Hz. Havva ve Âdem cennetten kovulunca dünyaya çıplak gelirler ve incir ağacından mahrem yerlerini örtmek için yaprak isterler. İncir istedikleri kadar yaprağı verir. Bunun üzerine onlar da incire: “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua ederler. İncir ondan dolayı çok uzun yaşar, meyvesi tatlıdır ve halk arasında kutsaldır.

102. efsane, zerdali ağacının görünüşü ile ilgilidir. Hz. Ali, çok dertli olduğu bir günde sırtını zerdali ağacına dayar ve bu derde dayanamayan ağaç eğri büğrü olur.

103. efsanede de buna benzer bir durum söz konusudur. Bu da ağacın görünüşünü açıklayan bir efsanedir. İğde ağacı, kendisini yaşlı bir kadın diktiği için, görünüşünü o kadına benzetmiştir.

104. efsane ergen bitkisiyle ilgili olmakla beraber içerisinde birden çok motif barındırmaktadır. Honazlılara neden Ergenci dediklerini açıklayan, aynı zamanda onların tutumlu oldukları üzerine oluşturulmuş bir efsanedir. Gagası kırmızı olan karatavuk kuşunun, ergen çaldığını düşünen Honazlı, ergeni alabilmek için onun peşinden koşar. Kuşun bir kilisenin çatısına konmasıyla “Yedi sülalemin girmedığı yere gittin kondun” diyerek onu kovalamaktan vazgeçer. Bu efsanenin başka eş metinlerinde kuşun konduğu yer kilise değil camidir. Ama bu Honazlıları rahatsız etmiş olacak ki caminin yerine kilise konulmuştur. Bu da sözlü anlatıların zaman içinde değişen değerlerle birlikte değişebileceğini göstermektedir. Bu değişim anlatıcıya bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir.

105. efsane kızılığın şeytanı aldatması üzerine oluşturulmuş, kızılığın erken çiçek açmasına rağmen neden geç meyve verdiğini açıklayan bir açıklayıcı efsanedir. Ağaçların doğal hallerini açıklayan efsanelerdendir.

106. efsane, çiçek açtığı halde meyve vermeyen Keçiğevişi ağacının meyve vermeme sebebini açıklar.

101. efsanede olduğu gibi dinî kökenli efsanelerdendir. Cennetten kovulan

Havva ve Âdem'e yaprak vermeyen Keçiğevişi ağacı beddua alır ve o zamandan beri çiçeği olur ama meyvesi olmaz. 107. efsane de dinî kökenli efsanelerdir. Gül bitkisinin yaratılışı ve kokusunun kaynağını açıklar. Allah ile konuşan Hz. Muhammed heyecandan çok terler ve teri yeryüzüne damlar. Terin düştüğü yerden gül bitkisi çıkar ve güller açmaya başlar. Bu güller de Hz. Muhammed'in teri gibi güzel kokar. 108. efsane bir diğer gül efsanesidir. Gülün rengi ve kokusu ile ilgilidir. Beyin güzel kızına âşık olan bahçıvan muradına eremeyince, aşkının rengini güllere aşılar. Bir başka gülle ilgili efsane 109. efsanedir. Buradaki gül, koyu kırmızı çiçek açan Deve Gülü'dür. Bu gül, Halil İbrahim peygamberin Urfa'da yakıldığı ateşin küllerinden çıkar.

Tütün bitkisi, kokusu pek hoş olamayan bitkilerdendir. Ondan yapılan sigara da, sigara içmeyenler için pis kokan bir içecektir. 110. efsane sigaranın kötü kokması ve sevilmemesine dayandırılarak tütün bitkisi üzerine oluşturulan bir efsanedir. Tütün, Cennette güzel kokan bir çiçekken bunu kıskanan Şeytanın gelip dibine çiş yapması neticesinde çişin bütün kokusu ve zararlı maddeleri tütüne geçer. Tütün o zamandan beri zararlıdır ve kötü kokar. 111. efsane sarımsağın tohumunun neden olmadığını açıklar. Aynı zamanda onun sihirli bir şekilde iyileştirici özelliğini de gösterir. 112. efsane közlenmiş soğanla ilgili efsanedir. İçerisinde bir aşkı da barındırmaktadır. İnsanlar kendi bölgelerinin, kendi memleketlerinin daima diğerlerinden farklı ve iyi olduğunu düşünürler. Mesela, köylülere göre en iyi domates kendi köylerinde yetişir. Komşu köyün domatesi mutlaka onlarınki kadar iyi değildir. En iyi soğan kendi köylerinde yetişir. Bu efsanede de buna benzer bir durum vardır. Çobanın güçlenmesi için közlenmiş soğan yemesi gerektiği tavsiye edilir ama soğan o köyün soğanı olmalıdır. Çoban o köyün soğanlarından közleyerek yer ve istediği güce kavuşarak ağanın kızını almaya hak kazanır.

3.1.3.5. Yer adlarıyla ilgili efsaneler

Yer adlarıyla ilgili efsaneler alt başlığı altında 19 efsaneye yer verdik. Bu 19 efsane yerleşim yeri adı ile ilgili olmadığı için, yukarıda incelediğimiz “Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler” başlığından farklı olarak ele aldık.

Yer adlarıyla ilgili efsaneler, genellikle yerin görünüşü, işlevi, kelimenin anlamı ya da çağrışımı, efsaneyi yaşayan kişinin adı v.b konulardaki efsanelerdir.

Bunlar içerisinde 113. efsane Çal ilçesine bağlı Zeyve (Akkent) kasabasında bulunan Akıl Tepesi denen yerle ilgilidir. Efsaneye göre, Zeyve'den yola çıkan birisi, unuttuğu bir şey olursa Akıl Tepesi'ne gelince onu hatırlar. 114. efsane, adını oraya otlamak için gelen kuzulardan alır. Fazla yiyecek olmadığı halde Kuzu Kayası'nın olduğu yere gelen kuzular, kısa sürede karınlarını doyururlar. Bu da o kayanın dualı olduğuna inanılmasını sağlar. 115. ve 116. efsaneler içerisinde Hızır motifi vardır. Göçmüş olan bir yerin adıyla ilgili efsanelerdir. 115. efsanede orada nohut hasadı yapan çiftçilerden, yabancı kılığına giren Hızır nohut ister. Köylüler nohudu vermeyince adam beddua eder ve dağın bir kısmı göçerek tarlanın üzerine gelir. 116. efsanede ise dilenci kılığındaki Hızır, çobanlardan yiyecek ister. Onlar dilenciye dikkate almazlar ve arkasından dilenci beddua eder. Bunun üzerine çobanların yurt tuttukları yerler göçer ve kullanılamaz hale gelir. 117. efsane, Bayram adında bir kişinin tarlasının aşınma neticesinde insan burnuna benzemesi dolayısıyla üretilmiş bir efsanedir. Yerin sahibi Bayram olduğu için, adını da Bayram Burnu olarak alır. 118. efsane Buldan'a bağlı Çataltepe ile ilgilidir. Çataltepe, adını, köyde yaşayan bir delinin elinde taşımış olduğu ve sonra kaybettiği çatal bir çubuktan almaktadır. Delinin çatalı düşürmüş olduğu tepeye Çataltepe adı verilir. 119. efsane tamamen ses yankılanmasına dayalı bir efsanedir. İnsanların dağdan yankılanan sesi yorumlamalarına dayanır. İrebiye Bulla, Rabia Abla'nın halk ağzındaki söyleniş şeklidir. İrebiye Bulla, bu bölgede yaşadığı söylenen bir evliyadır ancak bu yer adının olduğu semtte onunla ilgili her hangi bir türbe yoktur ancak, Çardak ilçesine bağlı Beylerli kasabasında İrebiye Bulla adında bir türbe bulunmaktadır. 120. efsanedeki yer, adını Çu hatça adında orada yaşayan bir kadından almaktadır. Çullarını balkona çıkararak temizleyen Hatice adında yaşlı bir kadının ölümünden sonra, onun hatırasına o bölgeye Çu Hatça adı verilir. 121. efsanedeki semt adı da orada bulunan büyük bir delik taştan gelmektedir. Taşın doğal yapısı, o bölgeye ad olarak kalır. 122. efsane, konu ve işlev olarak 92. efsaneye benzemektedir. 92. efsaneden farklı olarak, burada çeşmenin işlevi hem çeşmeye hem de semte ad olarak verilir. Bu semtin ve çeşmenin adı Gelin Çeşmesi'dir. 123. efsane Gelin Yutan denen yerin adının nereden geldiği ile ilgilidir. Eski zamanlardan birinde gelin alayı buradan geçerken, bataklık birden çöker ve gelin bataklığa saplanarak dibe doğru batar ve kaybolur. Bu yüzden buraya Gelin Yutan denir. Bu tip efsaneler Anadolu'da yaygın olan efsanelerdir. Bataklık ve göllerin çok olduğu yerlerde buna benzer efsaneler sıkça anlatılmaktadır. 124. efsanede adı geçen semt, adını orada bulunan kavaktan alır. Kavak ise adını bir arı kolonisinin gelip kavağın kovuğuna bal

yapması neticesinde alır. 125. efsanede, orada yaşayan ve ölümünden sonra evliya olduğu anlaşılan Arap seyisin adının o bölgeye verildiğini görmekteyiz. Kale ilçesinin Arap Apıştı bölgesi oldukça geniş bir bölgedir. Arap, ağasına su getirmek için ırmağa gidince ellerini, ayaklarını ve başını koyduğu yerlerde türbe olduğu söylenir ve hepsi Arap ile ilişkilendirilir. Arap, nehirden suyu doldurmak için ayaklarını açarak bir ayağını nehrin bir yakasına, diğerini öbür yakasına attığı için bu bölgeye Arap'ın apış ayırdığı yer anlamında Arap Apıştı denir. 126. efsanede adı geçen Taşatan Deresi Karataş köyünün yukarı kesimindedir. Burada bir geleneğin uygulanmasının o bölgeye ad olarak kaldığını görmekteyiz. Türbeler bölgesine gelini gezdirmeye götüren köylüler, dere boyundaki bir kayanın üzerine taşlar attırmaktadırlar. Gelinin attığı taşlardan kaç tanesi kayanın üzerine gelirse, gelinin o kadar dileğinin kabul olacağına inanılır. Bu taş atma geleneği sebebiyle o dereye Taşatan Deresi adı verilir. 127. efsane Cankurtaran bölgesinin adıyla ilgilidir. Cankurtaran Denizli'ye çok yakın, çamlarla kaplı, havadar ve serin bir yerdir. Eski zamanlarda ulaşımın ve geçişin çok kolay olmadığı yerlerden birisidir. Ulaşımın zor olduğu zamanlardan birinde, kağnısıyla oradan geçmeye çalışan bir yolcu, tam donmak üzereyken kurtarılarak orada hayata döndürülür. Onun canı kurtarıldığı için de o semte Cankurtaran adı verilir. 128. efsanedeki yere, efelerin kovaladığı bir kızın tam yakalanacağı sırada bir uçurumdan karşıya atlayarak kurtulması neticesinde kız kaçtı anlamına gelen Kız Tüydü adı verilir. Evliya menkıbelerinde sıkça gördüğümüz uçma motifine benzer bir durum burada da görülmektedir. 129. efsane 120. efsaneye benzemektedir. Burada yaşayan Hatice adındaki yaşlı bir kadının ölmesinden sonra, onun adı yaşasın diye, oradaki dereye Hatice'nin öldüğü dere anlamına gelen Hatca Ölen Deresi denir. 130. efsanedeki yer adı yine bir kişinin adından gelmektedir. Efsanede, babası putlara tapan Musa adında bir genç vardır. Bu genç putları sevmemektedir. Bir gün Musa, babası evde yokken putların tamamını kırar. Bunu gören babası çok kızar ve Musa'yı öldürür. Bu yüzden de bu semte Musa ölen anlamında Müsölen denilir. 131. efsane Geyik Köprüsü ile ilgilidir. Bu köprü Acıpayam'ın Karaismailler köyü yakınlarındadır. 128. numaralı Kız Tüydü efsanesine benzemektedir. Bu efsanede avcıların kovaladığı bir geyik, şimdiki köprüünün olduğu yere gelince ırmaktan karşıya atlayarak kurtulur. Bu olay üzerine oraya bir köprü yapılır ve adına da Geyik Köprüsü denir.

3.1.3.6. Aşk ve sevgi ile ilgili efsaneler

Bu başlık altında değerlendirdiğimiz efsane sayısı üçtür. Tezimizde, konusu aşk olan başka efsaneler olmakla beraber onların içinde geçen motifin ağırlığına göre başka başlıklar altında değerlendirdik. Burada incelediğimiz efsanelerin üçü de hüznü bitmektedir. Üçünün de sonunda âşıklar birbirlerine kavuşmadan kızlar hayatlarını kaybetmekte, erkekler ise hayatlarına ıstıraplı bir şekilde devam etmektedirler.

Türk kültürü içerisinde bu üç efsanede olduğu gibi, birlerine kavuşamayan âşıklar; fakir oğlan ya da çobanla ağanın kızı arasındaki aşk konulu çok fazla efsane, masal ya da hikâye bulabilmek mümkündür.

132. efsane, Çal, Aşağıseyit'te çoban Mehmet ile ağanın kızı arasında geçer. Ağanın kızına âşık olan çoban Mehmet, ağadan kızı ister ama ağa kızı vermeye razı olmaz. Çobana, “Eğer bu koyunları üç gün tuz yalatıp, aç susuz bıraktıktan sora Menderes'ten karşıya, su içirmeden geçirebilirsen kızı veririm ama yapamazsan vazgeçersin” der. Çoban denilenleri yaparak koyunları karşıya geçirmeyi başarır ama ağa, sözünde durmayarak kızı çobana vermez. Bunun üzerine kız hastalanarak yataklara düşer ve hayatını kaybeder. Çoban da dağlarda kaval çalarak hayatının geri kalanını sefil bir şekilde geçirir.

Bu olaydan beri her yıl çoban ve ağanın kızının hatırasına Aşağıseyit köyünde, çoban Mehmet'in yaptığına kısmen benzer şekilde, koyunlar sudan geçirilmeye çalışılır. Bölgenin çobanları sürüleriyle nehrin kenarına gelirler ve kendileri suya girerek sürülerinin arkalarından gelmeleri için çaba harcarlar. Bu geleneksel törenlere Koyun Atlama törenleri denilmektedir.

133. efsane ülkemizde çok sevilen Ümmü Türküsü üzerine kurulmuş bir efsanedir. Bu efsane ve Ümmükız türküsünün hikâyesi Denizli ve çevre illerde çok yaygındır. Denizli il sınırları içerisinde bu türküye herkes sahip çıkmakta, birçok ilçe olayın kendi bölgelerinde geçtiğini iddia etmektedir. Bu ilçelerden bir tanesi de bizim efsaneyi derlemiş olduğumuz yer olan Çal'dır. Efsaneye göre, şimdi Bekilli'ye bağlı Moraca taraflarından iki genç birbirlerini severler. Aileleri ilişkilerine izin vermeyince Çal tarafına kaçmaya karar verirler. Kuyucak mevkiine Menderes Nehri'nin en dar yerine gelince atlayarak karşıya geçmeye çalışırlar. Oğlan, atlar karşıya geçer ama kız atlamaya çalışırken ayağı kayar ve nehre düşerek boğulur. Kızın ölümüne sebep olan

oğlan, Acıpayam cezaevine konur. Orada her gün sevdiği kız olan Ümmü adına türküler yakar. Bu türküleri duyan hâkim oğlanın masum olduğunu anlar ve onu hapisten çıkarır. Bu türkü o zamandan beri Ümmü adına söylenir durur.

134. efsane yine sonu hüznü biten efsanelerimizdendir. Acıpayam'ın Kuzören köyünde iki genç birbirlerini severler ama onların kavuşmalarına aileleri engel olur. Kız, oğlana olan aşkı yüzünden gündün güne erimeye başlar ve sonunda oğlanla eskiden buluştukları çeşmenin başında hayata gözlerini yumar. Ailesi ve köylüleri onu çeşmeye yakın bir yere defnedirler. Bu geçlerin aşklarının bir belirtisi olarak o zamandan beri kızın mezarının etrafında dört mevsim kırmızı güller açar. Mezarın etrafındaki çam ağaçlarına bazı günler gökten ışıklar iner.

3.1.3.7. Mesleklerle ilgili efsaneler

Bu başlık altında üç efsaneye yer verdik. Bunlardan birisi çizme yapımı ile ilgili, birisi demirci maşası ile ilgili, bir diğeri de avcılıkla ilgilidir. 135. efsane çizmenin bulunuşu ve yapımı hakkındadır. Yeşilyuva kasabasında, kafasından çizme yapmayı planlayan bir usta, onu dikmeyi bir türlü gerçekleştiremez. Kâğıt üzerinde çizimler yapar ama tamamlamada başarılı olamaz. Bu esnada cuma ezanı okunur ve usta namaza gider, namaz dönüşünde yarım bıraktığı kâğıt üzerindeki çizimin bitirildiğini görür ve çizmeyi rahatça dikmeyi başarır. Böylece de çizme ilk defa bulunmuş olur. 136. efsane demirci maşasının nasıl bulunduğunu açıklamaktadır. Bilindiği gibi her meslek gurubunun bir piri vardır. Demircilerin piri de Davut As. dır. Davut As. demircilik yaparken kızgın demiri çekiçle değil yumruğuyla döver. Bir gün karısıyla keramet sen demi ben demi tartışmasına girerler. Karısının delik eldiveninden çıkan serçe parmağını Davut As'ın çırağı görünce Davut As'ın eli yanmaya başlar ve kerametın karısında olduğu anlaşılır. Bunun üzerine Davut As. yolda giderken ayaklarını çapraz halde yaparak yatan bir köpek görür ve onu taklit ederek demirci maşasını yapar. Bu efsane demirci maşasının köpeğin çapraz yapmış ayaklarına benzerliği üzerine kurulmuş bir efsanedir.

137. efsane dağ keçisi ile ilgilidir. Avcılığı bir meslek olarak düşündüğümüz için onu da buraya almayı uygun bulduk.

Avcılık, insanların tarihi kadar eskidir. İnsanlar gerek beslenmek gerekse kıyafet yapmak için ilk zamanlarından beri avcılık yapmışlardır. Sonraki zamanlarda da avcılık

bazen bir savaşa hazırlanmak bazen de spor amaçlı yapılmıştır. Avcılık içerisinde en zor avlardan birisi dağ keçisi ya da geyik avıdır. Bu hayvanlar gizemli hayvanlardır. Avda bazen hiç olmadık yerlerde çıkar, başı daralan insanlara yol gösterir bazen de aniden ortadan kaybolurlar. Geyik, Türk mitolojisinde sıkça görülen yardımcı ve yol gösterici hayvanlardandır. Hun kavminin savaşçıları avlanırken bir geyik görürler. Geyik bataklığa girer, tıpkı bir rehber gibi biraz dinlendikten sonra yola devam eder. Avcılar geyiği izlerler ve aşılmaz olduğunu düşündükleri bataklıktan çıkarlar. O güne kadar bilmedikleri İskit toprağı görünmeye başlayınca geyik ortadan kaybolur. Daha önce bilmedikleri bu yeri tanrının gösterdiğine inanırlar. Sonra da gelip buraya yerleşirler (Roux, 2005: 132).

Anadolu menkıbelerinde dervişlerin geyik donuna girdiği anlatılır. Bir menkıbede avcı, (bir dervişin ervahı olan) bir geyiği yaralar. Geyik kaçarak bir dervişin dergâhına girer. Avcı dergâha geldiğinde dervişin yaralanmış olduğunu görür (Ögel, 1995: 102). Benzer hikâyeleri Anadolu'nun birçok yerinde görebilmek mümkündür. Bu bakımdan dağ keçisi ya da geyik kutsal hayvan olarak değerlendirilir. Dağ keçisi ya da geyik avlamakla ilgili Türk kültür içerisinde çok fazla efsane vardır. Özellikle yavrulama dönemlerinde avlandığı zaman avlayanların başına kötü olaylar geleceğine inanılır. Bu efsane, dağ keçisinin kutsallığı üzerine oluşturulmuştur. Efsanede dağ keçisi, dualı olduğu için, vurulduğu zaman mutlaka kibleye doğru döner ve ondan sonra ölür.

3.1.3.8. Diğer açıklayıcı efsaneler

Bu başlık altında üç efsaneye yer verdik. Bunlardan 138. efsane üzüm suyu ve şarabın bulunuşu ile ilgidir. Bu efsane mitolojik kökenli efsanelerdendir. Bu yüzden de yazılı kaynaklardan halka aktarılmıştır. Efsanede şarap Tanrısı Dionysos'un şarabı bulması şöyle anlatılır: Bir gün Dionysos, büyümüş olduğu mağaranın etrafını saran asmalardan toplamış olduğu üzümlerin suyunu bir altın kap içinde sıkarak içer ve onun kendisine büyük bir neşe verdiğini fark eder. Arkasından da dağların, ormanların ve kaynakların perilerini çağırarak onlara da ikram eder. Hepsi bu sudan hayat ve neşe bulurlar. Böylece ilk defa şarap bulunmuş olur. Dionysos, daha sonra sayısız meziyetleri bulunan şarabı bütün dünyaya yaymak için Çal Ortaköy'de kendi adına bir şehir kurar ve o bölgede üzüm bağlarının gelişmesine yardımcı olur.

139. efsane Acıpayam ilçesine bağlı Dedebağ kasabasında bulunan Pehlivan Taşı ile ilgilidir. Efsaneye göre 250-300kg. ağırlığında olan bu taş o bölgenin en önemli pehlivanlarından olan Tembel Pehlivanın idman taşıdır. Bu efsane taşın görünüşü üzerine oluşturulmuş bir efsanedir. Çünkü taşın yukarı kısmında kol girebilecek kadar bir delik bulunmakta ve uzaktan bakılınca kola takılarak kaldırılabilmiş gibi görünmektedir. 140. efsane de bunu andıran bir efsanedir. Buradaki taşta bir delik değil, dibek taşı olarak kullanıldığı için bir oyuk vardır. Efsanede, Şer Ali adındaki bir güreşçi bu taşı kaldırıp indirerek idman yapar. Kendisi ile güreşmek isteyenlerden de taşı kaldırarak yukarı koyup indirmesini ister, bunu yapamayanlarla güreşmez.

3.1.4. Dinî Efsaneler

3.1.4.1. İzlerle ilgili efsaneler

Anadolu'nun vatan edinilmesinde emeği geçen birçok padişah, komutan ve din büyüğüne ait efsaneleri ülkenin her tarafında yaygın bir şekilde görmekteyiz. Özellikle tarihte yapılan büyük savaşların olduğu yerlerde, bu kişilere ait olduğu söylenen somut izler vardır. Bunlar bazı yerlerde ayak izi, bazı yerlerde kılıç izi, bazı yerlerde de onlara ait olduğu söylenen hayvanlara ait ayak izleridir.

Türkler, İslam'a hizmet eden din büyüklerinin ve Hz. Muhammed'in kendi yerleştikleri yerlere geldiklerine ya da buralardan bir şekilde geçtiklerine inanmaktadırlar. Bunu inanılır kılabilmek için de etraflarında gördükleri, özellikle kayalar üzerinde gördükleri, şekilleri onlara atfetmektedirler.

Bu başlık altında derlemiş olduğumuz efsanelerden iki tanesi Hz Muhammed, altı tanesi Hz. Ali, bir tanesi evliya, bir tanesi de Köroğlu ile ilgilidir.

3.1.4.1.1. Peygamberimizin ayak iziyle ilgili efsane

Peygamberimizin kendisinin ya da atının ayak iziyle ilgili efsaneler çok yaygın olarak görülen efsanelerden değildir. Ancak bu izlerin olduğu yerler, diğer izlerin olduğu yerlere oranla çok daha kutsal sayılmaktadır. Derlemiş olduğumuz efsanelerden 141. efsane Peygamberimizin ayak iziyle ilgilidir. İz, Başkarcı kasabasının yukarısındaki Ornazdere denen yerde, düz bir taşın üzerindedir. Çarıklı bir ayak izine benzemektedir. Şimdilerde herkes tarafından bilinmemekle beraber eski zamanlarda insanlar bu bölgeyi

kutsal sayarlarmış. O izin olduğu kayaya asla basmazlar, onun kenarından dolaşmaya özen gösterirlermiş.

3.1.4.1.2. Peygamberimizin atının ayak iziyle ilgili efsane

142. efsanede Peygamberimizin Honaz Kalesine geldiği, orada atının üzerinden ovayı seyrettiği, atının da ayak izlerinin bir kaya üzerinde kaldığı anlatılmaktadır. Buradan da atıyla beraber Honaz Dağı'nın arkasından Acıpayam tarafına geçtiği belirtilmektedir. Bu kaya da halk arasında kutsal olarak algılanmakta ancak taş etrafında her hangi bir tören yapılmamaktadır.

3.1.4.1.3. Hazreti Ali'nin atı Düldül ve köpeğinin ayak iziyle ilgili efsaneler

Din büyüklerine ait izlerle ilgili olan efsanelerin büyük çoğunluğu Hz. Ali ile ilgilidir. Türk insanı Hz. Ali'yi Allah'ın aslanı saydığı için vatan yaptığı her yerde onu ya da ondan bir izi görmek istemiştir. Bu yönüyle de kendi yaşamış olduğu bölgeyi kısmen kutsallaştırmış olmaktadır. Bu bakımdan bütün Türk dünyasında bu efsanelere rastlamak mümkündür.

Hız. Muhammed'in damadı ve dördüncü halife olan Hız. Ali, İslamiyet'in yayılmasında çok etkili olmuştur. O, cesareti, savaşçı ruhu ve elinde kılıcıyla atı Düldül'e binerek İslamiyet'i bütün dünyaya yaymaya çalışır. Bu yüzden İslamiyet'in yayıldığı bütün bölgelerde onunla ilgili efsaneler anlatılmaktadır.

Hız. Ali'nin Denizli'ye geldiğine dair her hangi bir belge yoktur. Ancak, onunla ilgili efsanelere neredeyse bütün köylerde rastlamak mümkündür. Bu tip efsaneler, Alevi- Bektaşî kültürünün ağırlıklı olduğu yerlerde fazla olmakla beraber, bu kültürün etkili olmadığı yerlerde de sıkça anlatılmaktadır. Hız. Ali ile ilgili efsaneler daha çok, dağlık ve ulaşımın zor olduğu yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü efsanelerin çoğunda Hız. Ali düşmanları tarafından dar bir yerde sıkıştırılmakta ve Hız. Ali, atıyla uçarak oradan kurtulmaktadır. 143. efsanede Hız. Ali atıyla Kurt Tepe denen yerden geçerken atının izi orada kayanın üzerinde kalır. 144. efsanede Boran Dere'deki kayanın üzerinde, hem Hız. Ali'nin kendi resmi hem de atının ayak izi bulunur. 145. efsanede Hız. Ali atıyla düşmanlar tarafından sıkıştırılır ve bir ayet okuduktan sonra atıyla atlayarak karşı tarafa geçer. Atlamadan önce atın bastığı kayada atın izi kalır. 146. efsane de buna benzerdir. Hız. Ali atıyla düşmanlarının üzerine uçarak giderken at

buraya basar ve tekrar fırlayarak öbür tarafa geçer. Atın bastığı yerde de atın izi kalır. 147. efsane Boran Dere denen yerdeki izle ilgilidir. Büyük bir mermer kaya üzerinde dört parmak kalınlığında Hz. Ali'nin kılıcı zülfikârın izi ve yanında da atın ayak izi bulunur. 148. efsane Ali Taşı ile ilgilidir. Cankurtaran Mahallesinde iskemle şeklinde bir taştır. Efsaneye göre Hz. Ali dinlenmek için bu taşın üzerine oturur ve taş iskemle şeklini alır. Yanında da Hz. Ali'nin köpeğinin ayak izi vardır.

3.1.4.1.4. Evliyanın ayak iziyle ilgili efsane

Evliyaların ayak izleri ile ilgili efsaneler de yaygın olarak görülen efsanelerdendir. 149. efsanede Servergazi Hazretleri düşmanlarıyla savaşırken ayağını dayayarak düşmanlara ok attığı kayada ayağının izleri kalır. İz, Servergazi Hazretlerinin türbesinin olduğu yerdedir. Servergazi ölmeden önce bu izin olduğu yerde savaşırken yaralanır ve oradan aşağıya doğru düşer. Düştüğü yerde şehit olur ve şehit olduğu yere de defnedilir.

3.1.4.1.5. Köroğlu'nun atının ayak iziyle ilgili efsane

Her başarılı kahramanın yanında üstün özelliklere sahip olan atlar bulunur. Bu efsanede de Köroğlu ve atını görmekteyiz. Köroğlu ile ilgili efsaneler Türkiye içerisinde gezici efsanelerdendir. Birçok bölgede görebilmek mümkündür. Köroğlu'nun bir dinî kişiliği yoktur. Atının olağanüstü bir şekilde uçması ve indiği yerde ayak izi bırakması, yukarıdaki efsanelere benzediği için onu da burada değerlendirmek istedik. 150. efsanede Köroğlu'nun Çal tarafından gelirken Malı Dağı denen yerden atıyla ovayı atlayarak karşıya Keltepe'nin zirvesine indiğini görmekteyiz. İndiği yerde dağın zirvesinde de atın ayak kalır.

3.1.4.2. Hızır üzerine efsaneler

Türk kültüründe İslamiyet'ten önceki Gök sakallı, Ak sakallı Kocalar İslamiyet'ten sonra ad değiştirerek Hızır adıyla karşımıza çıkmaktadır. Türk edebiyatı ve şehir kültürlerinde Hızır, İslamiyet şalı ve anlayışı ile devam etmiştir (Ögel, 1995: 90).

Koruyucu ata kültürüne giren ancak İslam'ın kabulüyle fonksiyonlarının büyük bir kısmı Hızır üzerine geçen mitolojik karakterlerden biri de Yol hamisi'dir. Bu mitolojik hami, Uygur yazılı abidesi olan Irg Bitig fal kitabında mevcuttur. Bu eserde

Ala Atlıg Yol Tengrisi ve Kara Yol Tengri adı altında zikredilir. Ala Atlı Yol Tanrısı'nın ilk fonksiyonu, talih, baht, saadet vermektir. Gece gündüz Hızır gibi boz atla dolaşır, darda olanlara yardım eder, mutluluk dağıtır. Yolda durmadan at süren Yol Tanrısı sonraları İslamiyet'in tesiri ile Boz Atlı Hızır kültü ile bütünleşmiş ve varlığını bu şekilde koruyabilmiştir. Büyük olasılıkla Hızır, İslamiyet'in yayılışından sonra İslam kültür dairesine giren hemen hemen bütün halkların edebiyatlarında ölmezlik sembolüne çevrilmiştir (Bayat, 2007: 144-147).

Türk halk inançları içerisinde Hızır ile ilgili anlatımlar çok yaygındır. Bunların bir kısmı inançlar çerçevesindeki anlatımlardır. Anadolu'nun birçok yerinde 6 Mayıs Hızır ile İlyas'ın buluşma günü olarak kutlanır. Bu kutlamalar vesilesiyle gerek Hızır, gerekse İlyas üzerine birçok anlatı üretilmekte ve yayılmaktadır.

Halk inanışları arasında Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği son noktada yardıma çağrılır. İçten çağrıldığında mutlaka geleceğine inanılır. Bunu “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez” atasözü çok iyi açıklamaktadır. Hızır, insanları zor durumlardan kurtaran semavi bir kurtarıcıdır.

Yine halk inançları içerisinde Hızır'ın fonksiyonları, zor durumlarda ve felaketlerde yardımcılık, iyileri mükafatlandırıp kötülerini cezalandırma, bereket ve bolluğa kavuşturma ve savaşlara katılma sayılmaktadır (Ocak, 1990: 103-110).

Hızır çoğunlukla insanların karşısına onları test etmek için çıkmaktadır. Ne zaman, nerede, hangi kılıkta görüneceği belli olmamaktadır. Bazen üstü başı perişan bir dilenci, bazen ak sakallı bir yaşlı, bazen bir yabancı şeklinde görünebilmektedir. Bu yüzden ona karşı daima hazırlıklı olmak gerekmektedir. Halk bu durumu “Her vaktini hazır bil, her gördüğünü Hızır bil” sözüyle çok iyi açıklamıştır.

İslam dinî, fakirlere, düşkünlere, zorda kalanlara yardım etmeyi tavsiye eder. Bunu yapmayanların cezalandırılacağını, yapanların ise ödüllendirileceğini buyurur. Bunu Hızır motiflerinde çok sıkça görürüz. Fakir ya da zorda kalmış bir şekilde insanların karşısına çıkan Hızır, kötü muamele gördüğü zaman beddua ederek onların cezalandırır; iyi muamele gördüğü zaman ise dua ederek onları ödüllendirir. Bu yüzden Anadolu'da hiçbir fakir ve yabancı geri çevrilmez. İhtiyacı ne ise ya da ne istemişse mutlaka tedarik edilmeye çalışılır.

Hızır'ın bazen 6 Mayıs Hıdırellez gecesi bazı evleri görünmeden ziyaret ettiği ve oralarda bazı izler bıraktığı da yaygın anlatılardandır. Buradaki evler seçilmiş evlerdir. Yani yardım sever, inançlı kimselerin evleridir. Bu evlerde Hızır'ın bıraktığına inanılan izler yorumlanır ve gelecek hakkında tahminlerde bulunulur.

Bizim çalışma yapmış olduğumuz Denizli ve köylerinde Hızır hakkında anlatı olmayan yer hemen hemen yok gibidir. Her yaşta insan mutlaka Hızır'a inanmakta ve büyük çoğunluğu onunla ilgili bir efsane bilmektedir. Burada Hızır'ı görme ya da Hızır'ın bir yere uğraması Hızır'a erme olarak adlandırılmaktadır.

Derlemiş olduğumuz efsaneler içerisinde Hızır'la ilgili dokuz tane efsane bulunmaktadır. Bunlar içerisinde 151. ve 152. efsaneler Amadalı Pehlivan'ın Hızır'a ermesiyle ilgilidir. 151. efsanede, zayıf ve çelimsiz olan Amadalı Pehlivan'ı arkadaşları güreşlere götürmek istemezler. Arkadaşları bir gün ondan habersiz bir köye güreşmeye giderler. Amadalı da onların peşinden giderken yolda bir dere kenarında karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkar ve ondan dereden geçmesi için kendisine yardım etmesini ister. Amadalı'da üşenmeden ona yardım eder. İhtiyar, defalarca karşıdan karşıya kendisini geçirtir ama Amadalı sabırlı davranarak buna katlanır. En sonunda yaşlı adam “oğlum bundan sonra sırtın yere gelmesin” diye dua eder ve Amadalı ondan sonra bütün güreşlerde galip gelerek başpehlivan olur. Burada Hızır'ın Amadalı Pehlivan'ın sabrını ölçtüğünü, onu imtihan ettiğini görmekteyiz. Amadalı zorda kalan bir yaşlıya yardım eder ve sonucunda da bunun karşılığını alır. 152. efsanede de Amadalı Pehlivan'ın yolda bir ağaç altında dinlenirken Hızır'la karşılaştığını görmekteyiz. Burada Hızır herhangi bir istekte bulunmadan Amadalı'ya dua eder ve pehlivan, başpehlivan olur. Bu pehlivan hakkında anlatılan efsaneler, çok güçlü olan pehlivana halkın biraz kutsallık yakıştırmamasından üretilmiş olsa gerektir. Çünkü insanlar gözlerinde büyüttükleri kişilere, kendi bölgelerinin kahramanlarına destanlarda olduğu gibi olağanüstü vasıflar yükleyebilmektedirler. 153. efsanede Tembel Pehlivan, bir önceki efsanedeki pehlivanı andırmaktadır. O da arkadaşlarının peşinden ağlayarak giderken karşısına ak sakallı birisi çıkar ve “Sen çok temiz kalpli birisin, bir daha Allah sırtını yere getirmesin” diye dua eder. Bundan sonra Tembel Pehlivan'ı kimse yenemez ve o, ülke çapında bir pehlivan olur.

154. efsane Anadolu'da sıkça gördüğümüz çeç tepelerle ilgili bir efsanedir. Çeç kelimesi tahıl yığını anlamına gelmektedir. Bu efsanede, kurak geçen ve verimin az

olduğu yıllardan birinde çeç savuran köylüden bir dilenci sadaka ister. Mahsul az olduğundan, köylü sadaka vermeyince, dilenci beddua eder. Bunun sonucunda köylünün arpa ve buğday çeçleri taşa dönüşür. Burada da yardıma muhtaç olan birisine yardım etmemenin cezalandırıldığını görmekteyiz. 155. efsanede Hızır'ın başka bir yardım edici özelliğini görmekteyiz. Efsanede, cuma akşamı hamur yoğrulur ve mayalanmadan dışarıya konur, gece Hızır gelir ve hamuru mayalar. Bu mayalanmış hamur bir yıl boyunca diğer mayalamalarda kullanılır. Hızır burada maya temininde yardımcı olur. 156. efsanede ise Hızır'ın evi ziyaretini görmekteyiz. Hızır eve geldiği zaman, ki bu çoğunlukla 6 Mayıs Hıdırellez gecesi olmakta, ağzı açık bırakılan un çuvalındaki unun üzerine veya tabağa bırakılan külün üzerine, bazen kedi izi, bazen çocuk eli bazen de ayet şeklinde izler bırakır. İnsanlar bu izleri Hızır'ın geldiğine dair alamet sayarlar. Hızır her eve gelmemektedir. Geldiği eve ise bereket getirmektedir. Bu efsanede yemek yapan kadın külleri eleyerek bir tabağa koymakta ve o tabağı el değmeyen bir yere kaldırmaktadır. Ertesi gün kül üzerinde ayet şeklinde izler görülür. Kadın bunu hayra yorar ve bundan bir yıl sonra kadının oğlunun bir çiftliği olur. Bu da Hızır'ın getirdiği berekete yorumlanır. 157. efsanede ise Hızır bir dilenci şeklinde çıkmaktadır karşımıza. Bu, Hızır'la ilgili efsanelerde çok yaygın olan bir motiftir. Dilenci kılığındaki Hızır, yaşlı bir kadından yiyecek ister ve kadın dilencinin karnını doyurur ve bir miktar da para verir. Bunun üzerine dilenci “Sağol, istediğin yere gidersin inşallah” diye dua eder. Bundan birkaç gün sonra kadının yazılmış hac sırası en iyi yerden çıkar. Burada ihtiyacı olan birisine yapılan iyiliğin ödüllendirildiğini görmekteyiz. 158. efsanede 156. efsanedekine benzer bir durum vardır. Hıdırellez günü kül eleyerek tabağa konan küllerin üzerindeki şekilleri yorumlayan kadın, kızı için “Eyvah kızım, sen yalnız bir yerlere gelin gideceksin” der. Gerçekten de kızı ileriki yıllarda ıssız bir yere gelin gider. 159. efsanede Hızır'ın bir misafir şeklinde eve ziyarete geldiğini görmekteyiz. Eve misafir gibi gelen Hızır, ev sahibinden abdest almasını ister ve beraber dağa çıkarlar. Misafir, bir yer gösterir ve “Buraya yerleş, üç oğlun olacak ve ileride köyü idare edecekler” der ve ortadan kaybolur. Adam oraya yerleşir ve ileride üç oğlu olarak köyü idare ederler. Burada Hızır'ın yol göstericiliğini ve gelecek hakkında bilgi verişini görmekteyiz. Bunu ev sahibinin konukseverliğine bağlamak gerekmektedir.

3.1.4.3. Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler

Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler, menkıbeler, memoratlar ve anlatılar, Türkiye'deki en yaygın anlatılardır. Denizli'de de yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler karşımıza en çok çıkan efsanelerdendir. Denizli ve ilçelerinde iki yüze yakın yatır bulunmaktadır. Bunların hepsini tek tek ele almak başka bir tezin konusu olabilir. Biz burada belli başlı yatırlar etrafında anlatılan birkaç tane efsaneye yer vermekle yetindik. Bu konudaki efsaneler Türkiye içinde gezgin diyebileceğimiz efsanelerdendir. Bunların çok benzerlerini başka illerde de görebilmek mümkündür. Ancak bu konuda efsane anlatan kişiler kendi bölgelerindeki yatırları o kadar benimsemektedirler ki başka yerlerdeki yatırları onun kardeşi ya da arkadaşı olarak almakta ve kendilerininkini merkeze koymaktadırlar. Mesela kendi bölgelerindeki erenler genellikle Horasan'dan gelen erenlerdendir. Yedi eren olarak gelirler ama en ünlüsü kendi köylerindeki erendir. Bu örnekleri çoğaltabilmek mümkündür. Bunu aslında köylerin ya da kasabaların arasındaki rekabetlerin inançlarda bile devam ettiği şeklinde yorumlayabiliriz.

Yatırlarla ilgili anlatılan efsanelerin bir kısmı türbeler etrafında, bir kısmı makamlar etrafında, bir kısmı da yatır olduğuna inanılan ancak herhangi bir mezar belirtisi olmayan yerler etrafında gelişmektedir. Bunlar bazen bir ulu ağaç altı, bazen yüksek bir tepe, bazen bir su başında karşımıza çıkmaktadır. Yatırların bazıları mezarlık içerisinde bazıları da müstakil yerlerde bulunmaktadır.

Denizli bölgesinde yatırlar genellikle Eren, Dede, Türbe, Tekke, Baba gibi isimlerle anılmaktadır. Bunların çoğunluğunun üzerinde türbe bulunmaktadır. Yerleşim yerlerine yakın olan türbelerin genellikle türbedarları bulunmaktadır. Türbedarların büyük çoğunluğu türbe bakım işlerini Allah rızası için yapmaktadırlar. Türbeye gelenlerin bırakmış oldukları bahşişlerle de türbenin ihtiyacı olan gaz yağı veya zeytinyağı, ya da temizlik maddesi almaktadırlar. Türbedarların çoğunluğu bayanlardan oluşmakta ve kendilerine türbedarlık annelerinden kalmadır. Türbedarlar yatırla ilgili çok fazla efsane bilmektedirler.

Derlemiş olduğumuz efsaneler içerisinde yatırlar ve mezarlıklarla ilgili olan otuz beş tane efsane bulunmaktadır.

160. efsane Denizli'nin önemli âlimlerinden birisi olan Merkez Efendi hakkındadır. Merkez Efendi, ne zaman yaşadığı bilinen birisidir ancak zaman içerisinde

efsanevi bir şahsiyet haline gelmiştir. Bu, halk arasında sevilen şahsiyetler için sıkça görülen bir durumdur. Bu efsanede Merkez Efendi'nin göstermiş olduğu bir kerameti görmekteyiz. Efsanede, Merkez Efendi padişaha şikâyet edilir ve bu yüzden İstanbul'a saraya çağrılır. Sarayda padişahı namaz kılariken bulur ve selam verir. Namaz bitiminde padişah: "Namaz kılan birisine selam verilir mi" diye sorunca Merkez Efendi: "Padişahım siz namazda sarayın tamiratını düşünüyordunuz" diye cevap verir. Arkasından padişah: "Siz kızlarla oğlanları bir arada okutuyormuşsunuz, hiç ateşle barut bir arada olur mu" deyince Merkez Efendi kavuğunun altından çıkardığı ateşle barutu göstererek "böyle olur" der. Bu ve benzeri anlatılar Merkez Efendi'nin efsanevi bir kişiliğe bürünmesine neden olmuştur. 161. efsane Mahmutgazi kasabasında bulunan Mahmutgazi yatırını ile ilgilidir. Efsanede, Horasan asıllı Mahmutgazi bir savaşta yaralanır, uçarak buraya gelir ve burada şehit olur. Bu efsanede evliyaların uçarak yer değiştirme motifini görmekteyiz. Anadolu efsanelerinde evliyaların uçarak yer değiştirmesi sıkça görülen motiflerdendir. Bu motif evliyanın kutsallığını pekiştirmektedir. 162. efsane Çalçaklılar'da bulunan İmze Sultan yatırını ile ilgilidir. İmze Sultan, eşeğine yapılan bir kötülük neticesinde beddua eder ve o zamandan beri beddua ettiği yerde ot bitmez. Başka bir yer için ise dua eder ve orada yağmur yağmasa bile ekinler çok güzel olur. Bu efsane yine evliyaların kerameti üzerine oluşturulmuş bir efsanedir. İnsanlar, çevrelerinde gördükleri çorak ve verimli yerleri bir ermişe dayandırarak açıklamakta ve bir doğa özelliğini mantığa büründürmektedirler. 163. efsane yatırların etrafından bir şey almama üzerine kurulmuştur. Yatırın bulunduğu yerin yakınlarından ağaç kesmek, kozalak toplamak, bir şeyler yemek ya da almak günahdır ve yasaktır. Eğer alınırsa yatır gece alan kişiyi rahatsız eder ya da alan kişinin başına bir şey gelir. Hatta bazı efsanelerde yatırın yakınından bir şeyler alanların yakınlarının da başlarına kötü olaylar geldiği anlatılır. Yatırların yanlarına para bırakma geleneği, yatır ziyaretlerinde yaygın bir gelenektir. Bırakılan bu paralar ancak yatır için kullanma amaçlı alınabilir. Bu efsanede bir köylü Çaputçu Dede'ye bırakılan paraları alır ve arkasından bir hafta hasta olur ve idrarını yapamaz. 164. efsane Kazak Abdal'la ilgilidir. Burada bir rüya motifi söz konusudur. Kazak Abdal'ın türbedarının ailesini öldürmek için oraya gelen Demirci Mehmet Efe, evin karşısında, havanın biraz daha kararmasını beklemek için uykuya dalar. Uykuda rüyasına Kazak Abdal girer ve efeden hemen orayı terk etmesini ister. Efe uyanınca adamlarını da alarak o bölgeyi terk eder. Burada, yatırın kötü niyetli insanları engellediğini, aynı zamanda türbesiyle ilgilenen türbedarlarını koruduğunu da görmekteyiz. 165. efsane yine Kazak Abdal etrafında

anlatılan efsanelerden birisidir. Şimdi onun türbedarı olan Fatma Hanım, genç bir kız iken, ak sakallı birisine bir kap içerisinde un verir. Adam kabı da alarak ortadan kaybolur. Yıllar sonra Fatma Hanım, Kazak Abdal'ın türbesinin olduğu yerdeki eve gelin gelir ve o evde yıllar önce ihtiyara verdiği kabı görür. O gece de rüyasında Kazak Abdalı görür ve yıllar evvel ondan un alan kişinin Kazak Abdal olduğunu kılık kıyafetinden anlar. Bu efsane Hızır motifi ile benzerlik gösteren efsanelerdendir. Evliyanın değişik suretlerde bazı insanlara görünmesine sıkça rastlamaktayız. Bu tip efsaneleri çoğunlukla türbedarlar anlatmaktadırlar.

166. efsanede Oğuz Dede yatırına gece vakti gökten ışık indiğini görmekteyiz. Gökten ışık inmesi motifi yatırlar etrafında anlatılan efsanelerde sıkça gördüğümüz motiflerdendir. Bu, orada yatan kişinin ermiş olduğu inancıyla ilgilidir. Evliyaların zaman zaman ışık şeklinde birbirlerini ziyaret ettikleri ya da haftanın belli günlerinde yine ışık şeklinde toplanarak ibadet ettikleri konusu sıkça anlatılır. 167. efsanede mevsiminin dışında meyve oldurma ile ilgili olarak evliyanın göstermiş olduğu kerameti görmekteyiz. Efsane Bostan Dede ile ilgilidir. Bostan Dede iki eşiyile beraber akşam evine gelince evde misafir olduğunu görür. Karılarından birisine, gidip az dikmiş oldukları tarladan sebze toplayıp gelmesini söyler. Karısı gider ve sebzeleri toplayıp gelir. Bu, velilerin keramet göstermeleri konusunda sıkça anlatılan efsanelerdendir. Efsanenin derlenmiş olduğu bölgede, çiftçiler tarlaya bir şeyler ektikleri vakit hem erken çıksın hem de bereketli olsun diye “Allah’ım Bostan Dede bereketi ver” diye dua etmektedirler. 168. ve 169. efsaneler yine yatırlar etrafında sıkça anlatılan efsanelerdendir. Efsaneler, bizim derlemiş olduğumuz ve tezimize aldığımız yatırlarla ilgi efsanelerde de gördüğümüz yatırın etrafından ağaç kesmemek üzerine oluşturulmuştur. 170 efsane yatırlara yapılan saygısızlıkların cezalandırılmasını konu alan bir efsanedir. Servergazi Türbesine ziyarete giden adam, türbenin içindeki mezara bakarak “ Hiç böyle uzun adam mı olur, söylerler söylerler yalanı milleti kandırırlar” diyerek yatırla alay eder. Arkasından da uykuya dalınca rüyasında yatır onu rahatsız ederek çarpar ve adamın ağzı yamulur. Burada hem yatıra saygısızlık yapmamak hem de türbenin içine abdestsiz girmemek gerektiği vurgulanmaktadır. 171. efsane yatırların hayatta iken keramet göstermesi ile ilgilidir. Efsanede köylüler, tarlalarında bulunan taşlardan şikâyetçidirler ve Koyun Baba'dan bir keramet göstererek kendilerini taşlardan kurtarmasını isterler. Koyun Baba, yerden bir taş alarak tarlaya doğru atar ve oradaki taşlar koyuna dönüşürler. Böylece de Koyun Baba koyun adını almış olur.

Yatırların adı etrafında oluşturulan bu tip efsaneler Anadolu'nun birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. 172. efsane de Koyun Baba hakkındadır. Burada evliyanın öleceğini önceden bilmesi motifini görmekteyiz. Aynı zamanda bir keramet göstergesi olarak tükenmeyen yiyecek motifi de vardır. Bir mucize göstergesi olarak tükenmeyen yiyecek motifini konu alan bu efsane, yaygın efsanelerdendir. Hz. Muhammed'in mucizeleri arasında “yemeğin çoğalması” şeklinde geçen anlatılar vardır. Menâkıpnâmelerde de “Yoktan yiyecek içecek çıkarma” ve “Az yiyecek çok kişiyi doyurma” motifi yaygın olarak yer almaktadır.

(Sakaoğlu, 1994: 94-101). Bu efsanemizde Koyun Baba öleceğini oğluna söyledikten sonra bir kovan arı almasını ve köşeye koymasını, onun yaptığı balı da gelen misafirlere ikram etmesini söyler. Oğlu arıyı alıp köşeye koyar ve arının önü her gün sabaha kadar balla dolar. Bu bal da gelen bütün misafirlere yeter.

173. efsane yine Anadolu'da yatırlar etrafında çok sık anlatılan efsanelerdendir. Efsane Koyun Baba'nın türbesinin içinde bulunan sancağın ve gürzlerin Kıbrıs Savaşı sırasında kaybolduğu, savaş bitiminde geri geldiği hakkındadır. Türk inanç sistemi içerisinde, neredeyse bütün savaşlarda, savaşan Türk ve Müslümanlara ak sakallı dedeler gibi olağanüstü güçlerin yardım ettiği inancı vardır. Bunlar, bazen askerlere görünerek onlara yol gösterip cesaret vermekte, bazen de düşmana görünerek onları korkutmaktadırlar. Yakın dönem savaşlarımızdan olan Kıbrıs Savaşı'nda pilotların arkasına oturan velinin, uçağın benzini bittiği halde pilota uçmasını söylediği ve hedef göstererek düşmanı bombalattığı sıkça anlatılır. İstiklal ve Kore savaşlarında da velilerin ellerinde kılıç ve yabalarla meydana savaşarak askerlerimize yardım ettikleri, bu sayede savaşların kazanıldığı inancı çok yaygındır. Bu söylenceler halk arasında neredeyse bütün yatırların savaşlara katılarak askerlerimize yardım ettiği şeklinde bir inanç oluşturmaktadır. Bunun delillerinden birisi olarak da yatırların etrafında bulunan eşyaların savaş sırasında kaybolması ve savaş bitince geri gelmesi olarak gösterilmektedir. Burada savaşa yardım eden veliler motifiyle karşılaşmaktayız. Bu motif hem Osmanlı döneminde, hem de Cumhuriyet döneminde yapılan savaşlarda karşımıza çıkmaktadır.

174. efsane 170. efsanede olduğu gibi yatırın kendisine saygısızlık yapanları korkutması ya da cezalandırması üzerinedir. 175. efsanede evliyanın kerametlerinden birisi olan hayvanlarla konuşmasını görmekteyiz. Sarı İsmail, yolda gelirken çift süren

bir öküzün şikâyetini duyar ve öküzü satın alarak onu âzât eder. 176. efsane yatırın adı üzerine oluşturulmuş efsanelerden birisidir. Bostancı Baba, Bağbaşı Mahallesi'ndedir. Burada yatan zât, Sarı İsmail tarafından buraya yollanmıştır ve efsanede Sarı İsmail'in bir mucizesi görülmektedir. Bostancı Baba, sağlığında iken çok adam öldürür ve en sonunda tövbe eder. Günahlarından arınmak isteyerek Sarı İsmail'e gelir. Sarı İsmail ona kuru bir değnek verir ve onu bostan ektiği tarlaya dikmesini söyler. Bu değneğin yeşerdiği zaman günahlarının affedileceğini söyler. Adam, tarlanın yanından geçen bir adamı daha öldürmek zorunda kalır ve bunun sonunda asa yeşerir. Adam aslında bilmeyerek muhbir bir düşmanı öldürür ondan dolayı kuru değneği yeşerir ve günahları affedilir.

177. efsanede Çoban Dede yatırını görmekteyiz. Honaz Dağı'nın etrafındaki çobanlar, Dede, sürülerini korusun diye ona adaklar adayıp kurbanlar kesmektedirler. Burada bir mezar yoktur, sadece küçük bir mağarayı andıran bir oyuk vardır. Çobanlar burada yatan zatın sürüleri darda olduğu zaman onları koruduğuna inanmaktadırlar. Bu inanç mitolojik kökenli, hayvanları koruyan "Çoban Ata" kültüyle ilgilidir. Çoban ata, bozkırdaki hayvanları ilk evcilleştiren, onlara ilk çobanlık yapan medenî kahramandır. Ancak Orta Asya Türkleri, Çoban Ata'nın medenî kahramanlık işlevini İslamiyet'in kabulünden sonra, Yesevi tarikatı aracılığıyla, Yesevi dervişi Zengi Baba üzerine aktarmışlardır. Menkıbelerde Zengi Baba, hayvanları evcilleştiren ve davarları otlatan çoban olarak gösterilmektedir.

Zamanla medenî kahramanlık görevini yerine getiren Çoban Ata'lar, İslamiyet'in kabulünden sonra evliyalık yükünü de yüklenmişlerdir. Evliya olarak bilinen Türk erenleri Zengi Baba, Hakim Baba, Enver Baba vb. ev hayvanlarının çobanları olarak işlevselleşmişlerdir.

Bütün çobanların koruyucu atası ve hayvan sürülerinin hamisi olan Çoban Ata kültü, uzun süre hayvan besleyen göçebe Türklerin arasında popüler olmuştur. Nitekim Orta Asya çobanları evden çıktıkları ilk gün Zengi Baba, Hakim Baba, Enver Baba adına sadaka verir, hayvanlarının korunmasını onlardan dilerler. Müslümanlığın kabulünden sonra veli kültü ile çaprazlaşan çoban kültürünün anlam bağlamında, beslemek, artırmak ve en esaslı da yönetmek gibi bir takım kavram çalarlığı da ortaya çıkmıştır. Kısacası hayvanların veya çobanlığın koruyucusu olan atalar zamanla babalara dönüşmüştür (Bayat, 2007: 81-85).

Yukarıdaki bilgiler ışığında değerlendirdiğimizde Çoban Ata kültürünün burada Çoban Dede şeklinde devam ettiğini görmekteyiz.

178. efsane 168. ve 169. efsanelere konu ve motif olarak benzediği için ayrıca üzerinde durmayacağız.

179. efsane Hacım Sultan'ın göstermiş olduğu kerametlerden birisi ile ilgilidir. Hacım Sultan Menderes Nehri kenarına gelir. Seccadesini suyun üzerine serer ve bir avuç toprak alıp suya atar. Arkasından da yürüyerek nehrin karşısına geçer. Evliyaların su üzerinde yürüyerek keramet göstertmesi yaygın keramet motiflerindedir. 180. efsanede yatırların koruyucu özelliği çıkmaktadır karşımıza. Burada Başkarcı kasabesindeki Erenler Dedesi'nin kasabayı koruduğunu görmekteyiz. Denizli ve civarında çok büyük depremler olur, oralar yıkılır ama dede sayesinde Başkarcı kasabasına bir şey olmaz. Ayrıca buradaki dedenin, etrafındaki ağaçları da koruduğu inancı da vardır. Etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmesine rağmen dedenin yanındaki ağaçlara hiç yıldırım düşmemektedir. 181. efsanede başka bir keramet motifi ile karşılaşmaktayız. Efsanede, Üzüm Dedesi ölmeden önce, ölünce nereye gömülmek istediğini söyler. Öldüğü zaman onu başka bir yere gömmek isterler ama cenazeyi yerinden kaldıramazlar. Ancak kendi istediği yere gömmeye karar verince cenazeyi kaldırabilirler. 182. efsanede yine Üzüm Dedesi'nin başka bir kerametini görmekteyiz. Üzüm Dedesi, hapse atılınca hapisane binası deprem oluyormuş gibi sallanmaya başlar. Bundan korkan yetkililer onu serbest bırakmaya karar verirler. 183. efsane konu ve motif olarak 172. efsaneye benzemektedir. Burada, komutan olan Yeter Sultan'ın bir kerametini görmekteyiz. Yeter Sultan, askerleriyle aç susuz kaldığı bir anda yıllar önce annesinin kendisine verdiği azık aklına gelir ve bu azığı bütün askerleriyle paylaşarak yerler. Azık hepsini doyurur.

184. ve 185. efsaneler Hasan Feyzi Efendi'nin kerametleri ile ilgilidir. 184. efsanede Hasan Feyzi Efendi huzuruna gelen kişinin nereden ve neden geldiğini anlar. 185. efsanede ise, Hasan Feyzi Efendi, konmuş olduğu Denizli ceza evinde, kalmış olduğu hücrede zikir yaparken şişerek büyür ve bütün binayı kaplar. Arkasından da bina ve çevresi sallanmaya başlar. Bunun bir Allah dostu olduğunu anlayan yetkililer onu salıvermeye karar verirler. Bu olay çok sık görülen evliya kerametlerinden olmamakla beraber, deprem yaratma kerameti yaygındır.

186. efsanede, 177. efsanedekine benzer bir durum söz konusudur. Çoban, yağmur için adak adar ve bir ağacın altına gelince yağmur yağmaya başlar. O zamandan beri çobanın kurban kestiği ağacın altı yağmur duası için mekân olur. Burada kurban olacak hayvan kendiliğinden seçilmektedir. Sürüler, Kimya Yatırı'na getirilince ardıc ağacının yanından geçirilir ve kurban olacak hayvan ağacın altında yatar kalır. Bu bazen birden çok hayvan olabilmektedir. Buradaki ritüeller Çoban Ata kültünü çağrıştırmaktadır. 187. efsanede diğerlerin farklı olarak yatırın kadın olduğunu görmekteyiz. Anadolu'da kadın evliyalara çok yaygın değildir. Buradaki yatırın en belirgin özelliği, askerdeki çocukları korumasıdır. Askere gidecek olan gençler ona uğramakta ve türbedarın verdiği toprağı askerlik boyunca yanlarında taşımaktadırlar. Bu toprağı yanında taşıyan askere çatışmaya girse bile kurşun değmemektedir. İrebiye Billa yatırın sayesinde bu kasabada hiç şehit asker yoktur. 188. efsane Donsuz Ahmet yatırının etrafında oluşan bir efsanedir. Burada türbelerde sıkça karşılaştığımız ışıkla ilgili bir anlatı söz konusudur. Bu bölgedeki hemen hemen bütün yatırlarda lamba bulunmaktadır. Bunların çoğunda da yakıt olarak zeytinyağı yakılmaktadır. İnanışa göre yatır geceleyin kalkıp feneri alarak abdest almaktadır. Türbedarlar ya da yatırın yakınındaki aileler bu lambaların yakılmasıyla ilgilenmektedirler. Bu efsanede yatırın türbesine lamba takılmasını sağlayan kişi ölünce onun mezarına ışık indiği görülür. Bu da yatırın kutsallığıyla ilgilidir. Donsuz Ahmet yatırın ile ilgili bir başka efsane 189. efsanedir. Efsane Donsuz Ahmet'in birden çok yerde mezarının olmasını açıklamaktadır. Donsuz Ahmet ölünce köylüler onun kendi köylerine gömülmesini isterler. Anlaşamayınca da herkes birer tabut getirir. Ertesi gün herkesin götürdüğü tabut dolu çıkar ve bu yüzden birden çok yere defnedilir. 190. efsane Hacı Halil Dede ile ilgilidir. Hacı Halil Dede çok cömert birisidir. Ambarındaki buğdayları hiç bitmez. İnsanlara yardım için ambardan buğday alır ama buğday yukarıdan akmaya devam eder ve hiç azalmaz. Bir gün bu durumu karısı görünce adamın sırrı otaya çıkar ve buğday akması kesilir. Burada sırların ifşa edilmesi neticesinde cezalandırılmayı görmekteyiz. Bu erenin sırrının ortaya çıktığı durumlarda erenin ölümüyle gerçekleşirken, doğaüstü olaylarda olağanüstülüğün son bulması şeklinde gerçekleşmektedir. 191. efsane mezarlıklar hakkındadır. Burada şehir merkezindeki bir sinema binasının kimsesizler mezarlığı üzerine yapıldığı için iki üç defa yandığı konu edilmektedir. Bu yaygın efsanelerdendir. Anadolu'da mezarlıklar kutsal olarak değerlendirilir ve mutlak korunması gerekli yerlerdir. Bu yüzden mezarlıklar tahrip edilmezler. Mezar ya da mezarlıklar üzerine yapılan binalar tekin olmazlar, çoğunlukla da yangınlarda yanarlar.

Birçok yerde mezar üzerine yapılan dükkânlardaki esnafın asla yüzlerinin gülmediğine dair efsaneler anlatılır. Bu efsanede sinemada çıkan yangın, üzerine kurulduğu mezarlıktaki yatanların ruhlarının incinmesine bağlanmaktadır. 192. efsanede define arayan kişiler mezarlığın içinde bir yeri kazarlar. Oradaki ruhlar rahatsız olurlar ve defincileri bir boğa kılığına girerek kovalarlar. Mezarlıkların tekin olmayan yerler olduğuna dair bir efsanedir. 193. efsanede de erenlerin bir ışık şeklinde bir birlerini ziyaretlerini görmekteyiz. Buna önceki efsanelerde de değinmiştik. Yatırlar etrafında anlatılan yaygın efsanelerdendir.

3.1.4.4. Kesikbaşla ilgili efsane

Bu bölümde derlemiş olduğumuz bir tane efsane bulunmaktadır. Anadolu'da yaygın olarak bulunan efsanelerdendir. Anadolu Türk folklorunda kesikbaş motifinin işlendiği en eski örnek, Hikâye-i Kesikbaş olarak da bilinen Dâsitan-ı Kesikbaş'tır. Bu destan Anadolu'da o kadar çok benimsenmiştir ki, destanda anlatılan kesikbaş aیت ve deve izafe edilen kuyular maddi unsurlarıyla birlikte Mardin/ Cizre'de, Adana Gaziantep yolu üzerindeki Sakçagözü'nde ve Sivasta bulunmaktadır (Göde, 1010: 209). Kesikbaşla ilgili efsanelerin çoğunluğu savaşları ve fetihleri anlatan kahramanlık konulu efsanelerdir. Bunların bir kısmı, İslam kahramanlarının Anadolu'daki ilk İslami fetihleri yıllarında ortaya çıkmışlardır. Menkıbelere de konu olan kesikbaş motifinin ana kaynağı Alevi ve Bektaşî kültüründe önemli bir yeri olan ve Kerbela hadisesi olarak da bilinen Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini konu alan keşikbaş anlatımlarıdır (Ocak, 1989: 27-33). Bizim derlemiş olduğumuz 194. efsanede Ellez adındaki asker Romalılarla savaşırken kafası kopar ama o kafasını koltuğunun altına alarak savaşmaya devam eder.

3.1.5. Tarihle İlgili Efsaneler

Bu başlık altında incelediğimiz efsaneleri, tarihi olaylarla ilgili efsaneler, tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler, tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler olarak üç alt başlık altında inceledik.

3.1.5.1. Tarihi olaylarla ilgili efsane

Tarihi olaylarla ilgili efsane başlığı altında, Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan işgali esnasında yaşanan bir olay etrafında oluşturulan 195. efsane yer almaktadır. Daha önceki bazı efsanelerde, savaşlar esnasında olağanüstü güçlerin Türk askerlerine ve

Türk insanına yardım ettiğine değinmiştik. Burada da buna benzer bir durum söz konusudur. Bir değirmene gelerek Türk askerlerinin nerede olduklarını öğrenmeye çalışan Yunan askerleri, aniden çıkan rüzgârın kiremitleri sallaması neticesinde korkarak kaçarlar ve o bölge düşman işgalinden kurtulmuş olur.

3.1.5.2. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler

196. ve 197. efsaneler tarihi şahsiyetlerle ilgi efsanelerdir. Halk, tarihte adı geçen kişileri belli zaman sonra kendi gönlünde efsaneleştirmekte ve onun etrafında değişik anlatmalar üretmektedir. Bunlardan bir tanesi 196. efsanede bahsedilen eski başbakanlarımızdan Adnan Menderes'tir. Adnan Menderes'i sevenler onun haksız yere idam edildiğini düşünmekte ve bu konu etrafında efsaneler üretmektedirler. Halk, kahraman olarak gördüğü kişileri, öldükten sonra çok sevdiği peygamberinin yanında görmek isteyerek bir nevi teselli olmak istemektedir. Bu efsanede de her fırsatta ondan çok büyük iyilikler gördüklerini ifade eden halkın, onu peygamberin yanında halifelerle beraber gördüğüne şahit olmaktadır.

197. efsanede yine tarihi bir şahsiyet olan Genç Osman'ı görmekteyiz. Burada genç Osman haksız yere kardeşini öldürür ve sonunda kendisi de bunun cezası çekerek cellatlar tarafından öldürülür. Efsanede, haksız yere kardeşini öldüren Genç Osman'ın rüyasına peygamberimiz girer ve ona yaptığının doğru olmadığını göstermek için bir tokat atar. Efsane, genel olarak, haksızlık yapanların bir gün mutlaka bunun karşılığını göreceklarına dair üretilmiş bir efsanedir.

3.1.5.3. Tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler

Bu başlık altında beş efsaneye yer verdik. Tarihi ve turistik yerler etrafında anlatılan efsanelerin bir kısmı mit kökenli efsanelerdir. Denizli, çok eski yerleşimlere sahip olduğu için bünyesinde birçok antik kenti barındırmaktadır. Bu yüzden de mit kökenli efsaneler burada yaygındır. Ancak bu efsanelerin çoğunluğu Türklerin buraya gelmeden önceki dönemlerini konu aldıkları için halk arasında yaygın olarak bilinmemekte ve anlatılmamaktadır. Bunları yazılı kaynaklarda bulabilmek mümkündür. Türkler bu bölgeye geldikten sonra turistik yerlerin görünümü ile ilgili efsaneler de üretmişlerdir. Bunların bir kısmı turist çekebilmek için yaygınlaştırılmıştır. Efsaneler, gerçek olarak algılandıkları için turistik amaçlı üretilen efsaneler, turizm rehberleri tarafından ilgi görmekte ve gelen ziyaretçilere anlatılmaktadır. Bu da o

bölgeyi cazip kılmakta ve orayı görmek isteyenlerin sayısını artırmaktadır. Keloğlan Mağarası, Güney Şelalesi, Pamukkale efsanelerini bunlara örnek gösterebiliriz.

Efsanelerin turizm alanında kullanılması çok eskiden beri süregelmektedir. Yani efsaneler doğal ortamları dışında turizm amaçlı da kullanılabilirler. Gerek ülkemizde gerekse dünyada bazı efsaneler o bölgeleri cazibe merkezi haline getirmek için kullanılmış ve buna “Folklorizm” denmiştir. Bu konuya Ayvalık ilçesindeki “Şeytan Sofrası” örneğini verebiliriz. 1965 yılına kadar “Çanaktepe” adıyla bilinen yere Muvaffak Girgin kardeşler bir işletme açarlar ve oraya Şeytan Sofrası adını verirler. Ayrıca bu kişiler zirvedeki bir kaya oyuğunu suyla doldurduktan sonra etrafını çeviriler ve burasının şeytanın ayak izi olduğunu söylerler. Arkasından da bu ize bağlı efsaneler oluşur. Çok geçmeden bu bölge turizm faaliyetlerinin cazibe merkezi haline gelir. (Çobanoğlu, 1999: 376).

198. efsane tarihi mekânlardan birisi olarak ele aldığımız Babadağ’daki Kırcaş Camii hakkındadır. Bu caminin yapımını üstlenen kadın, İstanbul’dan padişahın yardım istemek amacıyla oğlunu gönderir. Oğluya padişaha yoğurt ve peynir de yollar. Oğlan ancak padişahın annesi ile görüşebilir. Kadın, on beş günlük yoldan gelen yoğurt ve peynirin bozulmadığını görünce bunun olağanüstü bir kişiden geldiğini anlar ve cami yapımını üstlenir.

199. efsane Pamukkale’nin suyunun güzelleştiriciliği üzerine üretilmiş bir efsanedir. Çirkin olan çoban bir kız, travertenlerden aşağıya suyun içine düşer ve orada bayılır. Uyanınca çirkinliğinin tamamen gittiğini ve çok güzel bir kız olduğunu fark eder. Bunun şaşkınlığıyla suyun içinde otururken oradan geçmekte olan beyin oğlu onu görür, ona âşık olur ve dillere destan bir düğünle evlenirler. Bu efsane turist rehberler tarafından gelen turistlere anlatılmakta ve bu yüzden antik havuz ve travertenler suya girmek isteyenlerce dolup taşmaktadır. Burada, efsanenin ne kadar inandırıcı bir tür olduğunu da görmüş oluyoruz. Bu efsane, yukarıda bahsettiğimiz Şeytan Sofrası efsanesinde olduğu gibi “Faklore” değildir ama “Folklorizm” adına çok önemli bir efsanedir.

200. efsane yakın zamanda üretilmiş efsanelerden birisidir. Anadolu’da da sıkça gördüğümüz doğal şekillerin görünümü üzerine halkın oluşturduğu efsanelerdendir. Bu efsane henüz halk arasında çok yayılmış değildir ancak efsanenin oluşmasına neden

olan görüntülerin çekilmiş olan fotoğraflarının yaygınlaşmasıyla efsane de yaygınlaşacak ve dolayısıyla Güney Şelalesi için önemli tanıtım araçlarından birisi olacaktır. Efsane şöyledir:

Atatürk 4 Şubat 1931 tarihinde Denizli'ye gelince Güney Şelalesine davet edilir ancak işleri yoğun olduğundan davete icabet edemez. Bunun üzerine de “Bir gün gelecek şelale ve çevresi çok güzel bir yer olacak, herkes orayı görebilmek için can atacak” der. Atatürk bu sözü söyledikten sonra her yıl nisan ayı ortalarına doğru, şelalede Atatürk silueti belirmeye başlar. Yöre halkı bunun üzerine, “Atatürk o zaman gelemedi ama ruhu her sene Güney Şelalesini ziyaret etmektedir” şeklinde yorumlar yapmaktadırlar.

201. efsane, insanların mantığının zorlandığı durumlarda ürettikleri efsanelerdendir. Efsane, Pamukkale antik kentindeki yapılardaki büyük kayaların nasıl kaldırıldığını açıklamak üzerine oluşturulmuştur. Efsaneye göre eskiden insanların boyları minare kadar uzundur ve çok güçlüdürler. Bu yüzden de taşları kolayca kaldırıp yapılarda kullanırlar. 201. efsane yazılı kaynaklardan aktarılan mit kökenli efsanelerden birisidir. Efsane, antik kent içerisindeki bir delik etrafında anlatıldığı için halk arasında pek yaygın değildir. Ancak deliğin gizemi neticesinde Türkler oraya Cin Deliği demişler ve efsaneyi bu isim etrafında şekillendirmişlerdir. Efsanede yeraltından çıkan zehirli gazın canlıları zehirlenmesi, yeraltı tanrılarına ve yeraltı ruhlarına bağlanmaktadır. Yeraltı tanrıları ile araları iyi olanların ise bu mağarada zarar görmediği anlatılmaktadır.

3.1.6. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

Hayvanlarla ilgili olarak derlediğimiz efsaneleri, büyükbaş hayvanlar; küçükbaş hayvanlar; kuşlar ve diğer hayvanlar olmak üzere dört alt başlık altında ele aldık. Büyükbaş hayvanlar başlığı altında üç efsaneye; küçükbaş hayvanlarla ilgili iki efsaneye; kuşlarla ilgili dokuz efsaneye ve diğer hayvanlar başlığı altında da dört efsaneye yer verdik. Bunların dışında hayvanlarla ilgili başka efsanelere de “Oluşum ve dönüşümle ilgili efsaneler” başlığı altında Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler bölümünde yer vermiştik. Burada ise yaratılışın ve dönüşümün dışında, hayvanlar üzerine anlatılan efsaneleri konu edindik.

3.1.6.1. Büyükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler

Bu başlık altında ele aldığımız 203. efsane katırın doğuramaması ile ilgilidir. Katır Türk kültürü içerisinde güçlü ve dayanıklı olduğu için gücünden en çok yararlanan hayvanlardandır. Mitoloji ve yakın zaman kültür tarihimiz içinde at hakkında anlatılar genellikle olumlu olduğu halde katır üzerine anlatılan efsanelerde bir olumsuzluk söz konusudur. Bilindiği gibi Türkler atı, çok eskiden beri ehlileştirilmişler ve günlük hayatlarında kullanmışlardır. Türk muhayyilesinde at, konuşması, düşünmesi, tehlikeyi sezip sahibine haber vermesi, sadakati, şefkat ve vefası ile beşeri vasıflar kazanmıştır. Türkler ilk ve orta çağlarda, göçebe medeniyetinde, etinden, sütünden, kılından, yük taşımasından ve hususiyle savaşlarda binilmesinden ettiği istifade dışında, onu destan, masal ve hikâyelerde yarattıkları kahramanların en yakını, ana ve babası telakki eder (Elçin, 1997: 525).

203. efsanede kâfirler Hz. İbrahim'i yakacakları zaman odun çekmek için katırdan yardım isterler. Diğer birçok hayvan kabul etmemesine rağmen katır kabul eder. Bunun sonucunda da Hz. İbrahim ona beddua eder ve bu yüzden katırın zürriyeti kesilir. Bu efsanede katırın zürriyetinin olmaması bir şekilde izah edilir. Dinî referansa bağlı bir inanış formunda verilse bile, efsane İslamiyet öncesi düşünce sistemiyle iç içe yürütülür. Allah'ın yanı sıra peygamber burada aracı olarak kabul edilir. Peygamberin bedduası sonucu, katırın soyu kesilebilir inanışı vardır (Önal, 2005: 151).

204. efsane deve ile ilgili efsanelerden birisidir. Efsane devenin fiziksel görünümü ile ilgilidir. Deve, eski Türklerde, Selçuklu ve Osmanlılarda, halk ve devlet ile benzeşmiş bir hayvandır. Bu efsane de devenin farklı bir özelliğinin açıklanması söz konusudur. Erkek deve, diğer hayvanlardan farklı olarak arka ayaklarının arasından geriye doğru işer. Bunun nedeni de efsanede şöyle açıklanır: Erkek hayvanların cinsel organları dağıtılırken deve en son gelir ve en küçük organ ona kalır. O da organ çok küçük diye beğenmez ve bırakır gider. Giderken de organı arkasından fırlatırlar ve organ gidip devenin arka kısmına yapışır. İşte bu yüzden devenin cinsel organı hem küçük hem de arka tarafındadır. 205. efsane de deve ile ilgilidir. Eski zamanlarda bir kayadan sesler gelir. İnsanlar gidip bakarlar ve bir kayanın yarılarak içinden deve yavrusunun çıktığını görürler. Deve ise kayanın içinde kalır. Bu yüzden de deve kaya gibi yamru yumru olur. Bu efsane devenin kayadan doğduğu için şeklinin de kayaya benzediğini anlatan ve devenin şeklini açıklayan bir efsanedir.

3.1.6.2. Küçükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler

Küçükbaş hayvanlar içerisinde koyun, Türk kültüründe önemli ve olumlu bir yere sahiptir. Kültür içerisinde çoğunlukla saflığın, temizliğin ve masumlüğün sembolüdür. Keçiye oranla daha kutsaldır. Onun cennetten çıktığı inancı çok yaygındır. Bu yüzden keçi şeytan; koyun ise melek olarak algılanır. 206. ve 207. efsaneler koyun ile ilgilidir ve koyunun gözlerinin yanındaki çukurları açıklamaktadırlar. 206. efsanede, koyunla manda yiyecek yarışı yaparlar. Koyun mandadan daha çok yiyince buna kızan manda boynuzuyla koyuna vurur ve koyunun gözünün önünde boynuz izleri kalır. Bu efsane koyunun çok yemesini ve gözünün yanındaki çukurların nedenini açıklamaktadır. 207. efsanede koyun cennetteyken dört gözlü bir hayvandır. Cennetten çıkarıldığı için çok üzülür ve ağlaya ağlaya iki gözü kör olur. Bu efsane hem koyunun cennetten çıktığı için kutsal olduğunu hem de yine gözünün önündeki çukurları açıklamaktadır.

3.1.6.3. Kuşlarla ilgi efsaneler

Türk kültürü içerisinde hayvanlara ilgili üretilen efsanelerde, kuş efsaneleri önemli bir yere sahiptir. Dönüşüm efsanelerinde insanlar en çok kuşa dönüşürler. Efsanelerde kuş, Allah ile kul arasında elçidir, gurbetten haber getirir, yuva yaptığı eve uğur getirir, dar zamanlarında savaştaki askerlerimize yardım eder. Evliyalarda kuş donuna girerek insanlara çeşitli yardımlar sağlarlar. Özellikle destanlarda, hikâyelerde ve diğer anlatılarda yardımcı kuş olarak ya da başka şekillerde sıkça çıkar karşımıza.

208. efsane, kırlangıç kuşu ile ilgilidir. Bilindiği gibi kırlangıçlar uçarlarken düz değil de eğri büğrü uçarlar. Bu efsane onun sebebini açıklamaktadır. Kırlangıç eğri büğrü uçuşunun sebebini günlük hayatta birçok bela ile karşılaşmasına ve bunlardan kurtulmak için manevra yapmasına bağlamaktadır.

209. efsane puhu ile ilgilidir. Bu efsane daha önce değinmiş olduğumuz kumru kuşu efsanelerine benzemektedir. Ancak burada kız yine kuş olur ama oğlan herhangi bir taş değil Müslümanlarca kutsal olan Hecer-ül Esvet taşı olur. Bu İslami motifle hem kuş, hem de taş kutsallaştırılmaktadır.

210. efsanede kuş donuna girme motifini görmekteyiz. 1974 Kıbrıs Savaşı'nda bu bölge evliyalarda leylek şekline bürünerek bir araya gelirler ve savaşan Türk askerine yardım etmek için cepheye giderler. Türk kültüründe leylek herhangi bir kuş değildir.

Anadolu'nun birçok yerinde leyleğe “hacı leylek” denir. O hac mevsimlerinde hacca gider ve bu yüzden kutsal sayılır. Burada bu kutsallığı, evliyaların leylek şekline girmesiyle pekiştirilmiş oluyor.

211. efsanede iki kardeş evde anneleri yokken ekmeğe yağ sürüp yemek isterlerken yağı dökerler. Anneleri gelince çok kızar ve sabahtan beri ateşin üzerinde olan kızgın sacayağı oğlan çocuğunun boynuna geçirir. Bu acı karşısında oğlan Allah'a kendisini kuş etmesi için yalvarır ve duası kabul olarak kuşa dönüşür. Bu efsane diğer kumru kuşu efsanelerine benzerlik göstermektedir. Bunu diğerlerinden farklı kılan ise kumru kuşunun boynundaki siyah halkanın sacayak izi olarak açıklanmasıdır. Burada kızın kuşa dönüşüp dönüşmediği belli değildir.

212. efsane kuşların uçuşu ve tavuğun uçamaması ile ilgili bir efsanedir. Aynı zamanda bir dinî inancı da açıklamaktadır. Bir iş sonuçlanıncaya kadar ne olacağı belli olmaz anlamında kullanılan nasip terimi üzerine kurulmuş bir efsanedir. Bu terimi “Gelin ata binmiş ya nasip demiş” gibi birçok atasözümüzde de görebilmemiz mümkündür.

213. efsane yarasa ve diğer birçok kuşu konu edinen bir efsanedir. Burada masalarda sıkça gördüğümüz Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşması motifini de görmekteyiz. Yarasanın neden tüysüz olduğunu ve neden geceleri avlandığını açıklamaktadır. Efsanede, Sultan Süleyman bir Ermeni kızına âşık olur. Kız, aşkına karşılık olarak kuş tüyü yatak ister. Sultan Süleyman da bütün kuşların tüylerini getirmelerini isteyerek onların tüyünden yatak yapar. Bir tek baykuş gelmez ve Sultan Süleyman'a öğüt vererek kuşların tüylerini geri vermesini ister. Sultan Süleyman kabul eder ve kuşları tüylerini almaları için çağırır. Kuşlar tüy yığınlarından kendilerine yetecek kadar alırlar ve rengârenk olurlar. Ama yarasa geç gelir ve ona tüy kalmaz. Bunun üzerine Sultan Süleyman “Sana tüy kalmadı, sen gündüzleri saklan da Allah nasibini gece versin” der. Burada, başka bölgelerdeki benzer efsanelerden farklı olarak Ermeni kızını görmekteyiz. Muhtemelen Ermeni kızları sevilmediği için kuşların ve yarasanın tüysüz kalması bu kıza bağlanmaktadır. Ayrıca bu efsanede kuşların renklerinin sebebi de açıklanmış olmaktadır.

214. efsane kırlangıç kuşu hakkındadır. Kırlangıç kuşu birçok bölgede kutsal sayılır. Ona bazı bölgelerde cennet kuşu da denir. O da leylek gibi göçmen kuşlardan

olduğu için göç zamanlarında hacca gittiği inancı yaygındır. Bu bakımdan kırlangıç avlanmaz ve eti de yenmez. Kırlangıç kuşları, çoğunlukla insanların yaşadığı yerlere yakın yerlerde yuva yaparlar. Bu efsanede iki çeşit kırlangıçtan birisi olan İslam kırlangıcının yuva yaptığı eve bolluk ve bereket getirdiğinden bahsedilmektedir. Efsaneyi derlediğimiz yerde bu kırlangıçtan çok olduğu ve bu yüzden de orada hiç kıtlık olmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca İslam kırlangıcının hacdan gelirken getirdiği ve yuvasına koyduğu taşların tedavi edici özelliğinin de olduğu belirtilmektedir.

215. efsanede pelikan kuşunun doğal özelliğinin bir efsaneye dönüştüğünü görmekteyiz. Bu kuş da avlanmayan ve eti yenmeyen kuşlardandır. Pelikan kuşunun boynundaki keseyle savaştaki Türk askerlerine su taşıdığı inancı vardır. Kuşun kutsallığı da buna bağlanmaktadır. 216. efsane angut kuşunun adı ve ötüşü üzerine oluşturulmuş bir efsanedir. Kuşların ötüşü üzerine kurulmuş efsaneleri kumru kuşu ve Yusuf kuşu gibi efsanelerde de görmüştük. Burada hem adının yaptığı çağrışım kem de çıkardığı ses efsanenin oluşmasında etkili olmuştur.

3.1.6.4. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

Bu başlık altında ele aldığımız efsanelerden 217. efsane Mis Yılanı ile ilgilidir. Yılanlar üzerine anlatılan efsanelerin çoğunluğu onların ihaneti ve insanlara düşmanlığı ya da beddua aldığı için sürüdüğü ile ilgilidir. Genel olarak olumsuz efsanelerdir. Bu efsanede ise yılan farklı bir şekilde çıkmaktadır karşımıza. Efsanede yılan, Hz. İsa ile konuşur ve Hz. Muhammed dönemine kadar mağarada saklanarak onun mağaraya gelmesini bekler. Hz. Muhammed mağaraya gelince de onunla konuşur. Bunun üzerine Hz. Muhammed onun sırtını sıvazlar ve bu yılan o zamandan beri geçtiği her yere güzel kokular yayar. Efsanede, bu yılanın nasıl bir şey olduğuna ve nerede yaşadığına dair bilgiler yoktur.

218. efsane, Türkiye'deki yaygın gezgin efsanelerdendir. Kedinin neden dualı olduğu ve dört ayak üzerine düştüğünü açıklar. Efsanede Peygamberimiz namaz kılarken secde edeceği yere bir yılanın geldiğinden ve kedinin peygamberimizin ayak arasından geçerek yılanı aldığı ve namazı bozduğunu bahsedilmektedir. Dinî içerikli efsanelerden birisidir. 219. efsane kaya keleri hakkındadır. Kaya keleri, gerek görünüşü gerekse yaşadığı yer itibariyle pek sevimli olmayan bir hayvandır. Genellikle yıkıntılarda ve kayalıklarda yaşar. Kayaların üzerine çıkarak kafasını aşağı yukarı

hareket ettirir. Efsane de kaya kelerinin bu hareketi üzerine oluşturulmuştur. Hz. İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atılacağı sırada bütün hayvanlara sorulur. Hayvanların çoğu karşı çıkar ama kaya keleri kafasını sallayarak ateşe atılmasını onaylar. Bu hayvan o zamandan beri kafasını sallamaya devam eder. Bu yüzden de insanlar onu nerede görse öldürmeye çalışırlar.

220. efsanede karınca çok zengin bir hayvandır. Yuvasında her türlü yiyecek bulunur. İnsanlar onun yuvasına bakarlar ve orada bulunan arpa buğday gibi yiyeceklerin tohumlarından alarak onları çoğaltırlar. Bu efsane karıncaların çalışkanlığı ve yiyecek için geleceğini düşünmesiyle ilgilidir. Aynı zamanda tohumlu yiyecekleri sevdiklerini ve onları yuvalarında sakladıklarını da açıklamaktadır.

3.2. DENİZLİ'DE TEŞEKKÜL EDEN EFSANELERİN METİNLERİ

3.2.1. Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler

3.2.1.1. Taş kesilme efsaneleri

1. Kocakız Taşı Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

Babadağ'da Yardan Çayı'nın üst tarafında, Karaçöplen yaylasından bakılınca net bir şekilde görünen Kocakız Taşı adında büyük sivri bir kaya bulunmaktadır. Yöre halkı bu kaya ile ilgili şöyle bir efsane anlatmaktadır:

Biri büyük biri küçük iki tane kız kardeş varmış. Bir gün bu kızlar anneleri ile birlikte dağa koyun gütmeye gitmişler. Koyun güderlerken büyük kızın çiši gelmiş ve orada ihtiyaç gidermiş. İşi bitince de altını yanında azık olarak taşıdığı yufka ekmekle temizlemiş. Ekmeğe yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı Allah onu orada taşla dönüştürmüş.

Günümüzde hala anne-babalar çocuklarına Kocakız taşını göstererek: "Sakın ekmeğe saygısızlık yapmayın, onu israf etmeyin, elinizi yıkamadan sakın ekmeğe dokunmayın. Yoksa Allah sizi de o kız gibi taş eder" derlermiş.

2. Çocuklu Taş Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ekrem Kıracı, 1954

Acıpayam'ın Hisar köyünde Eren olarak bilinen bir tepede Çocuklu Taş denen bir kaya vardır. Akşamüstleri güneş batarken doğu taraftan bakılınca, güneşin ışıklarının yansması ile kayada, sırtında çocuğu olan hafifçe eğilmiş bir kadın silueti görülmektedir. Efsaneye göre, eski zamanlardan birinde, günbatımı saatlerine doğru kadının birisinin çocuğu altını pisletmiş. Kadın bezi alıp çocuğun altını temizleyeyim derken, yanlışlıkla yufka ekmeğini alıp çocuğun altını onunla temizlemiş. Tam o sırada da Allah çocuğuyla birlikte kadını taşa dönüştürmüş. İşte o zamandan beri kadın ve çocuğun taş kesildiği mevsim olan sonbaharın gün batımı saatlerinde bu siluet hep görülürmüş.

3. Çocuklu Taş Efsanesi

Derleme yeri: Çal, Boğaziçi Kasabası

Kaynak kişi: Ayşe Kocaaycan, 1937

Çal ilçesine bağlı Boğaziçi kasabasında bir kadın, komşularıyla beraber ekmek yapıyormuş. Bu kadının yanında iki tane de küçük çocuğu varmış. Ekmek yaparken çocuklarının çışı gelmiş. Kadın ellerinin ununu temizlemeden çocukları alıp çış yapmaya götürmüş. Allah kadının elleri unlu olduğu için önce kadını, sonra da çocuklarını taşa çevirmiş. Diğer kadınlar gelip baktıklarında kadının ve çocukların yerinde üç adet taş görmüşler. Şimdi bu taşlar Çerezlik denen yerdedir. Yöre halkı büyük taşın ana, küçük taşların da onun çocukları olduğuna inanmaktadırlar (Osan, 2006: 6).

4. Gelin Kayası Efsanesi

Derleme yeri: Denizli Merkez, Kurtluca Köyü

Kaynak kişi: Ayşe Türk, 1948

Eski zamanlardan birinde şimdiki Karahayıt bölgesinde güzeller güzeli bir kız yaşarmış. Bu kız kolay kolay kimseyi beğenmemiş. Bir gün köyün çobanı kızın dikkatini çekmiş ve kız gönlünü bu çobana kaptırmış. Bu arada köyde zengin mi zengin bir bey yaşamaktaymış ve bu beyin oğlunun da kızda gözü varmış. Bey oğlu ne yaptı ettiyse kızın gönlünü kazanamamış. Bir gün kız, atına binmiş ve sevgilisi olan çobana yemek götürüyormuş. Tenha bir yerde, bey oğlunun kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görmüş. Kız, oğlanın iyi niyetli olmadığını anlamış ve sevdiği çobandan başkasına yar olmak istemediği için, “Allah’ım beni taş et, yeter ki çobandan başkasına yar olmayayım” diye dua etmiş. Allah kızın duasını kabul etmiş ve kız atıyla birlikte oracıkta taş kesilmiş.

Günümüzde halk arasında gelin taşı olarak da bilinen bu taş, o gün bu gündür gönlünün muradına eren, dileklerine kavuşan gelinlerin uğrak yeridir. Köye gelin olarak gelen herkes önce mutlaka arabayla o bölgede dolaştırılmakta, ardından da gelin geldiği yeni evine götürülmektedir. Bazı gelinler de yeni evlerinde eşleri ile mutlu olabilmek, mutlu ve uzun bir evlilik geçirebilmek için bu kayaya varıp dua etmektedirler.

5. Gelin Taşı Efsanesi

Derleme yeri: Acıpayam, Merkez

Kaynak kişi: Emine Hanım Ayrancı, 1930

Tavas’a bağlı bir köyde kızın birisi sevmediği bir adamla evlendirilmek istenmiş. Kız buna karşı çıkmış ve “Ben dağın ardına o adama varmam” demiş direktmiş. Babası ise zorla kızı o adamla evlendirmiş. Düğün dernek kurulmuş, kız beyaz atın üstünde düğün alayıyla birlikte köye doğru yol almış. Gelin gönülsüz gittiği için “Allah’ım dağın ardına gelin olacağıma kara kara taş olaydım” diye kendine beddua etmiş. Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler. Gelinin dönüştüğü taşa Gelin Taşı, köye de Karataş köyü demişler.

6. Kız Oğlan Kayası Efsanesi

Derleme yeri: Sarayköy, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Zeliha Akkaya, 1936

Sarayköy İzmir karayolu üzerinde Sarayköy ilçesine bağlı, Karataş adında küçük bir köy vardır. Köyün yukarısındaki kayalıklarda Kız Oğlan Kayası denen büyükçe bir kayanın üzerinde insana benzeyen iki tane taş; dibinde de köpeğe benzeyen başka bir taş bulunmaktadır. Yöre halkı bu kaya ve taşlarla ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır:

Eskiden bu bölgede yaşayan ve hayvancılık yapan iki Yörük ailesinin çocukları birbirlerini sevmişler. Aileleri bunların aşkına karşı çıkararak kızını oğlana vermemişler. Kızla oğlan bu durum karşısında ‘‘Allah’ım biz birbirimize kavuşamayacaksan bizi taş et’’ diye dua etmişler. Duaları kabul olmuş ve her ikisi büyükçe bir kayanın üzerinde taş kesilmişler. Hemen yanlarında onlarla birlikte köpekleri de taşa dönüşmüş.

7. İki Kardeş Efsanesi

Derleme yeri: Akköy, Akçapınar Köyü

Kaynak kişi: Fatma Avşar, 1933

Bir kız bir erkek iki kardeş varmış. Bunların anneleri ve babaları veymiş. Çocuklar vey anneleri ile anlaşamamışlar. Üvey babaları da çocukları alıp bir ormana götürmüş ve büyükçe bir kayanın altına çocukları yerleştirip bir ateş yakıvermiş. Kendisi de odun toplama bahanesiyle dışarı çıkmış. Çocukları kandırmak için de am ağacına bir kabak bağlamış ki rüzgâr esince kabak sallanıp ses çıkarsın ve çocuklar babalarının odun kestiklerini zannetsinler diye. Gerçekten de kabaktan gelen tak tuk seslerini çocuklar, babaları odun kesiyor zannetmişler. Babalarına seslenmişler, ses gelmeyince gidip bakmışlar ve sesin babalarından değil de kabaktan geldiğini görmüşler. Bunun zerine ocuklar: ‘‘Tak tak eden kabacık, bizi aldatan anacık ile babacık’’ diyerek durumlarına çok zlmşler ve ‘‘Allah’ım birimizi taş et birimizi kuş et de bu sıkıntıda kurtulalım’’ diye dua etmişler. Duaları kabul olmuş ve birisi taşa birisi de kuşa dönüşmüş.

8. Sırakayalar Efsanesi

Derleme yeri: Çivril, Gürpınar Kasabası

Kaynak kişi: Ramazan Kaymakçı, 1956

Denizli-Uşak il sınırında bulunan Bulkaz Kasabası'nda, Bulkaz Dağı denen bir dağ vardır. Bu dağın Bulkaz Kasabası'na bakan tarafında Tahıl Dökülen Deresi'ne doğru uzanan kaya sıraları bulunur. Bu kayalara Sıra (Sıran) Kayalar denmektedir ve onun hakkında şu efsane anlatılmaktadır:

Eskiden, Bulkaz Dağı'nın tepesindeki yaylalara, sürüsüyle beraber çoğunluğu Aydın ovasından gelen çok sayıda Yörük çıkarmış. Bunlardan bir tanesi, çok zengin bir beymiş. Bu beyin bir kızı varmış. Kız, bir çobanın kaval çalmasını gizli gizli dinleyerek o çobana âşık olmuş. Kızın çobana olan aşkıdan annesi de haberdar imiş. Günlerden bir gün, başka bir Yörük beyi oğlu için, çobana âşık olan kızı istemeye gelmiş. Kızın babası, her ne kadar kızının çobana olan ilgisini duymuş olsa da, kızını bir bey oğluna vermek niyetindeymiş. Hanımının, kızlarının bir çobana âşık olduğunu söylemesine rağmen Yörük beyi: “Bey kızı bey oğluna yakışır” diyerek hanımını azarlamış. Daha sonraları da: Kızımı asla bir çobana vermem” diyerek, kızın çobanla görüşmesine engel olabilmek için kızı eve hapsedmiş. Bir gün çoban yine kırdan yanık yanık kaval çalarken, kız evden kaçıp çobanın yanına kadar sokulmuş. Çoban kızı fark edince dönüp: “Kimsin, in misin cin misin” deyince kız: “Ne inim ne cinim, ben de senin gibi bir insanım” demiş. Çoban: “Öyleyse ne arıyorsun burada” deyince kız: “Kavalını dinlemek için geldim” demiş. Bu aşamadan sonra kız, duygularını çobana açmış ve daha öncelerden kızın şöhretini çokça duyan çobanla aşkları karşılıklı hale gelmiş. Fakat kız oradan ayrılınca bey bu buluşmayı öğrenmiş ve kızı şiddetli bir şekilde cezalandırarak tekrar hapsedmiş. Kız, aylarca burada kapalı tutulmuş, kimseyle görüştürülmemiş. Hem kahrından hem de çobana olan aşkıdan günden güne erimeye başlamış. Bu arada çoban da: “Ben sevdiğimi alayım da kellem giderse gitsin” diyerek işin peşini bırakmamış. Nihayetinde kızın annesi görevi üstlenmiş. Kocasını ikna etmeye çalışsa da ikna edememiş ve sonunda gizlice çobana “gelsin, kızı götürsün” diye haber göndermiş. Çünkü kız, annesine: “Ölürüm de çobandan başkasına varmam” diye meydan okuyormuş. Çoban gizlice gelmiş, kızın annesi ile helalleşmiş ve kadın kızı kapalı olduğu yerden çıkarıvermiş. Kız ve oğlan beraber kaçmışlar. Durumdan haberdar olan kızın babası, adamlarıyla beraber kızın peşine düşmüş. Donbay Yaylası'nın

uçuruma bakan tarafında Kız Kayası⁵ denen yerde beyin adamları çobanla kızı görmüşler. Bu arada babasının peşlerine adam taktığını gören kızla çoban, Tahıl Dökülen Deresi tarafındaki dereciğin içinde bulunan “Yatı Burnu İn” denen mağaraya kadar gelmişler ve orada saklanmışlar. Fakat beyin adamları iz sürerek onları mağarada bulmuşlar ve her ikisini de öldürmüşler. Kız, ölürken babasına: “Dünyada benim yüzümü güldürmedin, inşallah senin de yüzün gülmez, bu ettiklerini çekersin, inşallah taş olursun” diye beddua etmiş. Bu beddualar sonucunda bey ve onun arkası sıra gelen adamları sıralar halinde taşa çevrilmişler. İşte şimdi Bulkaz tarafından bakılınca görülen ve sıra sıra kayalardan oluşan Sırakayalar, taşa dönüşmüş olan bey ve adamlarıymış.

9. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Yeşilyuva Kasabası

Kaynak kişi: Ahmet Bakırtaş, 1954

Yeşilyuva Kasabası’nda bulunan Şehit Üsteğmen Ahmet Şevki Evin Parkı’nda, parkın kuzey tarafından girişte sağda yaklaşık 1m. yüksekliğinde üzeri işlemeli, sütun başına benzeyen bir taş bulunmaktadır. Bu taş önceleri Yaka mezarlığının girişinde bulunmaktaymış ve buraya sonradan nakil edilmiştir. Yöre halkı bu taşla ilgili şöyle bir efsane anlatmaktadırlar.

Eskiden burada yaşamakta olan bir adam varmış. Bu adam bir gün ekmeğin üzerine çiş yapmış ve Allah yapmış olduğu bu saygısızlıktan dolayı adamı taşa dönüştürmüştü. İşte bu taş o adamın taşa dönüşmüş haliymiş.

3.2.1.2. Gök cisimlerinin oluşumuyla ilgili efsaneler

10. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Zeki Akakça, 1964

Ay, eskiden çok yaramaz bir çocukmuş. Annesi inek sağarken devamlı gelip ineğe dürter, inek de huysuzlanıp kadının sağdığı sütü dökermiş. Annesi çocuğun yaptığı bu yaramazlıktan rahatsız olmuş, “yapma yavrum, etme yavrum” dediyse de çocuk annesini dinlememiş. Annesi artık çocuğun yaramazlığına dayanamamış ve

⁵ Çobanla kız kaçarlarken ilk defa burada görüldükleri için kaya bu ismi almıştır.

ineğin dışkısından bir miktar alıp çocuğun yüzüne fırlatmış. İşte şimdi ayın yüzeyinde gördüğümüz o lekeler onun çocukluğunda annesinin fırlatmış olduğu dışkıdan kalan lekelermiş.

11. Efsane

Derleme yeri: Güney İlçesi, Merkez

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Gökyüzündeki ay'ın bazen bütün bazen yarım olmasıyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Peygamberiniz kâfirleri imana davet edince kâfirler: “Şu Ay'ı ikiye böler sonra tekrar birleştirirsen sana inanırız” demişler. Peygamberimiz de bir parmak işareti ile Ay'ı önce ikiye bölmüş arkasından da tekrar onların gözü önünde birleştirmiş. Ama kâfirler sihir yaptın diye yine inanmamışlar. O zamandan beri ay bazen yarım bazen bütün olurmuş. Yöre halkı bunun nedenini o olaya bağlamaktadır.

12. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Gökyüzünde görülen ve Yedi Kardeşler olarak da bilinen Büyükayı ve Küçükayı yıldız kümesindeki yıldızlardan en öndeki büyük ve parlak; arkadaki ise küçük ve silik görünür. Bunun sebebi ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bu kümeyi oluşturan yedi yıldız eskiden insanmış ve hepsi kardeşmişler. Bir gün bir yolculuk yapmaları gerekmiş. Erkenden kalkıp yola koyulmuşlar ama en küçükleri uyuyakalmış ve yola geç çıkmış. Bu yüzden yedi kardeşlerin en küçüğü en arkada kalmış ve yaşı diğerlerinden küçük olduğu için kendisi de küçücük görünürmüş.

13. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Zeki Akakça, 1964

Havanın açık olduğu gecelerde gökyüzünde gördüğümüz Samanyolu yıldız kümelerinin oluşumuyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Evvel zamanında, tek başına yaşayan yaşlı bir kadının samanları bitmiş ve hayvanlarına yedirecek saman bulamamış. Komşusunun samanlığında bol miktarda saman varmış. Yaşlı kadın gidip komşusundan saman istemiş ama komşusu çeşitli bahaneler ileri sürerek vermemiş. Kadının hayvanları açlıktan ölecek duruma gelmiş. Bu durum karşısında yaşlı kadın, geceleyin çuvalı alıp komşusunun ayazlığına (ahırına) girmiş. Burada elindeki çuvala samanları doldurmuş ve çuvalı sırtına alarak evin yolunu tutmuş. Eve varınca bakmış ki çuvalda hiç saman kalmamış. Geriye dönüp baktığında çuvalın altının delik olduğunu ve samanların dökülerek geldiğini fark etmiş. Şimdi gökyüzünde gördüğümüz Samanyolu o yaşlı kadının çuvalından dökülen samanlarından oluşmaktaymış.

3.2.1.3. Bulutların oluşumuyla ilgili efsane

14. Efsane

Derleme yeri: Güney İlçesi, Merkez

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Eskiden yağmurlar yağarken hava bulutsuz olur, insanlar yağmurun ne zaman yağacağını kestiremeyerek yağmura hazırlıksız yakalanırlarmış. Yağmur yağarken de doğrudan indiği için bitkiler zarar görürmüş. İnsanlar bir gün Allah'a dua edip: "Allah'ım bize yağmurun yağacağını belli et, biz de hazırlıklı olalım" demişler. Allah da onların duasını kabul etmiş ve bulutları yaratmış. O zamandan beri yağmur yağmadan önce bulutlar ortaya çıkar ve insanlar önlemlerini alırlarmış.

3.2.1.4. Hayvanların yaratılışı ile ilgili efsaneler

15. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Şerif Kutludağ, 1958

Çok eskiden iki çocuğu olan bir adam varmış. Bir gün bu adamın karısı ölmüş. Adam, karısı ölünce tekrar evlenip çocuklarına üvey anne getirmiş. Bir gün üvey anne evde ekmek yapıyormuş. Çocuklarından zeytinyağı şişesini getirmelerini istemiş. Çocuklar yağ şişesini getirirlerken düşürmüşler ve şişe kırılarak yağ yere dökülmüş. Çocuklar üvey annelerinden korkularından hemen yanan ateşin altından kül alarak dökülen yağın üzerine serpmişler. Üvey anneleri durumu görünce çocuklara çok kızmış ve elindeki ekmek pişirdiği kızgın şişe çocukları dövmeye başlamış. Şişe çocukların boynuna vurmuş ve vurduğu yerler simsiyah dağlanmış. Bu acıya dayanamayan çocuklar: “Allah’ım bizi kuş eyle” diye dua etmişler. Allah da onların dualarını kabul etmiş ve her ikisini de kumru eylemiş. Şimdiki kumruların boyunlarındaki siyah halkalar o zamandan kalan dağlama lekeleriymiş. Kumruların renkleri de o zaman çocukların yağın üzerine serpmiş oldukları küldenmiş. Bu olaydan sonra kumru kuşları eskiden insan oldukları için daima insanlara yakın yerlerde yaşarlar ve hüzünlü bir şekilde “guguk guk, yağ döktük, biz döktük, ben döktüm, sen döktün, guguk guk” diye öterlermiş.

16. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Mustafa Çetin, 1946

Kumru kuşu, Acıpayam ilçesine bağlı Alikurt köyünde kutsal sayılan kuşlardandır. Bu kuşun eti asla yenmez, ona taş atılmaz ve kuş, evin içine kadar girse de kimse onu ürkütmek istemez. Bölgede kumru kuşunun kutsallığı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Vaktiyle, biri kız biri oğlan iki küçük kardeş varmış. Bunlar evde oynarlarken evdeki zeytinyağı kabını devirip yağı dökmüşler. Zeytinyağı o dönemlerde çok kıymetli olduğu için annelerinin kendilerini cezalandıracağından çok korkmuşlar. Çocuklar annelerinin korkusuna: “Allahım bizi kuş yap da annemizden kurtulalım” diye dua

etmişler. Bunun üzerine duaları kabul olmuş ve ikisi birden kumru kuşu olup uçmuşlar. Anneleri geldiğinde: “Çocuklar, yavrularım siz neredesiniz” diye seslenip arayınca ikisi birden: “guguk guk, guguk guk, yağ döktük, biz döktük” diye ötmeye başlamışlar. Anneleri kendi çocuklarının kuşa dönüştüklerini o zaman anlamış.

17. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Eyyüp Ceylan, 1954

Tavas'ın Karacasu'ya yakın köylerinde, geceleri öten ama gündüzleri hiç görünmeyen yusuftuk kuşu ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Eski zamanlarda Yusuf adında bir çocuk yaşarmış. Bunun bir de kız kardeşi varmış. Bu iki kardeş bir gün katır gütmeye gitmişler. Katır güttükleri yerde oyuna dalmışlar ve katırı kaybetmişler. Bunların bir üvey anneleri varmış ve katırı kaybettikleri için çocukları dövmüş. Kadın çocukları o kadar çok dövmüş ki, kız çocuk dayanamayıp kendini yardan aşağıya atmış ama yere düşmeden kuşa dönüşmüş uçup bir dala konmuş. Oradan da “Yusuuf, kır katırı buldun muu? tüh” diye seslenmiş. Bu kuş o zamandan bu zamana kadar hep: Yusuuf kır katırı buldun muu? tüh” diye ötermiş.

18. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Eskiden iki kardeş çok büyük bir suç işlemişler. Suçun aralarında sır olarak kalmasını kararlaştırıp kimseye söylememe konusunda yeminleşmişler. Sonra bu suçu kimin yaptığı araştırılırken, kardeşlerden birisi sıkıştırılınca suçu kardeşinin işlediğini “çık da bak çık da bak” diyerek ihbar etmiş. Bunun sonucunda kardeşe ceza verilerek başı kesilmiş. Çocuğun başını kesen kişi elindeki kanlı bıçağı diğer çocuğun boynuna sürmüş ve orada kırmızı bir kan lekesi kalmış. Bu kişi aynı zamanda: “Senin etini yiyen doymasın ve hep av olası” diye de beddua etmiş.

Kardeşinin kesilmesinden kendisinin sorumlu olduğunu düşünen çocuk: “Allah’ım ben bu utançla yaşayamam, beni kuş et” diye dua etmiş. Bunun üzerine Allah onun duasını kabul etmiş ve çocuğu keklige dönüştürmüş. O zamandan beri, günümüzde kınalı keklik olarak bildiğimiz keklığın boynu kırmızı halkalıymış ve onun etini yiyenler kolay kolay doymazlarmış. Avcılar da onu avlayabilmek için daima peşinden koşarlarmış.

19. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Çok eski zamanlarda bir kadın yaşamaktaymış. Bu kadının bir de çocuğu varmış. Bir gün, kadın ekmek yaparken çocuğunun çışı gelmiş. Çocuğuna çiş yaptıran kadın çocuğun altını, ekmek yapmakta olduğu beze⁶ ile silmiş. Bunu yaptıktan sonra Allah kadını kaplumbağaya dönüştürmüş, beze de gelerek kaplumbağanın üzerine konmuş. İşte bu yüzden kaplumbağanın sırtı bezeye benzemekteymiş. Kaplumbağa o zamandan beri yerde sürünerek ve evini sırtında taşıyarak nimete yaptığı saygısızlığın cezasını çekmekteymiş.

Bu efsaneyi anne babalar, çocuklar kaplumbağaları taşlamasın onlara zarar vermesinler diye çocuklarına anlatmaktadırlar. Çocuklarına: “Kaplumbağaları taşıyıp kabuğunu kanatırsanız ondan bulaşacak olan kan siğil yapar; kaplumbağaya zarar vermeyin, o zaten cezasını çekmektedir” denmektedir.

20. Efsane

Derleme yeri: Güney İlçesi, Merkez

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Nuh Aleyhisselam bütün hayvanlardan birer çift gemiye alıp da tufan kopunca, geminin içi pislikten geçilmez olmuş. Bunun üzerine Nuh Aleyhisselam, Allah’a yalvarmış ve bu ciddi sorunun çözümü için ne yapacağını sormuş. Allah da domuzun sırtını sıvazlamasını emretmiş. Nuh Aleyhisselam, denileni yapınca domuzun burnundan bir fare düşmüş. Düşen fare yerlerdeki bütün pislikleri ve çöpleri yiyip

⁶ Ekmek yapmak için hazırlanan hamur yığımından bir ekmek yapmak için ayrılarak top haline getirilmiş hamur parçası.

bitirmiş. Arkasından insanların ve diğer canlıların yiyeceklerine hücum etmiş, bunlarla da yetinmeyerek geminin tahtalarını yemeye başlamış. Bundan da şikâyetçi olan Nuh Aleyhisselam, tekrar Allah'tan yardım istemiş. Allah da: “Ya Nuh, aslanın sırtınız sıvazla” demiş. Nuh, bunu da yapınca aslan bir aksırmış ve onun burnundan da bir kedi çıkmış. Çıkan bu kedi, fare ile baş ederek gemiyi sıkıntıdan kurtarmış. Sonuç olarak fare ve kedi gemiye bindirilen hayvanlardan değil sonradan gemide yaratılan hayvanlardanmış.

21. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Ali Tuna, 1945

Peygamberimiz hayatta iken, Arabistan'da Araplar, peygamberimizin devesinin yavrusunu çalıp kesmişler. Bunun üzerine Peygamberimiz beddua etmiş ve devenin yavrusunu kesen insanlar maymuna dönüşmüşler. İşte şimdiki maymunlar, o maymunlardan türeyip gelmişler. Bunun içindir ki maymunların elleri ayakları ve birçok uzvu insana benzermiş.

22. Efsane

Derleme yeri: Çameli, Gökçeyaka Köyü

Kaynak kişi: Hayri Dev, 1932

Eski zamanlarda maymun denen bir hayvan yokmuş. Bütün maymunlar insanmış aslında. Bir gün insanlardan birisi, mağaranın birinde bir asır boyunca tek başına kalmış ve orada kaldığı süre içinde maymuna dönüşmüş. Böylece maymun denen hayvan ortaya çıkmış ve çoğalarak günümüze kadar gelmiş.

3.2.1.5. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler

23. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Altındere Köyü

Kaynak kişi: Nazmi Özdemir, 1930

Denizli merkezde 1965'li yıllara kadar, o zamanki Leylekler Kavağı'nın alt kısmında, şimdiki Merkez Efendi Caddesi ile Eski Sarayköy Caddesi'nin kesiştiği dört

yol kavşağında Merkez Efendi Çeşmesi denen bir çeşme varmış. Bu çeşmenin ortaya çıkmasıyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bildiği bilgileri öğrencileri ya da halkla paylaşmayı çok seven Merkez Efendi, öğrencisiz kaldığı bir günde evinde testilerin üzerine örtüler sererek onlara hitaben konuşuyormuş. Merkez efendinin bu durumunu gören birisi, üzeri kapalı testileri sıra halinde dizilmiş vaaz dinleyen kadınlar zannederek gidip bunu halka anlatmış.⁷ Bu, halk arasında o kadar hızlı yayılmış ki haber İstanbul'a padişaha kadar ulaşmış. Padişah da Merkez Efendiden hesap sormak için onu huzura çağırmış. Merkez Efendi bu asılsız duruma ve bunun padişaha kadar ulaşmasına çok öfkelenmiş. Asasını alarak tepeye doğru yürümüş ve yokuşta asasını hızla yere saplamış. Arkasından da kendisini padişaha şikâyet eden fitnecilerden öç almak için "Bu şehirde taş taş üstünde kalmasın" diye beddua etmiş. Akabinde mahşeri bir gürültü hengâmesinde bütün şehir sarsıntılarla yerle bir olmuş, birçok insan hayatını kaybetmiş. Bu olaydan sonra Merkez Efendi asasını yerden çıkarmış ve asanın çıktığı yerden bir su akmaya başlamış. Daha sonra bu su için bir çeşme yapılmış ve adına Merkez Efendi Çeşmesi denmiş (Şemsoğlu, 2004: 29-30).

3.2.2. Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler

3.2.2.1. Meleklerle ilgili efsaneler

24. Efsane

Derleme yeri: <http://konstantiniye.blogspot.com/> 8 Kasım 2009

Kaynak kişi: Selçuk Salih Caydı.

Hz. İsa'nın havarileri Filipus ve Yohannes, Pamukkale'de Hz. İsa'nın dinîni yaymaya çalışmakta ve bunu yaparken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktaymışlar. Onlara asıl ve en büyük tepki, putperestlerden gelmekteymiş. Pamukkale'de gerilimin doruğa çıktığı böyle günlerden birinde iki havari, apar topar Honaz'a gelmişler. Şehrin banliyösü Chairetopa'da bir meydanda, putperestlerin tacizlerine aldırmadan mucizeyi ilan etmişler. Tam olarak ne olacağını onlar da bilmiyorlarmış. Mikail'in halka söylemelerini istediği şey sadece şuymuş: "Ey ahali! Tanrı'nın Ordusunun Komutanı Mikail, burada yeryüzüne inecek ve büyük mucizeler gösterecek."

⁷ Bu konuda kız ve erkek öğrencileri beraber okuttuğu şeklinde rivayetler de vardır.

Havariler, bu duyuruyu yapıp Honaz'dan ayrıldıktan birkaç gün sonra, halka hitap ettikleri bölgede bir su kaynağı ortaya çıkmış. Honazlılar, suyun şifalı olduğunu anlamakta gecikmemişler. Havariler: "Honaz'a her kim ki gelip Tanrı'ya dua eder, Mikail'i anarsa, bu kaynağın suyu onun hastalıklarını iyileştirecektir" diyerek Hristiyanlığı yayma çabalarını sürdürmüşler. Çevre illerden ve köylerden de deva arayanlar Honaz'a gelmeye başlamışlar. Su, çok sayıda insanı iyileştirmiş ve iyileşenlerin çoğu, putperestliği terk edip Hristiyan olmuşlar. Bu yenilik, putperestler arasındaki huzursuzluğu daha da arttırmış. Şehirdeki gerginliğin, Hristiyanlara karşı şiddet içeren bir saldırıya dönüşmesi ise, kendisinden bugün bile söz edilen önemli putperest Hristiyan olmasıyla başlamış. Bu putperest ilk başlarda, Hristiyanlara fena halde düşmanmış, hatta şifalı su kaynağını bozmayı bile planlamaktaymış. Bu adamın sağır-dilsiz bir kızı varmış. Adam, bir gece rüyasında, tüm haşmetiyle Mikail'i görmüş ve Melek adama, kızını su kaynağına getirip, sudan içirmesini öğütlemiş ve eğer inanırsan eve üzgün dönmeyeceksin demiş. Adam uyanır uyanmaz kızıyla birlikte suyun yolunu tutmuş. Suyun başına gelince ellerini açıp Tanrı'ya dua etmiş. Tanrı'nın Melekler Ordusu Komutanı Mikail'in adını anmış ve kızına sudan içirmiş. Kız konuşmaya başlayınca, adam ve ailesi Hristiyan olmuşlar ve Honaz'da yer yerinden oynamış. İyileşen sağır-dilsiz kızın babası, sadece Hristiyan olmakla kalmamış, su kaynağının yanına, suyu koruması için Mikail'e attığı bir dua evi de inşa ettirmiş. İşte bu, Honaz'ın ilk kilisesiydi.

Havarilerin ilk mucizeyi ilan etmelerinden doksan yıl kadar sonra, Pamukkale'den ilk Hristiyan din adamı Archippus, Honaz'a gelmiş ve bu dua evinin papazı olmuş. Gelen Archippus herkesi şaşırtmış, çünkü sadece on yaşında ve güzel bir çocukmuş. Onun gelişi, putperestleri çok kızdırmış ve onun yönettiği pazar ayinleri, bardağı taşıran son damla olmuş. Putperest Honazlıların ileri gelenleri, bu işe kesin bir son vermeyi kararlaştırmışlar. Kazma kürek suyun başına gelip, kaynağı bozmaya çalışmışlar ama kaynağa kazma ve kürek işlemedi. Putperestlerin ileri gelenleri bunu bir gurur meselesi yaparak, Hristiyanların düşmanı olduğunu bildikleri şeytandan yardım istemişler. Şeytan onlara, beş bin kişiden oluşan büyük bir işçi ordusu kurmalarını tavsiye etmiş. Amaç, kaynağı beslediğini düşündükleri derenin yatağını değiştirmek ve küçük kiliseyi yapay bir sel ile yıkmakmış. Şeytan teknik bir öneride bulunmuş ve yakındaki iki dereden açılan su kanallarıyla, kiliseden daha yüksekteki çukurluk bir alanda su biriktirilmesini; biriken bu suyla bir baraj gölü oluşturulmasını,

sonra setin açılarak kilise ve şifalı su kaynağının selle yıkılmasını söylemiş. Bu plan için işçiler çalışmaya başlamışlar. On gün içinde, kilisenin yukarısında kocaman bir göl oluşmuş. Şehrin ileri gelenleri ve putperestler toplanıp, setlerin açılacağı ve kiliseyle kaynağı yok edeceği anı beklemeye başlamışlar. Nihayet setler kaldırılmış ve vahşi bir su, ağaçları devirerek, önüne çıkan her şeyi süpürerek hızla ilerlemeye başlamış. O anda, seli seyretmekte olanların gözlerinin önünde gökten bir ateş sütunu inmiş ve Başmelek Mikâil, tam kilisenin önünde görünmüş. Melek kanatlarını açıp, sol elini dur işareti yaparak zarif bir şekilde suya doğru uzatmış. Vahşi sel suyu, tam ortasından ikiye ayrılarak kiliseye dokunmadan durmuş ve görünmeyen bir kabın içindeymiş gibi kendiliğinden birikmeye, tepelenmeye başlamış. Kilisenin önünde, on insan boyunda yayvan bir su dağı oluşmuş. Mikail, sol eliyle su dağına öylece tutmuş. Bunu şaşkınlıkla izleyen putperestler, olanları daha yakından görebilmek için, şölen kıyafetleriyle, tepelenen suyun kenarına kadar gelmişler. Mikail, sağ eliyle uzun tahta kılıcını çekmiş ve suyun hemen önündeki kocaman yekpare kayayı bir vuruşta ikiye bölmüş. Kayanın yarılmasıyla birlikte su, açılan büyük yarıktan, hızla bir yeraltı boşluğuna doğru akmaya başlamış ve akarken yakınındaki putperestleri de çukura sürüklemiş.

Lykos vadisindeki Mikâel kilisesinin 1189'da yıkılışına dek, "Chonea'lı Kutsal Mikâel Kilisesi" adını taşıdığı söylenir. Akan Lykos nehrinin doğu kıyısında kilisenin kalıntılarının bulunduğu, yeni kaynaklarda yer alır (Caydı, 2009).

Honaz'da şifalı su inancı hala yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Özellikle **göz** denen yerdeki su kaynaklarından biri şifalı sayılmakta ve bazı rahatsızlığı olan kişiler bu sudan şifa bulmak amacıyla içmektedirler. Mikâil'in kılıcıyla yardığı taşa gelince, Honaz ve civarında bu tanımlamaya uygun çok sayıda yer ve taş bulunmaktadır ama bunlardan hangisinin bahsedilen taş olduğunu bulabilmek çok zordur.

3.2.2.2. Cinler ve Şeytanlarla ilgili efsaneler

25. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Osman Özkadir, 1948

Honaz'da, eskiden düğünlerde düdük ve kaval çalan Düdükçü Şükrü denen bir kişi varmış. Bu adam bir gün harman yerinde gece yatarken Balabanın Hasan dedikleri

bir tanıdığı gelmiş. Düdükçü Şükrü'ye “Kavalı al gel, bir eğlence var, şenlik var” demiş. Değirmenlerin olduğu yere vardıklarında bakmışlar ki her taraf döşenmiş, düzenlenmiş, eğlence devam ediyormuş. Kalabalıktan birileri onlara: “Gelin arkadaş, gruba katılın” demiş. Bunlar gruba katılarak sabaha kadar çalgı çalmışlar, sabah olunca da: “Arkadaş sabah oldu, biz çok yorulduk gidelim artık” demişler. Onlar da arkadaşlara bir şeyler verelim demişler ve herkes altınları şangır şungur bir torbaya doldurup onlara vermişler. Düdükçü, oradan kalkıp harmanın olduğu yere gelmiş ve elindeki altın dolu torbayı ağacın dalına asarak uykuya dalmış. Kuşluk vakti abisi gelip onu uyur halde görünce, neden işinin başında olmayıp da uyuduğunu sormuş. Düdükçü de: “Artık çalışmaya gerek kalmadığını, gece kendisinin bir torba altın kazandığını, altınların da ağaçta asılı torbanın içinde olduğunu” söylemiş. Beraberce torbayı açıp baktıklarında görmüşler ki torbanın içinden altın yerine soğan kabuğu ve pislikler çıkmış. Bunu gören Düdükçü birden rahatsızlanmış ve uzun süre hocalara okutulurken ancak düzeltilebilmiş. Meğerse onların katıldıkları eğlence cinlerin düzenledikleri eğlenceymiş. Bu olay bundan yaklaşık yüz sene evvel daha ışıklar gelmeden önce olmuş.

26. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Süleyman Bozkurt, 1930

Başkarcı kasabasının üst kısmındaki Bahçekilise denen yerin yukarıdaki fındıklığın karşısında, ulaşılması çok zor olan bir yerde “in” adıyla anılan bir mağara vardır. Bu mağarada hazine olduğu söylenmektedir. Bu hazineyi cinlerin koruduğu inancı vardır ve bu yüzden kimse oraya gidip hazineyi almaya çalışmamaktadır. Derin hocaların bile okuyarak oraya gittikleri ancak onların da hazineyi almayı başaramadıkları söylenmektedir.

27. Efsane

Derleme yeri: Güney İlçesi

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Nuh Aleyhisselam gemiyi yapınca, gemiye bütün hayvanlardan birer çift almış. Sıra eşeğe gelince eşek gemiye binmemek için direniyormuş. Meğerse eşeğin kuyruğundan şeytan asılıyormuş da eşek ondan binemiyormuş gemiye. Nuh

Aleyhisselam “Ya mel’un neden girmiyorsun, girsene” deyince eşeğin kuyruğunu bırakan şeytan onun ayakları arasından gemiye atlamış. Gemide karşısında Şeytanı gören Nuh As. “Sen nasıl girdin içeriye” diye sorunca şeytan “Sen ya mel’un neden girmiyorsun, girsene demedin mi? Ben de girdim işte” demiş. O zaman şeytan eşekle beraber gemiye girmeseymiş Nuh tufanında yok olacak ve insanlık şeytandan kurtulacaktı.

28. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dodurga Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Akgün, 1953

Bundan 45-50 sene kadar önce Acıpayam ilçesinin Dodurga Kasabası’nda iki arkadaş, Keloğlan Mağarası’nın alt tarafındaki ovada, dolun ayın çok berrak olduğu bir gecede, bir ekin tarlasında davar güdüyorlarmış. Çobanların sürüleri ayrı imiş ama birbirlerine yakın güdüyorlarmış. Gecenin geç saatlerinde adı Mehmet olan çobanın sürüsünün karşısından, bir kadınla bir adam, yanlarında bir de oğlak olmak üzere sanki uçuyorlarmış gibi kollarını çırparak sürü ve çobana doğru geliyorlarmış. Gelirken ayak sesi de dahil olmak üzere hiçbir ses çıkarmıyor, bir hayalet şeklinde yaklaşıyorlarmış. Tam çobana iyice yaklaştıklarında birden dönmüşler ve üçü de aniden kaybolmuş. Bu olaydan korkan çoban arkadaşı diğer çobana seslenmiş ve onun da kendi gördüklerini görüp görmediğini sormuş. O da: “Sen benim sürünün önünde giden eşek sıpasını görmedin mi” demiş. Her ikisi de şeytan gördüklerini anlamışlar ve şeytanın ezan sesinden kaçtığını düşündükleri için ezan okumaya başlamışlar.

29. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Mustafa Solak, 1943

Başkarcı kasabasında 150 sene kadar önce Gemiciler sülalesinden yaşlı bir adam yaşamaktaymış. Bu adam bir gece atıyla dışarıdan geliyormuş. Şimdiki okulun bulunduğu yere gelince bir düğün alayına rastlamış ve atından inerek düğün alayına katılmış. Düğün esnasında birisi “Falan adamın evinde hanımı, gelinliğini besmelesiz olarak sandığa koydu, getirin o gelinliği, geline giydirelim” diye bağırmış. O bahsettikleri kadın da o adamın karısıymış. Adam bütün bu konuşulanları duyuyormuş.

Nihayet gelinliği getirip geline giydirmişler. Adam bütün olup bitenleri izliyormuş. Düğün merasimi sona doğru yaklaşınca gelini ata bindirmişler, bu esnada adam gelinin yanına varıp gelinliğin eteğini sigara ile birazcık yakmış. Sabaha doğru horozlar ötmeye başlayınca düğün alayındakiler hemen yaktıkları ateşleri havaya atarak dağılmışlar. Meğerse onlar şeytanmış ve şeytanlar horozlar ötüncü ve ezan okununca hemen dağılırlarmış. Onlar dağılıncü adam atına binip doğruca evine gelmiş. Sabah olunca da hanımına: “Sen şu gelinlik elbiseni bir getir bakalım” demiş. Kadın gelinliği getirmiş, bir de bakmışlar ki gelinliğin eteğinde adamın yaktığı yer duruyormuş. Kadın, bu gelinlikte böyle bir yanık yoktu, bu nasıl oldu diye şaşırınca adam, “Sen gelinliği sandığa besmelesiz koymuşsun ve şeytanlar alıp kullandılar, ben bu gece buna şahit oldum ve belli olsun diye gelinliğin eteğini ben yaktım” demiş.

3.2.2.3. Evranla ilgili efsaneler

30. Evran Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Kızılcabölük ve Vakıf köyünün üst kısmında Evran Dağı denen bir dağ vardır. Bu dağ çoğunlukla beyaz mermerden olduğu için genelde beyazımsı bir görünüme sahiptir. Ancak, orta yerinde, dağın eteğinden başlayarak zirveye doğru şerit halinde çıkan, toprak bir zemin bulunur. Bu şerit, uzaktan bakılınca büyükçe bir yılanı andırır. Halk arasında bu toprak şeritle ilgili şöyle bir efsane anlatılır:

Yöre halkının tabiri ile Avdan dağında, eskiden çok büyük bir yılan, yani evran türemiş. Hatta evranın topraktan çıktığı yer bile hala belliymiş. Evran, göle benzeyen büyükçe bir çukurdan çıkmış. Evran topraktan çıkınca bütün insanları ve hayvanları yiyerek dağın zirvesine doğru gidiyormuş. Dağı aşır Denizli tarafına geçerek oradaki insanları da yiyecekmiş. Fakat tam zirveye yaklaşınca Allah tarafından başına bir taş düşürülmüş ve Evran oracıkta ölmüş. Ölüncü kanı, yağı, eti oradaki beyaz zemine dökülmüş ve orada, evranın boyu kadar yani dağın eteğinden zirvesine kadar uzunlukta büyük bir siyahlık oluşmuş. İşte dağdaki şimdiki o siyahlık ölen evranın kalıntılarıymış. Dağdaki beyazlık da ondan yayılan yağ tabakasıymış.

31. Evran Efsanesi

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Ahmet Sarı, 1951

Kızılcabölük'ün yukarısında Babadağ denen bir dağ vardır. Eskiden bu dağda çok büyük bir evran yaşarmış. Bu evran önüne çıkan her canlıyı yer, kimseye aman vermezmiş. Başu Babadağ'ın tepesinde olursa kuyruğu Kızılcabölük'te, kuyruğu Kızılcabölük'te olursa başu Babadağ'da olurmuş. Bir gün kırk tane katır padişaha sönmemiş kireç taşıyorlarmış. Katırları gören evran, sırtlarındaki kireç yükleriyle birlikte onları teker teker midesine indirmiş. Sonra, kirecin verdiği hararetle Tavas ve Kızılcabölük arasındaki Bağarasu deresine yanaşıp karnını bir güzel de suyla doyurmuş. Suyu o kadar iştahlı ve çok içmiş ki aşağıya akacak su kalmamış ve derenin aşağısı kurumuş.

Biraz sonra midesindeki kireçler, içmiş olduğu suyla birlikte yavaş yavaş tepkimeye başlamış ve evran bir müddet sonra cayır cayır yanmaya başlamış. Bu süre içinde etrafa dayanılmaz kokular yayılıyormuş. Evran'ın yanması günlerce devam etmiş. Yanarken çıkardığı dayanılmaz kokudan insanlar, buldukları bölgeyi terk etmişler ve uzun süre evlerine dönememişler. Şimdi Evranın öldüğu yerde hâla ot bile bitmezmiş ve orası simsiyah dururmuş.

32. Evran Efsanesi

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Ahmet Sarı, 1951

Çivril'in kuzeyinde Uşak sınırında Gürpınar Kasabasının yanında Bulkaz Dağı vardır. Eskiden bu dağda yaşayan bir yaratık, insan, hayvan ne bulursa yermiş. Bu hayvan insanlar arasında büyük bir korku salmış. Onun korkusundan kimse dağa, yaylaya çıkamaz, rahatça hayvanlarını otlatamaz olmuş. Hayvan öyle büyük bir hayvanmış ki deveyi hamutuyla birlikte yuttuğunu görenler bile olmuş. Dağda yaşayan vahşi hayvanlar bile bu devasa yaratığa yem olmaktan kurtulamamış, nesilleri tükenecek duruma gelmiş. İnsanların ve hayvanların bu ıstıraplarını Allah duymuş olacak ki bir gün gökyüzünde simsiyah bulutlar oluşturmuş. Bu bulutlar, canavarın üzerine öyle güçlü bir yağmur bırakmışlar ki akan suları çaylar, derele almaz olmuş.

Yağmurun şiddetinden Bulkaz Dağı'nın başında, taş ağaç ne varsa aşağı Bulkaz ovasına dökülmüş. Ovada ekili dikili ne varsa sular altında kalmış. Dereler ve ırmaklar haftalarca boz bulanık akmaya devam etmiş. Haftalar sonra sel suları durulunca, insanlar ancak dışarıya çıkabilmişler. Arazilerine çıkınca burunlarına keskin leş kokuları geliyormuş. Bu kokunun kaynağını araştırınca gözlerine inanmamışlar. Koku, dağlardan gelen selin içinde kemikleri sanki bir köprüyü andıran, o insanlara ve hayvanlara korku veren devasa hayvan evranın leşinden gelmekteymiş.

İnsanlar önce bu kaburgaların nasıl bir hayvana ait olabileceği bilememişler ve gidip durumu bir evliyaya sormuşlar. O da bu kemiklerin Bulkaz Dağı başında yaşamakta olan ve herkese korku salan evrana ait olduğunu, Allah'ın bu afeti insanları o hayvandan kurtarmak için verdiğini söylemiş.

3.2.2.4. Rüyada haber verme ile ilgili efsaneler

33. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Mustafa Çetin, 1946

Honaz ilçesine bağlı Dereçiftlik köyünde Ardıçlı Dede adında bir yatır bulunmaktadır. Bu yatırla ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Dereçiftlik köyünde Adıgüzel adında bir adam yaşamaktaymış. Bu adam bir gün köyün kahvehanesine gelmiş ve: “Bu sene seksen dönüm pamuk ekdim, eğer yukarıdaki (Allah) otuz bin lira verirse bu paranın on bin lirasına Ardıç Dede'nin türbesini yaptıracağım” demiş. Adam pamuğu satınca gerçekten otuz bin lira almış ve on bin lirasına türbeyi yaptırmış. İleriki yıllardan birinde adam yine pamuk ekmiş ama tarlasına gelen su başkasının tarlasından geçtiği için tarla sahibi bazen suyun geçmesine izin vermiyormuş. Bu yüzden de pamuk verimi yeterince olmuyormuş. Bunun üzerine Adıgüzel bir gün Ardıçlı Dede'ye gidip: “Ya benim tarlama su ver ya da beni bu adamdan kurtar” diye dua etmiş. O gece rüyasında birisi ona: “Kalk tarlanı su bastı” demiş. Sabah olunca kalkıp bakmış ki gerçekten pamuk tarlasının atamamı sular içinde kalmış. Suyun nereden geldiğini araştırın kişi kendi tarlasının köşesinde bir su kaynağının akmakta olduğunu görmüş.

Adam uzun seneler bu su kaynağından çıkan suyla kimseye muhtaç olmadan tarlasını sulamış, hatta ihtiyacı olan yakın komşularına da bu sudan verip onların da yararlanmasını sağlamış.

34. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Ali Tuna, 1945

Denizli merkeze bağlı Başkarcı kasabasında Erenler Dedesi olarak bilinen bir yatır vardır. Bu yatırla ilgili anlatılan efsanelerden bir tanesi de şöyledir:

Başkarcı kasabası doğumlu Ali Tuna'nın babası 1950'lili yıllarda bir rüya görmüş. Rüyasında öğle vakti, yatırın olduğu yerden tarlaya doğru gidiyormuş. Tam yatırın yanına varınca orada yatan kişi ona görünerek demiş ki: "Tam öğle vakti nereye gidiyorsun, şuradan bir abdest al, öğle namazını kıl da ondan sonra git" demiş. Kişi namaz kılmak için abdest almış. Etrafında beyaz sakallı başka adamlar da varmış. Orada ve hep birlikte öğle namazı kılmışlar, imamlığı da orada yatan ve onu çağıran dede yapmış. Namaz bitip herkes dağılınca adam dedenin yanına vararak: "Dede, ben fakirim bana biraz para ver" demiş. Bunun üzerine dede "Senin nasibin olan para filan saçağın altında" diyerek ona yer tarif etmiş. Adam ertesi gün uyanınca saçağın yerini hatırlayamamış. Bunu bir hocaya anlatmış. Hoca da: "Keşke bunu anlatmasaydın, o rüyayı tekrar görürdün" diye onu uyarmış.

Yıllar sonra adamın oturduğu evin duvarları yıkılınca o evin saçağında içi güzelce sırlanmış ve içinde bir avuç toprak bulunan bir küp bulmuşlar. Herkes bu küpün 30 sene evvel o rüyada görülen para küpü olduğunu söylemiş. İçinde paranın olmamasını ise rüyayı başkasına anlatmaya bağlamışlar.

35. Karakaya Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Eyyüp Ceylan, 1954

Aydın İline bağlı Karacasu ilçesi sınırları içinde yer alan ancak Denizli'nin Tavas ilçesi sınırına çok yakın olan Karakaya adında çok yüksek kapkara bir kaya vardır. Bu kaya hem Tavas Yörükleri hem de Karacasu Yörükleri tarafından kutsal

sayılmaktadır. Eski zamanlarda yöre halkı onun tepesinde adaklar adayıp kurbanlar kesermiş. Bu kaya ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Yaklaşık 1850'lili yıllarda orada yaşayan Kara Süllü adında esmer çok fakir bir adam varmış. Kara Süllü bu Karakaya'nın tam karşısındaki yaylada yazları derme çatma bir ev yapar, yaz boyunca orada ekip biçer, kış olunca da köyü olan Alemdar'a geri dönermiş. Kara Süllü'nün hem eşinin hem de kendisinin sadece bir kat elbisesi varmış. Yine bir yaz, Kara Süllü yaylaya göçmüş ve bir şeyler ekmek için çift sürmeye başlamış. Karısı da tarlanın kenarında çamaşır yıkıyormuş. Kadın Kara Süllü'ye: "Kıyafetlerini getir de yıkayıvereyim" demiş. Kara Süllü "Nasıl getireyim, yedeği yok ki, çıplak mı kalayım getireyim de" demiş. Karısı, "Benim üzerimdeki şalvarı sana vereyim, varsın üstün çıplak olsun, gelen olursa pek ayıp olmaz" demiş. Kara Süllü, bu halde çift sürmeye devam ederken askerlikten arkadaşı olan zengin bir ağa Kara Süllü'yü ziyarete gelmiş. Adam gelmiş bakmış ki asker arkadaşı alt tarafında kadın şalvarı üst tarafı çıplak çift sürüyor. Selam verip oturup konuşmuşlar biraz. Asker arkadaşı "Ben aslında Karacasu'ya geçiyordum, geçerken bir de sana uğrayayım dedim" demiş ve biraz sonra da ayrılmış. Kara Süllü arkadaşına bu halde yakalandığı için çok mahçup olmuş. Sonra karısına kızmış, arkasından da Karakaya'nın yanına gidip diz çöküp: "Beni asker arkadaşımın yanında mahçup ettin, şimdiye kadar sana taptım seni kutsal bildim, gözün kör olsun Karakaya" diye kayaya ilenmiş. Gece olup yatağa yatınca Kara Süllü'nün gözüne bir türlü uyku girmemiş. Çok kutsal bildiği Karakaya'ya acaba kötü mü ettim iyi mi ettim diye. Sabaha doğru derin bir uykuya dalınca rüyasında Karakaya'dan aksakallı bir ihtiyar çıkmış ve Kara Süllü'ye: "Bak, senin aradığın şey, filan yerdeki pınarın yanındaki yassı taşın altında" demiş. Uykusundan uyanan Kara Süllü, bakmış ki daha sabah olmamış. Düşünmüş acaba doğru mu, yanlış mı diye ama kazmayı alıp gidip o taşın altını kazmış. Kazdığı yerden bir küp altın çıkmış ve Kara Süllü zengin olmuş.

36. Efsane

Çal ilçesine bağlı Yukarıseyit köyünde Ese namında bir adam varmış. Bu adam çok fakirmiş ve köyün sığırlarını güdermiş. Köylüler, köye üzüm pekmez almaya tüccar geldiği zaman: "Git, Hacı Ese'den al" diye tüccarları o fakir adama yollarlar, onunla eğlenirlermiş. Fakir adam evine gelen tüccarlara: "Allah bana verecek, hacı da olacağım, zengin de olacağım. O zaman vereyim" diyerek başından savar ve sığır

gütmeye devam edermiş. Değirmenderesi'nde "Köpüklü Güme" denen yere sığırları eğler, ekmeğini yedikten sonra da uykuya yatarmış. Bir gün Ese'ye rüyasında: "Ese, ne yatıyorsun, gütmekte olduğun ala boğanın yattığı yerdeki taşın altında altın gömüsü var, kalk onu al. Senin müddetin doldu" demişler. Hacı Ese kalkmış, elini yüzünü yıkayıp, doğru ala boğanın olduğu yere varmış. Tarif ettikleri taşı kaldırmış bakmış ki altın gömü orada. Gömünün ağzını tekrar kapatmış ve akşama kadar sığırları gütmeye devam etmiş. Akşam olunca sığırları alıp köye varmış. Ertesi gün sabah hastayım diyerek bahaneler uydurmuş ve sığırları toplamamış. O günün akşamı karısına: "Karı, ben bir para buldum. Hadi gidelim sabaha kadar çekelim" demiş. Karısı pek inanmamışsa da beraber gitmişler. Sabaha kadar o altını karı koca ancak çekebilmişler. Sabahleyin köylüler "Yahu Ese, sen şu sığırı daha toplamayacak mısın" diye bağırmaya başlamışlar. Ese'nin karısı da: "Ese dayınız hasta. Sığırı güdemeyecek. Vaktiyle bir çoban bulun" demiş.

Ese, zengin olduğunu belli etmemek için aklına bir kurnazlık gelmiş ve karısına: "Ben bir İzmir'e gidip geleyim" demiş ve İzmir'e gitmiş. Oradan çivi, sabun gibi on deve yükü mal almış. Develere de birer çan alıp takmış. Köyünün adresini de deveciye vererek: "Yukarıseyit'te Ese namına gel" diye tembih etmiş ve kendisi kestirmeden gelip evine yatmış. Sabahleyin Seyit'in ahalisi çan sesinden duramamış. Hepsi toplanıp bakmışlar ki mallarla dolu develer. Deveciye: "Sen nereye gidiyorsun, bu mallar kimin" diye sormuşlar. O da: "Ese Ağa'nın oraya gidiyorum" demiş. "Yahu Ese Ağa diye bir ağa yok ki burada", diyorlarsa da, "Hayır evi yukarı başta imiş. Ben onu göreceğim" demiş deveci. Sonunda çoban Ese'nin evini bulmuş ve anlaştıkları gibi: "Bu mallar İzmir'den senin akrabandan sana miras düştü" demiş deveci. Seyit'in ahalisi: "Yahu bunun İzmir'de akrabası yok" demişlerse de "Hayır, varmış, bunları hükümet yolladı" demiş deveci. Ese, deveciye parasını, bahşişini vermiş ve göndermiş. Ese: "Zengin olursam pekmezle gusledeceğim" diye ahdetmiş imiş. Hemen pekmez alıp dibeğin oyuğuna girip orada pekmezle gusül abdesti almış. Sonra köyün içine iki tane cami ve arkasından da Hacı Ese denen yerde Menderes Nehri kenarındaki değirmenlerini yaptırmış. Daha sonraları da Hicaz'a gitmiş, giderken bir değirmeni camilere vakfetmiş ve Hicaz'da ölmüş (Tuğrul, 1969: 186-187).

37. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Mustafa Çetin, 1946

Dedefe, Bozkurt ilçesi ve çevresinde yaşayan efelerden biridir. Onunla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Dedefe bir yere gitmek için evinden çıkarken Kara Cennet adında akrabası yaşlı bir kadın: “Dede nereye gidiyorsun” diye sormuş. Dedefe de: “Bizim kız, Kaklıkta bir düğün var, davet ettiler oraya kadar gideceğim. Ben bu gece bir düş gördüm, onu bana bir yorumlayıver bakayım” demiş. Kara Cennet, anlatmasını isteyince Dedefe: “Bir ırmaktan, dere gibi bir yerden geçiyordum, ata bir şey oldu, atla beraber ikimiz suyun içine düştük ve uyandım” demiş. Bunun üzerine Kara Cennet “Bizim oğlan, sen bu gün evden dışarıya çıkma, o atını ahıra bağla ve evine gir, bu gün dışarı çıkma” demiş. Efe de “Yok ya bana ne olacak, bir şey olursa da dilerim ki bir kurşunla öleyim, eğer başka yerime gelir de yaralanırsam çok kötü şeyler olur, ben gideceğim” demiş ve gitmiş. Gitmiş ama Kaklık’taki Değirmen Arığı denen yerdeki köprüye yaklaşınca atı tehlikeyi sezmiş ve huysuzluk ederek gitmek istememiş. Dedefe atı zorla köprüye sürmüş ve tam köprünün ortasına gelince orada pusu kuran Giritli Yusuf tarafından bir kurşunla kalbinden vurularak öldürülmüş. Öldüğü yer rüyasında görüp anlattığı yere benzemekteymiş ve yine rüyasında gördüğü gibi suya düşerek can vermiş.

38. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Cevat ergin, 1949

Denizli merkeze bağlı Servergazi Mahallesiindeki Servergazi türbesinin içinde, yatırın yan tarafında bulunan çocuk mezarı ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Servergazi Hazretleri’nin büyüklüğü cumhuriyetten önce Padişah tarafından biliniyormuş. İstanbul’dan Denizli’ye Servergazi Hazretleri’nin türbesi için bir türbedar bulunmasına dair bir emir gelmiş. Türbedarın maaşının da hükümet tarafından verileceği bildirilmiş. Türbenin olduğu yer köyün ve şehrin dışında olduğu için önce kimse kabul etmemiş ama sonunda Akkūlahlar sūlalesinden Gerzele köyü camisinin

imamı bu işi kabullenmiş. Onun konaklaması için Servergazi Hazretleri'nin mezarının yan tarafına bir ev yapılmış. İmam gündüz köyde camide namaz kıldırır, akşam da yatmaya ailesinin de oturduğu türbenin yanındaki evine gidermiş. Bu adamın 12 yaşlarında bir oğlu varmış. Çocuk bir gün babasına: “Baba, ben rüyamda Server Gazi’yi gördüm ve bana, sen yarın öğle ezanı okunurken öleceksin, babana söyle seni benim yanıma gömsün dedi” demiş. Hoca bunları duyunca telaşa kapılmış ve durumu köye gidip halka anlatmış. Gerçekten de o gün çocuk hayatını kaybetmiş ve çocuğu Servergazi Hazretlerinin yanına gömmüşler. İşte bu çocuk mezarı, o zaman ölen çocuğa aitmiş.

39. Efsane

Derleme yeri: Denizli Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Hüseyin Kalıpçı, 1960

Gerzele (Servergazi) kasabasında yaşamakta olan 46 yaşındaki Ülkü Kalıpçı 2005 yılında, Diyarbakır’ın Lice ilçesinde askerlik yapan oğlunu rüyasında görmüş. Rüyasında oğlu bir çatışmada yaralanmış ve Ankara’da bir hastaneye kaldırmışlar. Kadın rüyasında hastaneyi, çocuğun kaldığı odayı ve birçok ayrıntıyı da görmüş. Gördüğü bu rüyayı ailesine ayrıntılı olarak anlatmış ama oğluna söylememişler. Rüyadan bir hafta sonra oğlunun çatışmada yaralandığı haberini almışlar ve Ankara’daki askeri hastaneye çağırılmışlar. Gerçekten de oğlu, kadının rüyada gördüğü şekilde yaralanmış ve hastanede gördükleri şeyler de kadının rüyasında gördüğü ve anlattığı şekildeymiş. Eşi ve yakın çevresi buna şahit olmuşlar.

3.2.2.5. Tayyi mekân motifini içeren efsaneler

40. İsmail Dede Efsanesi

Derleme yeri: Çal, Ortaköy Kasabası

Kaynak kişi: Sıtkı Aydemir, 1952

İsmail Dede yatırı Çal ilçesine bağlı Ortaköy kasabasının Hançalar Düzü mevkiinde bulunmaktadır. İsmail Dede hakkında anlatılan efsanelerden bir tanesi şu şekildedir:

İsmail Dede hayattayken bir gün, şimdi mezarının bulunduğu yerde harman sürmekteymiş. Harman sürerken bir ara elindeki yabaya dayalı şekilde biraz beklemiş. Etrafındaki insanlar da: “İsmail Dede, niye bekliyorsun, yel çıktı harmanı neden savurmuyorsun?” demişler. Bunun üzerine İsmail Dede: “Kızılcaölük Köprüsü’nde adamın birisinin eşeği devrildi, ona yardım ettim, eşeğini doğrultuverdim” demiş. Etrafındakiler: “Olur mu dede, sen hep buradaydın ne zaman oraya gittin de yardım ettin” demişler. O da: “Biraz sonra adam buradan geçecek, ona sorarsınız” demiş. Gerçekten de biraz sonra armutuyla meşhur olan Güney Düzü’nden armut yüklemiş olan adam, eşeğiyle görünmüş ve İsmail Dede’yi görünce: “Yahu dede, sen buraya ne çabuk geldin, daha az önce köprüde bana yardım etmiştin” deyince, İsmail Dede oracıkta hayatını kaybetmiş. Bunu gören insanlar İsmail Dede’nin ermiş bir kişi olduğunu anlamışlar ve onu öldüğü yere defnetmişler.

41. Efsane

Ahî Sinan, Denizli’de Ahîliğin kurucusu ve tabaklık mesleğinin ustalarından biri olarak bilinir. İnanç Bey zamanında yaşamış ve Günümüzdeki İlbadi mezarlığının yanındaki arazide kurulu kendi adı ile bilinen tekkesinde hizmet vermiştir (Kallımcı, 2010,29). Ahî Sinan’ın türbesi 1930’lu yıllara kadar bugünkü Ahî Sinan sokağında bulunmaktaymış. Şu anda türbesinden ve mezarından herhangi bir emare yoktur. Onun hakkında anlatılan efsanelerden bir tanesi şöyledir:

Uzun yıllar önce, Denizli’de kapısına gelenleri, önünde el açanları boş çevirmeyen bir ağa varmış. Bu ağanın çok güvendiği Sinan adında bir kölesi varmış. Sinan, çalışkan, dürüst ve uysal biriymiş. Bu yüzden de bey tarafından evin ikinci başı sayılmaktaymış. Ağa bir gün hacca gitmeye karar vermiş ve Sinan’ı yanına çağırarak, kendisi hacca gidince dıştan alınması gerekenleri onun almasını tembih etmiş.

Sinan dindar bir adammış. Gür ve tatlı bir sesi varmış. Çilengirler Camii minaresinden ezan okuyunca Dokuzkavaklar’dan, İncilipınar’dan, Kediboğan Çayı’ndan duyulmuş. Ağasının hacca gitmesinden altı ay sonra Sinan bir gün namazını kılmış, duasını yapmış düşünürken aklına ağası gelmiş. Onun helvayı çok sevdiğini hatırlamış. Hemen evin büyük hanımına gidip helva yapmasını söylemiş. Bir müddet sonra evin hanımı bir lenger içinde, buğuları tüten, gül kokulu helvayı yapıp getirmiş. Sinan bunu bir çevre içine sarıp çıkın yapmış ve koltuğuna almış. Arkasından

da gözlerini kapamış ve kendini doğruca kızgın kumlar diyarı Mekke’de bulmuş. Ağası büyük bir meydanda binlerce hacı arasında ikinci namazının farzını kılıyormuş. Sinan arkasından ona doğru yaklaşarak çıkını sol tarafına bırakmış ve bir gölge gibi ortadan kaybolmuş. Ağa, namazı bitirip selamı verdiği zaman burnuna sıcak gül suyu kokusu gelmiş. Yanındaki çevreyi ve üzerindeki işlemeyi görünce bunun memleketinin malı olduğunu bilmiş. Çıkını açıp lengerin kenarındaki yazıları görünce bu lengerin kendi lengeri olduğunu anlamış. Bunu ancak Sinan’ın getirebileceğini düşünmüş ve çok duygulanmış.

Aylar sonra ağa Denizli’ye dönünce onu Sinan, şehir dışında karşılaşmış. Birbirlerine sarılmış hasret gidermişler. Sinan ağasının atının kantarmasından tutmuş eve doğru giderlerken ağanın yüzü bakır rengindeymiş. Şehir girişinden davul zurna sesleri geliyormuş. Şehre girince herkes ağaya hayranlıkla bakıyor ama ağa bu bakışlardan eziliyormuş. Sinan’ın ermiş ve erişmişliğinin yanında, bir hacı olmak ona az geliyormuş. O doğruluk önünde eğilmesini bilen biriymiş. Dayanamamış ve sonunda etrafındakilere: “Bana bakmayın, Sinan’ıma bakın” demiş. Bunu söylerken gerçek hacının Sinan olduğunu söylemek istemiş. Sinan atın arkasından geliyormuş. Mahzun bir yüzle efendisine bakmış, ondan hakkını helal etmesini istemiş ve oracıkta ruhunu teslim etmiş. (Şemsoğlu, 2004: 34)

42. Efsane

Derleme yeri: Çivil, Gürpınar Kasabası

Kaynak kişi: Raziye Kazık, 1926

Çivril ilçesine bağlı Bulkaz kasabasında Kurtuluş Savaşı yıllarında Eşe Aba adında bir kadın yaşamış. Bölgede bu kadınla ilgili çok çeşitli söylenceler anlatılmaktadır. Bu söylencelerden biri şöyledir:

Kurtuluş Savaşı yıllarında cephede savaşırken yaralanmış ve savaşın bitiminden sonra köyüne dönen Recep Çavuş adında birisi varmış. Recep Çavuş köye dönünce bir manifatura dükkânı açmış. Eşe Aba oralardan gelip geçerken Recep Çavuş ona deli diye takılırmış. Eşe Aba da: “Recep, benim canımı sıkma, sonra kötü olur. Hem senin bana borcun var” diye çıkışırmış. O da: “Benim sana ne borcum olacak deli” diye alay edermiş onunla. Yine bir gün böyle bir atışmadan sonra Eşe Aba: “Sen Çanakkale’de filan cephede şu şekilde vurulmadın mı? Vurulunca köprünün altına düşmedin mi?

Düşünce de su su diye yalvarırken birisi kırmızı tasta sana su getirmedi mi? İşte o suyu getiren bendim” demiş. Bunları duyunca Recep Çavuş kendisine su veren kadının yüzünü hatırlamış ve onun Eşe Aba olduğuna ikna olmuş. Onun söylediği her şeyi cephede birebir yaşamış olduğu için o andan itibaren Recep Çavuş asla Eşe Aba’ya karşı bir saygısızlıkta bulunmamış.

43. Efsane

Derleme yeri: Çivil, Gürpınar Kasabası

Kaynak kişi: Raziye Kazık, 1926

Kurtuluş Savaşı yıllarında Bulkaz Kasabası’ndan Emin Çavuş denen birisi askerden gelmiş. Eşe Aba, Emin Çavuşa hoş geldin demeye gitmiş. Onun yanına varınca: “Amma da büyük savaş ettik değil mi Emin Çavuş” demiş. Emin Çavuş da: Sen nerdeydin Eşe Aba, nereden biliyorsun büyük savaş ettiğimizi?” demiş. O da: “Al sancakla yanındaydım, bir tabur askerle geldim senin yanına, yanındaki al sancaklı bendim” demiş ve etrafta olanları birer birer anlatmış Emin Çavuşa. O da onun söylemiş olduğu şeylere şahit olduğu için ve yanında da al sancaklı birisini hatırladığı için Eşe Aba’nın dediklerinin gerçek olduğuna inanmış.

3.2.3. Açıklayıcı Efsaneler

3.2.3.1. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler

44. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ahmet Ozansoy, 1924

Denizli adının nereden geldiğine dair halk arasında çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi de şu şekildedir:

Çok eski zamanlarda şimdiki Korucuk köyüne Tunus’tan Müslüman Tunuslular gelip yerleşmişler. Bunlar Romalılarla aynı dönemde yaşamaktaymışlar. Korucuk’ta yaşamakta olan Tunuslular sonraki yıllarda şimdiki Pelitlibağ ve Atalar mahallesine taşınmışlar. Onlar bu yeni yerlerinde iken çok büyük bir deprem olmuş ve Romalıların tamamı bu depremde hayatlarını kaybetmişler. Tunuslular Müslüman oldukları için

onlardan hiç kimse ölmemiş ve buradaki tek halk olarak kalmışlar. Tunusluların adı zamanla halk arasında Tunuslu, Tonuslu, Donuslu ve en sonunda da Denizli haline gelmiş.

45. Efsane

Denizlinin bulunduğu ovalar, yaylalar, bir zamanlar Anadolu'nun bir iç deniziymiş. Deniz kenarındaki fakir bir balıkçı kulübesinde, yaşlı bir anayla toy bir oğlu yaşarmış. Çocuk balığa çıkar, ana da kulübesinden onun yolunu gözler, dönüşüne kadar gönlü rahatlamazmış. Bir kış günü oğlu yine ağını almış, kayığa atlayıp balığa çıkmış. Derken bir patırtı çatırtı kopmuş, dalgalar kudurmuş, gök yarılmış. Fırtınada kayak, balıkçı ile birlikte alabora oluvermiş. Oluş o oluş. Oğul acısıyla yüreği yanan yaşlı ana dizlerini dövmüş, içinden boşalan alevle âh etmiş:

Üstün dağ taş,
Altın ataş olasın deniz.
Ataşla taş arasında kalasın deniz.
Senin yüreğin benim gibi yansın,
Dumanın çıksın suyun kaynasın.

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamış. Buraya kurulan şehre de bundan böyle “Denizli” demişler (Önder, 1988: 130-131).

O zamandan beri Denizli'nin altından sıcak sular çıkar, dumanlar göğe yükselirmiş.

46. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez
Kaynak kişi: Mustafa Çetin, 1946

Bugünkü adı Serinhisar olan Kızılhisar ilk kurulduğu yıllarda insanlar toplu halde köyün dışındaki çadırlarda yaşar, etraflarındaki ovalarda da bağcılık ve tarım yaparlarmış. Akşam olunca eve dönmek ve ertesi gün tekrar geri gelmek zor olmasın diye bağlarının yanına mevsimlik konaklayabilecekleri küçük barınaklar kurar, dağınık olarak oralarda konaklarmış. O zamanlarda devletten bir emir geldiği zaman, gelen

emir tellallar vasıtasıyla bütün halka evlere tek tek gidilerek duyurulmuş. Yine böyle bir zamanda o bölgenin idare amiri, gelen emirleri halka ulaştırmada çok büyük zorluklar yaşadığı için durumu merkezdeki idareciye aktarmış. Dağınık olarak bağ ve bahçelerin başında konaklayan insanların bir araya toplanması için yardım istemiş. Köylülerin hepsine şimdiki şehir merkezinde olan çınar ağacı etrafında yerleşmeleri, oraya ev yapmaları için emir göndermişler. Fakat 3-5 kişinin dışında kimse gidip oraya ev yapmamış. Bölge idarecisi emirlerine uyulmadığı için çok öfkelenmiş ve: “Köylünün 2-3 tanesini ortalık yerde asın, o zaman hepsi gelir” diye emir buyurmuş. O sırada da çok gaddar, asan kesen, cellat görünümlü bir adam varmış. Bu adamın yüzü kıpkırmızı yani kızıl imiş. Bu yüzden lakabı Kızıl imiş. Ona: “Git, gelmeyenlerden iki tanesini getir, herkesin görebileceği yerde as” demişler. O da getirip iki tane köylüyü ortalık bir yerde asmış. Bunu gören köylüler, hemen gelip gösterilen yere yerleşmeye başlamışlar. Gelmek istemeyen kişilere de: “Bak, gelmezsen Kızıl asar haa” diyorlarmış. Bu söz o ilçeye isim olarak kalmış. “Kızıl asar” sözü söylene söylene önce Kızılasar, zamanla da Kızılhisar haline gelmiş.

47. Efsane

Derleme yeri: Kale

Kaynak kişi: *Hasan Hüseyin Ucu, 1931*

Kale- Davas adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Kale–Davaz, Türkler tarafından fethedilmeden önce Davis adında bir şehirmiştir. Sultan Ahmet zamanında Cafer Paşa adında bir kumandan bu şehri almak için görevlendirilmiştir. Cafer Paşa ordusuyla Eskere (Beyağaç) denen yere yerleşmiş ve orası sıcak olduğu için kışı orada geçirmiştir. Yaz ayı gelince de Davis şehrini almak için bu bölgeye gelmiştir. Davis şehri etrafı büyük surlarla çevrili iyi korunan bir kaleymiştir. Cafer Paşa ilk başlarda çok uğraşmış ama kale surlarını yıkıp kaleye girememiştir. Bu uğraşlar esnasında Davis kralının kızı Cafer Paşa’ya âşık olmuş. Kız, pazara gelenlerle bir mektup göndererek “Eğer Cafer Paşa beni alırsa, benimle evlenirse kaleyi almasına yardım ederim” demiştir. Cafer Paşa da buna cevaben “Eğer Müslümanlığı kabul ederse alırım, evlenirim” demiştir. Kız kabul etmiş ve Cafer Paşa’ya topları Değirmenyanı denen yere yerleştirmesini ve kalenin en zayıf yeri olan çamlık tarafından kale duvarlarına ateş etmesini söylemiştir. Sonunda Cafer Paşa kızın dediği yerden ateş ederek duvarları yıkmıştır.

ve orduları ile içeri girmiş. Davis'in askerleri kalenin iç bölümü olan iç hisara çekilmişler. Cafer Paşa iç hisardan kızı çekip almış ama iç hisarı ele geçirememiş. Aynı kale içinde 1, 1.5 yıl iki ayrı hükümdarlık sürdürülmüş. İç hisarda Davis Kralı hükümdarlığı, dış hisarda Cafer Paşa hükümdarlığı hâkimmiş. 1.5 yılın sonunda şimdiki Delikkaya ya da Yarıkkaya denen yerden Davis ve askerleri kaçarak kaleyi terk etmişler. Cafer Paşa Davis kralının kızıyla evlendiği için şehrin adını değiştirme gereği duymamış ve Davis adı devam etmiş. Sonraki yıllarda oradaki kale de isme eklenmiş ve zamanla şehrin adı Kale-Davaz şeklini almış.

48. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Yahşiler Köyü

Kaynak kişi: *Ahmet Hamdi Hazan, 1952*

Tavas ilçesine bağlı Hırka köyünün adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Şimdiki Hırka köyünde yaşamakta olan köylüler ilk olarak Kocaçalı denen yere konmuşlar ve etrafta yerleşebilmek için uygun yerler aramaya başlamışlar. Bunların içinde çobanlık yapan birisi şimdiki Hırka köyünün olduğu yere gelmiş ve orada uykuya dalmış. Uyanınca çok rahatlayıp dinlendiğini fark etmiş ve buranın yerleşmek için uygun bir yer olabileceğini düşünerek durumu beylerine bildirmeye karar vermiş. Burayı sonra rahatça bulabilmek için de sırtındaki hırkasını büyükçe bir ağaca asmış. Gidip durumu beylerine bildirmiş. Beyler, çobanın hırkasını astığı yere bakmışlar ve orayı çok beğenmişler. Bütün oba kalkıp gelip buraya yerleşmişler ve çobanın ağaca asmış olduğu hırkaya istinaden de buraya Hırka adını vermişler. Köy o zaman bu zamandır bu adla anılıyormuş.

49. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy

Kaynak kişi: *Kemal Bilgin, 1926*

Kale ilçesine bağlı Varallı köyünün adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Cafer Paşa Kale ilçesinde bulunan Eski Kale denen yerde düşmanla savaşıyormuş. Kaleyi düşmanların elinden almak için kalenin dibindeki şimdiki çamlarla kaplı olan yere yerleşmiş. Buradan kaleye sürekli top atışı yapıyormuş. Bütün mermileri bitmiş sadece bir tek mermisi kalmış. Cafer Paşa, emri altındaki askerlerden Ali Çavuş'a: "Oğlum Ali Çavuş, ben dua edeyim sen besmele çek bu mermiyi tam yerine at, atamazsan çekelim gidelim" demiş. Her ikisi de dualar okumuş ve asker topu ateşlemiş. Mermi tam istedikleri yere yani kalenin kalbine düşmüş ve içerdekiler teslim bayrağını çekmişler. Cevher Paşa düşmanlarını teslim aldıktan sonra, son mermiyi atan Ali Çavuş'a eliyle boş araziye göstererek: "Var Ali, bu taraf senin olsun" yani Ali git şu taraf senin olsun demiş. Ondan beri o semtin adı Varalı, Varallı olarak kalmış.

50. Efsane

Güney ilçesine bağlı Cindere köyünün adı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Köy sakinlerinden biri Kadı'nın oğlunun öldürülmesi olayına karışmış ve bu yüzden bütün köy sürgün edilmiş. Bir yere gelmişler ama burası çok sıcak ve kaygan bir zemine sahipmiş. Üstelik çok da sivrisinek varmış ve çoğu kimse sıtma hastalığına yakalanmış. Daha sonra yaşanacak en iyi yeri sığırlar bilirler demişler ve sığırları salıp peşlerine takılmışlar. Üç gün sonra sığırlar şimdiki köyün bulunduğu yere gelip durmuşlar. Bunun üzerine köylüler buraya yerleşmeye karar vermişler. Köyün Menderes Nehri'ne bakan yanında insanları korkutan ıssız bir dere varmış. Bu sebeple dereye Cindere demişler. Bu isim sonra da köye ad olarak konmuş (Kurgun, 1997: 86).

51. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy

Kaynak kişi: Kemal Bilgin, 1926

Kale ilçesine bağlı Karaköy'ün adıyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Çok eski zamanlarda yedi göçebe gelip buraya çadır kurmuşlar. Arkasından da burayı çok beğenerek yerleşmeye karar vermişler. O zaman buraları çamlarla kaplıymış. Bu kişiler çamları keserek yakmışlar, etrafı simsiyah dumanlar kaplamış ve bu dumanlar her şeyi kapkara yapmış. Bu yüzden buraya Karaköy adını vermişler.

52. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Gözler Kasabası

Kaynak kişi: Dilaver Çalışır, 1967

Gözler kasabası çok eskilerden Menderes Nehri kenarında yüksek kayalıklardan oluşan bir yerdeymiş. Çocuklar oynarken kayalıklardan suya düşerlermiş. Köylüler buradan taşınmaya karar vermişler. İki tane öküzü salmışlar ve bu öküzler nereye gidip çökerlerse köyü oraya kuralım diye kararlaştırmışlar. Öküzler epey yürüdükten sonra Gözler kasabasının eski yerine, bir ağacın altına çökmüşler. Köylüler, tam öküzlerin çöktüğü yere cami, etrafına da evler yaparak oraya yerleşmişler. Öküzler giderken köy halkı onların arkasından: “Gözlen, gözlen, bakalım nereye çökecekler” dedikleri için köyün adı “Gözlen” olarak kalmış, sonradan da bu isim “Gözler” şekline dönüşmüş.

53. Alikurt Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Mustafa Çetin, 1946

Bozkurt ilçesine bağlı Alikurt Köyü'nün adının nereden geldiği ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bu bölgede 1680'li yıllarda Ali Bey adında çok zengin bir adam varmış. Bu adamın deli bozuk, söz dinlemeyen, çok aksi bir de oğlu varmış. Ali Bey çok kalabalık bir sürüye sahipmiş ve sürü için özel koçlar beslemiş. Bu koçların, koyunların içine salım zamanı geldiği günlerden birinde, bahar aylarının başında, Ürküt denen yerde, köyün gençleri toplanıp yiyip, içip, eğleniyorlarmış. Bunların yanına ağanın şımarık oğlu Ali gelmiş. Köylü arkadaşlarına: “Ne yapıyorsunuz böyle” deyince onlar da “Yiyip içip eğleniyoruz, sen de gel” demişler. Ali de “Böyle ot ile çöp ile yiyip içilip eğlenilir mi, siz biraz bekleyin bakalım” deyip ayrılmış yanlarından. Ali gidip babasının iki yıldır gözü gibi bakıp beslediği, koç katımı için sakladığı koçu kesip parçalayıp getirmiş ve beraber yiyip içip eğlenmişler. Akşam olunca Ali'nin babası gelip bakınca koçun yerinde olmadığını görmüş. Aramış sormuş ve sonunda oğlunun bir ara koçun yanına geldiğini öğrenmiş. Arkasından da bunu alsa alsa Ali almıştır diye araştırmaya başlamış. Ali'yi ararken yolda köyün gençlerine rastlamış ve durumu onlardan öğrenmiş. Ali işlediği bu suçtan dolayı babasının kendisini cezalandıracağını bildiği için

köyün gençleri ile köye dönmemiş. Ali Bey köydeki tüm adamlarını Ali'yi bulmak için eğlence yaptıkları yere göndermiş. Köylüler Ali'yi aramış taramışlar ama bulamamışlar. Ormanlık bir yerde köylülerin karşlarına gözleri Ali'nin gözlerine çok benzeyen ve çakmak çakmak bakan bir kurt çıkmış. Köylüler bunu gördükten sonra bu kurdun Ali olduğuna yani Ali'nin kurda dönüştüğüne karar vermişler. Gelip durumu Ağaya anlatmışlar ve ağa da “Demek Ali kurt mu olmuş şimdi?” demiş ve ondan sonra köyün adı Alikurt olarak kalmış. Bu zamandan sonra da Ali'den bir daha haber alınamamış.

54. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Solmaz Kasbası

Kaynak kişi: Mehmet Tekin, 1940

Tavas ilçesinin güney batısında bulunan Solmaz kasabasının eski adı Soğulma imiş. Kasabanın adının nasıl Solmaz haline geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Menteşe Yöresi'nde yapılan savaşlarda yaralanan bir zât, köyüne dönerken bu köyün olduğu yere gelince, pınar başındaki bir kadından su istemiş. Kadın bu zâtın yaralı olduğunu görünce bir tas su vermiş ve suyu verirken de içerisine bir miktar çam yaprağı koymuş. Suyu içen yaralı adam çam yaprağının verdiği ferahlıkla iyice rahatlamış. Bunun üzerine yaralı zât “Soğulma'nın güzelleri solmasın, çamları kurumasın” diye dua etmiş. Köye bu olaydan sonra Solmaz adı verilmiş. Oradaki çamlar kesilseler de kolay kolay kurumazlar, köklerinden yenileri çıkarmış.

55. Efsane

Derleme yeri: Çal, Yamanlar Köyü

Kaynak kişi: Hüseyin Şahan, 1937

Çivril ilçesine bağlı olan Yamanlar Köyü ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Yamanlar Köyü'ne insanlar ilk yerleştikleri yıllarda köyün yakınında bulunan ormana ve mezraya otlaması için atlarını salıverirlermiş. Gündüz otlayan hayvanlar akşamleyin eve terli olarak gelirlermiş. Köylüler bunun sebebini araştırmışlar ama bir türlü bulamamışlar. Sonunda atların sırtına zift sürmeye karar vermişler. Bunun üzerine, bütün atların sırtlarına zift sürmüşler ve bu halde hayvanları ormana tekrar yollamışlar. Akşama doğru atlar köye dönmeye başlamışlar. Köylüler bakmışlar ki

atlardan birinin sırtına her tarafı kıllarla kaplı bir yabani adam yapışmış ve at o halde köye doğru gelmekteymiş. Meğer çocukluğundan beri ormanda yaşayan bir adam, atlar ormana gelince onların üzerlerine biner, onları koşturmuş. Atlar bu yüzden terli terli eve gelirlermiş. Bu olaydan sonra köylüler adama bakıp: “Bu ne yaman adammış böyle” demişler. Köyün adı bu yüzden “Yamanlar” olarak kalmış.

56. Efsane

Derleme yeri: Kale, İnceğiz Köyü

Kaynak kişi: İbrahim Pekçok, 1969

Kale İlçesi'ne bağlı İnceğiz Köyü'nün adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

İnceğiz Köyü kurulmadan önce köyün yukarısındaki mağaralardan birisinde bir Yörük yaşarmış. O zamandaki efeler ve çeteler sürekli hayvan isteyerek Yörük'ü rahatsız etmeye başlamışlar. Adamcağız en sonunda efe ve çetelerle baş edemeyerek burayı terk etmek zorunda kalmış. Yaşamış olduğu çok sevdiği mağaradan yani inden ayrılırken incağızım incağızım diyerek ağlamış ve köyün adı Incağız olarak kalmış. Bu söyleyiş zamanla İnceğiz halini almış. Hâla köylülerin bir kısmı köylerine İnceğiz demektedirler.

57. Efsane

Afradisias kralının dillere destan güzel kızı ile evlenebilmek için birçok genç ortaya çıkar. Bunlar arasında eleme yapılır. Elemeleri iki genç kazanır ama kralın kızı ile hangisinin evleneceğine karar verilemez. Gençlere kral tarafından iki şart koşulur. Bu şartlardan birincisi kentin surlarla çevrilmesi, ikincisi şehrin ihtiyacını karşılayacak bollukta suyu şehre getirmek. Bu iki işi kim erken bitirirse kralın kızı ile evlenecektir.

Sur yapımını üstlenen genç, şehrin 30km uzağındaki dağlardan mermer çıkarır, onları düzenler ve şehri çevreleyen bugünkü ayakta olan surları yapar. Surların tamamlanması için, sadece üç taşın konulması kalmıştır. Bol su arayan genç ise şehre 50km uzaklıkta bulunan Yenidere Çayı'ndan başka su bulamaz ve bu suyu Afradisias'a akıtma çalışmalarına başlar. Suyun akıtılmasını sağlayacak su yolu ve su temelleri bu gün hala ayaktadır. Yıllarca süren çalışma sonunda suyu şehre akıtmayı başaran genç, kralın karşısına çıkarak : “İşte suyu köpek gibi arkama taktım getirdim, kızın benimdir”

der. Gürül gürül akan su “köpek gibi” ifadesinden sonra birden kesilir ve akmaz olur. Suyun bir kez de olsa aktığını gören kral sözünde durur ve kızını gence verir.

Kızın elden gittiğini gören diğer genç, krala çıkararak: “İddiayı ben kazandım, sadece konulacak üç taşım kaldı” deyince, kral: “Ben sözümden dönmem, kızı verdim, elinden alabilirsen al” der.

Bunun üzerine iki genç arasında mücadele ve koşuşturma başlar. Suyu getiren genç kaçar, kaleyi yapan genç elinde surlara koyamadığı üç taşla onu kovalar. Afradisias (Geyre) ta başlayan kovalamaca, Gökçeler yakınlarına gelindiğinde hâla devam etmektedir. İyice rakibine yaklaştığını anlayan genç, elindeki taşlardan birini fırlatır ancak az farkla vuramaz ve “hay tam sınır” der. Şimdiki Sınır köyünün adı oradan gelmektedir. Kovalamaca Tavas ovasında devam ederken ikinci taşı fırlatır ve gene vuramaz. Bu sefer de “hay medet” der. Medet köyünün adı da buradan gelmektedir. Efsanenin bundan sonrası bilinmemektedir (Gökçe, 1996: 210).

58. Yumrutaş Efsanesi

Derleme yeri: Acıpayam, Yumrutaş Kasabası

Kaynak kişi: M. Emin Özmen, 1951

Yumrutaş, Acıpayam ilçesine bağlı, Karacadağ eteklerinde kurulmuş olan bir kasabadır. Kasabanın eski adı Garie'dir. Bu kasaba, adını Yumrutaş denen büyükçe bir kayadan almaktadır. Halk arasında bu kaya ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

1754 yılında Denizli ve çevresinde büyük bir deprem olmuş. Deprem esnasında Karacadağ'dan büyük bir kaya yuvarlanarak Garie köyünde içinde iki çocuğu ile yaşamakta olan bir kadının evinin üzerine düşmüş ve orada durmuş. Taş, evi yerle bir etmesine rağmen içinde yaşayanlara hiç zarar vermemiş. Evde yaşayan kadının kocası o yıllarda askerdeymiş ve deprem olmadan az evvel adam askerde şehit olmuş. Köy halkı kadının bir şehit eşi; çocukların da birer şehit çocuğu olmasından dolayı kayanın oraya gelip durduğunu ve evdekilere zarar vermediğini söylemektedirler. Taşın düşüp evin yıkılmasını ise, evin arazisinin kanunsuz bir şekilde alınmış olmasına bağlamaktadırlar. Bu taşın düşüp orada kalmasından sonra köyün adı taşın şeklinden dolayı Yumrutaş olarak değiştirilmiştir.

59. Efsane

Derleme yeri: Çivril, Gürpınar Kasabası

Kaynak kişi: Ramazan Kaymakçı, 1956

Çivril ilçesine bağlı Bulkaz (Gürpınar) kasabasının adının nereden geldiği ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Eskiden Bulkaz köyüne, komşu Karalar köyünün çocukları kaz gütmeye gelirlermiş. Köyün kenarından akan ve şimdiki kasabaya adını veren pınarın (Gürpınar) suları aşağıya kadar aktığı için çocuklar su boyunca kaz güderlermiş. Bir gün çocuklar güttükleri kazları kaybetmişler ve telaşa kapılmışlar. Babalarından korkuları için de: “Kazımı bul, kazımı buldun mu, bul kaz, bul kaz” diye birbirlerine seslenmişler ama kazları bulamamışlar. Köyün adı böylece Bulkaz olarak kalmış.

60. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Türlübey Köyü

Kaynak kişi: Fadime Özsoy, 1954

Buldan ilçesine bağlı Türlübey adında bir köy vardır. Bu köyün adının nereden geldiğine dair anlatılan efsanelerden birisi şöyledir:

Çok eski zamanlarda bu köyde bir çocuk varmış. Bu çocuk hep dağlarda yaşarmış. Çocuk bir gün dağda bir keçi postu bulmuş. Isınmak için keçi postunu üzerine almış ve post çocuğun sırtına yapışıp kalmış, bir daha da çıkmamış. Bu olaydan sonra köyün adı Tüylübey olmuş, sonradan sonraya da Türlübey haline gelmiş.

61. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Benlik Köyü

Kaynak kişi: Mustafa Kalaycı, 1945

Acıpayam ilçesinin merkeze uzak köylerinden birisi olan Benlik Köyü ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Köyde, bir bayram sabahı köyün imamı bayram namazı kıldırmış. Köy halkı bayramlaşıp dağıldıktan sonra köyün yanındaki, şimdiki adı Kırkatlılar, o zamanki adı Dağdibi olan yerde yaşayan kırk köylü, kırk ata binerek köye gelmiş ve camiye giderek

imamdan bayram namazını tekrar kıldırmasını istemiş. İlk önce bunu kabul etmeyen imam, ölüm tehditleri üzerine dayanamayıp namazı tekrar kıldıracağını söylemiş. Ancak bir şartı olduğunu, bu şartın kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş. Şarta göre imam ne dua ederse kırk atlı âmin diyecekmiş. Namazın arkasından imam duaya başlamış ve içinden “birbirinizden bulun inşallah” demiş. Kırk atlı da şart gereği “âmin” demiş. Namaz bittikten sonra camiden çıkılırken kırk atlıdan biri, diğerlerinden hızlı davranarak camiden önce çıkmış. Bunun üzerine: “Sen nasıl benden önce çıkarsın” diye aralarında kavga etmeye başlamışlar. Bu kavgada o kadar çok kan akmış ki, akan kan bir boğayı sürükleyecek güçteymiş. Bu “sen ben” kavgası üzerine köyün adı “Benlik” olarak kalmış.

62. Efsane

Derleme yeri: Kale, İnceğiz Köyü

Kaynak kişi: Hasan Ali Atilla 1937

Kale İlçesi’ne bağlı İnceğiz köyünün Şerelli Mahallesi’nin adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Vaktiyle Arap asıllı oldukları söylenen dört Yörük kardeş bu bölgeye, şimdiki Doğan köyü yakınlarındaki büyük bir meşe ağacının altına gelip yerleşmişler. Yörüklerin buraya yerleşmesinden etraftaki köylüler rahatsız olmuşlar ve durumu Davaslıoğlu denen beye bildirmişler. Davaslıoğlu da adamlarını göndererek, bu dört kardeşin hemen çadırlarını söküp başka bir yere kurmalarını emretmiş. Beyin adamları gelip Yörüklere durumu anlatmışlar. Onlar da: “Biz beyin sözünün üstüne söz söylemeyiz” deyip hemen çadırları sökmüşler ve biraz ileriye tekrar kurmuşlar. Adamlara: “Gidip beye söyleyin, emrini yerine getirdik” demişler. Durumu öğrenen bey, bu adamlarda bir şey var, bunlar akıllı adamlar galiba diyerek atına atlamış ve Yörüklerin yanına gelmiş. Beyin geldiğini gören Yörükler, hemen bir keçi kesmişler ve onu kızartıp beye ikram etmişler. Durumdan çok memnun kalan bey, her kardeşe yerleşmeleri için yer göstermiş ve kardeşler gidip oralara yerleşmişler. Bunlardan birisi olan Şer Ali’nin yerleştiği yere Şer Ali adını vermişler. Bu ad zamanla halk arasında Şerelli şeklinde söylenir olmuş.

3.2.3.2. Tabiat unsurları ile ilgili efsaneler

63. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Zeki Akakça, 1964

Çiçekbaba Dağı tarafından bakıldığı zaman Babadağ'ın sağ tarafı oyuk gibi görünür. Sanki bir şeyle özellikle oyulmuş ya da bir taş parçası vurmuş geçmiş gibi. Bu oyuğun sebebi ile ilgili şu efsane anlatılır:

Eskiden Çiçekbaba ile Babadağ iki kardeşmişler. Bir gün Babadağ ile Çiçekbaba arasında tartışma çıkmış ve Babadağ Çiçekbaba'ya: "Ben senden daha güçlüyüm. Bir yanımda ova bir yanımda başka dağlar var. Sen bana karışma, ben seni takmıyorum" demiş. Bunun üzerine Çiçekbaba çok öfkelenmiş ve yerden bir gülle alarak kardeşi Babadağ'a fırlatmış. Fırlattığı gülle Babadağ'ın sağ tarafını alıp geçmiş. O günden beri, Çiçekbaba'dan bakıldığı zaman, Babadağ'ın doğuya bakan kısmı oyuk bir şekilde görünürmüş.

64. Efsane

Denizli il merkezi ile Tavas yöresini ayıran dağlar silsilesine genel olarak Babadağ adı verilmektedir. Babadağ'ın Vakıf köyü yakınına ait olan bölümüne Evran Tepesi adı verilir. Bu Evran Tepesi'nin adının nereden geldiği ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Eski zamanların birinde, Tavas yöresinde her önüne gelen canlıyı yutan büyük bir evran varmış. Bu evran yörede bulduğu her canlıyı yutmuş ve oradan Denizli'ye doğru yönelmiş. Denizli'ye gitmek için dağları aşarken üzerine Allah tarafından büyük bir taş düşmüş ve Ejder bulunduğu yerde ölmüş. Bu ejderhanın kan izleri olduğu gibi bu dağda kalmış. Evran Dağına kuş bakışı uzaktan bakıldığında, efsanede anlatıldığı gibi, kuyruğu Tavas yöresinde, başı Denizli yönüne doğru uzanmış bir ejderhanın gerçekten burada ölmüş olduğu ve kanının da dağları boyadığı sanılır (Gökçe, 1996: 209). Bu benzerlikten dolayı o tepeye Evran Tepesi adı verilmiş.

65. Babadağ Efsanesi

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Süleyman Bozkurt, 1930

Başkarcı kasabası halkı arasında Babadağ ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır.

Babadağ zaman zaman sanki deprem oluyormuş gibi sesler çıkartarak gürlermiş. Bunu duyan köylüler: “Babadağ’daki baba iniyor, kurban gibi bir hayır umuyor” derlermiş. Bunun üzerine de köyde Babadağ’daki babaya bir adağı olan varsa hemen gidip adağını yerine getirmiş. Bu adak yerine getirilmezse başlarına bir felaket geleceğine inanırlarmış.

66. Babadağ Efsanesi

Yeşilköy kasabasının batı kesiminde Babadağ bulunmaktadır. Kış mevsimi yaklaştığı halde yağmurun yağmadığı zamanlarda Babadağ tarafından inlemeye benzer sesler gelirmiş. Köy halkı yağmur yağmadığı için Babadağ’ın rahatsız olduğuna ve bu iniltiyi onun için çıkardığına inanmaktadır (Şahin, 1998: 154).

67. Babadağ Efsanesi

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: Rabia Bilgin, 1947

Kale ilçesine bağlı Karaköy kasabasından kuzeye doğru bakıldığında uzakta sıradağlar görünür. Bu dağlardan en büyüğü Babadağ’dır. Babadağ bu bölgede kutsal olarak değerlendirilir. Babadağ’ı kutsal kılan anlatılardan bir tanesi şöyledir:

Babadağ peygamberimizin dağıymış bu dağ Hıra Dağı’nın bir eşiymiş, ona emsalmiş. Onun için Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmanlar o dağdan bu tarafa geçememişler. Dağ onları engellemiş. Aynı zamanda hırsızlar da Babadağ’ı aşarak Kale ve Tavas taraflarına geçemezlermiş.

68. Babadağ Efsanesi

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: *M. Kemal Sağlam, 1938*

Sarayköy ilçesi ve köylerinde Babadağ'ın adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Babadağ'ın eteklerinde Öküzçayırı Dağı, Beşparmak Dağı, Gökbel Dağı ve Karcı Dağı gibi dağlar yer almaktadır. Bunların en tepesinde ve en yüksek olarak Babadağ bulunmaktadır. Bu dağ grubuna Sarayköy ilçesi tarafından bakılınca ortadaki Babadağ'ın, kollarını açmış etrafındaki küçük dağları kucaklamış bir görünümü vardır. Yöre halkı ortadaki dağın yani Babadağ'ın bir babayı, kucakladığı küçük dağların da onun çocuklarını sembolize ettiğini düşünmektedirler. Bu yüzden de bu dağın Baba adını aldığını söylemektedirler.

69. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Güney ilçesi ve çevresinde Nuh'un gemisinin Çökelez dağında olduğuna inanılmakta ve bu konu ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Eskiden büyük Çökelez ve Küçük Çökelez olmak üzere iki tane Çökelez dağı varmış. Küçük Çökelez şimdi bildiğimiz Çal'daki Çökelez Dağı, Büyük Çökelez de Babadağ imiş. Bunlar iki kardeşmişler. Kendi aralarında Nuh'un gemisi hakkında konuşurlarken Küçük Çökelez: "Nuh'un gemisi neden bana insin, sen daha büyüksün, inse inse sana iner" diye mütevazı davranmış. Büyük Çökelez de: "Tabi, ben daha büyüğüm elbette bana inecek" diye gururlanmış. Bu çok gururlandığı için Allah Nuh'un gemisini mütevazı olan küçük Çökelez'e indirmiş. Şimdi Nuh'un gemisi hala Çökelez Dağı'ndaymış.

70. Çökelez Dağı Efsanesi

Denizli ile Çal ilçesi arasında Çökelez adında büyükçe bir dağ vardır. Bu dağın adının nereden geldiği ile ilgili değişik efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsanelerden bir tanesi şu şekildedir.

Mahmut Gazi, Menderes boylarını düşmandan temizlenip Tirebol semtlerine kadar geldikten sonra Laodikya hududunu kontrol altına almayı hedeflemiştir. Bu yüzden batı hududunu çevreleyen yüksek dağlarda ileri karakol tesisleriyle ve hudut bekçiliği ödeviyle İlyas adında, hafif yaralı olduğu rivayet edilen bir çeribaşığı görevlendirmiştir. İlyas adındaki bu kişiyi görevlendirirken de parmağıyla dağın zirvesini işaret ederek “ Çök İlyas” emrini verdiğinden bu dağ bu isimle anılmış ve sonraları kelime değişerek Çökelez şekline bürünmüştür (Aykota, 1951: 97).

71. Çökelez Dağı Efsanesi

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Çökelez Dağı'nın adının nereden geldiğine dair anlatılan bir diğer efsane de şöyledir:

Yörüklerin bu bölgeye ilk geldiği zamanlarda kendisine bir yaylak, yurt tutacak bir yer arayan Yörük beyi, tam Çökelez Dağı'nın olduğu yere gelince burayı çok beğenmiş ve oğlu İlyas' a: “Çök oğlum İlyas, burası bizim olsun” demiş. İşte o zamandan beri bu dağa Çökelez denir olmuş.

72. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Ali Sümer, 1948

Başkarcı kasabasının yukarısındaki Ornaz Vadisi denen yerin üst kısmında, Beşparmak Dağları'nın yanı peşinde Karababa denen bir dağ vardır. Bir de bunun karşısında Kocababa (Babadağ) adında başka bir dağ daha vardır. Efsaneye göre bu iki dağ, zamanında iki kardeşmişler. Bir gün bir sebepten dolayı aralarında tartışmışlar ve araları açılmış. En büyük olan Kocababa kardeşine: “Senin dağın taşın, her şeyin kapkara olsun inşallah” demiş. O da: “Sen de yer yarılısın da yerin altına gir” demiş. O

zaman, Kocababa'nın tepesinde büyük bir çukur oluşmuş ve Kocababa oraya girmiş. Karababa'da ise toprak dahil her şey simsiyah olmuş ve o zaman bu zamandır hala her şey simsiyahmış.

73. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Eyüp Ceylan, 1954

Honaz Dağı'ndaki Erikli Yaylası'nda Topal Kâhya denen bir adam yaşıyormuş. Bir gün rüyasında, Honaz Dağı ona yemin vermiş. Demiş ki: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir” demiş. Adam uzun süre bu sözü tutmuş ama etraftan niye kardeşinin evine gitmiyorsun diye büyük baskılar gelmeye başlamış. Adam da sonunda: “Başlarım Honaz Dağı senin tepene de kır saçına da” diyerek kardeşinin evine gitmiş. Daha kapıdan girer girmez “Bana bir kahve yap gelin” diye seslenmiş. İçmiş kahveyi, oradan aşağıya Honaz'a inmiş ve bir kahvehaneye oturmuş. Kahvehanede sandalyede otururken ağzından kahverengi bir kan gelmiş ve orada düşüp ölmüş. Yöre halkı bu ölümün sebebini adamın Honaz Dağı'nı dinlememesine ve ona yaptığı saygısızlığa bağlamaktadır.

74. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Güneyköy Köyü

Kaynak kişi: Zeynep Güngör, 1924

Acıpayam ilçesine bağlı Güneyköy köyünde Bostan Tepesi denen bir yer vardır. Bu yerle ilgili anlatılan efsane şöyledir:

Bir gün bir adam ile gelini bir tepeye kavun ve karpuz ekmişler ve işleri bittikten sonra çamur içinde kalmış olan ellerini yıkamak için yakınlarındaki bir suyun başına gelmişler. Onlar ellerini yıkarlarken yanlarına bir yolcu gelmiş. Gelen yolcunun karnı açmış ve onlardan yiyecek istemiş. Onlar da yolcunun karnını yanlarında getirmiş oldukları yiyeceklerle bir güzel doyurmuşlar. Sonra adam gelinine: “Gelin, git tarladan kavun karpuz alıp gel de yiyelim” demiş. Gelin de: “Baba, daha yeni ektik, onlar bu kadar zamanda nasıl olsun ki” demiş. Baba: “Sen git bir bak bakalım” demiş. Gelin gitmiş tarlaya bakmış ki daha bir saat önce kapkara toprağa diktikleri kavun ve

karpuzlar iyice olgunlaşmış, kavunlar çatlamış ve içlerinden bal damlamaktaymış. Gelin kavun ve karpuzlardan toplayıp getirmiş babasının yanına ve orada beraberce yemişler. Baba ile gelinin yanlarına gelen ve onların karnını doyurdukları kişi Hızır imiş ve ona iyilik ettikleri için kavun ve karpuzları hemen olgunlaşmış.

Bu olaydan sonra o tepenin adı Bostan tepesi olarak kalmış.

75. Efsane

Yatağan'a bağlı Kefe Yaylası'nda Çal Tepesi denen yüksekçe bir tepe vardır. Bu tepenin adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Selçuklu orduları bir zafer kazandıklarında, zafer kazanılan yerin en yüksek tepesine çıkılır, orada çalgılar çalınır zaferin bütün ahaliye duyurulması sağlanırmış.

Osman Bey, birlikleri ile beraber Karaağaç bölgesini, Laodikya hududu olan Kazıklıbel Hamamkaşı'na kadar olan yerleri geri alıp düşman işgalinden temizledikten sonra, Kefe Yaylası'nın tam ortasında bulunan ve havaya doğru sivrilen tepeye çalgıcıları göndererek bir zafer işareti olmak üzere orada "çalgi çal" emrini verdiğiinden bu tepeye Çal adı verilmiştir. O zamandan bu zamana kadar da burası bu adla anılır olmuştur (Aykota, 1951: 97).

76. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

Babadağ ilçesinde Gündoğdu Mahallesi'nin tam karşısında Sarıyar denen dik bir uçurum vardır. Babadağlı büyük âlimler vefat etmeden bir gün önce Sarıyar'dan bir kitle aşağıya çaya doğru düşmüş. Buna örnek olarak da yaklaşık yüz sene önce ölen Hasan Dede Hoca ve 1954 yılında ölen Ali Başer hocalar verilmektedir. Her ikisi de Hicazda vefat etmişler ve her ikisinin de ölümünden bir gün önce Sarıyar'dan büyük bir kitle kopup çaya doğru yuvarlanmış.

77. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Yaşar Sertbaş, 1947

Te kkeköy ile Karataş köyü arasında Çakmak Tepe denen bir yer vardır. Bu tepenin Karataş tarafına bakan yerinde halk arasında Çakmak Oluk olarak bilinen bir çeşme vardır. Bu çeşmenin yanında etrafı taşlarla çevrili bir yer bulunmaktadır. Bu yerin içinde de bir kömür sobası büyüklüğünde bir kaya vardır. Bu kaya ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Eskiden çobanlar koyun ya da keçi sürüsü hastalanınca sürüyü bu taşın olduğu yere getirirlermiş. Hayvanlar çobanın müdahalesi olmadan o taşın etrafında dönmeye başlarlar, en sonunda bir tanesi o taşın üzerine kendiliğinden çıkmış. Bu hayvan da orada kurban edilir ve etraftaki insanlara dağıtılmış. Böylece sürüdeki hastalıklar iyileşirmiş.

Bir gün Karataşlı çobanlardan birisi sürüsündeki hastalıktan dolayı hayvanlarını buraya getirmiş. Bu çobanın askerde olan kardeşinin sürü içerisinde büyük bir tekesi varmış. Hayvanlar taş etrafında dönerlerken sürünün içinden o teke taşın üzerine çıkmış. Çoban kardeşi askerde olduğu için ve belki de kardeşi yanlış anlar diye tekeyi kesmeyip onun yerine başka bir hayvanı kesip dağıtmış. Sonra çadıra doğru yola çıkmışlar ve daha çadıra varmadan o teke de kendiliğinden ölmüş. Bu da hayvanların oraya ilahi güç tarafından seçilerek çıkartıldığı ve hangi hayvan o taşa çıkarsa o hayvanı kurban etmek gerektiği şeklinde yorumlanmış.

78. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Yaşar Sertbaş, 1947

Tavas ilçesine bağlı Tekkeköy'ün yukarı kısmında Yapılı Dede denen bir yer vardır. Burada herhangi bir mezar ya da türbe yoktur. Bir pınar ve pınarın arkasında da tarihi iki tane ardıç ağacı bulunmaktadır. Bu ardıç ağaçlarının birisinin dibinde, silindirik bir şekilde ve yaklaşık 40-50cm boyunda işlenmiş, süslü bir taş vardır. Köy halkı bu taşa Borazan Taşı demektedir ve buradaki evliyaların bu borazan taşı ile dervişlerini çağırdıklarını söylemektedirler. Bu yüzden taş kutsal sayılmaktadır. Bu taşı

her kim buradan alıp götürürse taş, geceleri uçarak geri gelirmiş. En son birisi, tarihi eser diye taşı Avrupa'ya götürmüş ama taş kısa sürede uçarak geri gelmiş.

79. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Hayrettin Kabaş, 1975

Sarayköy ilçesine bağlı Tekkeköy'de, Tekke denen yerde, silindirik şekilde, içi kavisli delik bir taş vardır. Taş dikine durmakta ve alt kısmında da hafif bir açıklık bulunmaktadır. Bu taşta yöre halkı Borazan Taşı demekteler ve bunun nedenini de şöyle anlatmaktadırlar: Vaktiyle buralarda büyük evliyalar yaşamaktaymış. Bunlar zaman zaman kendi aralarında toplanırlarmış. Toplantıyı duyurabilmek için bu taş borazan olarak kullanırlarmış. Taştan herkes sen çıkaramazmış, ya evliyalar ya da günahı olmadığı için çocuklar onu üfleyerek geyik sesine benzer bir ses çıkartabiliyorlarmış. Taştan çıkan ses yakın mesafelerden pek işitilmez ama uzaktan ve karşı tepelerden net olarak işitilebilirmiş.

80. Deliktaş Efsanesi

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: Gülsüm Tekeli, 1958

Deliktaş, Buldan ilçesine bağlı Karaköy'dedir. Bu taşın etrafındaki topraklar zamanla aşındığı için taş yerden biraz daha yüksek bir hal almaktadır. Yöre halkı bu durum ile ilgili şu efsaneyi anlatmaktadırlar:

Köylülere göre bu taş, çok eski zamanlarda başka bir ülkeden gelerek oymuşlar ve içine altın koymuşlar. Taş eski zamanlarda küçükmüş ve köylüler o taşın deliğine çıkabiliyorlarmış. Sonraları bu taş büyümeye başlamış ve insanlar onun delik kısmına ulaşamaz olmuşlar. Taş hala büyümeye devam etmekteymiş ve merdivensiz ona çıkılamıyormuş.

81. Efsane

Derleme yeri: Babadağ

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

Babadağ ilçesinin Armutlar Alanı denen bölgesinde Gümgüm Kaya denen yassı bir kaya vardır. Bu kayaya taş atılınca, muhtemelen altı boş olduğu için, güüüm diye bir ses gelmektedir. Bu sesle ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

1917-1920 yılları arasında eşkiyalığın hüküm sürdüğü bir dönemde bir gün, eşkiyalar Babadağ ilçesini basmışlar ve insanların ellerindeki altın, para, ziynet eşyası gibi bütün kıymetli eşyaları almışlar. Bunları büyük küplere doldurmuşlar ve şimdiki Gümgüm Kaya denen yere, kayanın altına gömmüşler. İşte şimdi o kayanın üzerine atılan taşlardan çıkan gümgüm seslerinin eşkiyaların gömdüğü küplerden geldiğine inanılmaktadır. İnsanlar buna inanmakla beraber hiç kimsenin gidip orayı kazmadığı da söylenmektedir.

82. Keloğlan Efsanesi

Derleme yeri: Acıpayam, Dodurga Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Akgün, 1953

Acıpayam ilçesine bağlı Dodurga Kasabası'nda eski adı Keloğlanlar İni, yeni adı Keloğlan Mağarası olan bir mağara vardır. Yöre halkı arasında bu mağara ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Eski zamanlardan birinde bu bölgede başı kel olan bir çoban varmış. Bu çobanın sevdiği bir de kız varmış ama kız başı kel diye çobana yüz vermiyormuş. Bu duruma çoban çok üzülüyormuş. Çoban bir gün gütmekte olduğu koyunları kaybetmiş ve ağasından korkusuna eve gidemeyerek bir mağaraya sığınmış. Burada uykuya dalmış ve bir hafta boyunca uyumuş. Uyanınca kel olan kafasının tamamen saçlarla kaplanmış olduğunu görmüş. Bu durumu, gelip köyündeki insanlara anlatmış ve ondan sonra bu mağaranın adı Keloğlan Mağarası olarak kalmış. Oğlanın bu saçlı halini gören kız da oğlanı beğenmiş ve evlenmişler.

83. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ümit Çıralı, 1973

Honaz ilçesine bağlı Kaklık kasabasında, Kaklık Mağarası adıyla bilinen bir mağara bulunmaktadır. Bölge halkı arasında bu mağara kutsal sayılmaktadır. Eskiden Malı Dağı'ndan gelen Yörükler bu mağaranın yanında kışlarlarmış. Orada kışlayan Yörüklerin anlattıklarına göre perşembe akşamları mağaradan bir evliya çıkar, mağaranın hemen önündeki mezarlığa gelir dua eder ve tekrar mağaraya geri dönermiş. Yörükler çocuklarına bunu anlatırlar ve onları mağaraya girmemeleri konusunda uyarırlarmış. Yörükler, mağaraya evliya girip çıktığı için orayı evliyanın makamı olarak algıladılar ve orayı kutsal sayarlarmış.

84. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Ayşe Kutludağ, 1931

Güney ilçesinde yaz aylarında insanlar tarlada bağda çalışırken uzaklarda yağın yaz yağmurlarına şahit olurlarmış. Yaz yağmurları mevzi yağdığı için uzaklara yağmurun yağdığı ancak çakan şimşeklerden belli olurmuş. Bu çakan şimşeklerin ışığını gören ve sesini duyan çocuklar kendi buldukları ortama o anda yağmur yağmadığı için korkarlar ve annelerine sarılarak bir an evvel eve dönmek isterlermiş. Bunu gören anne babalar çocuğu sakinleştirmek için: “Çocuğum o sesler dedelerin sesidir. Dedeler kendi aralarında konuşuyorlar, onların bize zararı olmaz” derlermiş. Burada insanlar gök gürlemesi ve çakan şimşekleri dedelerin konuşması olarak algılamaktadırlar.

85. Efsane

Derleme yeri: Kale, Teyner Köyü

Kaynak kişi: Mustafa Cangı, 1941

Havaların açık olduğu gecelerde gökyüzünde terazi şeklini andıran üç tane belirgin yıldız görünür. Bu yıldızlara genellikle Terazi Yıldızı denir. Terazi yıldızına Teyner köyünde Nizam Yıldızı da denmektedir. Bunun sebebini de şöyle açıklamaktadırlar:

İnsanlar öldükleri zaman bu üçlü Nizam terazisinde tartılır tartı sonucunda günahı çoksa cezalandırılır; sevabı çoksa ödüllendirilmiştir. Ölen birisi olunca da: “O öldü, şimdi âhirete gidince bu terazide tartılacak, günahı varsa cezasını çekecek” derlermiş. Eskiden küçük çocuklara anne ve babaları onlar kötülük yapmasın, hırsızlık etmesin diye “İleride ölünce bu nizam terazisinde tartılacaksınız, sakın ha kötülük yapmayın” diye korkuturlarmış.

86. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Yeşilköy Kasabası

Kaynak kişi: Hatice Ergin, 1931

Servegazi Türbesinin yukarı kesiminde, ortasından bir kılıçla düzgün bir şekilde yarılmış hissi veren büyükçe bir kaya vardır. Efsaneye göre Servegazi hazretleri burada düşmanla savaşırken kılıcını kayaya vurmuş ve kaya ortasından ikiye ayrılmış. Bölge halkı bu yüzden bu kayayı kutsal saymaktadırlar.

87. Efsane

Zeus ile Demeter’in kızları olan Persephone, bir gün kırlarda çiçek toplarken üzerine bastığı toprak aniden yarılmış. Yarılan bu toprağın altından arabasıyla çıkan Tanrı Hades, Persephone’yi yakalayarak yeraltına doğru kaçırılmış. Bunun üzerine kızın annesi ve aynı zamanda da mevsimlerin ve anne sevgisinin tanrıçası olan Demeter, kızının kaçırılmasına tahammül edememiş ve üzüntüden bitap düşmüş. Demeter, o kadar çok yas tutmuş ki, bu yas sonunda toprağın bereketi kalmamış, mevsimler kış olmuş ve yeryüzünde kıtlıklar başlamış. Demeter’in üzüntüsüne ve kıtlığa dayanamayan Güneş Tanrısı Helios, kızın bulunduğu yeri kızın annesi Demeter’e göstermiş. Bu olay üzerine Baş Tanrı Zeus araya girmiş ve Persephone’nin, yılın yarısını yer üstünde annesinin yanında; diğer yarısını ise kocası Hades’in yanında geçirmesine karar vermiş. Persephone’nin, yeryüzüne annesinin yanına geldiği mevsim, doğa yeniden canlanır, bitkiler çiçek açarak meyve verir; kocasının yanına inmek amacıyla annesinin yanından ayrılınca da doğa yeniden ölür, bitkiler solar her yer sapsarı olurmuş (Anadolu, 1988: 154-160).

Böylece o zamandan beri yılın yarısı (bahar-yaz) bolluk bereket içinde; diğer yarısı ise (sonbahar-kış) kıtlık ve kuraklık içinde geçermiş.

3.2.3.3. Sularla ilgili efsaneler

88. Efsane

Derleme yeri: Çivril

Kaynak kişi: Münir Sayhan, 1959

Çok eski zamanlarda Çivril ilçesine bağlı Işıklı Göl'ün yakınlarında güzel mi güzel bir kız yaşamış. Kızın yaşamış olduğu dönemin komutanı bu kıza âşık olmuş ve aşkının belirtisi olarak kıza değişik hediyeler sunmuş. Bu hediyelerden bir tanesi de altın başlı çok güzel görünümlü bembeyaz bir kuğuymuş. Kız zaman zaman bu kuğuyu gölün yanına götürür, onun gölde yüzmesini hayranlıkla izlermiş. Kızın kuğuyu yüzdürmek için göle getirdiği günlerden birinde, oralarda avlanmakta olan bir avcı, kuğuyu görmüş ve okuyla vurarak onu oracıkta öldürmüş. Kız kuğusunun öldürülmesine o kadar çok üzülmüş ki, “Bundan böyle bu gölde avlananlar gün yüzü görmesin, göl onlara mezar olsun” diye beddua etmiş.

O zamandan beri bu gölde avlanmak uğursuz sayılmış. Ne zaman ki gölde bir avcının başına bir şey gelse bunu o kuğu sahibi kızın bedduasına bağlarlarmış.

89. Efsane.

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Nizami Çubuk, 1958

Menderes Nehri, içinden veya kenarından geçtiği Bekilli-Çal gibi ilçelerin birçok köyünde Kocası olarak bilinir. Bu nehir yöre halkı arasında “katil su” olarak da adlandırılır. Bu adı almasının sebebi ile ilgili anlatılan efsanelerden bir tanesi şu şekildedir:

Eskiden Medele köyünde kadının bir tanesinin öğretmen bir oğlu varmış. Bu öğretmen yüzmek için Menderes Nehri'ne atlayınca kafasını taşa vurmuş ve oracıkta ölmüş. Öğretmenin ölümü köylüler arasında çok büyük üzüntüye sebep olmuş. Köylüler, daha önceleri de buna benzer olaylar yaşadıkları için bu son ölüm açısından sonra Menderes için, “Kan içmeyince doymaz, bu su katildir” demişler ve nehri eskisi kadar sevmez olmuşlar. Bu olaydan sonra köylüler arasında Menderes Nehri'nin adı Katil su olarak kalmış.

90. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Cevat Ergin, 1949

Denizli merkeze bağlı, eski adıyla Gerzele köyü, yeni adıyla Yeşilköy-Servergazi adında bir mahalle vardır. Bu mahalleye yukarıdan dağların eteklerinden, yaklaşık 10km uzunluğunda bir arık içerisinde sulama amaçlı su gelmektedir. Arık ilkbahar ve yaprakların iyice döküldüğü sonbaharda olmak üzere yılda iki defa temizlenmektedir. Temizleme işini köy halkı imece usulüyle yapmaktadır. İlkbaharda bolluk bereket dileği ve yaprakların iyice döküldüğü sonbaharda şükran amaçlı olmak üzere her arık temizlemede birer tane dana kesilmektedir. Temizleme işlemi öğleye doğru bitmekte ve suyun ilk kaynağına yakın, şelale denilen yerde temizleme işine katılan köylüler toplanmaktadırlar. Burada da daha önce hazırlanmış olan danayı kesip yemektirler. Bu dana adak olarak kesilmekte ve kesildiği zaman da kanı suya akıtılmaktadır. Yöre halkı her temizleme işinde eğer dana kesilmezse suyun kuruyacağına ya da azalacağına inanmaktadır. Bu kurumunun yaşanan bir örneğini şöyle anlatmaktadırlar:

Çanakkale Savaşı yıllarında köydeki genç erkeklerin çoğunun savaşta ölmesi sebebiyle arık arıtmaya katılım fazla olmamış. Dana kesilirse bitiremeyeceklerini düşünerek onun yerine bir erkek keçi kesmişler. İnsanlar erkeci kesmişler kanını suya akıtmışlar ama su, akışını durdurarak olduğu yerde dönmeye başlamış. Bunu gören köylüler yaptıkları hatayı anlamışlar ve hemen eskiden olduğu gibi bir dana keserek yiyebildiklerini yemişler, yiyemediklerini de köye getirip dağıtmışlar. Bundan sonra da su eskisi gibi tekrar akmaya başlamış. Yöre halkı o günden beri su kurumasin ya da azalmasın, gürül gürül aksın diye yılda iki defa dana keserek kanını suya akıtmakta ve bütün köylü toplanarak danayı yemektirler.

91. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dodurga Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Akgün, 1953

Acıpayam ilçesine bağlı Dodurga Kasabası'nda Dedeler Çeşmesi denen bir yer ve aynı adla anılan bir çeşme bulunmaktadır. Yöre halkı günümüzde yılda bir defa, ilkbaharda burada yağmur duasına çıkmaktadır. Bu yağmur duasının gelenek haline gelmeden önceki hali ve çeşmenin adını almasıyla ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Tahminen günümüzden seksen-doksan sene kadar önce Goca Hasan denen bir çoban, keçilerini sulamak için çeşme başına getirmiş. Çeşmede hayvanlarını sularken yanına ak sakallı bir ihtiyar gelmiş. Bu ihtiyar, Goca Hasan'a: "Evlat, benim adıma burada her yıl bir kurban keseceksin, kurbanı da bu bıçakla keseceksin" demiş ve çobanın eline bir bıçak verip ortadan kaybolmuş. Ondan sonra Goca Hasan her sene, yılda bir defa olmak üzere o çeşmenin başında, ihtiyarın verdiği bıçakla kurban kesmeye devam etmiş. Sonraki zamanlarda köyün çobanları da her yıl birer hayvan vermişler ve bu hayvanlar kesilip pişirilerek köy halkı tarafından hep beraber çeşme başında yenilip içilir dualar edilir olmuş. Bu dua ve törene, Goca Hasan'a talimat veren dededen dolayı Dedeler Duası denmeye başlanmış. Çeşmeye de aynı nedenden dolayı Dedeler Çeşmesi adı verilmiş.

Sonraki zamanlarda köy halkı bu geleneği yine aynı çeşme başında olmak kaydıyla artık yağmur duası adıyla, yılın ilkbahar mevsiminde yapmaya karar vermişler ve hala da öyle yapmaktadırlar.

92. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Beylerli Kasabası

Kaynak kişi: Süleyman Yapak, 1944

Çardak ilçesine bağlı Beylerli kasabasında, kasabanın yukarı kesiminde, şu anda suyu kesilmiş ama yapısı hala durmakta olan, Gelin Oluğu adında bir çeşme vardır. Eskiden yeni evlenen çiftler, gelin ertesi dedikleri gün yani gerdek gecesinden sonraki sabah, gelinin yakını olan kadınlar gelini çeşmenin yanına götürürlermiş. Çeşmenin önündeki suyun içine bir bıçak ya da tarak atarlarmış. Gelinin gözleri duvakla kapalı olduğu için önünü görmeden suyun içini karıştırarak onları bulmaya çalışmış. Gelinin,

ilk önce bıçağı bulursa erkek çocuk, tarağı bulursa kız çocuk doğuracağına inanılmış. Bu gelenekten dolayı bu çeşmeye Gelin Oluğu adı verilmiş.

3.2.3.4. Ağaç, orman ve bitkilerle ilgili efsaneler

93. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: Gülsüm Cangı, 1941

Kale ilçesine bağlı Karaköy kasabanın merkezinde caminin yanında iki çatallı büyükçe bir karadut ağacı vardır. Bu dut ağacı daha önceleri eski caminin hemen kapısının önündeymiş, ancak eski cami yıkılıp yenisi yapılıncam camin karşısında köy meydanında kalmış. Kasaba halkı bu ağaçla ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır:

Kale'nin Teyner köyünde Koyun Baba adında bir yatır vardır. Bu zât, sağlığında etrafta başka cami olmadığı için yürüyerek Karaköy'deki camiye cuma namazlarına gelirmiş. Yine bir gün elinde asasıyla cuma namazına geldiğinde etrafındaki insanlar: “Dede, senin için hep ermiş, evliya diyorlar, bir keramet göster bakalım” demişler. O da elindeki kuru âsayı caminin önünde toprağa saplayarak: “Dut, ben camiden çıkıncaya kadar tut” demiş. Camiden çıktıklarında bakmışlar ki yere saplanan âsa yeşermiş ve yaprak açmış. İşte meydandaki bu dut ağacı Koyun Baba'nın o zaman diktiği âsasının yeşermesi sonucunda olmuş ve hâla yaşamaya devam etmektedir.

94. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: *Akif Aydoğan, 1944*

Karataş köyünün alt kısmında eskiden Karagözler Çamı denen ve halk arasında dualı olarak bilinen bir çam ağacı varmış. Köylüler süt pişirdikleri zaman sütleri kesilirse ya da yoğurt yaptıkları zaman yoğurtları ekşirse karagözler çamından çırpı getirirler ve sütlerini onunla pişirirlermiş. Ondan sonra sütleri kesilmez yoğurtları ekşimezmiş.

95. Efsane

Derleme yeri: Serinhisar, Yatağan Kasabası

Kaynak kişi: Mustafa Karakaya, 1951

Yatağan'da Akdere'nin üst kısmında Namazlar Çamı olarak bilinen bir mevki vardır. Burada yakın zamana kadar bir tarlanın ortasında Namazlar Çamı denen ve halk arasında kutsal sayılan büyük, yaşlı bir karaçam ağacı bulunmaktaymış. Bu çam ağacının kible yönündeki ana dalı iyice yere doğru eğilmiş ve secde eder vaziyetteymiş. Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetmiş ve aynı zamanda ağacın secdeye vararak Allah'a ibadet ettiğini düşünmekteymiş. Namazlar Çamı sonradan semte de adını vermiş ve o bölge Namazlar Çamı olarak anılır olmuş.

Bu çam 5-6 sene evvel birileri tarafından kesilmiş ancak bölge yine aynı atla anılmaya devam etmektedir.

96. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Ali Saygöl, 1935

Tavas ilçesine bağlı Tekkeköy'de Mustafa Baba adında bir yatır bulunmaktadır. Yatırın yakınlarında 800-900 yıllık olduğu söylen çınar ağaçları vardır. Bu konuda şu efsaneyi anlatmaktadırlar:

1920'li yıllarda Deli Kaymakam namıyla bilinen Tavas Kaymakamı, Mustafa Baba türbesini kapatmak için oraya gelmiş. Türbeyi insanların istememesine rağmen mühürleyip kapatmış. Arkasından da köylülerden orada bulunan çınar ağacından, atını sürmek için, bir çubuk koparıp getirmelerini söylemiş. Köylüler: "Biz koparamayız beyim, Mustafa Baba buna razı olmaz. İsterseniz kendiniz kırıp alın" demişler. Bunun üzerine kaymakam çubuğu kırıp alıp atına atlamış ama hemen attan yere düşmüş. Arkasından yanındakilerin yardımıyla tekrar binmiş ve gitmek için yola çıkmış. Atıyla köyün sınırlarına varınca at birden durmuş ve kaymakam ne kadar uğraştıysa at bir adım bile ilerlememiş. Bunun üzerine kaymakam hatasını anlamış ve geri gelerek önce türbeyi açmış, arkasından da kırmış olduğu çınar çubuğunu yerine bırakmış. Ondan sonra atıyla rahat bir şekilde yoluna devam etmiş.

97. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Ali Saygöl, 1935

Tekkeköy’de Mustafa Baba türbesi yanındaki tarihi çınar ağacı ile ilgili anlatılan efsanelerden biri şu şekildedir:

Eski zamanlarda bu tarihi çınar ağacının Tekkeköy tarafına bakan dallardan birisi kırılıp yere düşerse o köyden bir kişi; Akyar köyü tarafından bir dal kırılıp yere düşerse Akyar köyünden birisi mutlaka ölmüş. Yakın zamana kadar bunun örnekleri çok görülmüş.

98. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Yaşar Sertbaş, 1947

Tekkeköy’de bulunan Mustafa Baba türbesinin yanındaki tarihi çınarın, Mustafa Baba’nın sağlığında, bir keramet göstermek amacıyla elindeki kuru asayı yere dikmesi ve diktiği asanın yeşermesi neticesinde oluştuğu söylenmektedir. Bu yüzden bu çınar kutsal sayılmaktadır.

99. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Beylerli Kasabası

Kaynak kişi: Keziban Güldür, 1942

Beylerli kasabasında Dede Ağacı ya da Dede denen asırlık bir çalı ağacı vardır. Ağacın altında herhangi bir mezar yoktur ama kasaba halkı bu ağacı kutsal olarak algılamaktadır. Günümüzden yaklaşık 70 sene kadar önce bir çoban, koyunlarını bu ağacın altında barındırmaktaymış. Bir gün köylülerden birisinin rüyasına ak sakallı bir zât girmiş ve “O çobana söyle koyunlarını oradan alsın, benim etrafımı kirletiyorlar” demiş. Köylü gördüğü rüyayı gelip çobana anlatmış ama çoban onu dikkate almayarak orada kalmaya devam etmiş. Kısa bir süre sonra koyun sürüsüne bir hastalık girmiş ve üç yüz koyundan sadece elli tanesi sağ kalabilmiş. Hem çoban, hem de köy halkı bu durumu oradaki ağacın kutsallığına ve ona yapılan saygısızlığa bağlamışlar.

100. Efsane

Bilindiği gibi kavak ağacı uzun bir ağaç olduğu için çok az bir rüzgârla sallanır ve yaprakları titreyerek hışırtılar çıkarır. Kavak ağacının sallanması ve yapraklarının daima kıpırdaması ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Fatma anamızın başından çok acı bir olay geçmiş. Bu olay kendisini o kadar çok üzmüş ki sırtını kavak ağacına dayayarak ağlıyormuş. Kavak da rüzgârdan yavaş yavaş salınıyormuş. Kavağın bu sallanması Fatma anamızın hiç hoşuna gitmemiş. Kavağa: “Ben burada üzüntüden ağlıyorum, sen orada kıpır kıpır oynuyor, hışırtılar çıkarıyorsun. İnşallah dünya var olduğu sürece senin inlemen, sallanman eksik olmasın” demiş (Osan, 2006: 150). İşte o zamandan beri rüzgâr olsa da olmasa da kavak ağacı sallanmaya ve yaprakları kıpırdamaya devam edermiş.

101. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Güney ilçesinde, incir ağacının uzun yaşaması ve meyvesinin çok tatlı olması ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

İlk insanlar olan Havva anamız ve Âdem babamız yasak meyve yüzünden cennetten kovulup dünyaya dönünce edep yerlerini kapatabilmek için incir ağacından yaprak istemişler. İncir ağacı beş yaprak Havva anamıza, üç yaprak da Âdem babamıza atmış ve onlar edep yerlerini atılan bu yapraklarla kapatmışlar. Bu iyilik üzerine incir ağacına “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua etmişler. O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş.

102. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Bir gün Hazreti Ali öyle dertli öyle dertliymiş ki dinlenmek için belini bir zerdali ağacına dayamış. Zerdali ağacı Hz. Ali'nin derdine dayanamamış ve eğilmiş. O zamandan beri zerdali ağacı eğri büğrüyülmüş.

103. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Zühtü Kutludağ, 1925

Gerek iğde ağacı gerekse dallarlı daima eğri büğrü olurmuş. Bu eğriliğin nedeni ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Vakti zamanında beli kambur, yaşlı bir kadın yaşarmış. İğde ağacını ilk defa yeryüzüne bu kadın dikmiş. İğde ağacı da kendisini ve dallarını o kadına benzetmiş ve o gün bu gündür iğde ağacı ve dalları eğri olarak kalmış.

104. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Arif Öztürk, 1945

Kızılcık ya da diğer bir adıyla ergen, Honaz ilçesinde bol miktarda yetişen meyvelerden birisidir. Diğer ilçeler arasında Honazlılara “ergenci” de derler. Bunun sebebi olarak da şu efsaneyi anlatırlar:

Kuşlar içerisinde karatavuk denen bir kuş vardır. Karatavuğun gagası kırmızıdır. Bir gün bu kırmızı gagalı karatavuğun kendi ergen ağacına konduğunu gören bir Honazlı, karatavuğun ergen ağacından ergen çaldığını zannederek, ergeni alabilmek için kuşu Sarayköy ovasına kadar kovalamış. Oraya varınca kuş bir kilisenin⁸ çatısına konmuş. Bunu gören Honazlı: “Yedi sülalemin girmedığı yere gittin kondun” diyerek ergenden vazgeçip hemen geri dönmüş.

105. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Arif Öztürk, 1945

Kızılcık, meyveler içerisinde en erken çiçek açan ama meyvesi en geç olgunlaşan ağaçlardandır. Bu konu ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

⁸ Bazı anlatıcılar kuşun cami minaresine konduğunu söylemektedirler.

Bir gün kızılıcık ağacının erkenden çiçek açtığını gören Şeytan, sepetini ve terazisini almış kızılıcık ağacının altına oturmuş. Erken çiçek açan ağaç erken meyve verir ve turfanda olduğu için çok para kazanırım diye düşünmüş. Ama şeytanın beklediği olmamış. Kızılıcık çiçek açmış ama ondan çok sonra çiçek açan erik, kiraz, şeftali gibi ağaçlar meyve vermişler, meyveleri olgunlaşmış ama kızılıcığın meyvesi en sonra olgunlaşmış. Yani şeytanı kandırmış ve şeytan bu durum karşısında: “Bu ağaç beni yanılttı, bu benden de şeytanmış” diyerek oradan uzaklaşmış.

106. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: *Dudu Tavacı, 1927*

Güney ilçesinde yabancı erguvan ağacına keçi gevişi de denmektedir. Bu ağaç ilkbaharda, daha yaprak açmadan bolca çiçek açar ve arkasından da yapraklanır. Çok çiçek açmasına rağmen meyve vermediği söylenen bir ağaçtır. Bu ağacın neden meyve vermediğine dair de şu efsane anlatılmaktadır:

Hazreti Âdem ve Havva yasak meyve yüzünden cennetten kovulunca çırılçıplakmışlar. Dünyaya gelince Havva anamız Keçi gevişi ağacına vararak: “Bana yaprak ver de edep yerlerimi örteyim” demiş. Keçi gevişi ağacı: “Sen Allah’ın dediğini tutmadın, sana yaprak vermem” demiş. Havva anamız da ona: “Dünyada çiçeğin olsun da meyven olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri bu ağacın erguvan rengi çok miktarda çiçekleri olur ama asla meyvesi olmazmış.

107. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Şerif Kutludağ, 1954

Denizli’de gülün yaratılışı ve kokusunun güzelliğiyle ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Peygamber Efendimiz, Allah ile buluşmak için göğe yükseldiğinde, perde arkasından Allah ile konuşurken, heyecandan o kadar çok terlemiş ki vücudundan akan ter damlacıkları yeryüzüne kadar ulaşmış. Yeryüzünde mübarek terlerin düştüğü yerden gül bitkisi çıkmış. Çıkan bu bitkiden güller açmış ve açan bu güller

Peygamberimiz gibi güzel kokmaya başlamış. O günden beri gülün kokusu Peygamberimizin kokusu olarak algılanmaktaymış.

108. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: *Dudu Tavacı, 1927*

Denizli’de bir defada yedi tane gül açan ve çok güzel kokan yediveren gülüyle ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Çok eski zamanlardan birinde Denizli’de çok zengin olan bir bey varmış. Bu beyin bahçesinde çeşit çeşit güller yetişirmiş. Bu güllere ve bahçeye bakmakla yükümlü Bahtiyar adında bir bahçıvan varmış. Bahçıvan gel zaman git zaman Bey’in gül yüzlü kızına âşık olmuş. Ama kız tarafından aşkına karşılık alamamış. Muradına eremeyen bahçıvan aşkının ateşinin rengini güllere, kalbinin güzelliğini de güllerin kokusuna aşlamış. Bey’in kızına olan aşkı hiç solmasın, daima canlı kalsın diye de gülleri dört mevsim açtırmış ve taze tutmuş. O zamandan beri Denizli’de yediveren gülleri dört mevsim kıpkırmızı açar ve çok güzel kokarlarmış.

109. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Hatice Ergin, 1931

Deve gülü, yaz aylarında bolca çiçek açan ve Denizlide de çok sık görülen iri yapraklı, iri çiçekli bir bitkidir. Deve gülünün beyaz, açık pembe ve koyu kırmızı renkte çiçek açanları vardır. Bu çiçeğin koyu kırmızı çiçek açan cinsinin, Urfa’da Halil İbrahim Peygamberin yakıldığı ateşin külünden çıktığı, oradan yeryüzüne yayıldığı ve bu yüzden de renginin kan gibi kırmızı olduğu söylenmektedir.

110. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Şerif Kutludağ, 1954

Tütün, çok eski zamanlarda Cennet’te çok güzel kokan bir çiçekmiş. Bu o kadar güzel kokarmış ki herkes gelip onu koklamak istermiş. Bu çiçeğe olan ilgi şeytanı çok

kıskandırmış. Şeytan bir gün kıskançlığından gelip bu bitkinin dibine çiş yapmış. Şeytanın idrarının kokusu ve içindeki zararlı maddelerin tamamı bu bitkiye geçmiş. O zamandan beri tütün bitkisi hem çok pis kokar hem de onu içen insanlara çok büyük zararlar verirmiş.

111. Efsane

Lokman Hekim kendisine bir çırak almış. Çırağın ara sıra başını bir bıçakla vücudundan ayırır, sonra boynuna sarımsağın tohumunu eker, başını tekrar gövdeye koyar, en sonunda bir merhem sürerek diriltirmiş.

Bir gün Lokman, çırağına bu tecrübeyi kendi üzerinde yapmasını söylemiş. Çırak, Lokman Hekimin kafasını kesmiş. Sarımsak tohumunu gövdeye ekeceği zaman rüzgâr tohumu uçurmuş. Lokman hekim de bir daha dirilmemiş. Bu suretle sarımsağın tohumu da ortadan kaybolmuş (Akçal, 1940: 5-7).⁹ O zamandan beri sarımsak tohumsuzmuş.

112. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Hüseyin Bağcı, 1954

Serinhisar'a bağlı Yüreğil köyünde zayıf ve güçsüz insanlara güçlensin diye o bölgede yetiştirilmekte olan soğanları közleyerek yedirmektedirler. Bunun nedeni olarak da şu efsane anlatılmaktadır:

Vaktiyle Yüreğil'de bir ağanın çobanı, ağanın kızına âşık olmuş. Çoban, kızı ağadan istemiş. Ağa, kızı vermek için gönüllüymüş ama kızın çobana pek gönlü yokmuş. Çoban araya adamlar koymuş, onların hatırını kıramayan ağa kızın da belki gönlü olur diye: "Kızı veririm ama şartım var" demiş. Şart olarak da çobanın 500 koyunu kaldırarak bir kapının üzerinden öbür tarafa geçirmesini istemiş. Çoban bunu kabul etmiş ama defalarca uğraşmasına rağmen 500 koyunu tek tek kaldırıp kapıdan aşırıya gücü yetmemiş. Kızı çok sevdiği için bu işten de vazgeçmek istememiş. Çoban sonunda bilgin bir kişiden yardım istemeye karar vermiş. Bilgin kişi çobana:

⁹ İlhan Akçal Çal ilçesindedir. Yukarıdaki efsaneyi 75 yaşındaki Hamin adında bir köylüden dinlediğini yazmaktadır.

“Senin azığına ne koyuyorlar, sen ne yiyorsun” diye sormuş. Çoban: “Azığıma soğan koyuyorlar, soğan yiyorum” demiş. Bilgin kişi bunun üzerine: “Soğanı çiğ yiyorsan olmaz, közde pişirerek yemelisin” demiş. Çoban bilgin kişinin dediğini belli bir süre uygulamış ve bu seferki denemesinde koyunları kolayca atmaya başlamış kapının üzerinden. Sıra son koyunu atmaya gelince, çobanı izleyen ağanın kızı çoban koyunu atamasın diye koşarak gelip koyuna yapışmış ama çoban ikisini birden kaldırıp aşırılmış kapının üzerinden. Böylece de kızı almaya hak kazanmış. Çobanın kucaklayıp karşıya attığı kızı artık ağa çobana vermek zorunda kalmış.

O zamandan beri bu bölgede zayıf ve güçsüz insanlara, güçlü kuvvetli olsun diye közlenmiş soğan yedirirlermiş.

3.2.3.5. Yer adlarıyla ilgili efsaneler

113. Efsane

Derleme yeri: Çal, Zeyve (Akkent) Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Karaçay, 1953

Çal ilçesine bağlı Zeyve kasabasının çıkışında, yakın zamana kadar bulunan ancak şimdi yol geçtiği için düzeltilen Akıl Tepesi denen bir tepe varmış. Köyden yola çıkan birisi eğer bir şey unutursa bu tepeye varınca unuttuğu şeyi mutlaka hatırlarmış. Bu yüzden bu tepeciğe Akıl Tepesi denirmiş. (Tepe şimdi oradan yol geçtiği için düzeltilmiş.)

114. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

Babadağ ilçesinin dağlara yakın bir yerinde Kuzu Kaya denen bir bölge vardır. Buranın adının nereden geldiğiyle ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Kuzu Kaya denen yerde çok fazla ot ve yeşillik bulunmazmış. Buna rağmen oraya çıkan kuzular hiçbir şey yememelerine karşın kısa sürede karınlarını doyururlarmış. Bunun sebebi olarak o bölgenin dualı ve oksijeninin bol olması gösterilmektedir. Bu yüzden buranın adı Kuzu kaya olarak anılmaktaymış.

115. Efsane

Derleme yeri: Serinhisar, Yatağan Kasabası

Kaynak kişi: Yusuf Çalhan, 1966

Yatağan kasabasının Kefe Yaylası tarafında Çal Dağı adında bir dağ vardır. Çal Dağı'nın doğusunda Kirazlı mevkiinin kuzeyinde etrafı çamlarla çevrili, Göçüklük denen bir yer bulunmaktadır. Bu yerin adı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Eskiden adamın birisi tarlasına nohut ekmiş. Nohutun hasat zamanı gelip de hasat yaparlarken yabancı bir adam gelmiş ve onlardan biraz nohut istemiş. Tarla sahibi: “Biz o kadar zahmet çektik, nohut yetiştirdik, sana mı vereceğiz, git başımızdan” diyerek adamı kovmuş. Yabancı adam da bu durum karşısında tarla sahibine: “Dağlar taşlar başınıza göçsün, mahsulünüzün hayrını görmeyin” diye beddua etmiş ve ortadan kaybolmuş. Tam bu sırada bir göçük başlamış ve tarla sahibi yanındakiler göçüğün altında kalmışlar. Bu olaydan sonra da o semtin adı Göçüklük olarak kalmış. Yöre halkı bu gelen yabancıнын Hızır olduğuna inanmaktadır.

116. Efsane

Bir gün Yörük bir aile koyun ve keçileriyle birlikte Göçüklük'e gelerek çadırlarını kurup yerleşmişler ve etrafta hayvanlarını otlatmaya başlamışlar. Aile, koyun ve keçilerinin sütlerini genellikle ikinci vakitlerinde sağarlarmış. Bu bakımdan ikinci vakitleri ailenin en telaşlı olduğu zaman olurmuş. Yine böyle bir ikinci vakti evin kadını koyun ve keçileri sağarken kapının yanında üstü başı perişan, dilenci kılığında bir adam belirmiş. Adam selam verdikten sonra kadından biraz yiyecek istemiş. Koyun ve kuzuların melemesinden, çocukların bağırtilarından kafası şişmiş olan kadın adamı pek umursamamış. Adamcağız isteğini birkaç kez tekrarlamış ama kadın yine oralı olmamış. Bu durum karşısında adam: “Yeriniz yurdunuz size yaramasın, bu dağ başınıza göçsün” diyerek ailenin yanından uzaklaşmış. Bir müddet sonra işini bitiren kadın adamı hatırlamış, yemek vermek için onu aramaya çıkmış ama adamı bir türlü bulamamış. Kısa bir zaman sonra ailenin hemen yukarısında olan kocaman bir kaya ve çevresi parça parça olup büyük bir gürültüyle göçmeye başlamış. Onların yurt tuttıkları yerleri hep kayalar kaplamış. Bu olaydan sonra çoban aileye orası yurt olmamış ve orayı

terk ederek başka bir yere yerleşmek zorunda kalmışlar. O günden sonra burası Göçüklük adını almış ve bu yere başka hiçbir çoban aile gelip yerleşmemiş (Ulutürk, 1993: 22).

117. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: Durdu Çevik, 1941

Buldan ilçesine bağlı Karaköy adındaki köyde Bayram burnu denen bir yer vardır. Bu yerin adıyla ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Çok eski zamanlarda Bayram adında bir baba ve oğlu birlikte yaşarlarmış. Bu baba bir gün ekin ekmek için bir tarla almış. Bu tarlanın alt tarafında da bir dere, bu derede bir su kuyusu varmış. Bir gün baba kuyudan su çekerken kuyuya düşmüş ve boğulmuş. Tarla da oğluna kalmış. Oğlu bu tarlayı her yıl ekip biçermiş. Her yıl tarlayı sürerken topraklar alt taraftaki dereye inermiş. Topraklar dereye ine tarla çok yamaç bir hal almış. Tıpkı kuyuya düşüp ölen Bayram'ın burnuna benzer duruma gelmiş. Bu yüzden buraya Bayram Burnu denilmiştir.

118. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: *Cennet Başdemir, 1946*

Buldan ilçesine bağlı Karaköy sınırları içerisinde Çataltepe denen bir tepe vardır. Bu tepe ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Karaköy'de eskiden bir deli yaşamaktaymış. Bu deli boynunda bir çatal asılı olduğu halde sürekli köyü bir ucundan öbür ucuna gezermiş. Herkes delinin bu çatalı neden bu kadar sevdiğini merak edermiş. En sonunda köyün hocası deliye: “Sen neden bu çatalı bu kadar seviyorsun, bu senin için neden değerli “diye sormuş. Deli de “ Ben küçükken bu çatala annemi öldürdüm ve onun için deli oldum, bu yüzden bu çatalı hiç atmak istemiyorum” demiş. Sonra bir gün deli dağa avlanmaya gitmiş. Dağda karşısına kocaman bir köpek çıkmış. Bu köpekten kaçarken elindeki çatalı yere düşürmüş. Yıllarca çatalı aramış taramış ama bulamamış. Yaşı ilerlediği için artık arayamaz olmuş. Köylülerden çatalı aramak için yardım istemiş ama kimse onu dinlememiş. Deli bir gün

çok fena ateşlenmiş, havale geçirmiş. Havale esnasında karşısında annesini görmüş ve “Anneciğim beni affet demiş” ama annesi ortadan kaybolmuş. Arkasından deli de ölmüş ve annesiyle beraber gitmiş. Sonra tam bunun cenazesini kabire koyacaklarken o hoca gelmiş. “O çatalı ben almıştım, annesini ne kadar sevdiğini öğrenmek için” demiş. Bundan sonra delinin çatalını düşürmüş olduğu o tepenin adı Çataltepe olarak kalmış.

119. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Arif Öztürk, 1945

Honaz ilçesinde Küçükkkale denen yerin yukarı tarafındaki burunun tam karşısında İrebiye Bulla olarak bilinen bir semt vardır. Burası ile karşıdaki burun arasında Çayboğazı denen büyük bir dere bulunmaktadır. İrebiye Bulla'nın karşı tarafından birileri bağırıp bir şeyler söylediği zaman İrebiye Bulla'nın ona cevap verdiği inaniilmektedir. Eskiden oraya varan insanlar

“Ben ileride zengin olabilecek miyim, şu işim nasıl sonuçlanacak, ben sevdiğim kızı alabilecek miyim?”

diye bağırarak sorular sorarlardı, oradan gelecek sesi istedikleri şekilde algılayarak ona inanırlarmış. Burada bir mezar ta da yatır yoktur ama içi oyuk büyükçe bir taş vardır. Seslere oradan İrebiye Bulla'nın karşılık verdiği inaniilmektedir. Bu yüzden bu bölgeye de İrebiye Bulla denilmektedir.

120. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: Durdu Çevik, 1941

Buldan ilçesine bağlı Karaköy'de Çu Hatça denen bir semt vardır. Bu semtin adının nasıl verildiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Eskiden Karaköy'de adı Hatice olan çok yaşlı bir kadın yaşarmış. Köylüler ona Çu Hatça derlermiş. Bu kadın çullarının temizleme zamanı gelince onları balkona götürerek orada temizlermiş. Çulların tozları etraftaki insanları rahatsız eder, her çul silkişte mutlaka birileriyle kavga edermiş. Kadın yine bir gün böyle çul silkelerken

komşu kadınlardan birisiyle kavga etmiş ve o akşam da evinde ölmüş. Komşuları onun öldüğüne çok üzölmüşler ve: “Keşke ölmeseydi de çullarını silkseydi” diyerek kadının arkasından ağlamışlar. Köy halkı kadının hatırasına o yerin adını Çul Hatça koymuşlar. Sonradan bu isim Çu Hatça haline gelmiş.

121. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: Cennet Başdemir, 1946

Buldan ilçesine bağlı Karaköy’de Deliktaş denen büyükçe bir kaya vardır. Bu kaya ve Deliktaş adını alması ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir zamanlar bu köyde bir hırsız varmış. Bu hırsız evleri tek tek soyarmış. Sonra çaldığı kıymetli eşyaları önü delik olan büyük bir taşın içerisinde saklarmış. Bir gün bir çoban koyun otlatırken bu taşı görmüş, hırsız da taşın deliğı içinde oturmaktaymış. Çobanı gören hırsız güçlü ve korkunç bir hayvan sesi çıkarmış. Bu sesi duyan çoban hayvanlarını da bırakarak köye kaçmış. Çoban kaçınca hırsız koyunlardan birisini almış ve pişirip yemiş. O gün akşam olmuş köyde de bir düğün varmış. Köylü düğüne gidince hırsız gelip bütün evleri soymuş. Düğünden gelen köylüler bakmışlar ki evleri soyulmuş, birlik olup hırsızı aramaya başlamışlar. İçlerinde çoban da varmış. Çoban onları hırsızı gördüğü yere götürmüş. Köylüler ateş ede ede delik taşa girmişler. Kurşunlardan bir tanesi hırsıza isabet etmiş ve hırsız ölmüş. Köylüler bakmışlar ki içeride çuval çuval altınlar var. Onları bölüşmüşler ve köylü içindeki bir yaşlı “ ne olursa olsun o da bir insan, onu gömelim” demiş ve hırsızı bir yere gömmüşler. Yine aynı yaşlı kişi, bundan böyle buraya delik taş diyelim demiş ve hem bu semtin hem de kayanın adı Deliktaş olarak kalmış.

122. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Akif Aydoğan, 1943

Karataş köyünün yukarı kesiminde çam ağaçları arasında eskiden suyu akmakta olan ancak şimdi köy şebeke suyuna bağlandığı için suyu kesilen Gelin Çeşmesi adında bir çeşme vardır. Köy halkı bu çeşme ile ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır:

Yakın zamana kadar köye yeni bir gelin geldiği ya da köyden birisi gelin olduğu zaman, düğünden bir iki gün sonra gelinin yakınları, Gelin Çeşmesine giderek çeşmenin etrafında bir yere ya da çeşmenin suyunun aktığı yerdeki çamurun içine bir bıçak ve tarak sakladıkları. Sonra da gelini oraya götürüp, ondan sakladıkları şeyleri bulmasını isterlermiş. Gelin önce bıçağı bulursa gelinin çocuğunun erkek; eğer tarağı bulursa çocuğunun kız olacağına inanılmış. Bu yüzden bu çeşme ve semtin adı gelin çeşmesiymiş.

123. Efsane

Derleme yeri: Çameli, Kızılyaka Köyü

Kaynak kişi: Ramazan Akkan, 1967

Çameli merkeze bağlı Kızılyaka köyünde Gelin Yutan denen bir yer vardır. Bu yer ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Eski zamanlardan birinde, o zaman bataklık olan bu yerden bir gelin alayı geçiyormuş. Gelin alayı tam bu mevkiye gelince bataklık olan bu yer birden çökmüş ve gelin çöken yere düşmüş. Çıkmak için çabaladıkça da dibe doğru batmaya devam etmiş ve ortadan kaybolmuş. O zamandan beri bu çukura gelin yutan denmekteymiş.

124. Efsane

Derleme yeri: Kale

Kaynak kişi: Hasan Hüseyin Ucu, 1931

Kale İlçesinde Balcılar Kavağı denen büyükçe bir çınar ağacı ve onun yanında da bir pınar vardır. Bu pınar ve çınarla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Eski zamanlardan birinde Balcılar kavağının bir dalına bir arı kümesi yerleşmiş ve bol miktarda bal yapmış. Çevredeki insanlar ağacın dalını keserek daldaki balı yemişler. O zamanın ulemaları bu balın haram olduğu konusunda fetva vermişler. Balı yiyenler bu durumdan çok rahatsız olmuşlar ve kavağın yanına gelerek mevlit okutup kurbanlar keserek onu halka dağıtmışlar. Bu zamandan sonra orası kutsal bir yer haline gelmiş ve kavakla semtin adı Balcılar Kavağı olarak kalmış.

125. Arap Apıştı Efsanesi

Derleme yeri: Kale, İnceğiz Köyü

Kaynak kişi: Mustafa Ali Balka, 1965

Kale ilçesine bağlı İnceğiz köyünün Kemer Barajı tarafındaki Arap Apıştı denen mevkide Arap Apıştı Dede adında bir yer vardır. Burada herhangi bir yapı yoktur. Burası az da olsa büyükçe bir mezarı andırmakla beraber daha çok, eski bir yapı yıkıntısını çağrıştırmaktadır. Halk tarafından burası kutsal sayılmaktadır. Çevre köylerde yaşayanlar eskiden buraya yağmur duasına çıkarlarmış. Duadan sonra mutlaka dua yapılan yerden yağmur yağmaya başlar, oradan İnceğiz köyüne doğru gelirmiş. Halk arasında buranın adının nerden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır.

Eskiden bir Yörük beyi gelip şimdiki Arap Apıştı semtinin öbür yüzüne yerleşmiş. Bu beyin Arap bir seyisi varmış. Yörük beyi zaman zaman Arap'tan çaydan su doldurup getirmesini istemiş. Çay uzak ve çok derin bir vadide olmasına rağmen Arap, suyu hemen getirirmiş. Bu durum beyin dikkatini çekmiş ve Arap'ı gizlice takip etmiş. Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. Bey onu bu halde görmüş ve Arap görüldüğünü fark edince olduğu yerde infilak edip ortadan kaybolmuş. Bu olaydan sonra yöre halkı bu bölgeye Arap'ın apış açtığı yer anlamına gelen Arap Apıştı adını vermişler.

Arap Apıştı ile ilgili 5 tane tekke ya da yatır olduğu söylenmektedir. İkiisi sağ ve sol ayaklarını koyduğu yerde; ikisi su içmek için eğildiği zaman ellerini koyduğu yerde; birisi de başını suya koyduğu yerdedir. Başını koyduğu yerdeki tekke günümüzde su içinde kalmıştır. Arap, yönünü güneye doğru dönerek su içtiği için tekkelerden üç tanesi güneyde, çayın aktığı yerin yukarısında; ikisi de kuzey tarafta yer almaktadır. Bu bölge Denizli-Aydın-Muğla sınırının kesiştiği yerdir. Bu bakımdan günümüzde Arap'ın sağ ayağını koyduğu yer Aydın iline bağlı Hıdırellez Tekkesi bölgesinde; sağ elini koyduğu yer Muğla'ya bağlı Çamoluk köyünde; sol ayağını ve sol elini koyduğu yer Denizli sınırları içinde bulunmaktadır. Kafasını koyduğu yer ise Denizli- Muğla sınırının ortası olarak kabul edilmektedir.

126. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Uğur Bababalım, 1967

Karataş köyünün yukarısında dağın eteğinde Kazak Abdal'ın da türbesinin bulunduğu Türbeler denen bir semt vardır. Eskiden buraya araba yolu olmadığından insanlar patika yolları takip ederek oraya ulaşırlarmış. Bu yol güzergâhında Taşatan Deresi denen bir yer vardır. Karataş köylüleri köyelerine yeni gelen gelini gezdirmek için Türbeler bölgesine çıkarlarken, gelinden buraya dilek tuttuktan sonra üç-dört tane taş atmasını isterlermiş. Gelinin attığı taşlar oradaki büyükçe taşın üzerine denk gelirse ya da kaç tanesi denk gelirse gelinin dileklerinin o kadarının gerçekleşeceğine inanılırmış. Bu yüzden bu dereye Taşatan Deresi denmekteymiş.

127. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Önder Göçgün, 1945

Denizli'nin Acıpayam tarafından girişinde Cankurtaran denen bir bölge vardır. Bu bölge yükseltisi fazla olduğu için kışları karlı; yazları da serin olan bir yerdir. Bu bölgenin adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Çok eski zamanlarda bir kış günü Acıpayam taraflarından kağnısıyla birlikte Denizliye gelmekte olan bir yolcu, kağnısının üzerinde donmuş ve ölmek üzereymiş. Tam Cankurtaran'a şimdiki Vali Çeşmesi denen yere gelince orada bulunan insanlar, bu adamı alıp tandır fırınına atarak ısıtmışlar ve hayata döndürmüşler. Bu olaydan sonra, adamın canı kurtulduğu için, oraya Cankurtaran adını vermişler.

128. Efsane

Derleme yeri: Çameli, Bıçakçılar Köyü

Kaynak kişi: Ali ceylan, 1951

Çameli'ye bağlı Karabayır ile Kirazlıyayla arasında Kızıtyüdü denen bir mevki vardır. Burada, aralarında 5-6m. genişliğinde bir yarık olan karşılıklı iki kaya bulunmaktadır. Bu yer ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Eski zamanlardan birinde, efeler bir kızını kaçırmak için kovalıyorlarmış. Kız, bu kayalar arasındaki yarığın başına kadar gelmiş ve efeler kızını orada sıkıştırmışlar. Bunun üzerine kız, efelerden kurtulabilmek için o 5-6 metrelik yarıktan karşıya atlamış ve kendini kurtarmış. O zamandan beri buraya kız kaçtı anlamında kız tüyüdü denmekteymiş.

129. Efsane

Derleme yeri: Buldan

Kaynak kişi: Cennet Başdemir, 1946

Buldan ilçesinde Hatca Ölen Deresi denen bir dere vardır. Bu derenin adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Bir zamanlar bu derenin kenarındaki bir evde yaşayan dul bir kadın varmış. Kadın, yalnız başına yaşar ve elinden sadece odun toplamak gelirmiş. Topladığı odunları köyde satar geçimini sağlarmış. Zamanla odunu fazla alan olmadığından kadıncağız az kazanır olmuş. Bunun sonucunda da kadın daha fazla çalışmak zorunda kalmış. Çalıştıkça gücü azalmış ve elinden hiçbir iş gelmemeye başlamış. Kadının geleni gidene de yokmuş, en sonunda ekmeğini suyunu hazırlayamaz olmuş ve bir gün yatağında ölüp kalmış. Kimse onun öldüğünü fark etmemiş. Bir hafta sonra odun alıcıları gelmiş kadının kapısını çalmışlar ama açan olmamış. Kapıyı kırmışlar, bakmışlar ki kadıncağız yatağında ölüp kalmış. Sonra bütün köylü toplanıp kadını toprağa vermişler. Yaşlı köylülerden birisi, Hatca bu dereye öldü bundan sonra buranın adı Hatcaölen Deresi olsun demiş ve derenin adı Hatcaölen olarak kalmış.

130. Efsane

Derleme yeri: Buldan, Karaköy

Kaynak kişi: Durdu Çevik, 1941

Buldan'a bağlı Karaköy'de Müsölen denen bir yer vardır. Bu yer ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir zamanlar Karaköy'de putlara tapan bir adam yaşarmış. Bu adamın Musa adında bir oğlu varmış. Musa putları hiç sevmez, bu konuda babasına kızarmış. Bir gün Musa'nın babası ava gidince Musa bütün putları kırmış. Babası avdan gelip putları bu halde görünce oğlu Musa'yı putları kırdığı için öldürmüştü. Köy halkı Musa'nın bu

cesaretinden dolayı Musa'nın öldürüldüğü yere Musaölen demişler. Sonradan bu isim söylene söylene Müsölen şeklini almıştır.

131. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Karaismailler Köyü

Kaynak kişi: Süleyman Kocabaş, 1965

Acıpayam ilçesinin Karaismailler Köyü yakınlarında Dalaman Çayı'nın en dar yerlerinden birinde derin bir vadi üzerinde Geyik Köprüsü denen bir köprü vardır. Bu köprü'nün adının nereden geldiğine dair şu efsane anlatılmaktadır:

Eski zamanlardan birinde avcılar bir geyiği avlamak için kovalıyorlarmış. Geyiğin peşinden gelen avcılar hayvanı bu köprü'nün olduğu yerde sıkıştırmışlar. Geyik avcılara yakalanmamak için çok geniş olan bu yerden karşıya atlamış ve avcılarının elinden kurtulmayı başarmış. Daha sonraki zamanlarda yöre halkı tarafından buraya kalaslar uzatarak bir köprü yapılmış ve köprüye de oradan atlayan geyikten esinlenilerek Geyik Köprüsü adı verilmiş.

3.2.3.6. Aşk ve sevgi ile ilgili efsaneler

132. Efsane

Derleme yeri: Çal, Aşağıseyit

Kaynak kişi: Süleyman Alkan, 1972

Çal ilçesine bağlı Aşağıseyit köyünde 1174 yılından beri koyun atlatma törenleri yapılmaktadır. Bu törenlerde çobanın sürüsüne hâkimiyeti ölçülmektedir. Geleneğin ortaya çıkışı ile ilgili efsane şöyledir.

1170'li yıllarda o zamanın köy ağasının bir kızı varmış. Ağanın, koyunlarını gütmekte olan bir de Mehmet adında çobanı varmış. Çoban ağanın kızına gönlünü kaptırmış, kızın da çobana ilgisi varmış. Çoban kızı istetmiş ama ağa çobana kızı vermeye razı olmamış. Kızının da çobanı sevdiğini anlayınca kızı vermek için bir şart koşmuş ve demiş ki çobana: “Eğer bu koyunları üç gün tuz yalatarak, aç ve susuz bıraktıktan sonra hiç su içirmeden şu Menderes Nehri'nden karşıdan karşıya geçirebilersen sana kızımı veririm ama yapamazsan kızdan vazgeçersin” demiş. Çoban

şartı kabul etmiş ve hazırlıklarını yapmış, “elkoyun” denen lider koyunun kulağına eğilerek: “Aşkım için, benim için ne olur su içmeyin” diye fısıldayarak iyice eğitmiş ve ağanın istediği şekilde bir yudum bile su içirmeden koyunları karşıdan karşıya geçirmiş. Ancak karşıya geçen koyunların hepsi susuzluktan telef olmuş. Ağa, çoban nasıl olsa bu şartı yerine getiremez diye düşündüğü için, şart yerine gelince başka bahaneler bularak kızı çobana vermemiş. Çoban kara koyunu ile âşık olduğu kıza ağıtlar yakmış ve bunu duyan kız aşkından hasta olup yataklara düşmüş. Kızının hastalandığını duyan bey, çobanı köyden uzaklaştırmak istemiş. Beyin adamları ahıra gelerek çobanı bağlamışlar ama bu durumu gören kara koyun ahırdan kaçarak kızın yanına varmış ve hareketleri ile durumu kıza anlatmayı başarmış. Kız çobanın kardeşlerine haber vermiş ve onlar da çobanı kurtarmışlar. Bey, kızını yine de çobana vermemiş ve en sonunda kız çekmiş olduğu bu sıkıntıya daha fazla dayanamayarak hayatını kaybetmiş. Çoban da dağlarda sevdiğinin aşkına kaval çalarak hayatının geri kalanını sefil bir şekilde geçirmiş.

İşte bu olaydan sonra her yıl Aşağıseyit köyünde Çoban Mehmet ve Ağanın kızının hatırasına koyun atlatma törenleri yapılmaktaymış.

133. Ümmükız Efsanesi

Derleme yeri: Çal, Ortaköy Kasabası

Kaynak kişi: Yaşar Bağcı, 1941

Denizli ve komşu illerde çok sevilen Ümmükız türküsü ile ilgili olarak çok fazla efsane anlatılmaktadır. Bunlardan Çal yöresinde anlatılan bir tanesi şöyledir:

Şimdi Bekilli’ye bağlı bir köy olan Moraca taraflarından Ümmü adında bir kızla bir oğlan birbirlerine âşık olmuşlar. Kızın annesi ve babası kızı vermeye gönüllü olmayınca oğlan ve kız kaçmaya karar vermişler. Menderes Nehri’nden Çal tarafına geçeceklermiş. Kuyucak mevkiinde nehrin dar bir yerinden, oğlan bir taşla basarak karşıya atlamış ama kız atlarken ayağı kaymış ve nehre düşmüş. Oğlan kızı kurtaramayınca kızın ölümünden sorumlu tutulmuş ve yakalanarak Acıpayam Cezaevi’ne konmuş. Orada her gün, yüksek sesle şimdiki Ümmü türküsünü söylemiş. Hâkimin evi cezaevinin yanındaymış ve oğlanın türküsü her gün duyarmış. Hakim, bir gün türküyü dikkatle dinlemiş ve türkünün sözlerine bakarak oğlanın masum olduğuna karar vererek onu serbest bırakmış. Oğlan hapisten çıktıktan sonra bu türkü bölgeye yayılmış ve her kes tarafından sevilen bir türkü olmuş.

Kızın nehre düşmesine geçen yıllarda 105 yaşında ölen Kızıl Hasan Dede adındaki köylü de şahit olmuş. Bu yüzden bu bölge halkı, Ümmü türküsünün Çal yöresine ait olduğu konusunda ısrarcıdır.

134. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Kuzören Köyü

Kaynak kişi: Azime Yılmaz, 1945

Acıpayam ilçesine bağlı Kuzören köyünde, eskiden mezarlık olan ancak günümüzde belirgin bir mezar görünmeyen, ağaçlarla kaplı, Kız Mezarı denen bir semt vardır. Burası ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır.

Çok eski zamanlarda burada yaşamakta olan bir kızla bir oğlan birbirlerine âşık olmuşlar. Bu aşktan gençlerin ailelerinin haberi yokmuş. Genç âşıklar, şimdiki adı Tahtalık olan yerdeki çeşmenin başında sık sık gizlice buluşurlarmış. Bir gün olmuş evlenmeye karar vermişler ama evlenmelerine aileleri razı olmamış. Gençlerin ise birbirlerine olan aşkları asla azalmamış. Oğlana olan aşkı yüzünden kız çeşme başına gelir, için için ağlarmış ve bu yüzden kız günden güne zayıflamaya, erimeye başlamış. Kız yine bir gün bitkin bir halde çeşme başına gelmiş ve oracıkta ölüp kalmış. Köylüler kızın cesedini çeşme başında bulmuşlar onu çeşmeye yakın bir yere defnetmişler. Ailesi kızın bu hale düşmesine çok üzülmüş ve kızı sevdiğine vermediklerine çok pişman olmuşlar.

Bu geçlerin aşklarının bir belirtisi olarak o günden beri mezarın çevresi yıl boyunca yemyeşil kalır ve etrafında dört mevsim kırmızı çiçekler açarmış. Çeşmenin ve mezarın olduğu yerin toprağının rengi etraftan farklı bir şekilde kırmızı renktedir ve bu da o aşkın hüznünü göstermekteymiş. Ayrıca yine gençlerin aşklarının bir belirtisi olarak mezar etrafındaki çam ağaçlarının dallarında bazı geceler nur şeklinde ışıklar yandığı da halk arasında anlatılmaktadır.

O günden beri bu semt, Kız Mezarı adıyla anılır olmuş, hem semt hem de çeşme o bölgede aşkın sembolü sayılmış. Burası, evlilik dileyen kız ve erkeklerin uğrak yeri haline gelmiş.

3.2.3.7 Mesleklerle İlgili Efsaneler

135. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Yeşilyuva Kasabası

Kaynak kişi: Ahmet Kavcar, 1931

Acıpayam ilçesine bağlı olan ve Türkiye'nin önemli ayakkabı üretim merkezlerinden birisi sayılan Yeşilyuva kasabasında, ayakkabı çeşitlerinden birisi olan çizmenin bulunuşu ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Çizme henüz bulunmamışken ayakkabı ustasının birisi kafasından bir çizme yapmayı tasarlamış. Bir cuma günü öğleye kadar uğraşmış ama kafasındaki şekli dikmeyi bir türlü becerememiş. Öğleyin cuma ezanı okununca adam işi bırakıp namazdan sonra devam etme düşüncesiyle cuma namazına gitmiş. Namazdan gelince bakmış ki çizme, tam ustanın kafasında tasarladığı gibi, Allah tarafından çizme dikilecek deri üzerine çizilmiş. Usta da o çizime bakarak çizmeyi dikmiş. Günümüzde bildiğimiz çizme ve adı o zamandan kalmış.

136. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Hayrettin Külçeler, 1938

Bir gün, demircilerin pîri Davut Aleyhisselam ile eşi arasında, keramet sende mi yoksa ben de mi tartışması olmuş. Her ikisi de kerametın kendisinde olduğunu savunmuşlar. Davut Aleyhisselam çekiç kullanmadan kızgın demiri yumruğu ile dövdiğini için kerametın kendisinde olduğunu savunmuş.

Davut Aleyhisselam bir gün işyerinde çalışırken yemek vakti gelince çırağını yemek getirmesi için evine göndermiş. Çocuğun geleceğini bilen Davut Aleyhisselam'ın eşi eline bir eldiven giymiş ve eldivende küçük bir delik açmış. Çıracık eve gelince kadın kendisini göstermeden, kolunu uzatarak çırağa yemeği vermiş. Çıracık yemeği alırken delik olan eldivenden kadının serçe parmağını görmüş. Tam bu esnada kızgın demiri yumruğu ile dövmekte olan Davut Aleyhisselam'ın eli yanmış. Eli yanan Davut Aleyhisselam o günden sonra mesleğini yapamaz hale gelmiş. Bunun üzüntüsü ile bir gün yolda gezerken ön ayaklarını çapraz yaparak yere uzanmış bir köpek görmüş.

Köpeğin bu ayak şeklini örnek alarak bir kıskaç, yani günümüzde bildiğimiz demirci maşasını yapmış. Bundan sonra da, daha önce eliyle tuttuğu kızgın demiri artık maşayla tutmuş ve demiri yumruk yerine çekiçle dövmeye başlamış. Böylece kerametini de kadında olduğu anlaşılmış. Günümüzde demircilerin kullanmış oldukları maşalar o zamandan beri kullanılmaktaymış.

137. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Ali Sümer, 1948

Dağ keçisinin dualı olduğu inancı vardır. Bunun için de avcılar arasında dağ keçisi avlamak pek iyiye yorumlanmazmış. Dağ keçisi avlayan bir avcının, dağda veya avdan sonraki zamanlarda başına bir şey gelirse onu bu ava bağlarlarmış. Dağ keçileri dualı olduğundan neresinden vurulursa vurulsun, nereden düşerse düşsün hemen ölmez, ölmeden önce mutlaka Kibleye doğru yönünü döner ondan sonra son nefesini verirmiş.

3.2.3.8 Diğer açıklayıcı efsaneler

138. Efsane

Thebai Kralı Kadmos'un kızı Semele ile Zeus'un birlikteliğinden doğan şarap tanrısı Dionysos, Antik Çağ'da en çok sevilen tanrıdır. Tanrı Dionysos, Nysa'da (Sultanhisar) duvarlarında asmaların sarılmış olduğu bir mağarada periler tarafından büyütülmüştür. Sultanhisar yamaçları, Çivril, Çal, Buldan, Sarayköy ovalarına hayat veren Büyük Menderes'in geçtiği ovaya bakar.

Bir gün Dionysos, büyümüş olduğu mağaranın etrafını sarmış olan asmalardan, dolgun üzüm tanelerini toplamış. Bu üzüm tanelerini bir altın kupa içine sıkarak ilk defa üzümün suyunu çıkarmış. Yorgunluğu kovan, ıstıرابı uyuşturan bu yeni nektardan tadar tatmaz, o mağarada kendini büyüten peri kızlarını; kaynakların, ormanların, dağların perilerini çağırarak, üzüm suyunun verdiği neşeyi onlarla paylaşmış. Onların hepsi bu erguvan renkli şaraptan içerek hayat ve neşe bulmuşlar. İşte böylece şarap doğmuş olmuştur.

Şarap Tanrısı Dionysos, sayısız meziyetleri bulunan şarabı bütün dünyaya tanıtmak için, Menderes Nehri havzasında (Çal- Ortaköy'de Dionysopolis) kendi adına bir kent kurdu. Böylece Çal ve civarında üzüm bağlarının gelişmesine vesile

olmuş. Bu bağ kütüklerini deniz aşırı ülkelere de götürmüş ve onların da bu yararlı ağaçtan faydalanmalarını sağlamış. Bu ülkelere gidip, asmaların nasıl yetiştirileceğini, şarabın nasıl elde edileceğini de anlatmış (Şimşek, 2006: 23-24).

139. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dedebağ Kasabası

Kaynak kişi: Veli Aykar, 1954

Acıpayam ilçesinin Dedebağ Kasabası'nda Yunus Emre (Belediye Parkı) Parkında pehlivan taşı denen 250-300 kilo ağırlığında, üst kısmında bir kol girebilecek kadar büyüklükte bir delik bulunan 1-1.5m yüksekliğinde bir taş vardır. Taş, parkın giriş kısmında, bir kısmı yere gömülü olarak sabitlenmiştir. Bu taşla ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Eskiden Dedebağ Kasabası'nda Tembel Pehlivan adında bir pehlivan yaşamaktaymış. Bu pehlivan ilk başlarda çok çelimsiz birisi olduğu için katıldığı bütün güreşlerde yenilirmiş. Yenilmekten bıkan pehlivan bu taşla idman yapmaya başlamış ve taşı tek eliyle kaldıra indire form tutmuş. Form tuttuktan sonra da bütün güreşlerde galip gelmeye başlamış. Bu yüzden o taş o zamandan beri Pehlivan Taşı denmekteymiş.

140. Efsane

Derleme yeri: Kale, İnceğiz Köyü

Kaynak kişi: Hasan Ali Atilla, 1937

Kale İlçesi'ne bağlı İnceğiz köyünün Şerelli Mahallesi'nde, günümüzde dibek taşı olarak kullanılan yaklaşık 200-250kg. ağırlığında bir taş bulunmaktadır. Yöre halkı bu taşla ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır:

Vaktiyle burada Şer Ali denen bir Yörük yaşarmış. Bu güçlü kuvvetli bir adammış ve iyi de güreş yaparmış. Şer Ali bu taşı kaldırıp indirerek idman yapar, form tutarmış. Bir kişi kendisi ile güreşmeye geldiği zaman Şer Ali, o taşı alıp yüksekçe bir yere koyar: "Benimle güreşmek istersen bu taşı buradan indirebilmelisin" dermiş. Adam taşı indirebilirse kendisiyle güreşir, eğer indiremezse güreşmeye gerek görmezmiş.

3.2.4. Dinî Efsaneler

3.2.4.1. İzlerle ilgili efsaneler

3.2.4.1.1. Peygamberimizin ayak iziyle ilgili efsane

141. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Sema Açıköz, 1946

Başkarcı kasabasının yukarısında Ornazdere denen bir vadi vardır. Bu vadinin girişinde sağda, Ünal adındaki şahsın evinin yan tarafında yerde yassı kayalar bulunmaktadır. Bu kayalardan birisinin üzerinde eski çarıkların izine benzeyen bir şekil vardır. Yöre halkı bu izin Hazreti Muhammet'e ait olduğuna inanmaktadırlar. Eskiden bu kayaların olduğu yerden patika yol geçermiş. İnsanlar o taş kutsal saydıkları için asla oraya basmazlarmış. Basanların ise günah işlediklerine ve başlarına bir şey geleceğine inanırlarmış.

3.2.4.1.2. Peygamberimizin atının ayak iziyle ilgili efsane

142. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Yüksel Kepenek, 1966

Honaz'da Kocakale denen kalenin Honaz Dağı tarafında (güney tarafı) büyükçe bir kayanın üzerinde, at izlerine benzer dört tane şekil vardır. Bu şekiller normal at izi boyutundan daha büyüktür. Bu izlerle ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Peygamberimiz atıyla buradan geçerken, Honaz'ı ve ovayı rahatça seyredebilmek için yukarıdaki Honaz kalesine çıkmış. Kalede de atıyla, şehir ve ovanın net görüldüğü büyük bir kayanın üzerine çıkıp manzarayı seyretmiş. Atıyla çıktığı bu kayanın üzerinde ise atının ayak izleri kalmış. Peygamberimiz buradan, Honaz Dağı yüksek olduğu için dağın arka tarafından dolanarak Acıpayam tarafına geçmiştir.

Bu kaya sonradan depremler nedeniyle biraz aşağıya doğru yuvarlanmış ancak izler hâla belirgin şekilde durmaktadır.

3.2.4.1.3. Hazreti Ali'nin atı Düldül ve köpeğinin ayak iziyle ilgili efsaneler

143. Efsane

Derleme yeri: Babadağ

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

Babadağ ilçesinde, ilçeye hâkim olan Kurt Tepe denen bir tepe vardır. Bu tepede kayalar üzerinde nal izine benzeyen büyükçe bir şekil vardır. Bu şeklin Hz. Ali'nin atı olan Düldül'ün nal izi olduğuna inanılmaktadır. İnanca göre, Hz. Ali buradan geçerken atının izi bu kaya üzerinde kalmıştır.

144. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Halil Sırık, 1945

Güney ilçesinin alt kısmında bulunan Boran Dere'de kayalık derin bir vadinin yanındaki kayanın üzerinde, kayaya yaslanmış bir insana benzeyen bir şekil bulunmaktadır. Bunun yanında bir de at ayak izine benzeyen bir şekil daha vardır. Yöre halkı bu insana benzeyen şeklin Hz. Ali, onun yanındaki at izinin de Hz. Ali'nin atının ayak izi olduğuna inanmaktadır.

Bu şekiller daha önceki yıllarda çok daha belirginmiş ancak günümüzde taşlar yosun tuttuğu için pek belli olmamaktadır.

145. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Süleyman Bozkurt, 1930

Başkarcı kasabasının üst tarafında bulunan İsrail Deresinden yukarı doğru giderken Yörüklerin durduğu yerdeki ini geçince sol tarafta, yolun kenarında bir kayada Hz. Ali'nin atının ayak izleri olduğuna inanılan izler vardır. Hz. Ali oraya gelince, atıyla beraber sıkışmış ve bir ayet okumuş. At ayağını taşa dayayarak atlamış ve karşı tarafa geçmişler. Atın ayağını dayadığı taşta atın ayak izleri kalmış.

146. Efsane

Derleme yeri: Serinhisar, Yatağan Kasabası

Kaynak kişi: Mustafa Karakaya, 1951

Kefe Yaylası'ndaki Koca Çal Dağı'nın burnunda Yokuşdibi denen yerde zikzaklı bir yol vardır. Onun biraz alt tarafında bir kayada at nalına benzer bir oyuk bulunmaktadır. Bu at nalı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Hz. Ali kible yani güney istikametinden gelip düşmanları üzerine atıyla beraber uçarak giderken atı buraya basmış ve tekrar fırlayarak Asar'ın oradan atlayıp öbür tarafa yani kuzey tarafa geçmiştir. İşte bu iz onun atının ayağından kalan izmiş.

147. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Güney ilçesinde Cindere baraj gölünün yukarı kısmında Boran dere denen yerde, üç tarafı derelerle çevrili, minareye benzeyen yüksekçe bir kaya vardır. Bu kayaya Hızır minaresi denmektedir. Bunun yukarı tarafında büyük bembeyaz bir taş üzerinde dört parmak kalınlığında, bir kılıç resmini andıran, taşın diğer kısımlarından daha farklı bir renge sahip olan şekiller vardır. Ayrıca yine bu taş üzerinde bir atın ayak izini andıran başka bir şekil de bulunmaktadır. Yöre halkı bu kılıç şeklinin Hz. Ali'nin kılıcına, at ayak izinin de Hz Ali'nin atına ait olduğuna inanmaktadırlar.

148. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Cankurtaran Kasabası

Kaynak kişi: Hüseyin Tintin, 1926

Denizli merkeze bağlı Cankurtaran Mahallesi'nde Hazreti Ali Taşı denen iskemle şeklinde bir taş vardır. Taşın yanında da Hazreti Ali'nin köpeğine ait olduğu söylenen bir iz vardır. İnanca göre Hazreti Ali buradan geçerken dinlenmek için bir taşın üzerine oturmuş ve o taş iskemle şeklini almıştır. Yanında bekleyen köpeğinin de başka bir taş üzerinde ayak izi kalmıştır. Her ikisi de burada dinlendikten sonra yollarına devam etmişler.

3.2.4.1.4. Evliyanın ayak iziyle ilgili efsane

149. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Hatice Ergin, 1931

Denizli merkeze bağlı Servergazi Mahallesi'ndeki Servergazi Hazretleri'nin türbesinin güney batı yönünde yukarıda, büyükçe bir kaya üzerinde, bir tanesi yalın sol ayak, biri ayakkabılı ayak, diğeri de çarıklı ayak izine çok benzeyen üç tane iz vardır. Yöre halkı bu ayak izlerinin Servergazi'ye ait olduğunu söylemektedirler. Servergazi Hazretleri'nin bu taş üzerinden aşağıdaki düşmana ok attığına, ok atarken de ayak izlerinin burada kaldığına inanılmaktadır. Bu kaya, üzerindeki ayak izleri vesilesiyle kutsal sayılmaktadır.

3.2.4.1.5. Köroğlu'nun atının iziyle ilgili efsane

150. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ümit Şıracı, 1973

Honaz ilçesine bağlı Aşağıdağdere köyünün yukarısında Keltepe ya da Köroğlu Dağı denen bir dağ vardır. Bu dağın en tepesinde bir kaya üzerinde at izine benzeyen bir iz bulunmaktadır. Efsaneye göre Köroğlu, Keltepenin tam karşısındaki Malı Dağı'na gelince atıyla oradan sıçramış ve ovayı geçerek Keltepe'nin zirvesine inmiş. At yere inince ayağının değdiği yerde ayak izi kalmış. Bu izden dolayı bu dağa sonraları Köroğlu Dağı adı verilmiş.

3.2.4.2. Hızır üzerine efsaneler

151. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dodurga Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Akgün, 1953

Acıpayam'ın Dodurga köyünde yaşamış olan Amadalı Pehlivan'ın başpehlivan olması ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Burdur taraflarında ağalar bir güreş tertip etmişler. Dodurga'da da güreşçiler varmış ve onlar da güreşe katılmaya karar vermişler. Bu güreşçilerden birisi Amadalı Pehlivanmış. Ancak, Amadalı Pehlivan biraz cılız ve çelimsiz olduğu için onu takıma almamışlar. Kendi aralarında ona sümüklü Amadalı derler ve onu küçümserlermiş. Takım arkadaşlarının güreşe ondan habersiz gittiklerini haber alan Amadalı onların peşinden güreşin olduğu yere doğru yola çıkmış. Çat Boğazı Deresi denen yere gelince karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkmış. İhtiyar Amadalı'ya: "Oğlum ben bu sudan geçemedim, beni bu sudan karşıya geçiriver" demiş. Amadalı Pehlivan, yaşlı adamı sırtına almış ve dereden karşıya geçirmiş. Adam karşıya geçince: "Oğlum yanlış oldu, beni tekrar karşıya geçiriver" demiş ve bunu defalarca Amadalı Pehlivan'a tekrarlatmış. Pehlivan hiç itiraz etmeden ihtiyar ne demişse harfiyen yerine getirmiş. En sonunda ihtiyar, Amadalı Pehlivan'ın sırtını sıvazlamış ve: "Oğlum, bundan sonra sırtın yere gelmesin" diye dua etmiş ve ortadan kaybolmuş. Amadalı Pehlivan o gün katıldığı güreşte bütün pehlivanları yenerek başpehlivan olmuş ve o günden sonra da hiç kimse onun sırtını yere getirememiş.

152. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam

Kaynak kişi: Nejdet İlhan, 1943

Yıllar evvel Acıpayam ilçesinde, namı bütün bölgeye yayılmış Amadalı adında bir pehlivan yaşamaktaymış. Bu pehlivanla ilgili Acıpayam ilçesinde değişik efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsanelerden bir tanesi şöyledir.

Amadalı Pehlivan, köyü olan Dodurga'da güreşe başladığı yıllarda, köyün pehlivanları ile nereye güreşmeye giderse yeniliyormuş. Köyün birisinde yine bir güreş varmış. Arkadaşları Amadalı Pehlivan için, "Bu adamı götürmeyelim nereye gitsek yeniliyor" diye ona haber vermemişler. Amadalı Pehlivan uyandıktan sonra bir de bakıyor ki arkadaşları güreşmeye gitmişler ve kendisini götürmemişler. Bu duruma çok öfkelenmiş ve arkadaşlarının arkasından yola çıkmış. Yolda bir ağacın altında biraz dinlenmiş. Dinlenirken yanına gelen ak sakallı bir ihtiyar: "Nereye gidiyorsun, niye gidiyorsun" diye sorular sormuş. O da: "Fılan köyde bir güreş var. Arkadaşlarım hep yenildiğim için beni çağırılmamışlar oraya gidiyorum" diye durumunu anlatmış. Ak sakallı da "Sen de git bakalım, Allah bir daha sırtını yere getirmesin" deyip sırtını sıvazlayıp göndermiş. Amadalı Pehlivan güreşin yapıldığı köye varınca arkadaşları:

“Eyvah bizim arkadaş geldi, yine herkese yenilecek” demişler. O zamanlar güreşe en alttan başlanırmış. O da öyle yapmış ve rakiplerini tek tek yenerek başpehlivan olarak güreşi tamamlamış. Bu güreşlerden sonra adı tüm ülkeye yayılmış. Amadalı Pehlivan’ın yanına gelen ak sakallı ihtiyarın Hızır olduğuna inanılmaktadır.

153. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dedebağ Kasabası

Kaynak kişi: Veli Aykar, 1954

Acıpayam’ın Dedesil şimdiki adıyla Dedebağ kasabasında vaktiyle Tembel Pehlivan namıyla bilinen bir pehlivan varmış. Bu pehlivan ilk zamanlarda katıldığı bütün güreşlerde yenilirmiş. Köylüsü diğer güreşçiler hep yenildiği için bunu güreşlere götürmek istemezlermiş. Yine günün birinde komşu köylerden birinde güreş olacaktı ve diğer güreşçiler bunu götürmek istememişler. O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. Oğlum niye ağlıyorsun deyince, “Ben bütün güreşlerde yeniliyorum arkadaşlarım da beni almadılar” demiş. Bunun üzerine Pir Nur “Bir daha Allah senin sırtını yere getirmesin. Sen çok temiz kalpli bir insansın” demiş. Ondan sonra da katıldığı bütün güreşlerde hep galip gelmiş ve ünü bütün bölgeye yayılmış.

Başka illerden bunu namını duyanlar bununla güreş tutmak isterlermiş. Bunlardan bir tanesi bir gün, tembel pehlivan çift sürerken gelip ona tembel pehlivan aradığını, onu bilip bilmediğini sormuş. Gelen pehlivan aynı zamanda da heybesinden aldığı buğdayları parmaklarıyla ezerek un haline getiriyormuş. Tembel pehlivan da bunun güreşçi birisi olduğunu anlamış ve kendi gücünü göstermek için çift sürdüğü öküzleri sabanıyla birlikte havaya kaldırarak “daaaha onun evi” demiş. Gelen pehlivan da onun Tembel Pehlivan olduğunu anlamış.

154. Efsane

Çivril ilçesine bağlı Sundurlu köyü yakınlarında Çeç tepeler denen iki tane tepe vardır. Bu tepeler hakkında şu efsane anlatılmaktadır:

Kurak geçen yıllardan birinde çiftçinin birisi harman yerinde çeç savurmaktaymış. Bir dilenci gelmiş ve çiftçiden sadaka istemiş. Çiftçi mahsul az oldu diye dilenciye sadaka vermemiş. Dilenci oradan ayrılırken beddua etmiş ve arpa,

buğday çeçleri taşa dönüşerek birer tepecik halini almış. Meğer çiftçiden sadaka isteyen kişi, dilenci kılığındaki Hızır imiş (Osan, 2006: 59).

155. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Güney’de eskiden kadınlar Cuma akşamları hamur yoğururlar ve bu hamuru Hızır gelip mayalayiverecek diye mayalamadan bekletirlermiş. Gece Hızır gelir hamuru mayalar, mayalanıp iyice kabaran hamur, kurutup bir yıl boyunca diğer mayalamalarda kullanırlarmış. Hızır’ın gelip hamuru mayalaması bazen üç gün üç geceyi bulurmuş. İnsanlar Hızır’ın mayaladığı hamurun bereket getirdiğine inanmaktadırlar.

156. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: Rabia Bilgin, 1946

Hızır Aleyhisselam bir eve uğradığı zaman eve mutlaka bolluk bereket getirirmiş. Bu bakımdan bölge halkı Hızır’ın kendi evlerine de uğramasını dilerlermiş. Onun geldiğini öğrenebilmek için de evlerinde onun bırakmış olduğu çeşitli izleri ararlarmış. Hızır’ın bıraktığı iz bazen kedi izi, bazen el izi, bazen çocuk eli izi, bazen de bir ayet şeklinde olurmuş. Bırakılan izler bazen yıllarca saklanır, yok edilmemeye çalışılırmış. Bu izlerin görüldüğü evlerde bereket ve zenginlikler olduğu anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Kale’ye bağlı Karaköy Kasabasından Rabia Bilgin’in ninesi bir gün ekmek yaptıktan sonra kalan külleri ince elekle elemiş ve o külleri, Hızır gelirse iz bıraksın düşüncesiyle bir tabağa koyarak evin herhangi bir yerine koymuş. Gece Hızır gelmiş o küller üzerine bir ayet şeklinde iz bırakmış. Bu işten bir yıl sonra, kadının oğlu bir çiftlik sahibi olmuş ve zengin olmuş. Kadın ise bu iz bırakılan külü ve tabağı yıllarca saklamış.

157. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Osman Özkadir, 1948

Beş altı sene evvel hacıya gitmek için sıraya yazılan bir kadın, 2011 yılının ağustos ayında evinde otururken, yanına orali olmayan ve tanımadığı hafif sakallı, yaşlı bir kişi gelmiş. Adam kadına: “Benim yiyecek bir şeyim yok, bana bir şeyler versene” demiş. Kadın da ona yiyecek bir şeyler ve para vermiş. Adam verilenleri alıp “Sağol, istediklerin gerçekleşsin, istediğin yere gidersin inşallah” demiş ve birden ortadan kaybolmuş. Bu olayın gerçekleşmesinden birkaç gün sonra kadına, yazdırmış olduğu hac sırası çıkmış hem de en lüks yerden çıkmış. Kadın bunu o para verdiği kişiye ve onun duasına bağlamakta ve onun Hızır As. olduğuna inanmaktadır.

158. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Fatma Bababalım, 1941

Tavas doğumlu Fatma Bababalım’ın annesi, Hıdırellez’den bir hafta önce kül eler, evdeki çocuk sayısınca tabağın içine o küllerden koyar, tabakları da üstü açık olarak güvenli bir yere koyarmış. Hıdırellez günü gider tabaklara bakar, tabaklardaki küller üzerinde değişik şekiller görmüş. O şekilleri Hızır’ın çizdiğine inanırlarmış. Anneleri o şekillere bakarak çocuklarının ileride ne olacaklarına dair yorumlar yaparmış. Fatma Hanım için de: “Eyvah kızım, sen yalnız bir yerlere gideceksin” dermiş ve gerçekten de Fatma hanım ıssız bir dağın eteğine gelin gitmiş.

159. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Saim Uğur Gülmez, 1948

Vakti zamanında, Tavas’ın bir köyünde muhtarlık yapan, altı kız evlat sahibi Molla Yusuf’un evine bir Tanrı misafiri gelmiş. Beraber yiyip içmişler ve akşam olunca da yatmışlar. Sabah olunca misafir ev sahibi hocaya: “Abdestini al, dağa çıkalım” demiş. Dağa çıkınca Günümüzde Molla Yusuf Dedesi denilen yere geldiklerinde Tekir Dedesi ile Çavuş Dedesi arasında hamazlama (rüzgâr) şeklinde gelip gitmeler olmuş. Misafir, bir yer göstererek, ev sahibi hocadan bu yeri taşla çevirmesini istemiş ve:

“Buraya yerleş, üç oğlun olacak, üçü de hoca olacak ve köyü idare edecekler” demiş ve eve geri dönmüşler. İkinci namazını müteakip misafir, komşu köy olan Balkıca’ya gitmek için izin istemiş. Yusuf Hoca köyün bekçisi refakatinde onu yolcu etmiş. Köy dışında belli bir noktaya gelindiğinde misafir bekçiden geri dönmesini istemiş. Bekçi geri dönmüş. Bekçi birkaç adım atıp kontrol için geri bakınca misafirin kaybolduğunu görmüş. Telaş içinde köye dönüp Yusuf Hocaya durumu anlatmış. Netice olarak, misafirin Hızır Aleyhisselam olduğuna karar vermişler. İleriki yıllarda Hızır’ın dedikleri gerçekleşmiş ve adamın üç oğlu olmuş.

3.2.4.3. Yatırlar ve mezarlıklarla ilgili efsaneler

160. Efsane

Denizli’nin önemli âlimlerinden birisi olan Merkez Efendi’nin 1460 ya da 1465 yılında Buldan’a bağlı Sarımahmutlu Köyü’nde doğduğu söylenir. Asıl adı, Musa Bin Müslihiddin Bin Kılıç’tır. Denizli yöresinde keramet sahibi birisi olarak bilinir. Onun hakkında anlatılanlardan bazıları şunlardır:

Merkez Efendi, medresede kız ve erkeklerin birlikte okumalarını savunduğu için Denizlide bazı olumsuz davranışlarla karşılaşır ve sonunda da padişaha şikâyet edilir. Bu şikâyet vesilesi ile İstanbul’a çağrılır. Merkez Efendi İstanbul’a saraya varınca padişahı namaz kılarken bulur. Selam vererek padişahın namazının bitmesini bekler. Padişah namazını bitirince: “Namaz kılana selam verilir mi?” diye sorar. O da “Padişahım, siz namazda sarayın onarımını düşünüyordunuz, onun için selam verdim” der. Bunu duyan padişah çok şaşırır. Bu kez: “Siz kızlarla oğlanları bir arada okutuyormuşsunuz, ateşle barut bir arada nasıl durur?” diye sorar. Merkez Efendi hemen kavuğunun altından çıkardığı ateş ve barutu göstererek “işte böyle durur” der (Alptekin, 1988: 144).

161. Efsane

Çal ilçesine bağlı Mahmutgazi köy mezarlığının içerisinde Mahmutgazi yatırı vardır. Efsaneye göre Mahmutgazi bir savaşta yaralanmış, uçarak buraya gelmiş ve:

Horasan dağlarını aştım da geldim
Coşkun ırmakları geçtim de geldim
Ben buraya şehit düştüm de geldim

Gölgemin bastığı yerler vakıf

diyerek hemen ruhunu teslim etmiş. İşte o zamandan beri Mahmutgazi sınırı içindeki toprakların bir kısmı türbenin vakfı olmuş. Geliri ile türbeye bakılır, köydeki zaviyede kazan kaynatılmış. (Tuğrul, 1969: 2-3)

162. Efsane

Derleme yeri: Çal, Çalçakırlar Kasabası

Kaynak kişi: Yusuf Yıldız, 1934

Çal ilçesinin Çalçakırlar kasabasında İmze Sultan adında bir türbe vardır. Yöre halkı arasında burada yatan İmze Sultan hakkında birçok efsane anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

İmze Sultan hayatta iken şimdi türbesinin bulunduğu yerin karşısındaki araziler hep onunmuş ve oraları eker dikermiş. Onun bir de eşeği varmış. Eşeğinin otladığı yerler hiç yenmemiş gibi olurmuş, hatta oralarda ekinler ve otlar çok daha gülbüz olurmuş. Bir gün İmze Sultan'ın eşeği bu tarlaların yukarı kesiminde başka birisinin tarlasında otlarken tarla sahibi eşeği yakalayarak onun semerini ters çevirmiş ve içine taş doldurmuş. Eşek bu durumda yerinden kıpırdayamamış. Eşeğini merak eden İmze Sultan, gelip eşeği bu halde bulunca: “Bundan sonra burada hiç ot bitmesin, kekik dahi bitmesin” diye beddua etmiş. O zamandan beri şimdi Keseyeri denen yerin yakınında bulunan bu yerde hala hiç ot bitmezmiş. İmze Sultan, eşeğin otladığı Keseyeri denen yer için de “Dünya durdukça buranın ekini bol olsun” diye dua etmiş. Şimdi hiç yağmur yağmasa bile oranın ekini çok güzel olurmuş.

163. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Uzunpınar Köyü

Kaynak kişi: Fatma Avşar, 1933

Cindere ve Belenardıç köyleri arasındaki ormanlık alan içerisinde Çaputçu Dede olarak bilinen bir yatır vardır. Çocuğu olamayan kadınlar ve hastalıklarına şifa arayanlar oraya gelirler dualar ederler, çaput bağlayıp paralar atarlarmış. Bunları yapanların fayda gördükleri inancı vardır. Bir gün oradan geçmekte olan birisi buradaki paralardan bir kısmını almış. Parayı alan kişinin karşısına ak sakallı bir dede çıkmış ve onu korkutmuş.

Sonra bu kişi evine gitmiş ancak bir hafta boyunca hasta yatmış ve idrarını yapamamış. Bu yüzden yatırlara konulan paralar asla alınmamış.

164. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Uğur Bababalım, 1967

Karataş köyünün epey yukarısında dağın eteğinde Türbeler denen yerde Kazak Abdal ve Yeter Sultan (Dediği Baba)'ın türbeleri vardır. Türbelerin hemen yanında Bababalımlar'a ait üç dört tane ev bulunmaktadır. Bu evler çok eski zamandan beri buradadırlar.

Demirci Mehmet Efe'nin adamları Denizli'yi basınca adamlardan bazıları Denizli halkı tarafından öldürülmüş. Bunu duyan Demirci, Denizli'ye gelerek adamlarını öldüren kişileri bulmaya çalışmış. Yaptığı araştırmalar neticesinde Bababalımlar'dan bir gencin olaylara katıldığı öğrenmiş ve adamlarıyla bu türbelerin olduğu yere gelip oradaki evlerdeki herkesi öldürmek istemiş. Efe ve adamları akşamüzeri evlerin batı tarafındaki kayaların dibine saklanarak siper almışlar. Demirci Efe: "Burada biraz uyuyalım da gece saatlerinde evi basar hepsini öldürürüz" demiş ve uykuya dalmışlar. Demirci Efe rüyasında burada yatan Kazak Abdal'ı görmüş. Kazak Abdal Efe'ye : "Adamlarını toparla ve hemen buradan git, eğer gitmezsen senin için hiç iyi olmaz" demiş. Demirci Efe hemen uykusundan uyanmış ve adamlarına : "Hemen gidelim buradan, burada yatan dedeler bizim başımıza iş çıkaracaklar" demiş ve oradan uzaklaşmışlar.

Demirci Efe çok sonraları, olayın yaşandığı yıllarda milletvekili olan Bababalım'a : "Senin evini basıp seni ve bütün aileni yok edecektim ama oradaki dedeler buna izin vermedi" diyerek itirafta bulunmuş.

165. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: *Fatma Bababalım, 1941*

Fatma Bababalım 16'lı yaşlardayken bir gün annesi evin yanındaki ekmeklik olarak kullandıkları, kimsenin oturmadığı ikinci evden biraz hamur yoğurup getirmesini

istemiş. Kız oraya gidince bakmış ki kıymetli olan buğday unundan çok az kalmış ama arpa unu yeterince varmış. Eline ölçü olarak kullanacağı kapağı almış, tam bu sırada kapı çalınmış. Kız kapıyı açıp bakmış ki kapıda orta boylu, takkeli, mavi gözlü ve mavi takımlı bir dede duruyormuş. Dede: “Bana biraz un versene” deyince kız: “Vereyim dede, ama elinde hiçbir kap yok ki nereye koyacaksın” demiş. Dede: “Olsun sen getir, irimde benim merkep var ona koyarız” demiş. Kız az olan buğday unundan kapağın içine doldurarak dedeye vermiş ve: “Dede, bu kapağı çabuk boşalt da bana geri ver yoksa annem kızar” demiş. Kız, dedenin peşinden çanağı almak için inince bakmış ki ne dede kapakla beraber ortadan kaybolmuş.

Bu olaydan yıllar sonra Fatma Hanım şimdiki yaşadığı eve gelin gelince bakmış ki o zamanki dedeye verdiği kapak evin içindeki dolapta duruyormuş. Daha sonra annesi kendisini ziyarete geldiği zaman kapağı ona da göstermiş ve o da kapağın kendi kapakları olduğunu onaylamış. Daha sonraki günlerde Fatma Hanım evinin hemen arkasında türbesi olan Kazak Abdal’ı rüyasında görmüş ve yıllar önce un verdiği kişiyle rüyasında gördüğü Kazak Abdal’ın, kılık kıyafeti de dahil olmak üzere aynı kişi olduğunu fark etmiş.

166. Efsane

Derleme yeri: Babadağ

Kaynak kişi: *M. Kemal Sağlam, 1938*

Babadağ ilçesine bağlı Oğuzlar adında bir köy vardır. Burada Oğuz Dede adında bir yatır bulunmaktadır. Bu yatırla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

1951 senesinde bir kadın, Babadağ’da evinde otururken gece saat iki üç sıralarında hava almak ihtiyacıyla bir nevi teras olan evin tahtalık deneni bölümüne çıkmış. Oradan da Oğuz Dede türbesi net olarak görünüyormuş. Kadın türbeye doğru bakarken, yukarıdan bir ışığın türbeye yansıdığını ve sadece türbeyi aydınlattığını görmüş. Bir zaman sonra da ışık kaybolmuş. Kadın bu gördüklerini etrafındaki insanlara anlatmış ve bu olaydan sonra orada yatan kişinin bir evliya olduğu inancı halk arasında yayılıp gitmiş.

167. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam

Kaynak kişi: Emine Hanım Ayrancı, 1930

Çok eski zamanlardan birinde, evinde misafir ağırlamayı çok seven bir adam, tarlaya bostan ekmeye gitmiş. Adamın iki tane de eşi varmış. Akşam eve dönünce bakmış ki evine misafir gelmiş. Adam eşlerinden birine tarladan sebze toplayıp gelmesini ve gelen misafire ikram etmesini söylemiş. Eşi de gülüp adamla alay ederek: “Az önce ektiğin bostanda mahsul ne arar” demiş. Diğer eşi ise kocasına daima güvenir, bir dediğini iki etmezmiş. Hemen tarlaya koşmuş ve tarlada bir sürü sebzenin olduğunu görmüş. Hemen toplayıp eve getirmiş. Misafirlerine sebzelerden ikram edip onu güzel bir şekilde ağırlamışlar.

Şimdi Tavas'ta türbesi bulunan bu adama halk Bostan Dede ismini vermiştir. İnsanlar ne zaman tarlaya bir şeyler ekecek olsalar “Allah'ım Bostan Dede bereketi ver” diye dua ederlermiş.

168. Efsane

Derleme yeri: Bozkurt, Tutluca Köyü

Kaynak kişi: Hasan Şeker, 1918

Bozkurt ilçesine bağlı Tutluca Köyü'nde, çam ağaçları ile kaplı bir tepeliğin üzerinde Ali Dede adında bir yatır vardır. Ali Dede'nin kim olduğu ve ne zaman yaşadığı hakkında kesin bilgi yoktur. Tutluca köyü ve civarı halkı, bu yatırın olduğu yerde, uzun yıllardan beri yağmur duasına çıkmaktadırlar. 2011 yılında olduğu gibi yağmurun yeterince yağdığı yıllarda ise yine aynı yerde teşekkür duası yapmaktadırlar. Dua törenine, önce kurbanlar kesilerek ve geleneksel yemekler yenerek başlanmakta, arkasından da yatırın olduğu yerde yağmur ya da teşekkür duaları edilmektedir.

Ali Dede yatırının bulunduğu yerin yakınlarından ağaç kesmek odun ya da kozalak toplamak ve onları yakacak olarak kullanmak iyi sayılmamaktadır. Çünkü bu ağaçları Ali Dede'nin koruduğu inancı vardır. Bunu yapanların başına kesinlikle bir şeyler geleceğine inanılmaktadır. Bunun örneklerine köyde çok rastlandığı anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Bu bölgedeki çobanlardan birisi, Dede'nin arka taraflarında bir yere kış aylarında koyun ağılı yapmış, orada hayvanları ile yatar kalkarmış. Çoban bir gün Ali Dede'nin türbesinin olduğu ağaçlık yerden geçerken biraz odun alıp götürmüş. Uykusunda orada yatan zat gelip çobanın boynundan tutarak onun kafasını tuvalet çukuruna sokmuş ve : “Ye bakalım, sen nasıl oradan odun getirir de yakarsın” demiş. Çoban kan ter içerisinde uyanmış ve hemen yanmakta olan odunları ocaktan alarak söndürmüştür. Bu olaydan sonra köylüler, o bölgeyi kutsal saydıkları için oradan odun almaz olmuşlar.

169. Efsane

Derleme yeri: Bozkurt, Tutluca Köyü

Kaynak kişi: Hasan Şeker, 1918

Ali Dede ile ilgili başka bir anlatı da şu şekildedir: 1919 yılında Yunanlar Denizliye yaklaşınca, Türk askerleri Bozkurt ve Çardak taraflarına gelip olası Yunan işgalini önlemek amacıyla hazırlıklar yapmaya başlamışlar. Askerler evlere dağılmışlar, evin bir gözünde asker diğer gözünde ev sahipleri kalıyorlarmış. Bu askerlerin başındaki kumandan yakmak için odunu daima bu yatırın olduğu yerdeki ormandan getirtirmiş. Bir gün komutanın rüyasında zât, komutanın ağzına gemi vurmuş, onun üzerine binmiş ve : “Sakin bir daha benim oradan odun alma demiş”. Alay kumandanı kan ter içinde kalmış ve bu halde uykusundan uyanmış. Hemen emir subayını çağırması ve “hemen askere haber sal, o dağdan bir daha odun almasınlar, aldıkları odunları da hemen yerine geri götürsünler” demiş.

170. Efsane

Derleme yeri: Babadağ

Kaynak kişi: M. Kemal Sağlam, 1938

1958 yılı haziran ayında Latif adında birisinin bir oğlak adağı varmış. Bu adağı gerçekleştirmek için eşini dostunu davet ederek Servergazi türbesine gitmişler. Oraya varınca adaklık hayvanı kesip güzelce yemişler. İnsanlar yemeğin verdiği rahavetle, hava da sıcak olduğu için türbe etrafında değişik yerlere uyumak ya da istirahat etmek için dağılmışlar. Bunların içinde Şerif Ahmet Baykuş adlı kişi türbeyi ziyaret ederken, türbenin boyuna bakmış ve “Hiç böyle uzun adam mı olur, söyler söyler yalanı milleti

kandırırılar” diyerek alay etmiş. Bu kişi yemekten sonra da dinlenmek ve uyumak için daha serin diye türbenin içini tercih etmiş. 10-15 dakika sonra türbenin içinde yatan bu adam büyük bir korkuyla dışarıya çıkmış. Bakmışlar ki adamın ağzı bir tarafa doğru yamulmuş. Grubun içinde bu tip durumlara alışık olan yaşlı bir kadın: “Şerif Ahmet, sen abdestsiz mi girdin türbenin içine” demiş. Evet cevabını alınca da “Hemen koş bir abdest al ve şuraya otur” diyerek yarım saate yakın okuyup adamın ağzını ancak düzeltebilmiş.

171. Efsane

Derleme yeri: Kale, Teyner Köyü

Kaynak kişi: Gülsüm Cangı, 1941

Kale ilçesine bağlı eski Teyner köyü yakınlarında Koyun Baba denen bir yatır vardır. Bu yatırın adının nereden geldiği konusunda şu efsane anlatılmaktadır.

Koyun Baba hayattayken, yaşadığı köy taşlık bir köymüş. Tarlalar taşlık olduğu için işlemesi zormuş. Koyun Baba'nın köylüleri bu durumdan şikâyetçiymişler. Bir gün Koyun Baba'ya: “Hadi bakalım bir kerametini görelim, şu etraftaki taşları ne yapacaksan yap” demişler. Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. Onun için bu zât Koyun Baba adını almış.

172. Efsane

Derleme yeri: Kale, Teyner Köyü

Kaynak kişi: Gülsüm Cangı, 1941

Koyun Baba hakkında anlatılan efsanelerden birisi de şöyledir:

Koyun Baba bir gün oğluna: “Oğlum ben öleceğim gel benim yerime geç” demiş. Oğlu da: “Baba, ben senin yerine nasıl geçeyim, bir sürü ziyaretçin oluyor, ben onları nasıl doyurayım” demiş. O da: “Bir tane arı al, köşeye koy o benim misafirlerime yeter” demiş. Gerçekten bir arı alıp köşeye koymuş ve her gün sabaha kadar arının önüne bal yığılmış. Bu bal da gelen bütün misafirlere yetermiş.

173. Efsane

Derleme yeri: Kale, Teyner Köyü

Kaynak kişi: Gülsüm Cangı, 1941

Koyun Baba'nın türbesinin içindeki sandukasının hemen yanında ucu yuvarlak, ağaçtan yapılmış gürzler vardır. Yöre halkı bu gürzlerin ve içeride bulunan sancağın Kıbrıs Harbi sırasında kaybolduğunu ve savaşın bitiminde geri geldiğini söylemektedirler. İnanca göre Koyun Baba onları almış savaşa gitmiş, savaş sona erince de geri getirmiş. Dede eskiden beri, bu şekilde bütün savaşlara katılmış.

174. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: *Ali Saygöl, 1935*

Tavas ilçesine bağlı Tekkeköy'de Köyün alt kısmında derenin kenarında Mustafa baba adında bir yatır vardır. Yöre halkı bu yatırın biraz asabi olduğuna ve kendisini rahatsız edenleri cezalandırdığına inanmaktadırlar. Bu konu ile ilgili de şu örneği vermektedirler:

1965'li yıllarda doğudan buradaki maden ocağına çalışmak için gelen işçiler Mustafa Baba'nın türbesinin olduğu yere gelip yerleşmişler. Köy halkı onları buradan başka bir yere gitmeleri konusunda uyarılmışlar ama onlar bunu dikkate almamışlar. Bu insanlar geceleri çıkıp etrafı kirletiyorlarmış. Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çiş yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış. Bunun üzerine işçiler o gece hemen orayı terk etmişler.

175. Efsane

Derleme yeri: Tavas, Tekkeköy

Kaynak kişi: Yaşar Sertbaş, 1947

Tekkeköy'de türbesi bulunan Sarı İsmail'in, Hacı Bektaş-ı Veli'nin müritlerinden olduğu bilinmektedir. Köy halkı arasında Sarı İsmail hakkında şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Sarı İsmail Tavas taraflarından kendi köyü olan Tekkeköy'e gelmekteymiş. Gelirken yol kenarında bir adamın çift sürdüğünü görmüş. Adamın öküzlerinden birisi yaşlıymış ve çift sürerken ilerlemiyormuş. Bu durumu fark eden Sarı İsmail adamın yanına varmış. O anda öküz dile gelmiş ve: “ Ben çok yaşlandım, benim takatim kalmadı, beni kurtar bu adamın elinden” demiş. Bunun üzerine sarı İsmail, öküzün sahibinden öküzü satın alarak onu azat etmiş.

Bu yüzden Sarı İsmail'e “Öküz Konuşturan Evliya ” da denmekteymiş.

176. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Eyyüp Ceylan 1954

Denizli'nin Bağbaşı Mahallesi'nin yanında Tekkeköy denen bir mevki vardır. Burada Bostancı Baba olarak bilinen bir yatır bulunmaktadır. Bu yatırla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Burada yatan kişi, Sivas'ın Divriği ilçesinin Çamşılı denen yerindenmiş. Gençliğinde Çamşılı'nda, çok zalim, asan, kesen bir eşkıya imiş. Bir gün acaba benim yaptıklarım ne kadar doğru diye düşünmeye, vicdan muhasebesi yapmaya başlamış. Yakınlarında bulunan yaşlı birisine gidip: “Ben çok astım kestim, artık uslanmak istiyorum ne yapmam lazım” demiş. Yaşlı da: “Hacı Bektaş denen bir zât var, sen git ona, o sana gerekli şeyleri söyler” demiş. Adam gitmiş Hacı Bektaş'a durumunu anlatmış. O da demiş ki: “Denizli'de Sarı İsmail Sultan var. Onun yanına git, ona biat et, ne derse yap” demiş. Ama giderken de şu kuru değneği de götür, tarlaya dik, bu kuru değnek ne zaman yeşerirse senin günahların o zaman af olacak” demiş. Adam Denizli'ye gelip Tavas'ın Tekke Köyü'ndeki Sarı İsmail'i bulmuş. Sarı İsmail de ona şimdiki mezarının olduğu yere gitmesini ve oraya bostan ekmesini söylemiş. Yetiştirmiş olduğu bostandan, her gelen geçene yedirmesini, yemeyen hiç kimsenin kalmamasını tembih etmiş. “Eğer bir kişi bile yemeden geçerse günahın af olmaz, bu elindeki kuru değneği de oraya dik” demiş. Adam bostanları yetiştirmiş gelene geçene mutlaka bostanlardan yediriyormuş. Bir gün bir tane adam atın üzerinde gidiyormuş. Onu çağırması, gel bostan ye diye. Ama adam: “Olmaz, yemek istemiyorum” demiş. Bostancı ne kadar ısrar etse de, yalvarsa da adam yememiş, bırakmış gitmiş. Bostancı da, “Şimdiye kadar 99 kişi öldürdüm bir de seni öldürsem ne olacak” diyerek ateş edip

adamı öldürmüş. Bostancı, sonra gitmiş bakmış ki dikmiş olduğu kuru değnek yeşermiş. Bu durumu gidip kendisine tavsiyelerde bulunan Sarı İsmail'e sormuş. Sarı İsmail de: "O senin öldürdüğün adam, düşmana bizi ihbar etmek için gidiyordu. Eğer ihbar edebilmiş olsaydı şu an düşman bizi yerle bir etmiş olacaktı. Sen hayırlı bir iş yaptın ve onun için diktiğin değnek yeşerdi ve günahların af oldu" demiş.

Burada yatan kişiye ve makama bunun için Bostancı Baba adı verilmiş ve birçok amaç için hala ziyaret edilmektedir.

177. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Nizami Çubuk, 1958

Honaz Dağı'nın zirveye yakın bir yerinin doğu tarafında yani Kefe Yaylası'na bakan kısmında çukur bir yer bulunmaktadır. Özellikle çobanlar, eski zamanlarda bu bölgede Çoban Dede denen bir zatın yaşadığını ve bu kişinin bölgedeki çobanları ve sürüleri darda oldukları zamanlarda koruduğunu ve ölünce de buraya gömüldüğünü söylemektedirler. Günümüzde de yine çobanlar herhangi bir sıkıntı durumlarında kendilerini ve sürülerini korusun diye buraya adaklar adamakta ve kurbanlar kesmekte, arkasından mutlaka etrafta bulunan taşlardan bir kaçını üst üste koymaktadırlar. Burada mezar ve mezara benzeyen hiçbir şey yoktur. Sadece mağaraya benzeyen, eskiden içine girilebilen bir kaya oyuğu vardır.

178. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Cankurtaran Kasabası

Kaynak kişi: Tevekkül Karaca, 1951

Denizlide merkeze bağlı Cankurtaran mahallesinin doğu kısmında Karaçam Dedesi denen bir tepecik vardır. Tepe, çam ağaçlarıyla kaplıdır. Bu tepe ve etrafındaki bölge halk tarafından kutsal sayılmaktadır. Yöre halkı buradan hayvanlar bile bir ot koparıp yemez demektedirler. Burası ile ilgili şu efsaneyi anlatmaktadırlar.

Yıllar önce Denizli merkezdeki askeri birlik olan Tugay yapılırken askerler Karaçam Dedesi denen yerden keresteler kesip oraya götürmüşler. Askerler getirdikleri o kerestelerden akşama kadar yapılar yapıyorlarmış ama yaptıkları sabaha kadar

kendiliğinden yıkılıyormuş. En sonunda dayanamayıp kestikleri bütün keresteleri getirip aldıkları yerlerine geri atmışlar.

179. Efsane

Derleme yeri: Çal, Çalçakırlar Köyü

Kaynak kişi: Mustafa Yıldız, 1938

Çal ilçesine bağlı Çalçakırlar köyünde Hacım Sultan ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün Hacım Sultan Menderes Nehri'nin kıyısına gelmiş. Orada işçiler nehir üzerine köprü yapıyorlarmış. Hacım Sultan: "Müsaade edin de nehrin karşısına geçeyim" demiş. İşçiler: "Git şuradan, bizi meşgul etme" diyerek onu azarlamışlar. O da seccadesini suyun üzerine sermiş, bir avuç toprak alıp suya atmış ve yürüyerek nehrin karşısına geçmiş. Bunu gören işçiler çok şaşırılmışlar ve onun bir veli olduğunu fark etmişler.

180. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Başkarcı Kasabası

Kaynak kişi: Süleyman Bozkurt, 1930

Başkarcı kasabasında Erenler Dedesi denen bir yatır vardır. İnsanlar bu yatırın kendi kasabalarını koruduğuna inanmaktadırlar. Şimdiye kadar Denizli ve civarında çok büyük depremler olduğunu, birçok yerin yıkıldığını ama bu yatır sayesinde kendi kasabalarına hiçbir şey olmadığını söylemektedirler. Yatırın etrafında büyük ağaçlar vardır. Bölge insanına göre bu zamana kadar etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmüş ama yatırın yanındaki asırlık ağaçlara bir tane bile yıldırım düşmemiş. Bunu orada yatan zâtın büyüklüğüne bağlamaktadırlar.

181. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Sultan Biçer, 1955

Denizli merkeze bağlı Üzüm Dedesi semtinde, Hüseyin Hulusi Efendi adında bir zatın türbesi bulunmaktadır. Bu zat üzüm bağlarının arasına gömülmek istediği ve oraya

gömüldüğü için sonradan Üzüm Dedesi adını almıştır. İleriki yıllarda da bu semt, adını Üzüm Dedesi olarak değiştirmiştir. Semt halkı mahallelerine ismini verdikleri türbedeki yatırla ilgili şu efsaneleri anlatmaktadırlar.

Üzüm Dedesi şimdiki türbesinin olduğu yerde, dervişlerinden birisinin babasından kalma bağında üzüm asmaları arasında gezmeyi pek seviyormuş. Bir gün, yine arkadaşları ile bağda gezerken onlara, öldüğü zaman bu bağların olduğu yere gömülmek istediğini söylemiş. Ölünce onun dediğini dikkate almayan insanlar onu başka bir yere defnetmeye çalışmışlar ama ölüyü yerinden kaldıramamışlar. Daha sonra onun vasiyetini dinleyen kişilerden birisi gelip, onun vasiyetini söylemiş ve şimdiki türbesinin olduğu yere defnetme kararı almışlar. Bu kararı alınca ancak cenazeyi yerinden kaldırabilmişler.

182. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Sultan Biçer, 1955

Üzüm Dedesi ile ilgili bir başka efsane şöyledir: Üzüm Dedesi sağlığında bencil bir insan değilmiş. En az kendisi kadar başka insanları da düşünürmüş. Bu konu ile ilgili halk arasında şu efsane anlatılmaktadır.

Üzüm Dedesi'ni sağlığında bir sebepten dolayı hapse atmışlar. O hapiste iken bir gün, hapishane binası aynı deprem oluyor gibi sallanmaya başlamış. Dışarıya çıkıp bakıyorlarmış hiçbir şey yok ama içeri girince bina tekrar sallanıyormuş. İnsanlar bu sallantının Üzüm Dedesi hapse girince başladığını fark etmişler ve onu çıkarmak istemişler. O da: “Sadece ben değil, herkesi çıkarırsanız ben de çıkarım” demiş. Bunun üzerine Üzüm Dedesi ile birlikte herkesi hapisten çıkarmışlar ve böylece binanın sallantısı durmuş.

183. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Karataş Köyü

Kaynak kişi: Uğur Bababalım, 1967

Karataş köyünün yukarısında türbeler denen yerde Yeter Sultan, eski adıyla Dediği Baba adında bir yatır vardır. Bu yatırla ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Yeter Sultan, asker olduğu zaman birliğine giderken annesi, acıkınca yersin diye azık katıvermiş. Yedi sekiz sene sonra komutanlık kendisine geçince, bir yerde askerleriyle birlikte aç susuz kalmışlar. Komutanın aklına hemen yıllar önce annesinin hazırlayarak kendisine verdiği azık gelmiş. Elini sırtına atmış ve annesinin verdiği yemeğin hâla sırtında olduğunu görmüş. Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtmış ve yemek bütün askerleri doyurmuş.

184. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: *Kemal Bilgin, 1926*

Denizli Atatürk Stadyumu'nun arka tarafında türbesi ve aynı yerde kendi adına bir cami olan Hasan Feyzi Efendi hakkında şu efsane anlatılmaktadır:

Hasan Feyzi Efendi hayatta iken Denizli'den bir fakiri okuması için Medine'ye yollamışlar. Fakir Medine'ye varınca rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş. Peygamberimiz ona: “Buranın fakiri daha fakir, Denizli'de Hasan Feyzi var, benden selam söyle, seni o okutsun” demiş. O adam geri gelince doğruca Hasan Feyzi Efendi'nin yanına varmış ve daha ağzını açmadan Hasan Feyzi: “Peygamberimizin haberini getiren, gel bakalım bir sarmaşalım, onun kokusu var sende” demiş.

185. Efsane

Şeyh Hasan Feyzi Efendi hakkında anlatılan efsanelerden bir diğeri de şu şekildedir:

Bir gün hapishanede bulunan müritlerinden birisi olan Hüseyin Hulusi Efendi (Üzüm Dedesi), kendisini hapisten kurtarması için Hasan Feyzi Efendi'den yardım istemiş. Bunun üzerine Hasan Feyzi Efendi çareler aramaya başlamış ve aklına saray hakkında bir fetva vermek gelmiş. O sıralarda padişah Sultan Abdülaziz Han'mış. Bu fetva sarayda duyulmuş ve Hasan Feyzi Efendi, Denizli cezaevine konmuş. Bu olaydan bir hafta sonra padişah değişmiş ve başa Abdülhamit Han geçmiş.

Bir gün Hasan Feyzi Efendi, cezaevinde Hz. Ebubekir'in “ Rabbim beni öyle büyüt, öyle büyüt ki bütün cehennemi doldurayım da başka kulun yanmasın” zikrini yaparken hücrede şişmiş, orayı boydan boya kaplamış ve binayı sarsmaya başlamış.

Cezaevinin bitişğinde bugünkü Merkez Bankasının olduğu yerdeki hükümet konağı da bu sarsıntıdan nasibini almış. Memurlar ve zabitler deprem oluyor diye kaçarlarken sarsıntının sadece ceza evinde ve kendi binalarında olduğunu fark etmişler. Zabitler ceza evine araştırma için girince binanın her köşesinde “Gelin evlatlarım, beni mi arıyorsunuz” diyen onlarca Hasan Feyzi Efendiyle karşılaşmışlar.

Cezaevinde bir türlü zaptedilemeyen Hasan Feyzi Efendi'nin bu durumu saraya tekrar bildirilmiş. Bunu duyan Abdülhamit Han, böyle bir Allah dostunun hapiste olmasına üzülmüş ve hemen affedildiğini bildiren bir fermanı Denizli'ye göndermiş. Ama o ceza evinden çıkmamış. Oradaki Hüseyin'le birlikte bütün mahkûmların da affedilmesini hatta genel bir af çıkmasını istemiş. Bunun üzerine Abdülhamit Han'ın tarihte meşhur olan o genel affi gerçekleşmiş ve bütün ceza evleri boşaltılmış (Aksakal, 1997: 8).

186. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Beylerli Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Canavar, 1924

Beylerli kasabasının üst kısmında bulunan Çengel Dağı'nın zirvesinde Kimya Yatırı denen bir yer vardır. Burası sadece Kimya olarak da anılmaktadır. Kasabalılar her sene Hıdırellez haftasında oraya yağmur duasına çıkmaktadırlar. Yağmur duasına neden oraya çıkıldığına dair şu efsane anlatılmaktadır:

Bir gün bir çoban yağmur yağması için Allah'a dua etmiş ve bir kuzu adamış. Çoban, koyunlarıyla şimdiki Kimya denen yerdeki büyük ardıç ağacının altına gelince yağmur yağmaya başlamış. Bunun üzerine çoban orada kuzuyu keserek adağını gerçekleştirmiş. O zamandan beri kasaba halkı perşembe günleri yağmur duası için oraya çıkmakta kurbanlar kesmektedirler. Kesilen kurbanlar orada yenmekte ama ciğerleri yenmeyerek ardıç ağacına asılmaktadır. Hava çok iyi olsa da yağmur duasından kısa bir süre sonra yağmurun yağdığı söylenmektedir. Eskiden kurban olarak kesilecek olan hayvanın seçimi şöyle yapılmaktaymış:

6 Mayıs Hıdırellez günü bütün sürü sahipleri sürülerini kimyaya çıkarırlar, sürüleri sırasıyla oradaki ardıç ağacının yanından geçirirlermiş. Sürüler içindeki en

kuvvetli erkek, orada ardıcın altında yatar kalırmış ve onu kurban ederlermiş. Yani kurban olacak hayvan kendiliğinden seçilirmiş.

187. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Beylerli Kasabası

Kaynak kişi: Ümmü Karaca, 1942

Çardak ilçesine bağlı Beylerli kasabasında İrebiye Billa adında kadın bir yatır vardır. Bu yatırın askere giden gençleri koruduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden kasabadan askere gidecek olan gençler ona uğramakta ve dua edip ondan sonra askere gitmektedirler. Uğramadan gidenlerin ise yatırın gece rüyalarına girdiği ve onlara sitem ettiği söylenmektedir. Yatırı ziyaret şu şekilde gerçekleşmektedir:

Askere gidecek olan gençler yatırı cuma namazından sonra ziyaret etmektedirler. Türbenin türbedarı olan kadın, ziyarete gelen gençlerin saçlarından küçük bir parça keserek yatırın kenarına koymaktadır. Arkasından da Kimya denen yerden getirilen topraktan çok az bir miktarını bir poşet parçasına sararak gence vermekte ve bunu askerlik süresince üzerinde taşımasını tenbih etmektedir. Gencin verilen bu toprağı üzerinde taşıdığı sürece askerde asla ölmediği söylenmektedir. Bu zamana kadar Beylerli kasabasında hiç şehit olmamış ve kasabalılar bunu İrebiye Billa'ya bağlamaktadırlar. Bu konu ile ilgili de şu örneği vermektedirler:

Beylerli kasabasına yakın bir kasaba olan İnceler'den bir delikanlı, İrebiye Billa'yı ziyaret etmeden askere gidince İrebiye Billa onun rüyasına girmiş ve neden beni ziyaret etmeden askere gittin diye sitem etmiş. Çocuk askerden izne gelince türbeyi ziyaret etmiş ve Ümmü Nine'nin verdiği toprağı alıp askerlik yeri olan Şırnak'a dönmüş. Çocuk bir gün teröristlerle çatışmaya girmiş ve yanındaki üç arkadaşı şehit olmasına rağmen, yanında toprağı taşıdığı için ona hiçbir şey olmamış.

188. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Mehmet Karaçay, 1953

Çal ilçesine bağlı Akkent (Zeyve) kasabasında Donsuz Ahmet Türbesi adında bir türbe vardır. Bu türbede etrafında anlatılan efsanelerden bir tanesi şu şekildedir:

Bu türbede yatan zât eski zamanlarda köydeki bazı insanların rüyalarına girmiş ve onlardan türbesi için ışık istemiş. O insanlar da türbeye her akşam mum yakarlarmış. 1960'lı yıllarda köye elektrik gelince Karaçay denen bir köylü türbeye hat çekirmiş ve elektrik bağlatmış. Bu elektrik sabaha kadar yanarmış. Elektrik çektiren kişi öldüğü zaman o köydeki 4-5 tane inançlı kadın, rüyalarında türbenin üzerinden büyük bir alev şeklinde ışık çıktığını ve ışığın Karaçay'ın mezarına gittiğini görmüşler. Kadınların tamamı aynı rüyayı görmüşler ve Karaçay'ın ailesine baş sağlığına gelince çocuklarına anlatmışlar.

189. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Bülent Topuz, 1963

Çal ilçesine bağlı birçok yerde, Donsuz Ahmet'e ait olduğu söylenen türbe bulunmaktadır. Bunun nedeni ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Donsuz Ahmet hayatta iken o bölgede çok sevilen birisiymiş. Öldüğü vakit, civar köylerdeki insanlar da ona sahip çıkmışlar ve her köylü birer tabut getirerek onu kendi köylerine defnetmek istemişler. Köylüler anlaşamayınca aralarında: “Herkes tabutunu cenazenin yanına bıraksın, sabahleyin cenaze kimin tabutunun içinde olursa o köylüler götürüp gömsünler” diye kararlaştırmışlar. Sabah olunca her gelen köy kendi getirdiği tabutu alıp gitmiş ve köylerine defnetmişler. Bu yüzden şu anda ikisi Çal ilçe merkezinde, birisi Akkent'te olmak üzere en az üç yerde Ahmet Baba (Donsuz Ahmet) Türbesi bulunmaktadır.

190. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Dodurga Kasabası

Kaynak kişi: Mehmet Akgün 1953

Bundan 100-150 sene kadar önce Acıpayam ilçesine bağlı Dodurga Kasabasında Hacı Halil Dede denen bir adam yaşarmış. Bu adam çok cömertmiş ve ihtiyaç sahibi kişiler başta buğday olmak üzere yardımlarda bulunmuş. Yöre halkı Hacı Halil Dede'nin Hızır'a eriştiğine inanmakta ve onunla ilgili şu efsaneyi anlatmaktadır.

Hacı Halil Dede'nin büyük bir buğday ambarı varmış. Ambarın kapısı daima kilitli, anahtarı da sadece kendisinde olurmuş. Hacı Halil Dede, ambarı açıp buğday almaya başlayınca ambara yukarıdan buğday dökülmeye başlar ve dedenin buğdayı hiç bitmezmiş. Hacı Halil Dede'nin üç tane de hanımı varmış. Adam bir gün ovaya buğday ekmek için gidince dalgınlığına gelmiş ve anahtarı ambarın kapısının üzerinde unutmuş. Yolun belli bir yerine varınca anahtarı unuttuğu aklına gelmiş ve koşarak eve dönmüş. Bu arada hanımlardan birisi anahtarı kapı üzerinde görünce merak edip ambarı açmış ve ambara kendiliğinden yukarıdan buğday döküldüğünü görmüş ancak hemen sonra buğdayın dökülmesi durmuş. Hanımın bu duruma şahit olduğunu gören Hacı Halil Dede: “Gözün kör olsun senin hanım” diye beddua etmiş ve anında kadının gözü kör olmuş.

191. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Önder Göçgün, 1945

Denizli’de Candoğan Parkı’nın yanında Belediye Sanat Merkezi (Halk arasında Yeni Sinema) bulunmaktadır. Bu merkezin olduğu binada, birincisi 1976 yılında, ikincisi de 2012 yılının ocak ayında olmak üzere iki büyük yangın çıkmıştır. 1976 yangının kavuklu, uzun sakallı ve elinde sopası bulunan bir yaşlının perdeleri tutuşturduktan sonra ortadan kaybolması neticesinde çıktığı söylenmektedirler. Denizli halkı bu binanın yapıldığı alanın önceki yıllarda kimsesizler mezarlığı olduğunu ve bu yangınların orada yatan kimselerin ruhlarının rahatsızlıklarından dolayı, onlara yapılan saygısızlıktan dolayı çıkmış olduğunu söylemektedirler.

192. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Cevat Ergin, 1949

Servergazi Türbesi’nin yaklaşık beş yüz metre yukarısında dağın yamacında, kalın yaşlı çamların arasında Erenler Mezarlığı denen eski bir mezarlık vardır. Burası ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Cumhuriyet yıllarında Gerzele köyünde öğretmenlik yapan bir öğretmenin dağın yamacındaki bu yeşillik alan dikkatini çekmiş. Çocuklara orayı sormuş ve: “Eşkiyalar

bu tip yerlere hazineler gömerler ve oraları mezarlık gibi gösterirler, bir gün gidip orayı kazalım” demiş. Bir boş vakitte çocuklarla öğretmen kazma ve kürekleri alarak orayı kazmaya gitmişler. Öğrencilerin içinde Ali adında bir çocuk varmış. Ali, benden bismillah, senden İsmail demiş ve ilk kazmayı o vurmuş. Çocuk kazmayı vurunca müthiş bir yer sarsıntısı ve uğultu olmuş. Arkasından da burnundan ateşler fişkıran bir boğanın üzerlerine geldiğini görmüşler. Hem boğanın dehşetinden hem de gürültüden korkarak her şeyi bırakıp kaçmaya başlamışlar. Kaçarken öğrenci Ali'nin ayağı sakatlanmış ve o günden sonra Topal Ali olarak anılmaya başlanmış. Bu olaydan sonra herkes orasının erenler tarafından korunduğuna inanmış ve hiç kimse orayı bir daha kazmaya cesaret edememiş.

193. Efsane

Derleme yeri: Serinhihar, Yatağan

Kaynak kişi: Mustafa Karakaya, 1951

Kefe Yaylası'nın üzerinde Koca Çal Dağı denen bir dağ vardır. Bu dağın en tepesinde Bubalar denen bir yer ve bu yerde de çeşitli taşlar bulunmaktadır. Burada yatırlar olduğuna inanılmaktadır. Anlatılanlara göre Bubalar geceleri önce Abdi Bey Sultan'a gelirler oradan da Yatağan Baba'yı ziyaret ederlermiş. Yatağan Babadan, sabah hava ışımaya başlayınca tekrar kendi yerlerine geri dönerlermiş. Bu ziyaretlere eskiden köylüler şahit olurlarmış, bazen atlarının sesini, bazen çan seslerini duyarlar hatta bazı köylüler onların arasına katılırlarmış ama sabah olunca onlar ortadan kaybolurlarmış. Ziyaretler bazen ışık olarak da gerçekleşirmiş. Babalardan çıkan bir ışık topu, önce Abdibey Sultan'a arkasından da Yatağan Baba'ya iner sonra da görünmez olurmuş.

3.2.4.4. Kesikbaşla ilgili efsane

194. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Servergazi Kasabası

Kaynak kişi: Hatice Ergin, 1931

Denizli merkeze bağlı Servergazi mahallesinde Türbesi bulunan Servergazi'nin, Ellez adında bir küçük kardeşi varmış. Ellez, Çökelez Dağı'nda Romalılarla savaşırken kellesi kopmuş ve kellesini koltuğunun altına alarak kılıcını savurup, düşmanı kesip durmuş. Bunu gören komutanlar: “Böyle savaşmana tahammül edemeyiz, çok Ellez”

demişler ve Ellez çökerek şehit olmuş. Ellez'i şehit olduğu yere defnetmişler ve ondan sonra o dağın adı Çok Ellez olmuş. Zamanla da Çökelez halini almış.

Sonraları Çökelez Dağı'nın tepesine televizyon kuleleri ve binalar yapıldığı; Ellez'in o binaları kabul etmediği için binaların iki yıl üst üste yandığı ve sonunda da Ellez'in kabrinin o binaları yapanlar tarafından bozulup dağıtıldığı söylenmektedir.

3.2.5. Tarihle İlgili Efsaneler

3.2.5.1. Tarihi olaylarla ilgili efsane

195. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: *Mehmet Karaçay, 1953*

Kurtuluş Savaşı yıllarında Bekilli taraflarında bazı olağanüstülüklerin Türk askerini ve Türk köylüsünü Yunan askerlerinden koruduğuna inanılmaktadır. Bölgede bu konu ile ilgili anlatılan efsanelerden bir tanesi şu şekildedir:

İşgal yıllarında Yunanlar Bekilli taraflarına Büyük Menderes'in kenarına kadar gelmişler. Burada Bekilli ile Akkent Zeyve arasında bir yerde Selme Çavuş adında birisi değirmen işletiyormuş. Yunan askerleri gelip bunları Türk askerleri nerede, nerede saklanıyorlar diye sıkıştırmışlar. Değirmenciler de: "Çok yakındalar, şu anlarda gelebilirler" demişler. Tam o anda öyle bir rüzgâr çıkmış ki değirmenin üzerindeki kiremitler rüzgârın şiddetinden takır tukur sesler çıkarmaya başlamış. Bu gürültüyü duyan Yunan askerleri Türk askerleri geliyor diye kaçarak oradan uzaklaşmışlar ve buralardaki köylülere zarar verememişler. O zamandan beri bu değirmen ve onun olduğu yer halk arasında saygınlık kazanmıştır.

3.2.5.2. Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler

196. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: *Kemal Bilgin, 1926*

Eski Başbakanlardan Adnan Menderes zamanında Kale ilçesi, Eski Kale denilen yerden şimdiki yerine taşınmıştır. Halkın taşınabilmesi için Menderes çok uygun fiyattan evler yaptırmıştır. Bu yüzden yöre halkı Menderes'i çok sevmektedir. Ona haksızlık edildiğini ve onun boş yere asıldığını düşünmektedirler.

Kale ilçesine bağlı Karaköy'de yaşayan ve Menderes Kale'ye gelince onu karşılayan ve konuşmasını dinleyenlerden birisi olan Kemal Bilgin, Menderesle ilgili gördüğü rüyayı şöyle anlatmaktadır:

“ Bir gün rüyamda Peygamberimizi gördüm. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali bir halka oluşturmuşlar, Menderes de halkanın içindeydi. Ben ona, nasıl can verdin acep diye sordum. O da, asıldığım an ruhum iki yol indi çıktı ondan sonra Allah ruhumu azât etti, dedi”.

197. Efsane

Derleme yeri: Kale, Karaköy Kasabası

Kaynak kişi: Kemal Bilgin, 1926

Genç Osman kendi yerime geçer diye kardeşini boğdurmuş. Kardeşini boğdurmak için cellatları gönderince kardeşi: “Şu yüzüğü ona verin, gençliğine doymasın” diye beddua etmiş. Bu olaydan bir iki sene sonra Genç Osman Peygamberimizi rüyasında görmüş ve Peygamberimiz ona bir tokat vurmuş. Genç Osman ulemayı toplamış bu rüyayı tabir ettirmek için ama ulemanın tabiri onu tatmin etmemiş. Yakınlarından birisi Üsküdar'a bir evliya geldiğini ve ona tabir ettirmesini tavsiye etmiş. Genç Osman, bir tabak altın almış ve evliyanın yanına varırken evliya: “Bana bak, ona söyleyin benim onun altınlarına ihtiyacım yok. Öz kardeşini dünya nimetleri için boğdurdu, Peygamberin tokadı odur, istiğfar ededursun yakında ölecek” demiş. Genç Osman bundan birkaç gün sonra Topkapı sarayında cellatlar tarafından boğularak öldürülmüş. Cellatların çıkardıkları kanı hala kaftanının üzerinde durmaktaymış.

3.2.5.3. Tarihi ve turistik yerlerle ilgili efsaneler

198. Efsane

Derleme yeri: Babadağ

Kaynak kişi: Osman Cahit Sak, 1958

1800'lü yıllarda Babadağ'ın Kırcataşı Mahallesi'nde yaşamakta olan bir kadın, mahallesinde cami yaptırabilmek için oğlunu bir miktar peynir ve yoğurt ile İstanbul'a padişaha gönderir. Oğlan, ancak padişahın annesi Mihrişah Valide Sultan ile görüşebilir ve peynirle yoğurdu ona vererek annesin kendisini cami yaptırmak için gönderdiğini söyler. Valide Sultan, peynir ve yoğurdun 15 günlük bir yoldan gelip de bozulmadığını görünce, gönderen kadının evliya olduğunu düşünür ve bunda bir hikmet var diyerek caminin yaptırılacağını söyler. Ayrıca kendisinin hediyesi olarak iki tane de şamdan gönderir. Kısa zaman sonra gönderilen cami yapım ustaları bugünkü Kırcataşı Camisi'ni yaparlar.

199. Efsane

Denizli'de dünyaca ünlü Pamukkale travertenleri vardır. Travertenlerden akan suyun insanın cildini güzelleştirdiği söylenmektedir. Bu yüzden ki, Pamukkale'ye gelen insanlar, dört mevsim travertenlerden akan suda yüzmek isterler. Travertenlerden akan suların insanı güzelleştirdiğine dair şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Vaktiyle herkesin çirkinliği ile alay ettiği ve gerçekten de çok çirkin olan çoban bir kız varmış. Bu kız çirkinliğinden çok şikâyetçi imiş. Bir gün çoban kız Pamukkale travertenlerinin olduğu yerde koyunlarını otlatırken kaygan zeminden ayağı kaymış ve yuvarlanarak su birikintisinin içine düşmüş. Bir müddet düştüğü su birikintisinin içinde baygın halde yatan kız nihayet uyanıp oturmuş. Bu arada suda çok güzel bir yüzün aksini görmüş ve buna çok şaşırılmış. Gördüğü bu akis kendi yüzüymüş. O sırada al ata binerek ava çıkmış olan dönemin kralının oğlu oradan geçiyormuş. Su birikintisinin içinde oturan çok güzel çoban kızını görünce bir müddet öylece onu izlemiş ve arkasından da ona âşık olmuş. Hemen atından inip kızını sudan çıkararak atının terkesine bindirip saraya götürmüş. Sarayda herkes bu çoban kızının bu güzelliğine hayran kalmış. Prens, sonra da çok güzel olan bu çoban kızla dillere destan bir düğün yaparak evlenmiş (Tanyu, 1988: 104).

O zamandan beri bu efsaneyi duyan herkes, güzel olsun çirkin olsun mutlaka Pamukkale'nin suyuna girmek orada yüzmek istemiş.

200. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Halit Gürbüz, 1962

Güney ilçesinin tam karşısında Cindere barajının yukarısında meşhur Güney Şelalesi vardır. Şelalenin çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Şelaleye ilkbahar aylarında- nisan ortalarına doğru- havanın açık olduğu bir zamanda öğle ve ikinci saatleri arasında piknik alanı tarafından bakıldığında akan sular, kayalar ve ışığın oluşturduğu bir Atatürk silueti ortaya çıkmaktadır. Bu silüetle ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Atatürk 4 Şubat 1931 tarihinde Denizli'ye geldiğinde bölge halkı Güney Şelalesi ve vadisini çok övmüşler ve kendisini orada ağırlamak istediklerini söylemişler. Atatürk işlerinin çok ve zamanının kısıtlı olması nedeniyle bu ziyareti gerçekleştirememiş. Bunun üzerine: “Bir gün gelecek şelale ve çevresi çok güzel bir yer olacak, herkes orayı görebilmek için can atacak” demiş. Atatürk bu sözü söyledikten sonra yöre halkı şelalede Atatürk silueti belirmeye başladığını fark etmiş ve bunu Atatürk'ün söylemiş olduğu söze bağlamışlar. Bu Atatürk silueti o zamandan beri her yıl aynı mevsimde görülmeye devam etmektedir.

Halk “Atatürk buraya gelmeye fırsat bulamadı ama onun ruhu burayı ziyaret etti ve bizimle beraber” diye düşünmektedir.

201. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Günümüzde Pamukkale Antik kentinde bulunan yapılardaki büyük kayaların oraya nasıl konulduğuna dair şu efsane anlatılmaktadır.

Nuh Aleyhisselam zamanında insanların boyları minare kadar uzunmuş. Onun için büyük kayaları kaldırabilir, büyük yapılar yapabilirlermiş. Şimdiki Pamukkale

Antik Kentinde gördüğümüz büyük kayaları o insanlar tarafından kaldırarak oralara konmuştur. Sonradan insanların boyları gittikçe kısalmış ve kısalmaya da devam edecekmiş. Bir gün gelip, askerler mercimek dalına silah asacak kadar küçüleceklermiş.

202. Efsane

Derleme yeri: Çameli, Bıçakçılar Köyü

Kaynak kişi: Ali ceylan, 1951

Pamukkale antik tiyatrosunun alt tarafında, Apollon tapınağının güney tarafa bakan köşesinin 10m. kadar gerisinde, 1.10x1.40m. boyutlarında bir kapı bulunmaktadır. Kapının üzerinde 0.75m. yüksekliğinde, istiridye kabuğu motifi ile süslü bir girinti yer almaktadır. Bu kapıya yaklaşıncı içeriden akarsu sesi duyulmaktadır. Deliğin içerisinden karbondioksit gazı çıkmakta ve hâla çıkan bu gaz, özellikle yaz aylarında oraya yaklaşan kuşları öldürebilmektedir. Kapı son yıllarda bu gaz tehlikesinden insanları korumak amacıyla taşlarla örülmüş, sadece küçük bir kısmı açık olarak durmaktadır. Bu delikle ilgili şu efsane anlatılmaktadır.

Deliğin olduğu yerin etrafı duvarlarla çevrili olduğu için orada biriken gaz hava akımıyla temizlenmiyor dolayısıyla oraya yaklaşan canlıları zehirliyormuş. Burada yaşamakta olan halk, bu delikten çıkmakta olan gazın etraftaki kuş ve benzeri canlıları öldürüşünü hayretle izlemekteymiş. Bunu fırsat bilen dönemin papazları, kendilerinin yeraltı tanrılarıyla aralarının iyi olduğunu halka göstermek amacıyla, halkı gazın olduğu yere davet eder, kendisi başına eteğini geçirerek gazın zararlı etkisinden kurtulur, bunu da halka bir güç olarak gösterirlermiş. Bazen de yine halkın güvenini kazanabilmek için halkın önünde bu mağaraya bir boğa sokarlarmış ve boğa kısa zamanda zehirlenerek ölmüş. Arkasından papazın kendisi mağaraya girermiş ve hiç nefes almadan biraz bekledikten sonra sağ bir şekilde dışarı çıkarmış. Sonra da kendilerinin yeraltı tanrıları ile aralarının iyi olduğunu, tanrının sevgili kulu oldukları için delikten zehirlenmeden çıktıklarını söyleyerek halkın üzerindeki güçlerini artırmaya çalışırlarmış. Bu deliğe yaklaşan ya da içerisine giren canlılar zehirlendiği için sonradan buraya Cin Deliği adı verilmiştir.

3.2.6. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

3.2.6.1. Büyükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler

203. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Katır, atgillerden, erkek eşek ve dişi atın(kısrak) çiftleşmesinden meydana gelen attan küçük eşekten biraz büyük kısır, melez bir hayvanlardır. At türleri içerisinde doğurmayan hayvan olarak bilinir. Katırın neden doğurmadığı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Kâfirler Hz. İbrahim’i ateşe atmaya karar verdiklerinde, ateş yakabilmek için odun biriktireceklermiş. Odun biriktirmek için onu taşıyacak hayvanlara ihtiyaç duymuşlar. Önce beygire varmışlar: “Haydi Halil İbrahim’i yakmak için odun çekeceğiz” emişler. Beygir, “Ben gitmem” demiş. Eşeğe varmışlar o da: “Ben gitmem, öyle bir insanın yanmasına gönlüm razı olmaz” demiş. En sonunda katıra varmışlar, o: “Ben giderim” demiş. Katırla odunları çekmişler ve dağlar gibi odun yığmışlar. Bu durum karşısında Hz İbrahim katıra: “Bu odunu çektiğin için çoluğun çocuğun olmasın” diye beddua etmiş. O zamandan beri katır doğuramazmış.

204. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Orhan Tekeli, 1936

Çok eski zamanlarda erkek hayvanların cinsel organları dağıtılıyormuş. Hayvanlar sırasıyla gelmiş ve istedikleri organı almışlar. Deveyi unutmuşlar ve en sonunda onu hatırlayarak çağırmışlar. En son geldiği için kimsenin küçük diye beğenip almadığı organ deveye kalmış. Deve de: “Ben bunu beğenmedim, bunu almam” demiş ve bırakıp gitmeye kalkmış. O giderken organı arkasından fırlatmışlar ve organ gidip devenin arka tarafına yapışmış. Bu yüzdendir ki devenin cinsel organı hem küçük hem de arka tarafta dışa bakar durumdaymış.

205. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Uzunpınar Köyü

Kaynak kişi: Fatma Avşar, 1933

Eski zamanlardan birinde, dağda bir kayadan sesler geliyormuş. Adamın biri merak edip kayanın yanına varmış. Kaya bir anda ortadan ikiye ayrılmış ve içinden bir bodak (deve yavrusu) çıkmış. Kaya tekrar kapanmış. Deve kayanın içinde, yavrusu kayanın dışında kalmış. İşte bu yüzden deve, kaya gibi yamru yumru imiş.

3.2.6.2. Küçükbaş hayvanlarla ilgili efsaneler

206. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Koyunların gözlerinin ön kısmında, gözyaşı çukuru (Latince adı Fossa lacrimalis) olarak bilinen birer tane çukur vardır. Bu çukur keçilerde yoktur. Koyunlardaki gözyaşı çukurunun oluşumuyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Koyun, hayvanlar içerisinde kolay kolay doymayan çok obur bir hayvan olarak bilinir. Vakti zamanında koyunla manda, kim daha çok ot yiyebilecek diye bir yarışa girişmişler. Manda yemiş, yemiş ve belli bir zaman sonra doyarak kenara çekilip yatmış ama koyun hâla yemeye devam ediyormuş. Bu durum karşısında manda koyunu kıskanmış ve: “Ne ya bu senin doymazlığın” diyerek boynuzuyla koyunun kafasına hızlıca vurmuş. Mandanın boynuz darbesiyle koyunun gözlerinin önünde birer çukurluk oluşmuş. O zamandan bu zamana koyunun gözünün önündeki bu çukur hiç kaybolmadan devam edip gelmiş.

207. Efsane

Derleme yeri: Çameli, Gökçeyaka Köyü

Kaynak kişi: Hayri Dev, 1932

Koyunlardaki gözyaşı çukuru ile ilgili anlatılan bir başka efsane de şöyledir:

Koyun, eskiden cennette yaşamakta olan dört gözlü bir hayvanmış. O dönemlerde dünyada insanlar kurban olarak kendi çocuklarını kesiyorlarmış. Allah, insanların bu haline acımış ve kurban edilmek üzere koyunu cennetten çıkararak dünyaya göndermiş. Koyun cennetten çıkarılıp dünyaya gönderildiğine o kadar çok üzülmüş ki ağlamaktan gözlerinden ikisi kör olmuş. Bu kör olan gözlerin yeri hala şimdiki gözlerin arkasında o zamandan beri birer çukur olarak durmaktaymış.

3.2.6.3. Kuşlarla ilgili efsaneler

208. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Kırlangıç kuşları uçarlarken düz bir şekilde değil de daima zikzaklar çizerek uçarlar. Onların neden böyle uçtuklarına dair şu efsane anlatılmaktadır:

Kırlangıca sormuşlar “Niye uçarken eğri büğrü uçuyorsun, neden dümdüz uçmuyorsun” diye. O da: “Aah ah, siz benim bir günde ne kadar bela ile karşılaştığımı bir bilseniz. Bu belaların kiminin altından, kiminin üstünden, kiminin yanından geçiyorum. Onun için eğri büğrü uçuyorum.” demiş.

209. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez

Kaynak kişi: Ramazan Gökçe, 1963

Geceleri öten, baykuşun bir türü olan puhu kuşu denen bir kuş vardır. Bu kuş önceden insanmış ve bir de erkek kardeşi varmış. Bunlar bir gün koyun gütmeye gitmişler ama oynarken koyunları kaybetmişler, arayıp taramışlar ama koyunları bir türlü bulamamışlar. Bunların bir de üvey anneleri varmış. Koyunları kaybettikleri için üvey annelerinin korkusuna eve gelememişler ve korkularından Allah’a dua etmişler. “Allah’ım biz bu halde eve gidemeyiz, sen bizim birimizi taş et birimizi kuş et” demişler. Kız kuş olmuş erkek de Mekke’deki Hacer-ül Esvet taşı olmuş. İşte kuşa dönüşen kız o günden beri ilk ötüşünde Yusuuuuf diye, biraz sonraki ikinci ötüşünde de “karakoyunu bulubulu bulduun muuu ?” diye ötermiş.

210. Efsane

Derleme yeri: Tavas Tekkeköy

Kaynak kişi: Ali Saygöl, 1935

Tavas'a bağlı Tekkeköy'de, savaş olduğu zamanlarda bu bölgedeki yatırların değişik şekillere girerek savaşa katıldıkları inancı yaygındır. Bununla ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

1974 Kıbrıs Savaşı esnasında bir ikindi vakti Çamlık denen yere yüzlerce leylek gelip konmuş. Burada 10-15 dakika eğlenen leylekler kalkıp yollarına devam etmişler. Köy halkı bu leyleklerin o bölgedeki evliyalardan olduklarını, kendi köylerindeki evliyalardan da almak için oraya geldiklerini, sonra da onları alarak Kıbrıs'a savaşmaya gittiklerini söylemektedirler.

211. Efsane

Derleme yeri: Acıpayam, Güney Köyü

Kaynak kişi: Ali Rıza Emik, 1952

Kumru kuşunun boynundaki siyah halkanın nasıl oluştuğu ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Çok eskiden, çobanlık yaparak geçinen bir aile yaşarmış. Bir gün anne ve baba hayvanlarını otlatmaya gitmişler. Ailenin küçük kızı, ağabeyiyle birlikte evde kalmışlar. Çocuklar öğleye doğru acıkmışlar ve evde çok az olan tereyağından ekmeğe sürerek yemek istemişler. Kız çocuğu ekmeğe yağı sürerken yağı yere dökmüş ve kaptaki hiç yağ kalmamış. Akşama doğru anneleri eve gelince çorba yapmak istemiş. Tencereyi ateşteki sacayağın üzerine koymuş, yağ koymak için yağ kabını alınca içinde hiç yağ kalmadığını görmüş. Kadın çocukları çağırıp yağı kim döktü diye sormuş. Oğlan "kız döktü, ben korktum" demiş. Kız da annesinden çok korktuğu için yağı oğlanın döktüğünü söylemiş. Bunun üzerine anneleri çoktandır ateşin üzerinde kızmakta olan sacayağı alarak oğlanın boynuna geçirmiş. Bu acı karşısında oğlan ellerini gökyüzüne kaldırarak üç defa "Allah'ım beni kuş et" diye dua etmiş. Allah oğlanın duasını kabul etmiş ve oğlan kumru kuşuna dönüşmüş. İşte kumru kuşunun boynundaki yuvarlak halka annesinin o zaman oğlanın boynuna taktığı sacayağın bıraktığı izden kalmamış.

212. Efsane

Derleme yeri: Bozkurt, Cumalı Köyü

Kaynak kişi: Hüseyin Uçaryiğit, 1941

Bir gün akşam kuşlar, kurtlar ve diğer hayvanlar hep bir aradaymışlar. O zamanlar kuşlar daha uçamıyorlarmış.

Allah: “Bu akşam yatın, yarın kuşların kanatlarına fer vereceğim ve uçmaya başlayacaklar” demiş.

Tavuk: “Yarın uçacağız” demiş.

Kuş da: “Nasip de” demiş.

Tavuk: “ Bunun nasibi masibi yok, yarın sabah uçacağız” demiş.

Ertesi gün sabah olunca kuşlar kanatlanmışlar ve uçup gitmişler ama tavuk uçamamış. O zamandan beri kuşlar uçarlarmış ama tavuk nasip demediği için uçamaz, yerlerde yürürmüş.

213. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Güney ilçesinde yarasaya Garasar kelebeği de denmektedir. Halkın çoğunluğu yarasayı bu adla anmaktadır. Yarasanın neden tüysüz olduğu ve neden geceleri ortaya çıktığına dair şu efsane anlatılmaktadır:

Sultan Süleyman bir gün gönlünü bir Ermeni kızına kaptırmış. Ermeni kız: Ben sana varırım ama kuş tüyünden yatak isterim, bunu yapabilir misin?” demiş. Sultan Süleyman bütün hayvanların dilinden anlar, onlarla konuşurmuş. Ermeni kız, kuş tüyünden yatak isteyince Sultan Süleyman bütün kuşları huzuruna çağırmış. Kuşların hepsi gelmiş ama baykuş gelmemiş. Sultan Süleyman, atla baykuşa haber gönderip hemen gelmesini söylemiş. Baykuş, ata: “Ben senin gibi ahmakla gitmem, seninle akşama kadar çift sürerler akşam da kafana bir torba saman asarlar, sen ahmaksın seninle gitmem” demiş. At dönüp durumu anlatmış. Bu sefer de horozu yollamış Sultan Süleyman baykuşu çağırması için. Horoz öte öte varmış baykuşun yanına, “Hadi seni Sultan Süleyman çağırıyor” demiş. Baykuş da “Ben senin gibi puşla gitmem, sen mahallenin tavukları ile zina ediyorsun” demiş. Horoz gidip durumu Sultan Süleyman’a

anlatınca bu sefer Sultan Süleyman'ın kendisi gitmeye karar vermiş baykuşun yanına. “Bütün kuşlar geldi sen neden gelmiyorsun” demiş baykuşa. Baykuş da “Ben sana bir soru sorabilir miyim” demiş. O da sor deyince “Bu dünyada er mi çok avrat mı çok” demiş. Sultan Süleyman “Er çok” demiş. Bunun üzerine baykuş: “Er değil avrat çok. Eğer sen erkek olsaydın bir Ermeni kızının lafına bakarak bütün kuşların tüylerini döktürmezdin. Onlar kışın soğukta donacaklar yazın sıcakta kavrulacaklar, onlara yazık değil mi, onların günahını nasıl çekeceksin?” demiş. Bunun üzerine Sultan Süleyman, “Sen haklısın, ben hata ettim, çağır o zaman kuşları herkes tüylerini geri alsın” demiş. Kuşları çağırılmışlar, hepsi gelip tüy yığınınından kendilerine yetecek kadar tüy almış ve renkleri aklı karalı olmuş. Garasar kelebeği (yarasa) geç kalmış ve akşama doğru gelmiş. O geldiğinde tüyler tamamen tükenmiş. Sultan Süleyman: “Sen neredeydin, sana tüy kalmadı, sen gündüz saklan da Allah nasibini gece versin” demiş.

Bu olaydan önce kuşlar ya sadece kara ya da sadece beyazmış. O zamandan beri kuşların tüyleri aklı karalı yani ala olarak kalmış. Yarasa da tüysüz olarak, gündüzleri saklanıp geceleri rızkını arayarak hayatını devam ettirip gelmiş.

214. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Gemiş Kasabası

Kaynak kişi: Zeliha Şengül, 1944

Çardak ilçesine bağlı Gemiş kasabasında kırlangıç kuşu ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Burada İslam kırlangıcı ve Arap kırlangıcı olarak bilinen iki türlü kırlangıç kuşu vardır. Bunlardan Arap kırlangıcı tamamen siyahtır ve bacakları kısadır. İslam kırlangıcı ise göğsü beyazdır. İslam kırlangıcı göç zamanında Hacca gider ve gelirken de ayaklarında üç tane küçücük taş getirirmiş. Geldiği yerde yuva yapmaya bu taşlarla başlanmış. Kırlangıç hangi eve yuva yaparsa o evde bolluk ve bereket olurmuş. Gemiş Kasabasında bu kuşlardan çok olduğu için o köyde hiç kıtlık olmazmış. Kuşun Hac'dan getirdiği taşlardan birisi bulunup suyun içine atılır ve o su içilirse derde deva olurmuş. Bu yüzden kırlangıç kuşu kesinlikle avlanmaz ve eti de yenmezmiş.

215. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Gemiş Kasabası

Kaynak kişi: Zeliha Şengül, 1944

Çardak ilçesi sınırları içerisinde bulunan Acıgöl'de yaşayan göçmen kuşlardan birisi olan ve Saka kuşu olarak da adlandırılan pelikan kuşu, bu bölgede kutsal sayılmaktadır. Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır.

216. Efsane

Derleme yeri: Çardak, Gemiş Kasabası

Kaynak kişi: Zeliha Şengül, 1944

Çardak ilçesindeki Acıgöl'de yaşayan göçmen kuşlardan birisi de angut kuşudur. Angut kuşu, ördekgillerden, tüyleri kiremit renginde, dalıcı ördek türlerinden biridir. Kuşun tek eşli olduğuna ve eşi ölürse yedi yıl eşsiz yaşadığına inanılır. Efsaneye göre bu kuş, eskiden iyi niyetli ve dürüst bir insanmış. Bir gün iki çiftçi arasında tarlada sınır anlaşmazlığı çıkmış ve tarlanın sınırını belirleyen “aň”ı birisi bir tarafa diğeri öbür tarafa çekmekteymiş. Bu kişi de gelip: “Aň doğru olmalı, aň burasıdır, doğru yola gidin” diye müdahale etmiş ve ondan sonra kuşa dönüşmüş. O anlaşmazlıkta aň aň dediği için adı angut olarak kalmış. İnsandan hayvana döndüğü için eti yenmez ve avlanmazmış.

3.2.6.4. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

217. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Osman Özkadir, 1948

İsa Aleyhisselam dünyaya geldiğinde yolda giderken karşısından bir yılan gelmiş. İsa As. yılanı nereye gittiğini sormuş. Yılan: “Senden sonra bir peygamber gelecek onu görmek için mağaraya gidiyorum” demiş. Bunun üzerine Hz. İsa: “Daha onun gelmesine çok var” demiş. Yılan: “Olsun varsın” diyerek gidip mağaraya yuva

yapmış. Yüzyıllar sonra Hz. Muhammet mağaraya saklanmak için gelince yılan, deliğinden çıkmak istemiş. Yılanı gören Hz. Ebûbekir, onun deliğinin üzerine ayağıyla basarak dışarıya çıkmasını engellemiş. Durumu fark eden Hz. Muhammet: “Bırak gelsin” diye emir buyurmuş. Yılan deliğinden çıkınca dile gelerek Peygamberimize: “Ben kaç asırdır senin yüzünü görmek için burada bekliyordum” demiş. Peygamberimiz de ona: “Sırtın yere gelmesin” diye dua etmiş ve sırtını sıvazlamış. Bu yılan mis yılan denirmiş ve Peygamberimiz sırtını sıvazladığı için geçtiği yerlere güzel kokular saçarmış.

218. Efsane

Derleme yeri: Güney

Kaynak kişi: Dudu Tavacı, 1927

Bir gün Peygamber Efendimiz namaz kılarken secde edeceği yere bir yılan gelmiş. Bunu gören kedi Peygamberimizin ayakları arasından geçerek yılanı almış. Namazın bitiminde Peygamberimiz kedinin başını okşayarak: “İnşallah minareden düşsen bile dört ayak üzerine düşersin” diyerek ona dua etmiş. O zamandan beri kedi nereden düşerse düşsün mutlaka dört ayak üzerine düşmüş.

219. Efsane

Derleme yeri: Honaz

Kaynak kişi: Osman Özkadir, 1948

Anadolu'nun birçok yerinde kayalarda, duvarlarda ya da taşlık yıkıntılarda yaşayan gri ya da siyah renge yakın, kaya keleri denen bir kertenkele türü vardır. Kayalar üzerine çıkarak, sanki bir şey sorulmuş da onu evet anlamında onaylar gibi kafasını yukarıdan aşağıya doğru sürekli hareket ettiren bu hayvan, Anadolu'nun birçok yerinde pek sevilmez ve özellikle çocuklar tarafından öldürmek amacıyla kovalanır. Bu hayvanın neden sevilmediği ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

İbrahim Aleyhisselam Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman hayvanların birçoğu, Nemrut'un İbrahim As'ı ateşe atmasına karşı çıkmışlar. Ama kaya keleri kafasıyla işaret ederek ateşe atılmasını onaylamış ve ayrıca Nemrut'a bu konuda yardım bile etmiş. O zamandan bu zamana kadar kaya keleri aynı şekilde onaylama anlamında

kafasını aŖađı yukarı sallarmıŖ. Bu yüzden de insanlar onu gördükleri yerlerde öldürmek isterlermiŖ.

220. Efsane

Derleme yeri: Denizli, Merkez, Uzunpınar Köyü

Kaynak kiŖi: Fatma AvŖar, 1933

Eskiden karıncalar çok zenginmiŖ. Yuvalarında her türlü yiyecek bulunurmuŖ. Bir gün insanlar karıncaların yuvasına bakmıŖlar, oradan mercimek, buğday, arpa, nohut ve fasulyeden birer tane alarak bunları ekip ođaltmıŖlar. Karıncalar olmasaymıŖ, günümüzde insanların çok severek yedikleri bu yiyecekler olmayacaktı.

SONUÇ

Denizli, Anadolu'nun güneybatısında, Ege ve Akdeniz bölgelerinde toprağı bulunan bir ilimizdir. Coğrafi konumu itibariyle Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçit görevi üstlenir. Doğuda Afyonkarahisar, Burdur ve Isparta; kuzeyde Uşak; Güneyde Muğla, Batıda Aydın ve Manisa illeri ile komşudur. Bu yönüyle güneybatı Anadolu bölgesinde kavşak bölge konumundadır.

Tarihi süreç içinde Denizli ve bazı ilçeleri komşu illerin sınırları içerisinde yer almıştır. Günümüzde de Denizli'nin bazı ilçeleri komşu illerin ilçeleri ile ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde bulunmakta, bazı komşu yerleşim yerlerinden çok sayıda göç almaktadır. Denizli'nin bu özelliğı, bölgenin kültürel dokusunun ve yerleşim haritasının oluşmasında birinci etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Denizli'de yapılan bir kültürel çalışma aynı zamanda bu bölge kültürü üzerinde de genel bir bilgi vermiş olmaktadır. Bizim çalışmış olduğumuz Denizli efsaneleri sadece Denizli sınırları içerisinde anlatılan efsaneler olarak algılanmamalıdır. Bunlardan bir kısmı bu bölge içerisinde yani Denizli'ye komşu illerde de anlatılan efsanelerdir.

Biz çalışmamızda, Denizli'de derlemiş olduğumuz 220 tane efsaneye yer verdik. Bu efsanelerden benzer olanların yani eş metinlerin hepsini almadan birkaç tanesini almakla yetindik. Aldığımız bu efsaneleri de konularına göre, Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler; Olağanüstü Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler; Açıklayıcı Efsaneler; Dinî Efsaneler; Tarihle İlgili Efsaneler ve Hayvanlarla İlgili Efsaneler olmak üzere altı ana başlık altında tasnif ettik. Bunları da kendi içerisinde alt başlıklara ayırdık. Bu tasnifi yaparken bir efsanenin birden çok başlık altında alınabileceğı durumlarla çok karşılaştık. Bu durumda efsane içerisinde hangi konu ya da motif baskın gelmişse efsaneyi o başlık altında değerlendirdik.

Denizli efsanelerine genel olarak baktığımız zaman efsane metinlerinin masal ve destanlarda olduğu gibi belirli bir şekle bağlı olmadığını ve metinlerin çok kısa olduğunu görmekteyiz. Diğer türlerde olduğu gibi kendine mahsus bir başlangıç ve bitiş formeli yoktur. Çoğunlukla günlük dilde ve Denizli ağızıyla anlatılmaktadır.

Denizli efsaneleri çok geniş bir konu yelpazesine sahiptir. Bölge çok eski bir yerleşim yeri olduğu için buradaki antik kentler sayesinde de mit kökenli efsaneler genel efsaneler içerisine dağılmıştır. Şehrin, ülkenin değişik yerlerinden göç alması, özellikle komşu illerle sıkı ilişkilerinin bulunması, burada bir kültür mozağının oluşmasına neden olmuştur. Bu bakımdan buradaki efsaneler konu bakımından çok çeşitlilik göstermektedir. Denizli, coğrafi konumunun cazibesi neticesinde birçok savaflara sahne olmuştur. Türkler, Denizli'yi kesin olarak kendi hâkimiyetleri altına alıncaya kadar, buralara çok kez akınlar yapmışlar ve bu akınlar neticesinde de çok şehit vermişlerdir. Bu bakımdan Denizli'de bu şehitler içerisinde bulunan alperenler, erenler ve komutanlara ait birçok türbe ve makam bulunmaktadır. Bunlar etrafında da yüzlerce efsane üretilmiştir. Biz bu efsanelerden sadece bir kısmını tezimize aldık. Denizli'de yatırlar etrafında anlatılan efsaneleri en yaygın efsaneler olarak değerlendirebiliriz. Bunu oluşum ve dönüşümle ilgili efsaneler ve Hızır efsaneleri izlemektedir.

Denizli'de anlatılan efsanelerin çoğunluğu ülkemizin birçok yerinde anlatılan efsanelere benzemektedir. Özellikle yatırlar etrafında anlatılan efsaneler, oluşum ve dönüşüm efsaneleri, dinî kökenli efsaneler ülke çapında yaygın efsanelerdir. Ancak bunların epey bir kısmı burada yerleştirilmiştir. Anlatıcılar, efsanede anlatılan olayların bu bölgede, hatta kendi köylerinde yaşandığını savunmaktadırlar. Zaten, efsanelerin anlatılmış olduğu bölgeye göre şekillenmesi, yerel özellikler kazanması efsanenin genel özelliklerindedir. Anlatıcı, efsaneyi inandırıcı kılabilmek için mutlaka kendi yakınlarından somut bir örnek göstermek ister. Denizli, coğrafi şartları gereği dağlık bir yapıya sahip olduğu için efsane üretilebilecek birçok dağ, kaya ve yüzey şekillerine sahiptir, bu bakımdan efsane anlatıcı örnek bulmakta sıkıntı yaşamamaktadır.

Denizli'de Türkiye içinde gezgin olmayan yerel efsaneler de yaygın olarak bulunmaktadır. Bunların bir kısmı yakın zamanda turistik amaçlı üretilen efsanelerdir. Keloğlan Mağarası ve Güney Şelalesi ile ilgili efsaneleri bunlara en iyi örnek olarak gösterebiliriz. Bunların dışında bölge adı üzerine oluşturulmuş, özü gezgin olmakla beraber yerel motiflerin baskın olduğu efsaneleri de çok sık görebilmek mümkündür.

Sözlü geleneğimizin önemli türlerinden biri olan efsaneler, oluşturuldukları bölgenin tarihi ve sosyo-kültürel özellikleri hakkında önemli bilgiler ihtiva ederler. Onların yaşam tarzları, inançları, hayatı algılayışları hakkında geniş bilgi verirler.

Derlemiş olduğumuz Denizli efsanelerinde, Denizli halkının bu özelliklerini açık olarak görebilmekteyiz.

Denizli efsanelerinde çoğunlukla inanca dayalı halk öğretileri karşımıza çıkmaktadır. Efsanelerde kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise dolaylı olarak ders çıkarılmaktadır. Efsaneler, kuru birer öğütten ziyade yaşanmış olayların sonuçları olarak algılanmaktadırlar.

Efsanelerin pek çoğu sorularla başlamaktadır. Aslında efsane bir nevi neden ve nasıl sorularına verilen bilimsel olmayan cevaplardır. İnsanlar; kuşlar neden rengârenktir? yıldızlar nasıl oluşmuştur? şimşek neden çakar? ermiş insanların diğerlerinden farkı nedir? yılan neden sürünür? yarasa neden tüysüzdür? gibi soruların cevaplarını bulmaya çalışır. Bunları mantığa büründürerek cevaplandırarak efsaneleri oluşturur ve oluşturduğu bu efsaneleri inanç motifiyle süsleyerek gelecek nesillere aktarır. Biz de efsane derleme çalışmalarımızda genellikle yukarıdaki gibi soruları sohbet esnasında sorarak derlemeyi gerçekleştirdik.

Burada, bu bölgede derleme çalışması yapacaklara yardımcı olabilmek için derleme esnasında karşılaştığımız zorluklara da değinmekte fayda görmekteyiz. Denizli, derleme yapabilmek için her mevsim uygun olan bir bölge değildir. Özellikle ilçelerinin dağınık ve dağlık olması, buralarda derleme yapmayı kısıtlamaktadır. Kış aylarında bazı ilçelere çok kar yağması ulaşımı engellemektedir. Yaz aylarında da aynı yerlerde insanların çoğu tarlada çalışmakta olduğu için derleme zamanını iyi ayarlamak lazımdır. Denizli şehir merkezinde ise yaz aylarında birçok insan tatile ya da yaylalara gittiği için derleme için en iyi zaman kış ayları olmaktadır. Denizli şehir merkezi, ilçelerden çok fazla göç aldığı için, merkeze gelen orta yaş gurubundaki insanlar, yanlarında anne ve babalarını da getirmekte ya da anne babalar zaman zaman onların ziyaretine gelmektedir. Bu şekilde bütün ilçe ve köylerden kaynak kişileri kış aylarında il merkezinde bulmak mümkün olabilmektedir. Biz de kış aylarında bunları tespit ederek köylere gidemediğimiz zamanlarda derlemeyi merkezde gerçekleştirdik.

Derlemeye başladığımız ilk zamanlarda gerek merkezde gerekse köylerde karşılaştığımız sıkıntıların başında insanların bizi defneci sanmasıydı. Bu bölgede hemen hemen her yerde, tarihi kalıntılar olduğu için, defnecilerin çokça görüldüğü yerlerdendir. Biz de dağlar, taşlar, izler vb. konularda sorular sormaya başlayınca ilk

başta bizden şüphe duymaya başlamaktaydılar. Bu tabi ki haber vermeden gittiğimiz yerlerde daha sık olmaktadır. İleriki zamanlarda gideceğimiz yerlerdeki kaynak kişilerle önceden temasa geçerek bu sıkıntılardan kurtulmuş olduk.

Sahaya çıktığımız zamanlarda o bölgeden birisinin yanımızda olması bize çok büyük kolaylıklar sağladı. Öncelikle yanımızdaki kişinin yakın akrabalarıyla konuşmaya başladık, arkasından da onun çağırdığı ya da tavsiye ettiği kişilerle konuşmalarımızı devam ettirdik. Bu bazen evlerde, bazen kahvehanelerde, bazen de tarlada çalışırken oldu.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki Denizli, sözel kültür bakımından son derece zengin bir ildir. Burada derlenmesi gereken çok fazla kültürel malzeme vardır. Bunlardan birisi olan efsaneler için de aynı durum söz konusudur. Hemen hemen herkesin bildiği bir efsane bulunmaktadır. Bu bakımdan bizim düşüncemize göre efsane derleme çalışmaları kolay kolay bitmez. Ancak yerel bazda belli başlı efsaneler seçilerek bir özet çıkarılabilir.

Denizli’de efsane derleme çalışmaları çok fazla yapılmış değildir. Bölgesel olarak yapılan çalışmalar az da olsa olmakla beraber, il genelinde bir çalışma yapılmamıştır. Bu tezle bu boşluk doldurulmuş olacaktır.

Bu çalışma esnasında fark ettik ki efsaneler de diğer sözlü ürünler gibi yavaş yavaş azalmaktadır. Bizim derleme yaptığımız kişiler efsaneyi anne- babalarından dinlediklerini söylemekteydiler. Ancak şimdiki anne-babalar artık çocuklarına efsane ya da masal anlatmamaktadırlar. Bu da sözlü kültür ürünlerinin azalmaya başladığını göstermektedir. Bu bakımdan yerel efsaneler hızla derlenerek ülke bazında bir efsane külliyatı oluşturulmalı, arkasından da efsane katalogları tamamlanmalıdır.

KAYNAK KİŞİLER

Aşağıda verdiğimiz kaynak kişilerle ilgili bilgileri kaynak kişinin **soyadı, adı, doğum yeri ve tarihi, eğitimi, işi ve anlattığı efsane numaraları** şeklinde sıraladık. Soyadı sıralamasını ise alfabetik olarak yaptık.

Açıkgöz, Sema; Başkarcı, 1947, ilkokul mezunu, Aşağı Mahalle muhtarı: 141.

Akakça, Zeki; Beyağaç, 1964, üniversite mezunu, memur: 10, 13, 63.

Akgün, Mehmet; Dodurga, 1953, ilkokul mezunu, eski çoban: 28, 82, 91, 151, 190.

Akkan, Ramazan; Çameli, 1968, ilkokul mezunu, işçi: 123.

Akkaya, Zeliha; Sarayköy/Karataş Köyü, 1936, tahsili yok, ev hanımı: 6.

Alkan, Süleyman; Çal, 1972, lise mezunu, muhtar: 132.

Atila, Hasan Ali; Kale, 1937, ilkokul mezunu, emekli marangoz: 62, 140.

Avşar, Fatma; Uzunpınar, 1933, tahsili yok, çoban: 7, 163, 205, 220.

Aydemir, Sıtkı; Çal/Ortaköy, 1952, ilkokul mezunu, çiftçi: 40.

Aydoğan, Akif; Karataş/ Denizli, 1944, ilkokul mezunu, eski muhtar : 94, 122.

Aykar, Veli; Dedesil, 1954, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen: 139, 153.

Ayrancı, Emine Hanım; Acıpayam, 1930, ilkokul mezunu, ev hanımı : 5, 167

Bababalım, Fatma; Tavas, 1942, tahsili yok, ev hanımı: 158, 165.

Bababalım, Uğur; Karataş, 1967, ilkokul mezunu, çiftçi: 126, 164, 183.

Bağcı, Hüseyin; Acıpayam, 1954, üniversite mezunu, öğretim üyesi:112.

Bağcı, Yaşar; Ortaköy, 1941, ilkokul mezunu, emekli çiftçi: 133.

Bakırtaş, Ahmet; Yeşilyuva, 1954, lise mezunu, belediye başkanı: 9.

Bakla, Mustafa Ali; İncegiz, 1966, ilkokul mezunu, çiftçi: 125

Başdemir, Cennet; Buldan, 1947, ilkokul mezunu, ev hanımı: 118, 121, 129.

Bıçer, Sultan; Acıpayam/Akalan, 1956, ilkokul mezunu, ev hanımı: 181, 182.

Bilgin, Rabia; Kale/Karaköy, 1947, tahsili yok, ev hanımı: 67, 156.

Bilgin, Kemal; Kale/ Teyner Köyü, 1926, tahsili yok, eski köy imamı: 49, 51, 196, 197, 184.

Bozkurt, Süleyman; Başkarcı, 1930, ilkokul mezunu, çiftçi: 26, 65, 145, 180.

Canavar, Mehmet; Beylerli, 1924, tahsili yok, çiftçi: 186.

Cangı, Gülsüm; Teyner, 1941, okuryazar, ev hanımı: 93,171, 172, 173.

Cangı, Mustafa; Teyner, 1941, okuryazar, çiftçi: 85.

Ceylan, Ali; Çameli/ Bıçakçılar Köyü, 1951, üniversite mezunu, arkeolog : 128, 202.

- Ceylan, Eyüp; Karacasu, 1954, yüksek okul mezunu, emekli öğretmen: 17, 35, 73, 176.
- Çalhan, Yusuf; Yatağan, 1966, ilkokul mezunu, çoban: 115.
- Çalışır, Dilaver; Gözler, 1967, lise mezunu, serbest meslek: 52
- Çetin, Mustafa; Alikurt, 1946, emekli öğretmen: 16, 33, 37, 46, 53.
- Çevik, Durdu; Buldan, 1947, ilkokul mezunu, ev hanımı: 70, 117, 120, 130
- Çubuk, Nizami; Bekilli /Medele Köyü, 1958, üniversite mezunu, öğretmen: 89, 177.
- Dev, Hayri; Çameli, 1932, tahsili yok, çoban, yerel üç telli bağlama sanatçısı: 22, 207.
- Emik, Ali Rıza; Acıpayam/Güney Köyü, 1952, ilkokul mezunu, emekli: 211.
- Ergin, Cevat; Denizli/ Gerzele, 1949, ilkokul mezunu, eski Gerzele muhtarı: 38, 90, 192.
- Ergin, Hatice; Denizli/Gerzele, 1931, tahsili yok, ev hanımı: 86, 109,149, 194.
- Göçgün, Önder; Denizli, 1945, üniversite mezunu, öğretim üyesi: 127, 191.
- Gökçe, Ramazan; Gökçeler Köyü, 1963, üniversite mezunu, veteriner, öğretim üyesi: 12, 18, 19, 30, 206, 209.
- Güldür, Keziban; Beylerli Kasabası, 1942, ilkokul mezunu, ev hanımı: 99.
- Gülmez, Saim Uğur; Acıpayam, 1948, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen: 159.
- Güngör, Zeynep; Güneyköy Köyü, 1925, tahsili yok, ev hanımı: 74.
- Gürbüz, Halit; Güney, 1962, lise mezunu, Güney Belediye Başkanı: 200.
- Hazan, Ahmet Hamdi; Tavas-Yahşiler Köyü, 1952, yüksek okul mezunu, emekli sınıf öğretmeni:48.
- İlhan, Nejdet; Acıpayam, 1943, üniversite mezunu, emekli öğretim görevlisi: 152.
- Kabaş, Hayrettin; Çal, 1975, lise mezunu, memur: 79.
- Kalaycı, Mustafa; Benlik Köyü, 1945, ilkokul mezunu, çiftçi: 61.
- Kalıpçı, Hüseyin; Gerzele, 1960, ilkokul mezunu, serbest meslek: 39.
- Karaca, Tevekkül; Cankurtaran, 1952, lise mezunu, emekli hemşire: 178.
- Karaca, Ümmü; Beylerli, 1942, okur-yazar, türbedar: 187.
- Karaçay, Mehmet; Çal / Zeyve, 1953, emekli öğretmen: 113, 188, 195.
- Karakaya, Mustafa; Yatağan, 1951, üniversite mezunu, belgesel yapımcısı: 95, 146, 193.
- Kavcar, Ahmet; Yeşilyuva, 1931, ilkokul mezunu, ayakkabı ustası: 135.
- Kaymakçı, Ramazan; Gürpınar, 1956, yüksekokul mezunu, emekli sınıf öğretmeni: 8, 59.
- Kazık, Ayşe; Bulkaz/Çivril, 1929, ilkokul mezunu, ev hanımı: 43.
- Kazık, Raziye; Bulkaz, 1927, tahsili yok, ev hanımı: 42.

- Kepek, Yüksel; Honaz, 1966, üniversite mezunu, öğretim görevlisi: 142.
- Kıraç, Ekrem; Kahramanmaraş, 1954, ilkokul mezunu, emekli öğretim görevlisi: 2.
(2004 yılında Hisar köyü'nden 70 yaşlarındaki Tahir Akça'dan dinlemiş ve silueti kendi de görmüştür.)
- Kocaaycan, Ayşe; Boğaziçi, 1937, ilkokul mezunu, ev hanımı, (Osan M. (2006)'dan alıntı) : 3.
- Kocabaş, Süleyman; Kale, 1966, lise mezunu, Kale belediyesinde memur: 131.
- Kutludağ, Ayşe; Güney, 1931, ilkokul mezunu, ev hanımı: 84.
- Kutludağ, Şerif; Güney, 1958, üniversite mezunu, öğretim görevlisi: 15, 107, 110.
- Kutludağ, Zühtü; Güney, 1925, ilkokul mezunu, duvar ustası: 103.
- Külçeler, Hayrettin; Denizli, 1938, ilkokul mezunu, demirci ustası: 136.
- Ozansoy, Ahmet; Salda/ Yeşilova, 1925, lise mezunu, emekli polis memuru: 44.
- Özdemir, Nazmi; Altındere Köyü, 1930, okur-yazar, emekli: 23.
- Özkadir, Osman; Honaz, 1948, ilkokul mezunu, muhtar: 25,157, 217, 219. (Olayı yaşayan Düdükçü Şükrü bizzat kaynak kişiye anlatmış.)
- Özmen, M. Emin; Yumrutaş, 1951, üniversite mezunu, emekli öğretmen, ressam: 58.
- Özsoy, Fadime; Türlobey, 1954, ilkokul terk, ev hanımı: 60.
- Öztürk, Arif; Honaz, 1946, ortaokul mezunu, esnaf: 104, 105, 119.
- Pekçok, İbrahim; Kale/ İnceğiz Köyü, 1969, ilkokul mezunu, çiftçi: 56.
- Sağlam, M. Kemal; Babadağ, 1938, emekli öğretmen: 1, 68, 76, 81, 114, 143, 166, 170.
- Sak, Osman Cahit; Babadağ, 1958, ilkokul mezunu, tekstilci: 198.
- Sarı, Ahmet; Honaz, 1952, ilkokul mezunu, meyve yetiştiricisi: 31, 32.
- Saygül, Ali; Tavas/Tekkeköy, 1935, ilkokul mezunu, çiftçi: 96, 97, 174, 210.
- Sayhan, Münir; Çivril, 1960, yüksekokul mezunu, öğretmen: 88.
- Sertbaş, Yaşar; Tekkeköy, 1947, ilkokul mezunu, çiftçi: 98.
- Sertbaş, Yaşar; Tekkeköy, 1947, ilkokul mezunu, çiftçi: 75, 77, 78
- Sırık, Halil; Güney, 1945, lise mezunu, emekli memur: 144.
- Solak, Mustafa; Başkarcı, 1943, ilkokul mezunu, çiftçi: 29.
- Sümer, Ali; Başkarcı, 1948, ilkokul mezunu, çiftçi: 72, 137.
- Şahan, Hüseyin; Yamanlar, 1937, ilkokul mezunu, çiftçi: 55.
- Şeker, Hasan; Tutluca, 1918, tahsili yok, çiftçi: 168, 169.
- Şengül, Zeliha; Gemiş, 1944, tahsili yok, ev hanımı: 214, 215, 216.
- Şıracı, Ümit; Çal/Akkent, 1973, yüksekokul mezunu, memur: 83, 150.
- Tavacı, Dudu; 1927, tahsili yok, ev hanımı: 11, 14, 20, 27, 69, 71, 101, 102, 106, 108,

147, 155, 201, 203, 208, 213, 218

- Tekeli, Gülsüm; Buldan, 1959, ilkokul mezunu, ev hanımı: 80.
- Tekeli, Orhan; Güney, 1937, okur yazar, emekli şoför: 204.
- Tekin, Mehmet; Solmaz Kasabası, 1940, ilkokul mezunu, çiftçi: 54.
- Tintin, Hüseyin; Cankurtaran, 1927, tahsili yok, çiftçi: 148.
- Topuz, Bülent; Akkent/Çal, 1963, üniversite mezunu, öğretim üyesi: 189.
- Tuna, Ali; Başkarcı, 1945, ilkokul mezunu, çiftçi: 21, 34.
- Türk, Ayşe; Kurtluca, 1948, ilkokul mezunu, ev hanımı: 4.
- Ucu, Hasan Hüseyin; Kale, 1931, ilkokul mezunu, emekli demirci: 47, 124.
- Uçaryiğit, Hüseyin (Güçük Üsen); Cumalı Köyü, 1941, ilkokul mezunu, çiftçi: 212.
- Yapak, Süleyman; Beylerli, 1944, ilkokul mezunu, eski muhtar: 92.
- Yıldız, Mustafa; Çalçakırlar Köyü, 1939, ilkokul mezunu, çiftçi: 179 (derleyen, Salih Gülerer)
- Yıldız, Yusuf; Çalçakırlar Köyü, 1934, ilkokul mezunu, Bektaşî halife babası: 162.
- Yılmaz, Azime; Acıpayam, 1945, ilkokul mezunu, ev hanımı: 134.

KAYNAKLAR

- Akalın S. (1993), *Türk Folklorunda Kuşlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Akçal İ. (1940),) “Danedan Peygamber ve Lokman Hekim”, *İnanç Dergisi*, C. 4, S: 40, Denizli, s. 5-7
- Aksakal N. (1997), *Üzüm Dedesi Hüseyin Hulusi Efendi'nin Divanı ve Mektupları (inceleme-metin-sözlük)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ali A. (2006), “Menteşe Bölgesi Ağızları ” *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Denizli. C.2, s.302.
- Ali Ş. (1998), *Yeşilköy'ün Folklorik Unsurlarının Derlenmesi ve Tasnifi*, Pamukkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- Anadolu M. U.(1988), “Hierapolis'te Bulunan Kharoneion veya Plutonion”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu*, Bilal Ofset, Denizli, s. 154-160.
- Alpaslan İ. (2010), *Ağrı Efsaneleri*, Ağrı Kitapları Dizisi, İzmir.
- Alptekin A. B. (1982), *Taseli Platosu Masallarında Motif ve Tip Arastırması*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Alptekin A. B. (1986), “Yunus Emre Menkıbelerinin Tip ve Motif Yapısı” *Türk Folkloru*, S. 86, s.6-8.
- Alptekin M. (1988), “Tarihte Denizli İlinin Düşünce ve Kültür Tarihi”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu*, Denizli Valiliği, s. 144, Denizli.
- Alptekin A. B. (1988), “Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçindeki Yeri”, *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu/Tebliğler*, Malatya, s. 35-39.
- Alptekin A. B. (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Anlaroğlu F. (1968), *Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri*, cilt I, Ankara,
- Araz N. (1958), *Anadolu Evliyalari*, Fetiş Yayınları, İstanbul.
- Arslan M. (2008), *Denizli Yöresinden Derlenmiş Masallar*, Zirve Yayınları, Denizli.
- Arslan M- Köktürk M. (1999), “Halk Biliminde Teori ve Yöntem Arayışları” *Milli Foklor, Uluslararası Halkbilimi Dergisi*, S.41, Ankara, s. 14-28.
- Avralıoğlu, O. Z. (1997), *Buldan ve Yöresinin Tarihçesi*, Önder Matbaacılık, Ankara.
- Aykota A. V. (1951), *Acıpayam*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa.

- Ayverdi İ. (2008), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Batur S. (1998), *Açıklamalı Örnekli Türk Halk Edebiyatı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Bayat F. (2007), *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Baykara T. (1983), *Yatağan (Her Şeyi İle Tarihi Yaşatma Denemesi)*, Institute For The Study of Languages And Cultures Of Asia And Africa, Tokyo/ Japonya.
- Baykara T. (2007), *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, IQ Yayıncılık, s. 67, İstanbul.
- Bayoğlu A. (2006), *Ekonomik ve Sosyal Açından Tarihte Buldan*, Buldan Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Boratav, P. N. (1974), "Türk Efsaneleri" *Folkloru Doğru*, S.35, Mayıs-Haziran, s.12-20.
- Boratav P. N. (1994), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav P. N. (1995), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bozdemir H. (2006), *Denizli Türküleri*, Denizli Ticaret Odası Kültür Yayınları, No: 2, Denizli.
- Bozkurt F. (1992), *Türklerin Dili*, Cem Yayınları, İstanbul.
- Buch W. (2003) "Masal ve Efsane Üzerine." Çev. Ali Osman Öztürk. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Hzl. Gülin Ögüt Eker vd. Millî Folklor Yayınları, Ankara: s. 304-314.
- Buch W. (2006) "Masal ve Efsane Üzerine" Çev. Ali Osman Öztürk. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Hzl. M. Öcal Oğuz vd, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s. 354-362.
- Burdurlu, İ. Z. (1966), *Ülkemin Efsaneleri*, İzmir.
- Campbell J. (1992), *Batı Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Caydı S.S. <http://konstantiniye.blogspot.com/> 8 Kasım 2009
- Cemiloglu M. (1999), *Halk lerinde Dogum Motifi*, Uludag Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- Çetin M. (2005), *İz Bırakanlar*, Denizli Print, Denizli.
- Çınar A. A. (2000), *Türklerde At ve Atçılık*, Feryal Matbaası, Ankara.
- Çobanoğlu, Ö (1999), "Halkbilimi Açısından Gelenek, Turizm ve İcad Edilmiş Gelenek Bağlamında Ayvalık Şeytan Sofrası Örneği", *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 01-02 Haziran 1998*, Balıkesir Üniversitesi Yayınları, Balıkesir, s. 373-378.

- Çobanoğlu Ö. (2000), *Âsık Tarzı Kültür Gelenegi ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu Ö. (2001), “Mit ve Mitoloji Nedir?” *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, cilt: 1, AKMB Yayınları, Ankara, s.6.
- Çobanoğlu Ö. (2003a), *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay. Ankara.
- Çobanoğlu Ö. (2003b), *Türk Dünyası Epik Destan Gelenegi*, Akçağ Yay. Ankara.
- Çobanoğlu Ö. (2008), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çölgeçen K. (1997), *Tavas Halk Kültürü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Dégh L. (2005), “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, (Çev. Selcan Gülçayır), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Hzl. M. Öcal Oğuz vd. Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s.343-345.
- Demirel H. (2010), *Türk Destanlarında Güzellik- Destan- Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*, Ötügen Yayınları, İstanbul.
- Denizli I. *El Sanatları Kongresi 10-12 Mayıs*, (2006), Denizli Ticaret Odası Kültür Yayınları, Denizli.
- Derman B. (1996), *Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi)*, Say Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu F. (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Duman M. (2010), *İstanbul Efsaneleri*, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Duranlı M. (2004), *Yakut Efsaneleri*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Duymaz A. (1995), “Efsanelerin Kutsal Dünyası ve Hasan Boğuldu’nun Yeni Bir Yorumu”, *Türk Edebiyatı*, 261, s. 19-20.
- Duymaz A. (2000), “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, Balıkesir, s. 337-364.
- Duymaz A. (2001), “Kazdağı ve Sarıkız Efsaneleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, Balıkesir, s. 88-102.
- Duymaz A. – Şahin H.İ. (2008), “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü

- Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.19, Balıkesir, s. 116-126.
- Eker G. (2004), *Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 315.327.
- Ekici M. (1998), “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkinin Önemi” *Milli Folklor*, Ankara. S. 39, s. 25-34,
- Ekici M. (1999), “Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme.” *E.Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 3, İzmir, s. 183-191.
- Ekici M. (2004), *Türk Dünyasında Köroğlu: İlk Kol (İnceleme ve Metinler)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ekici M. (2004), “Araştırma Yöntemleri.” *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Editör: M. Öcal Oğuz, Grafiker Yayıncılık, Ankara, s. 69-112.
- Ekici M. (2006), “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış.” *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, s. 83-89.
- Ekici M. (2010), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Ekonomik Yönü ile Denizli*, (2011), Denizli Ticaret Odası Yayınları 38, s. 21-23
- Elçin Ş. (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elçin Ş. (1997), *Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Akçağ Yayınları, Ankara*.
- Eliade M. (1993), *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yayınları, İstanbul.
- Eren H. (1991), “Edincik” *Türk Dili*, S. 471, s.138
- Ergin M. (1989), *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergun M. (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, I. Cilt*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ergun M. (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, II. Cilt*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ergun M. (2001) “Efsaneler” *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C. II, AKM Yayınları, Ankara, s.1
- Ergun P. (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, AKMB Yayınları, Ankara.
- Ertaş M. Y. (2007), *XV.-XVI. Yüzyıllarda Karaağaç-ı Gölhisar (Acıpayam Kazası)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

- Ertaş M. Y. ve Diğerleri, (2009), *Eskiçağdan Cumhuriyet'e Homa (Gümüşsu) Tarihi*, Gümüşsu Belediyesi Kültür Yayınları: 1, Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, Isparta.
- Fedakâr P. S (2008), *Karakalpak Efsaneleri (inceleme-metinler)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. İzmir.
- Ginzburg C. (2007), *Efsaneler Amblemler İzler (Çeviren: Mehmet Moralı)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Göçgün Ö. (2007), *Belgelerle Yeni Türk Edebiyatı Tarihi*, Nisan Kitabevi, Ankara.
- Göçgün Ö. (2011), *Edebiyatımızdan İzler I-II*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli.
- Göde H. A. (2010), *Isparta Efsaneleri*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Gökalp Z. (1976), *Türk Töresi*, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 6. Hzl: Hikmet Dizdaroğlu, Ankara.
- Gökçe M. (1996), *Horzum Oymağından Gökçeler, Tarihleri- Gelenekleri- Görenekleri*, Bilal Ofset, Denizli.
- Gökçe T. (2000), *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.24.
- Gökçe T. (2000), *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Gökyay O. Ş. (2007), *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Görkem İ. (2006), *Elazığ Efsaneleri*, İnceleme-Metinler, Manas Yayınları, Elazığ.
- Gülmez S. U. (1989), *Tavas Halk Kültürü Dağarcığı*, Albayrak Matbaası, Tavas.
- Günay U. (1986), *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 16, Ankara.
- Güzel A. Torun A. (2010), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Helimoğlu Yavuz M. (2007), *Diyarbakır Efsaneleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Henri S. (1988), *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.
- Honko L. (2005), "Miti Tanımlama Problemi." Çev: Nezir Temür. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Hzl. M. Öcal Oğuz, S. Gürçayır, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s. 246-259.
- Hooke S. H. (1991), *Ortadoğu Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- İnan A. (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İnan A. (1991), *Makaleler ve İncelemeler*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İnan A. (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- İnan A. (1966), “Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü”, *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara, s. 272-277.
- Joseph C. (1976), *Batı Mitolojisi (Çeviren: Kudret Emiroğlu)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kallımcı H. (2010), *Denizli’de Ahilik*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Kaptan, Ş. T. (1993), *Gönül Sultanları Denizli’de(Türebeler-Yatırlar)*, Denizli.
- Kaptan Ş. T. (2002), *Denizlili Meşhurlar*, Bilal Ofset, Denizli.
- Kaptan Ş. T. (2003), *Denizli’nin Halk Kültürü Ürünleri*, Bilal Ofset, Denizli.
- Kaptan Ş. T. (2006), *Denizli Halk Türküleri ve Oyun Havaları*, Nur Basım Yayım. Denizli.
- Kavcar C. ve Diğerleri, (1990), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, İnönü Üniversitesi Yayınları
- Kaya D. (2007), *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kodal T. (2007), *Atatürk Döneminde Denizli*, Denizli Ticaret Odası, Kültür Yayınları, Denizli.
- Kodal T. (2009), *Denizli Nüfus Tarihi*, Divan Kitap, Ankara.
- Köprülü M. F. (2004), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Yay. Hzl. Orhan F. Köprülü, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kurgun L. (1997), *Denizli İli Yerleşim Yerleri Adları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kurgun L. (2002), *Denizli İli Yer Adları (2 cilt)*, Basılmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kurtoğlu M. (2005), *Urfa Efsaneleri*, Kent Yayınları, İstanbul.
- Kutludağ Ş. (2004), *Yaşamın İçinden- Folkloruyla Güney*, Güney, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Kalkınma Vakfı yayınları, Denizli.
- Linda D. (2005), “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, (Çev. Selcan Gürçayır), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Hzl. M. Öcal Oğuz vd. Geleneksl Yayıncılık, Ankara, 343-353.
- Luthi M. (2006), “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı” (Çev. Sevgül Sönmez), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Hzl. M. Öcal Oğuz vd. Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s. 349-353.
- Mircea E. (1991), *Kutsal ve Dindışı*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (1984), *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara.

- Ocak A. Y. (1989), *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (1990), *İslam Türk İnançlarında Hızır- İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (1992), *Menakıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ocak A. Y. (2000), *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, M. Ö. (2000) *Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Oğuz M. Ö.- Yavuz A. (2005), *Çorum'dan Derlenen Efsaneler*, G.Ü. Çorum Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayınları, Çorum.
- Oğuz M. Ö. ve Diğerleri, (2007), *Türkiye’de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar*, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 11, s. 120-125, Ankara,
- Orkun H. N. (1943), *Türk Efsaneleri*, İstanbul.
- Osan M. (2006), *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ögel B. (1989), *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öger A. (2008), *Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (inceleme ve metinler)* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. İzmir.
- Önal M. N. (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Öncül K. (2004), *Denizli Yöresinde Anlatılan Efe leri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Önder A. R. (1955), *Yaşayan Anadolu Efsaneleri*, Yeni Erciyes Yayınları, Kayseri.
- Önder M. (1966), *Anadolu Efsaneleri*, Ankara.
- Önder M. (1988), “Efsaneleri ve Hikâyeleriyle Denizli” *I. Merkez Efendi Sempozyumu (27-28-29 Haziran)*, Denizli.
- Önder M. (1988), *Efsaneleri ve Hikâyeleriyle Denizli*, Türk Ocağı Denizli Şubesi Yayınları, Denizli.
- Önder M. (1989), *Efsane Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri*, İstanbul.
- Önder M. (1995), *Efsaneleri- Destanları- Hikâyeleriyle Şehirden Şehre Anadolu*, İş Bankası Yayınları, Ankara
- Özdemir H. (1986), “Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri.” *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. C. 2*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 305-310.

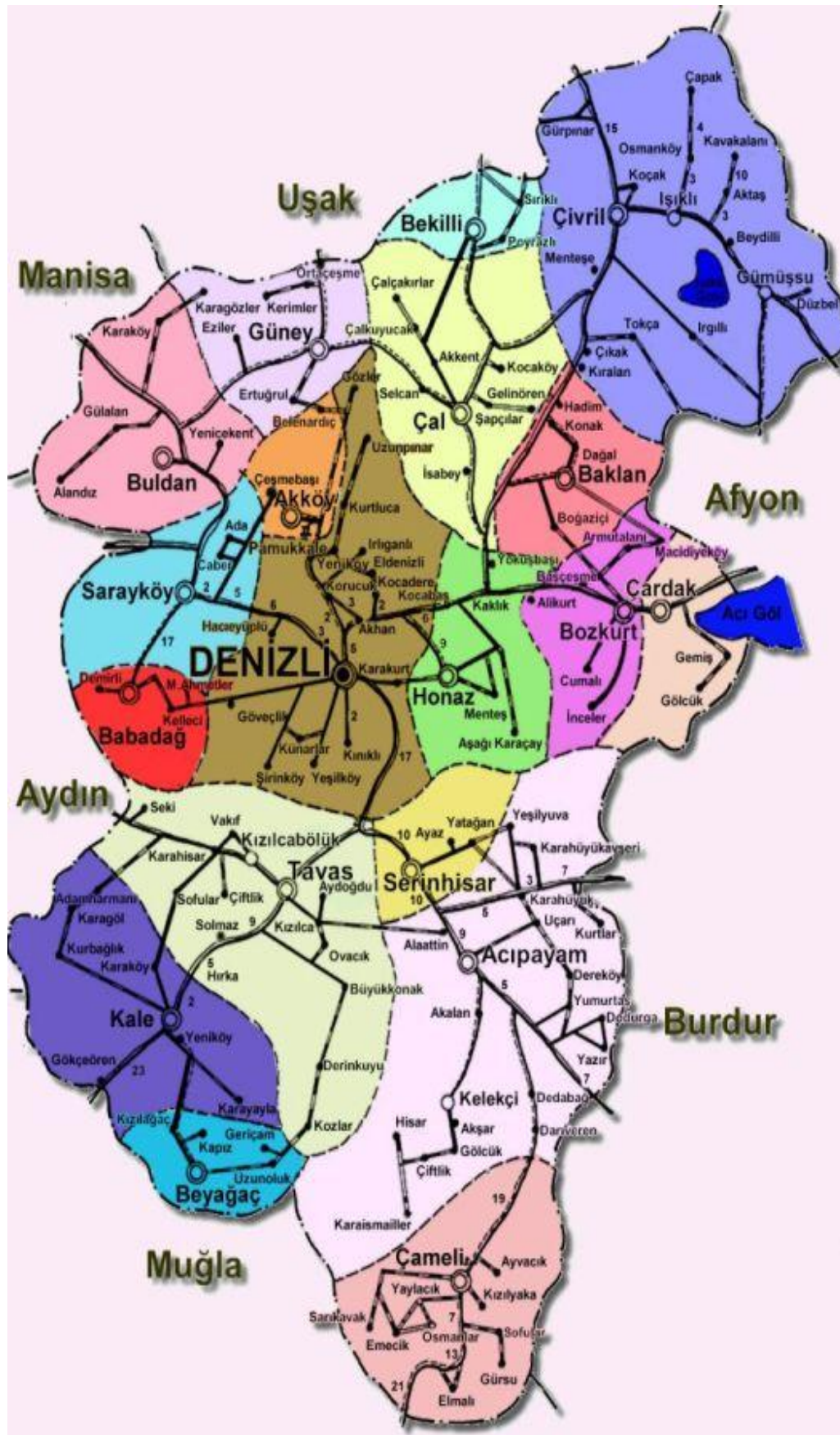
- Öztürk A. (2000), *Çağları İçinde Türk Destanları*, alioğlu Yayınevi, İstanbul.
- Parlatır İ. (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı yayınevi, Ankara.
- Propp W. (1998), *Folklor Teori ve Tarih*, (Çev: Necdet Hasgül-Tolga Tanyel), Avesta Basın Yayın. İstanbul.
- Roux J. P. (2005), *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, (Çeviren: Aykut Kazancıgil- Lale Arslan) Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sağlam M. K. (2006), *20. Yüzyıl Ortalarında Babadağ*, Bilâl Ofset, Denizli.
- Sakaoğlu S. (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara.
- Sakaoğlu S. (2002), "Masallar Hakkında Genel Bilgiler" *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, cilt 2, AKMB Yayınları, Ankara, s. 131.
- Sakaoğlu S. (2003), *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Salyam M. K. (2006), *20. Yüzyıl Ortalarında Babadağ*, Bilal Ofset, Denizli.
- Samuel H. (1988), *Ortadoğu Mitolojisi* (Çeviren: Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara.
- Sepetçioğlu M. N. (2005), *Türk İslam Efsaneleri*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Seyidoğlu B. (2002), *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, Ankara
- Seyidoğlu B. (2005), *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- Şahin A. (1998), *Yeşilköy'ün Folklorik Unsurlarının Derlenmesi ve Tasnifi*, PAU Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Denizli.
- Şemsioğlu C. (2004), *20. Yüzyıl Başlarında Denizli*, Sanatsevenler Derneği Yayınları No: 3, Denizli.
- Şimşek C. (2006), "Tanrı Dionysos, Şarap ve Dionysopolis'in (Çal) Öyküsü", *Çal Sempozyumu Bildirileri*, 01-03 Eylül 2006, Denizli, s. 23-24
- Şimşek C. (2007), *Laodikeia*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Taburoğlu Ö. (2011), *Kent Efsaneleri*, Doğubatı Yayınları, Ankara.
- Tanyu H. (1988), "Denizli ve Çevresindeki Halk İnançlarına Genel Bir Bakış". *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu*, Denizli Valiliği, Denizli, s. 103-107.
- Tanyu H. (1997), *Türklerde Taşla ilgili İnançlar*, Ankara.
- Tanyu H. (2007), *Türkiye'de Adak ve Adak Yerleri*, Elips Kitap Yayınları, Ankara.
- Tok T. (2002), *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, Basılmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Tokat E. A. (1995), *Milli Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, Yayınevi Belirtilmemiş,

Denizli.

- Toker T. (1983), *Kuvâ-yı Milliye ve Milli Mücadele’de Denizli*, Denizli.
- Tuğrul M. (1969), *Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Türkmen F. (1974), *Âşık Garip si Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Baylan Matbaası, Ankara.
- Türkmen F. (1993), *.Sahada Folklor Derleme Teknikleri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Türkmen F. (2001) “Türk Destanları ve Halk lerinde Ölümünden Sonra Dirilişin İfade Ediliş Şekilleri.” *Türk Dünyası Kültür, Sanat, Haber ve Araştırma Dergisi*, Türksoy Yayınları, S. 2, Ankara, s. 15-19.
- Türktaş M. (1998), “Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri II.” *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, s. 9, Denizli.
- Türktaş M. (2004), “Denizli’de Demircilik”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*. S.4, (Ekim- Kasım- Aralık), s. 30-32, Denizli.
- Türker F. (2011), *Altay Türklerinin Efsaneleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Türkmen F. (1992), *Sahada Folklor Derleme Teknikleri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Ulutürk M. H.(1993), “Göçüklük”, *Yatağan Dergisi*, S. 13, sayfa: 21-22
- Uraz M. (1992), *Türk Mitolojisi*, Mitolojya Yayınları, İstanbul.
- Uyaniker N. (1011), *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden EfsanelerinTespiti ve İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Uygur C. V. (2007), *Denizli İli Ağız Sözlüğü*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli
- Yaldız A. (2002), *Hayvanlarla İlgili Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yalgın A. R. (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları II*, KB Yayınları, Ankara.
- Yazır H. E. (1997), *Kur’ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Şenyıldız Yayınevi, İstanbul.

EKLER

Ek1: Denizli Haritası

Ek 2: Fotoğraflar

Güney Şelalesi'nde Atatürk Silueti (200. Efsane)

Güney Şelalesi'nde Atatürk Silueti (200. Efsane)

Honaz ilçesinde Köroğlu Dağı ya da Keltepe (150. Efsane)

Çivril, Gürpınar Bulkaz Dağı'nda Sırakayalar (8. Efsane)

Acıpayam, Yumrutaş Kasabası'nda Yumrutaş (58. Efsane)

Servegazi Kasabası, Servegazi'nin kılıcının izi (86. Efsane)

Acıpayam, Dedebağı Kasabası'nda Pehlivan Taşı (139. Efsane)

Kale, İnceğiz Köyü Şerelli Mahallesi'nde Şerelli'nin İdman Taşı (140. Efsane)

Çal, Aşağıseyit Köyü, Koyun Atlatma (132. Efsane)

Kale, Arapapıştı (125. Efsane)

Tavas, Tekkeköy'de ınar ağacı (97. Efsane)

Devegülu (109. Efsane)

Başkarcı Kasabası'nda Peygamberimizin ayak izi (141. Efsane)

Severgazi Kasabası'nda Servergazi'nin ayak izi (149. Efsane)

Çardak, Beylerli Kasabası, İrebiye Billa Türbesi, (187. Efsane)

İrebiye Billa Türbedarı, Ümmü Karaca (187. Efsane).

Kale, Karaköy Kasabası, Karadut Ağacı (93. Efsane)

Çardak Beyleri Kasabası'nda Dede Ağacı (99. Efsane)

Tavas, Tekkeköy, Borazan Taşı (78. Efsane)

Acıpayam, Yeşilyuva Kasabası, Taş Kesilme (9. Efsane)

ÖZGEÇMİŞ

Mevlüt Metin Türkteş, 1968 yılında Alanya’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Alanya’da tamamladı. 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı’nı kazandı. Buradan 1994 yılında mezun olduktan sonra Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde 1995 yılında başlamış olduğu yüksek lisansını 1997 yılında tamamladı.

2002 yılından beri Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü’nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.